МІЖНАРОДНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія:
ФІЛОЛОГІЯ

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Випуск 48 том 1

Видавничий дім
«Гельветика»
2021

Збірник включено до категорії «Б» Переліку наукових фахових видань України зі спеціальності 035 «Філологія» на підставі Наказу Міністерства освіти і науки України № 1471 від 26.11.2020 р. (додаток 3).

Видання включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)

Серію засновано у 2010 р.

Засновник – Міжнародний гуманітарний університет

Друкується за рішенням Вченої ради Міжнародного гуманітарного університету
протокол 5 від 15.03.2021 р.

Видавнича рада:
С.В. Ківалов, акад. АПН і НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – голова ради; **А.Ф. Крижановський,** член-кореспондент НАПрН України, д-р юрид. наук, проф. – заступник голови ради; **М.П. Коваленко,** д-р фіз.-мат. наук, проф.; **С.А. Андронаті,** акад. НАН України; **О.М. Головченко,** д-р екон. наук, проф.; **М.З. Згуровський,** акад. НАН України, д-р техн. наук, проф.; **В.А. Кухаренко,** д-р філол. наук, проф.; **Г.П. Пекліна,** д. мед. наук, проф.; **О.В. Токарєв,** Засл. діяч мистецтв України.

Головний редактор серії – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри прикладної лінгвістики **М.В. Мамич**

Редакційна колегія серії «Філологія»:
С.В. Голик, кандидат філологічних наук, доцент, завідувач кафедри англійської філології, ДВНЗ «Ужгородський національний університет»; **І.І. Дмитрів,** кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури та теорії літератури, Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка; **М.І. Зубов,** доктор філологічних наук, професор кафедри германських та східних мов, Міжнародний гуманітарний університет; **А.А. Кісельова,** кандидат філологічних наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики, Національний університет «Одеська юридична академія»; **А.П. Ладиненко,** кандидат філологічних наук, доцент кафедри іноземних мов № 2, Національний університет «Одеська юридична академія»; **В.Я. Мізецька,** доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри іноземних мов професійного спілкування, Міжнародний гуманітарний університет; **Г.В. Савчук,** кандидат філологічних наук, доцент кафедри перекладу та мовознавства, Міжнародний гуманітарний університет; **Ю.О. Томчаковська,** кандидат філологічних наук, доцент, в.о. зав. кафедри іноземних мов № 2, Національний університет «Одеська юридична академія»; **О.В. Шевченко-Бітенська,** кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов № 1, Національний університет «Одеська юридична академія»; **О.К. Гадомський,** доктор філологічних наук, доктор габілітований гуманітарних наук в області мовознавства (Варшавський університет), професор, завідувач кафедри білоруських та українських досліджень, Інститут славістики, Опольський університет (Ополе, Польща).

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com
від польської компанії Plagiat.pl.

Повне або часткове передрукування матеріалів, виданих у збірнику
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету»,
допускається лише з письмового дозволу редакції.

При передрукуванні матеріалів посилання на
«Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету» обов'язкове.

Свідоцтво про державну реєстрацію КВ № 16819-5491Р від 10.06.2010

Адреса редакції:
Міжнародний гуманітарний університет, офіс 502,
вул. Фонтанська дорога, 33, м. Одеса, 65009, Україна,
тел. (+38) 099-547-85-90, www.vestnik-philology.mgu.od.ua

© Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету.
Серія: «Філологія», 2021
© Міжнародний гуманітарний університет, 2021

МОВОЗНАВСТВО

УДК 811.161
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-1.1

Ализаде Р. М.,
orcid.org/0000-0001-5656-0988
преподаватель кафедры иностранных языков и литературы
Бакинского евразийского университета

ХАРАКТЕРИСТИКА ГЛАГОЛОВ, ВЫРАЖАЮЩИХ ЭМОЦИОНАЛЬНЫЕ ОТНОШЕНИЯ

Анотація. Стаття присвячена вивченню дієслів, що виражають емоційне ставлення, які є одним з видів дієслів, що мають найбільш широко представлені лексичні одиниці. Дієслова є провідною частиною словникового складу будь-якої мови, оскільки пов'язані з дією і станом речей, предметів і явищ. Дієслова одночасно висловлюють ставлення людини, яка говорить, до того, що відбувається, в тому числі і на емоційному рівні. У мовознавстві питання класифікації дієслів, що виражають емоційне ставлення, досліджені досить широко. Разом із тим є різнобій в оцінці і підходах до проблеми. Розглянуто різні підходи до класифікації такої групи дієслів, у тому числі таких науковців, як В.Л. Каушанський, Р.Л. Ковнер, О.Н. Кожевнікова, а також Н.А. Кобрин, Е.А. Корнеева, М.І. Оссовський, К.А. Гузеєва. Зазначені підходи розглянуті досить докладно, обґрунтовані і визначені їх підстави. Найбільш доцільним підходом визначено класифікацію Л.М. Васильєва та Х.К. Гулієва. Л.М. Васильєв дав класифікацію дієслів у російській мові і зробив необхідні висновки. Х.К. Гулієв класифікував дієслова, проаналізувавши їх в азербайджанській мові, обґрунтувавши свої висновки в порівняльному плані, провівши паралелі з класифікацією дієслів в англійській, російській і німецькій мовах. У цій статті основна увага приділяється дієсловам, що виражають емоційні відносини і які вказані в класифікаціях, проте ще не досліджувалися і не аналізувалися. У статті розглянуті зразки дієслів, що належать до підгруп, виділених зазначеними авторами, кожна з яких аналізується в пропозиціях з посиланням на джерела. Аналіз показав, що в англійській мові дієслова, що виражають емоційне ставлення, відрізняються різноманітністю, пов'язані з різними діалектами і говірками. Має також значення період розвитку мови, який відображається на його словниковому складі.

Ключові слова: англійська мова, дієслова, які виражають емоційне ставлення, класифікація емоційних дієслів.

Актуальность проблемы. Наиболее древние части речи в том или ином языке – это существительное и глагол. Глагол, как известно, играет важную роль в выражении мысли и в структуре предложения. Глаголы – это наиболее многочисленная часть речи любого языка. Английские глаголы тоже очень богаты и разнообразны. Глаголы здесь в основном немецкого происхождения.

Для эффективного изучения глаголов необходимо изучать их, группируя по определенным принципам, используя определенные методические подходы. То же самое можно сказать и о существительных, прилагательных и других частях речи.

Перед изучением глаголов необходимо рассмотреть подходы разных лингвистов к глаголам, а также критерии их группировки и основы классификации. Если эти принципы не соблюдаются, вопрос о том, как функционируют рассматриваемые глаголы и почему их нужно изучать и анализировать, останется нераскрытым. Анализ хронологии изучения глаголов показывает, что в классификации различных ученых глагол лишь с одним лексическим значением включен в одну основную группу.

Одна из основных семантических групп английских глаголов – это группа глаголов, выражающих эмоциональное отношение. Эта группа глаголов выражает разные эмоциональные настроения человека. Названная группа глаголов и ее подгруппы считаются заслуживающими внимания, поскольку содержат большое количество глаголов.

Степень исследованности проблемы. Эмоциональные глаголы в английском языке как смысловая группа еще не изучены достаточно обширно. Хотя эта группа глаголов и рассматривалась в исследованиях некоторых лингвистов, она обсуждалась в общем и на недостаточной словарной базе. В данной статье впервые, в соответствии с темой исследования, место глаголов, выражающих эмоциональную установку, в подходах различных ученых было изучено, разделено на подгруппы и отражено в примерах.

Английские эмоциональные глаголы как смысловая группа еще не изучены. Хотя эта группа глаголов встречается в исследованиях нескольких ученых, она обычно обсуждается и приводятся несколько примеров. С этой точки зрения впервые в предмете изучено место глаголов, выражающих эмоциональное отношение, в подходах различных ученых, разделено на подгруппы и отражено в примерах.

Цели и задачи темы. Основная цель статьи – определить место глаголов, выражающих эмоциональные установки в английском языке, в исследованиях различных лингвистов, проанализировать их подходы, выявить лексико-семантическую парадигму на примерах.

Методы исследования. В основу работы над проблемой положены сравнительно-исторический и сравнительно-сопоставительный методы. Сравнительная история помогает анализировать формы классификации глаголов, а метод сопоставления помогает сравнивать глаголы, выражающие эмоциональные установки в азербайджанском и английском языках.

Особенности функционирования языков. Каждый язык имеет определенный словарный состав. Как известно, в лингвистике слова делятся на части речи с учетом семантических и грамматических особенностей. Слова разделены на группы значений, чтобы облегчить изучение лексических единиц, составляющих часть речи.

Чтобы предоставить информацию о каком-либо объекте или событии, необходимо найти слово, носящее его имя, и объединить

это слово с другими соответствующими словами. Известно, что все слова, употребляемые в языке, являются частью определенной лексико-семантической парадигмы. Ведь языковые единицы следуют парадигматическому строю [1, с. 54].

Самым большим лексическим подразделением в языке считаются части речи. Классификация лексических единиц, как частей речи, имеет определенные методические цели. В языке много лексических единиц. Например, составленный под редакцией и при участии О. Мусаева «Азербайджано-английский словарь» и «Англо-азербайджанский словарь» содержат в себе соответственно 40 000 слов, 130 000 слов, словосочетаний и предложений [2].

Глагол – часть речи, которая как в английском, так и в азербайджанском языках содержит большое количество лексических единиц. Глагол используется в качестве сказуемого предложения и важен для передачи мысли. Глагол, являясь сообщением в предложении, сосредоточивает вокруг себя другие части предложения, управляет ими, помогая сформировать предложение. Учитывая эту важность, немецкий лингвист В. Юнг в разделении на части речи приводит сначала глагол, затем существительное, а затем и другие части речи. Глагол в языке имеет разветвленную систему грамматических категорий. Чтобы облегчить изучение грамматических категорий глагола, важно классифицировать лексические единицы, охватываемые этой частью речи. Изучение семантики глагола может помочь решить ряд языковых проблем. Как в тюркологии, так и в германистике, в области исследования глаголов были получены определенные результаты.

Изучение глагола в тюркских языках восходит к XI веку, то есть еще к временам Махмуда Кашгарли. Глаголы тюркских языков широко освещены в его известном сочинении «Диван-у-лугатит-тюрк». Среди исследователей глагола в азербайджанском языкознании можно упомянуть имена Г.К. Багирова, Р.А. Рустамова, А.А. Ахундова, Н.Х. Агаева, Х. Мирзоева, В. Алиева, А.Г. Алекберова, Б. Халилова и других авторов. Среди азербайджанских лингвистов мало ученых, которые не занимались бы исследованием именно глагола. В русской лингвистике, как и в западноевропейской, глаголам посвящено много исследований. Для успешного изучения глагола здесь выделяются группы значений. Согласно исследованиям, глагол классифицируется следующим образом: здесь есть семантические группы, семантические группы имеют свои подгруппы и так далее.

Исследования германских языков дают мало информации о семантической классификации глаголов в этих языках. Под руководством З.Н. Вердиевой в Азербайджане был подготовлен четырехтомный систематический словарь английских глаголов, прилагательных, наречий и существительных (The Systematic Dictionary of English Verbs. Book 1; The Systematic Dictionary of English Adjectives. Book 2; The Systematic Dictionary of English Adverbs. Book 3; The Systematic Dictionary of English Nouns. Book 4). Этот словарь охватывает слова, которые используются в английском языке. В словаре слова приведены по лексико-семантическим группам. Первый том словаря посвящен английским глаголам. Всего 2309 глаголов. Глаголы в словаре делятся на следующие группы:

1) Verbs of state – «условные глаголы»: exist – существовать, жить; luxuriate – наслаждаться, получать удовольствие, получать наслаждение; fare – жить;

2) Verbs of process – «глаголы, обозначающие процесс»: happen – случиться; follow – следовать; intervene – происходить; resume –перезапустить, обновить;

3) Verbs of action or activity – «глаголы, обозначающие действие или деятельность»: act – действовать, работать; hurry – торопиться; hasten – спешить; wait – ожидать; bide – обождать; begin – начать, стартовать;

4) Causative verbs – «причинные глаголы»: affect – воздействовать, возбуждать; render – платить, отплатить; alter – изменить; modify – смягчить и т. д. [3, с. 22].

Семантическая классификация глаголов в грамматиках английского языка не изучена в отдельности. Однако в грамматиках этого языка (В.Л. Каушанская, Р.Л. Ковнер, О.Н. Кожевникова и др.) при изучении того или иного глагола упоминаются некоторые лексико-семантические группы: verbs of sense – глаголы чувственного восприятия, verbs denoting mental activity –глаголы, обозначающие психическую деятельность, verbs denoting wish – глаголы, обозначающие желания, verbs denoting feeling – глаголы, обозначающие чувства, verbs of declaring – глаголы, дающие информацию, verbs denoting order or permission – глаголы, обозначающие распоряжения или команды-разрешения, verbs denoting abstract relations – глаголы, обозначающие абстрактные отношения [3, с. 22].

В другой книге по грамматике английского языка (Н.А. Кобрина, Е.А. Корнеева, М.И. Оссовская, К.А. Гузеева) упоминается лексико-семантическая структура глагола: actional verbs – глаголы действия, statal verbs – глаголы статические-ситуативные [3, с. 23].

Л.М.Васильев выделил следующие группы глаголов по их семантическому смыслу: глаголы ощущения, глаголы желания, глаголы восприятия, глаголы с общим значением восприятия, глаголы зрительного восприятия, глаголы слухового восприятия, глаголы обоняния, глаголы осязания, глаголы внимания, глаголы эмоционального состояния (настроения), глаголы эмоционального переживания, глаголы эмоционального отношения, глаголы мышления [3, с. 23].

Х.К. Гулиев, в свою очередь, приводит семантическую классификацию глаголов в составе 11 групп: 1) глаголы работы, 2) глаголы действия, 3) ситуативные глаголы, 4) глаголы, обозначающие природные явления, 5) глаголы, обозначающие умственную деятельность (речь, чувство-восприятие, мышление, познавательные глаголы), 6) глаголы, выражающие желания, 7) глаголы, выражающие чувства, 8) глаголы, выражающие эмоциональное состояние, 9) глаголы, выражающие эмоциональные впечатления, 10) глаголы, выражающие эмоциональные отношения, 11) глаголы, выражающие звуки [3, с. 24, 25].

Одна из семантических групп глаголов – это глаголы эмоционального отношения. Об этой группе глаголов Х.К. Гулиев пишет, что «глаголы, выражающие эмоциональное отношение, означают жизнь и выражение любого эмоционального отношения к кому-то или чему-то. Эмоциональное отношение можно разделить на три части: любовь, уважение и отрицательное отношение» [3, с. 46]. Исходя из этого, он подразделяет глаголы, выражающие эмоциональное отношение, на три подгруппы: 1) глаголы, выражающие эмоциональное отношение, любовь, заботу; 2) глаголы эмоционального отношения, выражающие уважение; 3) отрицательное отношение к предмету – осуждение, неуважение, ненависть и т.д.

1.1. Глаголы, выражающие любовь и привязанность.

Глаголы, выражающие эмоциональное отношение, включенные в эту подгруппу, конкретно выражают любовь, привязанность, желание, ласку и симпатию к человеку, вещи или животному. Сюда могут быть включены следующие глаголы:

1. Jolly [ˊdʒɔlɪ]: 1) относиться с добротой/лаской; 2) добиться похвалы (или чего-то) с помощью лести/через лесть.

Ex: Try to pay for their entertainment by *jollying* us along (S.E. White) – В то же время *будьте ласковы* к ним и постарайтесь оплатить наши развлечения.

2. Love [lʌv]: любить

Ex: People *loved* him for his brashness and talent, his crazy manglings of the English language, his brawling … and I *loved* him, too, I *loved* him as much as anyone in the world (Paul Auster, Granta, Winter 1994) – Люди любили его за дерзость и талант, за его сумасшедшие искажения английского языка, за его драки ... и я тоже любил его, я любил его так же сильно, как никого на свете.

3. Want [wɔnt]: 1) желать, хотеть; 2) требовать, быть надобным.

Ex: College freshman Mei struggles to live up to her parents expectations and figure out what kind of future she truly *wants* (Gloria Chao, American Panda) – Первокурсница колледжа Мэй изо всех сил пытается оправдать ожидания своих родителей и понять, за какое будущее она действительно борется и его *желает*.

1.2. Глаголы эмоционального отношения, выражающие уважение.

Глаголы, выражающие эмоциональное отношение, включенное в эту подгруппу, конкретно выражают уважение, восхищение, поддержку и преклонение. Сюда могут быть включены следующие глаголы:

1. Esteem [ɪsˊti:m]: 1) уважать/проявлять уважение, почитать, подчеркивать с уважением/памятовать, высоко ценить; 2) предполагать, считать.

Ex: That's part of the reason my *esteemed* colleagues – OK, esteemed may be a bit strong – argue that the Cowboys will either move up or down in Thursday's draft (Calvin Watkins, Dallas News, "Trade up, down or stay put? Our experts break down 3 possible scenarios for the Cowboys in the NFL draft", 20 Apr. 2020) – Мои *уважаемые* коллеги – которые могут быть немного *более или менее почитаемыми* – не могут согласиться, должны ли Ковбои двигаться вверх или вниз в скетче четверга.

2. Exalt [ɪgˊzɔ:lt]: 1) превозносить, прославлять, повышать, возвеличивать, возвышать до небес, преувеличивать, возвышать ранг,возносить на трон; 2) чересчур восхвалять.

Ex: Hey, if people really want to exalt Black women, here's an idea: Listen to them (Kathleen Newman-bremang, refinery29.com, "Stacey Abrams Is Not A Magical Negro So Stop Asking Her To Save America", 7 Jan. 2021) – Əgər insanlar həqiqətən qaradərili qadınları *göylərə qaldırmaq* istəyirlərsə, bir yol var, onları dinləyin. Если люди действительно хотят *возвысить* чернокожих женщин *до небес*, есть один способ для этого – это их выслушать.

3. Hearten [ˊha:tn]: 1) ободрять, подбодрять; 2) арх. удобрять.

Ex: Some questions had answers, but ones that may not hearten those struggling to get benefits (Carolyn Said, San Francisco Chronicle, "New EDD chief speaks on California's unemployment fraud challenge", 18 Feb. 2021) – На некоторые вопросы есть ответы, но те, кому они *не нравятся*, изо всех сил борются для получения прибыли.

4. Laud [lɔ:d]: хвалить, прославлять, превозносить.

Ex: Dyson vacuums have millions of fans worldwide who laud the brand for its unparalleled suction technology, but working out the best Dyson vacuum cleaner for you can be a tricky task (Charlotte Marcus, Popular Science, "Best Dyson vacuum: Cleaners that really suck (In all the best ways!)", 12 Mar. 2021).

1.3. Эмоциональные глаголы, выражающие отрицательное отношение к предмету, – осуждение, неуважение, ненависть и т.д.

Глаголы из этой подгруппы, выражающие эмоциональное отношение, конкретно связаны с отрицательным отношением к человеку, вещи или животному, означая ненависть, неуважение, унижение, оскорбление, проклятие, клевету, поклеп, упрек и стыд. В эту подгруппу входят следующие глаголы:

1. Insult [ˊɪnsʌlt]: оскорблять, унижать, мучить.

Ex: Interesting psychology there, too, that people who insult themselves are not then worthy of the effort of hitting someone else who does so.(Washington Post, "Miss Manners: Parent's self-insult sticks in kid's craw", 26 Mar. 2021) – Существует интересный психологический момент, согласно которому люди, *оскорбляющие себя*, не должны пытаться нанести удар другому человеку, который это делает.

2. Intimidate [ɪnˊtɪmɪdeɪt]: пугать, угрожать, запугивать/шантажировать.

Ex: For now, China seeks to intimidate its neighbors without firing a shot. (The Editorial Board, WSJ, "Biden's Great-Power Test Begins", 6 Apr. 2021) – В последнее время Китай пытается *запугать* своих соседей, не открывая огня.

3. Jeer [dʒɪə]: издеваться, насмехаться/язвить, издевка/сделать больно, уязвить, задеть.

Ex: One Dodgers fan group was organizing a trip to Anaheim specifically to jeer the Astros. (David Waldstein, New York Times, "Even in a Pandemic, Everyone Still Hates the Astros", 18 Aug. 2020) – Одна фан-группа Доджерса организовывала поездку в Анахайм специально, чтобы *посмеяться* над Астросом.

4. Loathe [louð]: 1) презирать, ненавидеть; 2) не любить, не нравиться.

Ex: How I *loathed* the look of that type on my pages! Everything I wrote seemed, in that type, arrhythmic, dull, stupid (Joseph Epstein, The Middle of My Tether, 1983) – Как я ненавидел такой взгляд, направленный на мои страницы! Все, что я писал об этих взглядах, казалось таким негармоничным, скучным, глупым.

5. Malign [məˊlaɪn]: оклеветать, бросать тень, оболгать, говорить вслед.

Ex: And yet, strangely, most of those who malign tourists are often tourists themselves (Sophie Haigney, The New Republic, "Are We Ready for the Return of Mass Tourism?", 9 Mar. 2021) – И все же, как ни странно, большинство тех, кто *клевещет* на туристов, часто и есть сами туристы.

Выводы. Таким образом, глагол – это часть речи, которая содержит большое количество лексических единиц как в английском, так и в азербайджанском языках. Для успешного изучения глагола внутри речи выделяются смысловые группы. В результате совместных исследований В.Л. Каушанской, Р.Л. Ковнер, О.Н. Кожевниковой и др. глаголы разделены на семь семантических групп; Н.А. Кобрина, Е.А. Корнеева, М.И. Оссовская, К.А. Гузеева распределили глаголы на две

лексико-семантические группы; Л.М. Васильев распределил подобные глаголы на тринадцать групп; Х.К. Гулиев определил одиннадцать типов глагольных групп. Считаем, что Л.М. Васильевым и Х.К. Гулиевым группа глаголов, выражающих эмоциональные установки, выделена в классификации глаголов по их семантико-лексическим группам. Глаголы, выражающие эмоциональное отношение, являются одной из их семантических групп. Они означают переживание и выражение любых эмоциональных отношений с кем-то или о чем-то. Эмоциональное отношение можно разделить на три категории: любовь, уважение и отрицательное отношение. В 1-ю подгруппу входят "love, want, care" и т.д., 2-я подгруппа выражает "respect, praise, hearten" и т.д., а 3-я подгруппа – "hate, loathe, dislike" и т.д. Во всех трех группах есть множество глаголов, выражающих эмоциональные установки, что подтверждается приведенными примерами.

Литература:

1. Mirzəyev H. Azərbaycan dilində fel. Bakı : Maarif, 1986.
2. Musayev O. İngiliscə-azərbaycanca lüğət. Bakı. 2008. 1674 s.
3. Quliyev H.K. Müxtəlifsistemli dillərdə feilin semantik təsnifatı. Bakı. 2001.
4. Əhədova S. Müxtəlifsistemli dillərdə feli birləşmələr. Bakı : Elm, 2013. 190 s.
5. Cəfərov Q. Azərbaycan dilinin leksik-semantik sistemi. Bakı : Elm, 1984.
6. Hornby A. S. Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English. Oxford University Press, 2009. 2003 p.
7. Oxford Phrasal Verbs. Oxford University Press, 2002. 378 p.
8. Rzayeva Sevda. Frazeoloji birləşmələr və onların tərcümə üsulları. "Müəllim" nəşriyyatı, Bakı. 2014. 139 s.
9. Вардуль И.Ф. Основы описательной лингвистики. Москва : Наука, 1977
10. Мюллер В. Новый англо-русский словарь. Москва. 2004. 894 с.

Alizade R. Characteristics of verbs expressing emotional relationships

Summary. The article is devoted to the study of verbs expressing an emotional attitude, which are one of the types of verbs with the most widely represented lexical units. Verbs are the leading part of the vocabulary of any language, since they are associated with the action and state of things, objects and phenomena. Verbs simultaneously express the speaker's attitude to what is happening, including on an emotional level. In linguistics, the issues of classification of verbs expressing an emotional attitude have been studied quite widely. At the same time, there is a discrepancy in the assessment and approaches to the problem. Various approaches to the classification of this group of verbs are considered, including V.L. Kaushanskaya, R.L. Kovner, O.N. Kozhevnikova, as well as N.A. Kobrina, E.A. Korneeva, M.I. Ossovskaya, K.A. Guzeeva. These approaches are considered in sufficient detail, their grounds are justified and determined. The most expedient approach was determined by the classification of L.M. Vasiliev and H.K. Guliyev. L.M. Vasiliev gave a classification of verbs in Russian and made the necessary conclusions. H.K. Guliyev classified the verbs by analyzing them in the Azerbaijani language, substantiating his conclusions in a comparative plan, drawing parallels with the classification of verbs in English, Russian and German. This article focuses on verbs expressing emotional relationships and which are indicated in the classifications, but which have not been studied or analyzed. The article examines samples of verbs belonging to the subgroups identified by the indicated authors, each of which is analyzed in sentences with reference to sources. The analysis showed that in the English language, verbs expressing an emotional attitude are diverse, associated with various dialects and adverbs. The period of development of the language is also important, which is reflected in its vocabulary. We believe that L.M. Vasiliev and H.K. Guliev singled out a group of verbs expressing emotional attitudes in the classification of verbs according to their semantic-lexical groups. Emotional verbs are one of their semantic groups. They mean experiencing and expressing any emotional relationship with someone or something. Emotional attitudes can be divided into three categories: love, respect, and negative attitudes. The 1st subgroup includes "love, want, care", etc., the 2nd subgroup expresses "respect, praise, hearten", etc., and the 3rd subgroup – "hate, loathe, dislike" etc. In all three groups, there are many verbs expressing emotional attitudes, which are confirmed by the above examples.

Key words: English, verbs expressing emotional attitude, classification of emotional verbs.

УДК 81.276. 6:796.71.
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-1.2

Біленко Т. Г.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри українознавства та загальної мовної підготовки
Національного університету «Запорізька політехніка»

СПЕЦИФІКА АВТОСПОРТИВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ (НА МАТЕРІАЛІ ФОРМУЛИ-1)

Анотація. Вивчення різноманітних об'єктів, понять і процесів автоспорту, до яких належать і змагання «Формула-1», привертає увагу лінгвістів через словотвірні особливості, специфіку функціонування, прагматичне навантаження тощо. На процеси формування автомобільного термінологічного простору впливає мовна ситуація, оскільки в називанні компонентів спортивних автозмагань відображена людська діяльність, через зміст автотермінів проступають морально-етичні принципи суспільства, розширення масштабів науково-технічної інформації. У сучасній українській мові вже склалася багата й розгалужена система транспортної термінології, їх кількість постійно зростає. Це зумовлено якісно новою економічною ситуацією в Україні. Сьогодні ці терміни становлять особливий інтерес.

Сучасна комунікація – складне структуроване явище, яке забезпечує адекватне взаєморозуміння й досягнення мети спілкування суб'єктів мовлення, складником якого є мовні одиниці автоспортивної термінології як результат спортивних змагань та розвитку автобудування. Велике значення науки й техніки в житті сучасного суспільства стає причиною збільшення обсягів наукової інформації, яка відображає розвиток і стан певної науки чи техніки.

У статті розглянута автоспортивна термінологія змагань «Формула-1» як різновид спеціальної лексики, якій притаманні і значеннєва вузькість, і вичерпна сигніфікативна глибина; здійснена семантична класифікація термінів; визначена структура термінологічного поля автомобільної термінолексики та засоби його репрезентування на українському мовному ґрунті. Саме завдяки таким ознакам спеціальних лексем можна ефективно й раціонально використовувати мову як засіб, за допомогою якого формуються, закріплюються та передаються людські знання. Висвітлення лінгвістичних аспектів формування та функціонування автотермінології сприятиме глибшому розумінню функціонування української наукової мови в цілому.

Ключові слова: автоспортивна термінологія, семантичні особливості, автоперегони, номінація, міжнародний спортивний рух, наукова інформація.

Постановка завдання. Міжнародний спортивний рух «Формула-1» зародився на початку минулого століття і за останні сто років набув серйозного розвитку. У наші дні мільйони людей у всьому світі стежать за різними спортивними змаганнями по телевізору та в Інтернеті. Щорічно тисячі спортивних фанатів відвідують спортивні події в різних країнах світу. На території нашої країни так само відбувається все більше і більше автозмагань різного масштабу, у підготовці та проведенні яких задіяні тисячі волонтерів. Із початку 90-х років телебачення стало транслювати безліч міжнародних спортивних змагань, раніше не відомих вітчизняній публіці і таких, що оперують своєю особливою термінологією. Одними з найпопулярніших змагань стали світові автогоночні чемпіонати, етапи яких в останні роки проводяться і в Україні. Разом із новим типом змагань суспільство зіштовхнулося і з новими поняттями, у результаті чого особливої актуальності набула проблема правильного перекладу і трактування автоспортивної термінології, що становить особливий пласт лексики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Упродовж півстоліття увагу лінгвістів привертають не тільки питання уніфікації термінологічних одиниць (словники, довідники), а й динаміка становлення терміносистем та сфера їх функціонування (спеціальна література, ЗМІ, мова професіоналів). Отож, як не можна вивчити лексику загальнолітературної мови тільки за словниками, так і не можна вивчити термінологію, представлену в одному лексикографічному жанрі. Саме тому на сучасному етапі збільшується інтерес до розгляду галузевих термінологій, які обслуговують спеціальні корпоративні сфери. Таке становище зумовлене кількома факторами: досить активним розвитком національної матеріальної бази, тобто автоспортивної структури, призначеної для внутрішніх змагань (будівництво автодромів); збільшенням кількості міжнародних автоспортивних заходів, що проводяться в Україні: Гран-Прі «Формула-1», змагання Світової серії Рено («WSR»). З огляду на це, виникла нагальна потреба у вивченні структури автоспортивної термінології на рівні її лексичної системи, зокрема термінологічної, а також механізму мовної репрезентації текстів у ЗМІ, зокрема в жанрі спортивного телекоментаря. Незважаючи на актуальність цієї теми, багато проблем залишаються ще не достатньо розв'язаними. Це пояснюється тим, що формуванням термінології вузькоспеціальних сфер діяльності людини займаються фахівці відповідного профілю, які не розглядають терміни з мовознавчих позицій. Так, серед робіт останніх двох десятиліть можна вказати лише на кілька досліджень, присвячених вивченню продуктивних шляхів творення термінологічних одиниць автомобілебудування (Н. Нікуліна) [1]; побіжно згадує багатозначні термінологічні одиниці автомобілізму російської терміносистеми у своїх статтях Т. Мішина, однак дослідження термінології автогонок в українському мовознавстві немає. Отож, актуальність нашої роботи зумовлена тим, що автоспортивні змагання світового масштабу все більше висвітлюються в засобах масової інформації, з року в рік усе більша кількість людей нашої країни починають цікавитися автоспортом. Правильне тлумачення термінології цього виду спорту стає важливим у розумінні процесів, що відбуваються як під час підготовки, так і під час самих змагань, їх проведенні та висвітленні в ЗМІ.

Метою статті є виявлення семантичних особливостей технічних термінів у світових автогоночних змаганнях.

Для досягнення цієї мети потрібно виконати низку конкретних завдань:

– дослідити різні аспекти функціонування технічних термінів;

– простежити семантичні процеси, які відбуваються в автоспортивній термінологічній лексиці за певної мовної ситуації.

Об'єктом дослідження є автоспортивна термінологія Формули-1.

Виклад основного матеріалу. У технічному плані вироблені в Радянському Союзі спортивні автомобілі поступалися європейським. Багато ідей і нові вдосконалення автомобілів запозичувалися вітчизняними конструкторами. Тому найчастіше технічні найменування переходили з іноземних мов країн-винахідників чи розробників нових автомобілів у лексику кільцевих автогонок. Так, наприклад, за 2012 рік в українській термінології з'явилися такі терміноодиниці, як *DRS-повітропровід, подвійна пасивна DRS і вихлопна система з ефектом Коанда*, що прийшли до нас зі світу Формули-1. Часом відбувається й зворотний процес, коли заборона тих чи інших пристроїв як таких не відповідає технічним вимогам. Це призводить до зниження кількісного вживання деяких термінолексем. Багато з них стають свого роду історизмами і трапляються тільки в статтях, що описують хроніку автоспортивних змагань. Таким чином, за декілька років вони втрачають свою актуальність, як-от терміни *кероване переднє антикрило*, *реактивний демпфер* (цей пристрій так і залишився ідеєю, не зовсім реалізованою на практиці) майже зникли з ужитку. До цієї групи також належать терміни *активна підвіска, демпфер мас, середнє антикрило, колісні ковпаки*, а також професійні жаргонізми *вежі-близнюки, канделябри* та ін. Є яскраві приклади знову актуалізованих одиниць. Так, термін *слик* після повернення зазначеного типу шин у Формулу-1 знову перейшов до активного запасу лексики людей, які займаються зазначеним видом змагань.

Загалом, термінологія формули тісно пов'язана з іншими типами перегонів. Нами виокремлено три значеннєві групи, що виникли саме під час підготовки та проведення Формули-1 та згодом поширилися на інші сфери автоперегонів.

Перша група об'єднує терміни на позначення окремих елементів траси, напр.: *алея перемоги* (англ. Victory Lane) – зона всередині трекової траси, де зупиняється переможець гонки після фінішу і де проводиться його вшанування; *апекс* (англ. Apex) – точка гоночної траєкторії, найближча до внутрішнього боку повороту; *бокси* – приміщення на гоночній трасі, відведені для роботи з автомобілем під час тренувань, випробувань та гонок. У боксах проводиться підготовка машини до виїзду на трасу, включаючи оперативний контроль її параметрів, налаштування підвіски, елементів аеродинаміки тощо, а також проведення ремонтних робіт, можливих у польових умовах; *віраж* (жарг. «банкінг», «бенкінг» та ін.) – нахил траси всередину повороту; що підвищує швидкість на повороті; *грув* (англ. Groove) – 1) те саме, що псевдослік; 2) в Америці так називається наїжджена траєкторія, покрита відпрацьованою гумою з покришок, завдяки якій зчеплення з трасою підвищується; *закритий парк* (фр. Parc fermé) – спеціально відведене місце на автодромі, де діє особливий режим роботи з гоночними автомобілями, що виключає їх обслуговування, за винятком особливо зумовлених випадків і процедур; *піт-уолл* (англ. Pit wall) – стіна або огорожа, що відділяє піт-лейн від гоночної траси; *стартова пряма* – 1) пряма ділянка траси від старту і до першого повороту. У кільцевих гонках стартова пряма збігається з фінішною, її називають «пряма «старт-фініш»; 2) некоректна, але поширена назва стартової риски; *стартова риса* (або стартова лінія, англ. Start line) – риса поперек траси, з якої дається старт гонки. Якщо старт дається з місця, то володар поул-позиції розташовується впритул до межі; *стартове поле* (також *стартова решітка*, англ. Starting grid) – 1) майданчик на стартовій прямій, де гонщики вишиковуються перед стартом із місця. Порядок місць на стартовому полі визначається за результатами кваліфікації (або за результатами попередніх гонок). Конфігурація стартового поля визначається регламентом різних гоночних серій і технічними можливостями автодрому. Як правило, учасники автомобільних гонок шикуються у дві колони; *фінішна пряма* – 1) пряма ділянка траси між останнім поворотом і фінішем. У кільцевих гонках фінішна пряма збігається зі стартовою; 2) некоректна, але поширена назва фінішної межі; *фінішна межа* – межа поперек траси, яку треба перетнути, щоб закінчити коло і/або гонку. Автомобіль уважається таким, що фінішував, коли він перетинає межу своєю передньою частиною; *шикана* – послідовність вузьких поворотів малого радіуса, що звиваються. Це використовується для навмисного уповільнення автомобілів; *шпілька* – різкий поворот малого радіуса, менше 180 і більше 90 градусів, що роз'єднує дві прямі [2].

До другої групи належать терміни на позначення елементів автомобіля, напр.: *болід* – гіперболізоване визначення гоночного автомобіля, введене журналістами з асоціації, що позначає розпечене небесне тіло (метеор, болід), який стрімко розтинає небосхил і зникає за горизонтом; *шасі* (фр. Châssis) – зібраний комплект агрегатів трансмісії, агрегатів ходової частини та механізмів управління; *спойлер* – в автомобілі це спеціальний елемент (або набір елементів), що змінює аеродинамічні властивості кузова автомобіля, перенаправляючи повітряні потоки з метою зменшення аеродинамічного опору автомобіля, збільшення притискної сили, боротьби із забрудненням кузова автомобіля. Може бути розташований як у задній частині автомобіля, так і на бампері та бічних звисах; автомобільний дифузор – це елемент аеродинамічної системи автомобіля, який установлюється в задній та передній частинах автомобіля. У більшості випадків дифузори виготовляють із карбону із трьома або чотирма ребрами. Такий дифузор дозволяє підвищити притискну силу автомобіля, не впливаючи суттєво на його вагу [2]. Хоча терміни стосуються безпосередньо будови автотранспортних засобів, особливостей їх експлуатації, технічного обслуговування агрегатів і вузлів автомобіля, під час побудови автомобільної спеціально-технічної терміносполуки часто використовуються терміни, що відбивають загальнотехнічні поняття, напр.: *сліки* (англ. Slicks) – абсолютно гладкі шини, які не мають ні канавок, ні інших елементів, що зменшують місце контакту з трасою; *кокпіт* (англ. Cockpit) – відкрита кабіна гоночного автомобіля, у яку гонщик залазить зверху [2].

До третьої групи належать терміни, що позначають тактичні прийоми, напр.: *паровоз* (англ. Train) – неофіційна назва ситуації в гонці, коли гонщик через ту чи іншу причини їде трасою повільніше розташованих за ним у класифікації машин, які його наздоганяють, але через різні причини (оборонні маневри лідера паровоза, недостатню різницю в швидкості або характеристики траси) обігнати не можуть та змушені дотримуватися його темпу; *бамп-драфтинг* – прийом, який використовується в гонках на треках, під час знаходження в сліпстримі пілот б'є бампером гонщика, що йде попереду, з метою надання йому додаткового прискорювального моменту, у результаті чого обидві

машини їдуть швидше; *сліпстрим* (англ. Slipstream буквально «слизький струмінь») – їзда безпосередньо за іншим автомобілем у завихреній зоні. Опір повітря зменшується як для автомобіля, що їде позаду, так і (меншою мірою) для автомобіля, що їде попереду. *Сліпстрим* – важлива частина тактики в гонках трековими трасами, оскільки дозволяє заощадити пальне та відтягнути піт-стоп або розігнатися і здійснити обгін. Недолік їзди в *сліпстримі* – сильна недостатня повороткість, а також знижене повітряне охолодження двигуна для того, хто йде позаду [2].

До окремої групи можна зарахувати лексеми на позначення ролі людей у перегонах, напр.: *джентльмен-драйвер* – непрофесійний водій, який оплачує свою участь у гонках і бере участь у них для задоволення (часто у власній команді та на власній машині); *маршали* – обслуговувальний персонал гонки. До їх завдання входить сигналізація пілотам за допомогою попереджувальних прапорців під час евакуації, коли розбилася машина, забезпечення чистоти траси й безпеки. Як правило, бригада маршалів обслуговує всі гонки на окремій трасі, а не всі траси серії. *Споттер* – у гонках на трекових трасах сидить на трибуні спостерігачем. Його завдання – повідомляти гонщику шлях маневрування в трафіку. *Тест-пілот, третій пілот* – гонщик, який входить до складу команди, але не бере участі в гонках. Його основним обов'язком є випробування машини на тестових заїздах. Тест-пілотами часто є молоді гонщики, які претендують на майбутній перехід в основний склад. «*Третій пілот*» відрізняється від звичайного тест-пілота тим, що бере участь у тренувальних заїздах перед гонкою і повинен бути готовий замінити гонщика основного складу в разі травми. *Крю-чиф* (англ. Crew-chief) – керівник бригади, який обслуговує одну машину. Об'єднує в собі функції шеф-механіка та гоночного інженера, відповідає за всі аспекти підготовки машини до гонки і в самій гонці [2].

У системі автоспортивної лексики Формули-1 зафіксовані терміни для називання етапів автогонок, напр.: *моноклáс* – етап автогонок, у якому дозволені автомобілі тільки однієї певної специфікації, як правило, одного виробника. До таких належать, наприклад, A1 Гран-прі або Формула Рос. *Прогрівальне коло* – у кваліфікації і гонці коло, яке гонщик долає в порівняно повільному темпі, намагаючись нагріти гуму шин до оптимальної температури. У разі, коли після прогрівального кола треба відразу йти на бойове, його значення полягає і в розгоні на фінішній прямій, щоб почати бойове коло максимально швидко [2].

Під час автогонки на Формулі-1 важливу роль відіграє її організація, проведення та дотримання вимог. Засоби контролю учасників працюють як засоби безпеки та становлять логічний контроль, який дозволяє чесно визначити переможця. На їх позначення існує така група термінів: *стоп-енд-гоу* (англ. Stop-and-go – «зупинись-і-їдь») – штраф, яким гонщик карається за порушення правил. Пілот заїжджає у свої бокси для зупинки там (на час, визначений під час штрафування порушника (від нуля секунд до декількох хвилин)) і продовжує рух. Під час зупинки з автомобілем не можна робити жодних робіт. У Формулі-1 він накладається за зрізання поворотів, навмисні зіткнення та інші грубі порушення правил. Також називається *«штрафна зупинка»; коушн* (англ. Caution) – транскрипція англійського терміна, що означає фазу гонки на трекових трасах, коли над всією трасою викидаються жовті прапори і на трасу виїжджає автомобіль безпеки. Після збору пелетона працівники траси можуть приступити до аварійно-рятувальних робіт та приведення траси в порядок, після чого слід зробити рестарт; *проїзд по піт-лейн* (англ. Drive-through) – один зі штрафів, яким карається гонщик за порушення правил. Сенс його в тому, що гонщик проїжджає через піт-лейн з обмеженням швидкості, прийнятим у цій гоночній серії. У Формулі-1 дається за перетин білої лінії на піт-лейн і за перевищення швидкості на піт-лейн. Також *льодяник* (англ. Lollipop) – табличка, якою механіки на піт-стопі віддають команди гонщику; названа так через свій зовнішній вигляд, за аналогією з цукеркою на паличці. *Лакі дог* (англ. Lucky dog) – правило NASCAR, за яким пілот, перший із тих, що відстають на коло, під час режиму жовтих прапорів може обігнати пейс-кар і стати у хвості пелетона, відіграючи таким чином відставання в коло, але не набуваючи позиції [2].

Окрім цих груп, є також терміни, що відповідають за роль людей у перегонах, способи початку перегонів, різноманітні спецавтомобілі, напр.*: пейс-кар* (англ. Pace car), або автомобіль темпу – спеціальний автомобіль, який виїжджає на гоночну трасу в екстрених випадках для того, щоб знизити швидкість пелетона. Це відбувається у разі аварії одного з автомобілів, коли потрібен час, щоб прибрати небезпечні уламки з траси. Під час присутності на трасі машини безпеки пілоти не мають права обганяти ні один одного, ні пейс-кар (за винятком спеціально визначених у правилах випадків), тому змушені дотримуватися порівняно повільного темпу останнього [2]. Через те, що ці групи є спільними для автоперегонів у цілому, ми не акцентуватимемо на них нашу увагу.

Висновки. Отже, національна автомобільна термінологія Формули-1 входить до системи сучасної української мови як одна з її підсистем, підпадаючи під усі загальномовні впливи і тенденції, хоча й має певні ознаки автономності. Тому можна констатувати складну єдність постійності автомобільних термінів і прагнення термінологів удосконалити номінацію відповідно до вимог часу.

Література:

1. Нікуліна Н.В. Становлення сучасної української термінологічної системи автомобілебудування та ремонту транспортних засобів: Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Харківський національний університет імені Г.С. Сковороди. Харків, 2004. 255 арк.
2. Словарь терминов на официальном сайте Формулы-1 (2016). URL: https://ru.wikipedia.org/wiki/ Словарь_автогоночных_терминов [Дата останнього доступу 26.06.2019].

Bilenko T. The peculiarities of racing car terminology in sporting activity (Formula 1)

Summary. The study of various objects, concepts, processes of motorsport, including Formula 1 competitions, attracts the attention of linguists because of their word-forming features, specifics of functioning, pragmatic load, etc. The processes of formation of automobile terminological space are influenced by the language situation, because the naming of the components of sports car competitions reflects human activity, the content of car terms reveals moral and ethical principles of society, expanding the scale of scientific and technical information. The modern Ukrainian language has already developed a rich and extensive system of transport terminology, their number is constantly growing. This is due to a qualitatively new economic situation in Ukraine. Today, these terms are of particular interest.

Modern communication is a complex structured phenomenon that provides adequate mutual understanding and achievement

of the goal of communication of broadcasters, a component of which are the language units of motorsport terminology as a result of sports competitions and the development of motoring. The great importance of science and technology in the life of modern society is the reason for the increase in scientific information. The great importance of science and technology in the life of modern society is the reason for the increase in the amount of scientific information that reflects the development and state of a particular science or technology.

The article considers motorsport terminology of competitions (Formula-1) as a kind of special vocabulary, which is characterized by both semantic narrowness and exhaustive depth, semantic classification of terms, structure of terminological field of automotive terminology and means of its representation in Ukrainian. It is thanks to such features of special tokens that language can be used effectively and rationally as a means by which human knowledge is formed, consolidated and transmitted. Coverage of the linguistic aspects of the formation and functioning of autotherminology will contribute to a deeper understanding of the functioning of the Ukrainian scientific language in general.

Key words: motorsport terminology, semantic features, nomination, international sporting activity, scientific information.

УДК 811.111‘42‘06
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-1.3

Білоніжка І. С.,
викладач кафедри англійської мови гуманітарного спрямування № 3
факультету лінгвістики
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Чіжова Н. В.,
викладач кафедри англійської мови гуманітарного спрямування № 3
факультету лінгвістики
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ІНАВГУРАЦІЙНОЇ ПРОМОВИ ПРЕЗИДЕНТА США ДЖОЗЕФА Р. БАЙДЕНА-МОЛОДШОГО

Анотація. Актуальність дослідження полягає у вивченні лінгвостилістичних засобів інавгураційної промови як частини політичного дискурсу. Інавгураційна промова Президента США Джозера Р. Байдена-молодшого була проголошена 20 січня 2021 р. у непростий час економічної нестабільності, кризи демократії в країні та напруженої ситуації у сфері охорони здоров’я через пандемію коронавірусу. Інавгураційна промова є важливою подією, адже вона не лише представляє світу нового керівника держави, а й окреслює політичний курс держави на подальші кілька років. Інавгураційна промова, виголошена Джозефом Байденом, стала матеріалом нашого дослідження. Використання стилістичних прийомів є невід’ємною частиною промов політиків, адже вони допомагають досягнути бажаної комунікативної мети, надають образності мовленню, створюють унікальний мовний портрет оратора. Влучне використання тропів може підвищити ефективність та результативність виступу. У нашій роботі ми проаналізували лінгвістичні та стилістичні засоби мовлення, використані в інавгураційній промові, їх вплив на творення іміджу політика та на слухача. Виокремили складові частини промови. У статті використані такі методи наукового дослідження, як лінгвістичне спостереження та описовий метод. Були проаналізовані такі лексичні та стилістичні засоби, як алітерації, анафори, риторичні питання, цитати та ін. Вищезазначені засоби демонструють лінгвістичну компетенцію оратора, підвищують ритмічність висловлювання, покращують логічність та структурованість промови, її виразність, сприяють кращій взаємодії зі слухачем. Удало підібрані лінгвостилістичні засоби у поєднанні з невербальними (жестами, ритмом, інтонацією, голосом) сприяють успішному досягненню цілей мовця.

Проблема використання лексичних та стилістичних засобів у політичному дискурсі як важливого складника стратегії конструювання іміджу держав та лідерів держав вимагає подальшого вивчення.

Ключові слова: інавгураційна промова, Джозеф Байден, Президент США.

Постановка проблеми. Початок нового десятиліття є багато в чому унікальним для світу. Він кидає виклики суспільству та змушує змінюватись та пристосовуватись до нових обставин. Пандемія COVID-19, карантини та локдауни значно впливають на життя людей. США не є винятком. До того ж у 2020 р. країна не лише боролась із вірусом, а й обирала нового Президента. У неспокійні часи 2020–2021 рр. на слова та дії політиків звертають ще більшу увагу та покладають великі надії. Інавгураційна промова Президента США є не лише красномовним, а й дуже важливим виступом, слухачі якого хочуть не просто оцінити ораторські здібності політика, а й отримати відповіді на питання щодо вектора розвитку країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Політичний дискурс упродовж тривалого часу привертав увагу лінгвістів та науковців з інших галузей. Питаннями взаємодії політики та мови займались такі вчені, як Р. Лакофф, Т. ван Дейк [1]. Науковці Л. Роллер та Р. Кук вивчали інавгураційні промови [2]. Інавгураційну промову Джозера Р. Байдена-молодшого уже проаналізували вчені А. Рамадхан та А. Шамайла з точки зору використання мовленнєвих актів [3].

Мета статті полягає у визначенні та аналізі лінгвістичних та стилістичних засобів, використаних в інавгураційній промові Джозефа Р. Байдена-молодшого, вивченні їх впливу на творення іміджу Президента США та ефекту на слухача.

Виклад основного матеріалу. Інавгураційна промова є першим офіційним зверненням політика до народу після обрання на посаду Президента. Вона не лише значно впливає на населення самої країни, а і є частиною презентації політичного курсу держави на міжнародній арені. Інавгураційна промова висловлюється людиною, яка володіє значною владою та має високий авторитет, тому вона ретельно аналізується, досліджується та критикується. Невід’ємними рисами інавгураційної промови є пишномовна лексика, монологічність мовлення, значна кількість риторичних питань. Окрім того, можемо зазначити, що характеристиками інавгураційної промови є широка аудиторія слухачів, основна об’єднувальна тема, яка може виражатися за допомогою повторів або ключових слів, окрім того, в промові можуть згадуватись визначні історичні події або концепти/ідеї, важливі для нації. Промова є обмеженою в часі, має порівняно невелику тривалість. Дослідники також визначають жанрову невизначеність інавгураційної промови, адже вона поєднує риси як офіційно-ділового, так і публіцистичного стилів [4].

Структурно можемо розділити традиційні інавгураційні промови на кілька частин, як-от звернення до народу, подяка за довіру на виборах, згадка попереднього Президента та подяка йому за мирне та демократичне передання влади, окреслення майбутнього політичного курсу, завершальна частина, яка виконує роль підсумку промови і прощання [5]. Зважаючи на протести та штурм Капітолія 6 січня 2021 р. прихильниками попереднього глави держави – Дональда Трампа, багато видань зазначили, що традиційний компонент подяки за демократичне передання влади був відсутній в інавгураційній промові чинного Президента Джозефа Байдена [6].

Основною тематикою виступу були боротьба з Covid-19, расова справедливість, зміни клімату та політичний екстремізм, провідною ідеєю – об'єднання нації (слово «unity» згадується близько 8 разів у промові), також новий лідер наголошує на цінності демократії (слово «democracy» повторюється приблизно 12 разів) [7].

Розглянемо детальніше лексичні та стилістичні характеристики промови 46-го Президента США, за допомогою яких висвітлювались основні теми.

Звернення американського лідера починається з використання алітерації – стилістичного та фонетичного прийому звукоповторення (використання однакових приголосних) з метою підкреслення ритму висловлювання та привернення уваги: «*This is democracy's day. A day of history and hope of renewal and resolve through a crucible for the ages»* [6].

У вступній частині промови Президент використовує аналогію, порівнюючи тиск труднощів та важких випробувань, через які країна проходить у зв'язку з пандемію, з тігелем (посудиною, де метали піддаються впливу високих температур), але Джозеф Байден наголошує на тому, що ці події не зламають країну, а зроблять її сильнішою та загартованішою. Поступово лідер задає позитивний тон промові, підкреслюючи, що оптимізм та сміливість є невід'ємними рисами та цінностями американської культури: *«As we look ahead in our uniquely American way: restless, bold, optimistic, and set our sights on the nation we can be and we must be»* [6].

В інавгураційній промові широко використовувався стилістичний засіб повторення (як анафора, так і редуплікація/анадиплосис). Повторення застосовується в ораторських творах із метою наголошення, звернення уваги слухачів, щоб зробити певну думку легшою для запам'ятовування. Використання повторення підсилює переконливість повідомлення та додає ритму висловленню.

Повторення слова *«much»* наголошує на тому, наскільки великим є завдання, що стоїть зараз перед нацією: *«We'll press forward with speed and urgency, for we have much to do in this winter of peril and significant possibilities, much to repair, much to restore, much to heal, much to build, and much to gain»* [6].

Наприклад, в уривку промови *«With unity,* ***we can*** *do great things, important things.* ***We can*** *right wrongs.* ***We can*** *put people to work in good jobs.* ***We can*** *teach our children in safe schools.* ***We can*** *overcome the deadly virus.* ***We can reward****,* ***reward*** *work, and rebuild the middle class and make health care secure for all.* ***We can*** *deliver racial justice and we can make America once again the leading force for good in the world»* [6] бачимо єдинопочаток (анафору) «we can», за допомогою якого вербалізуються основні цінності політики Байдена, виклики, які стоять перед лідером та країною, а також чітко прослідковується бажання об'єднати американську націю. Займенник «we» вживається у промові понад 100 разів. Вживаючи його, Джозеф Байден пояснює, що успіх держави залежить від зусиль кожного як частини групи/цілого.

Далі у промові лідер держави використовує зіставлення з метою демонстрації контрасту між реальністю, де існує проблема расизму та прагнення до ідеалу єдності, який закріплений Декларацією Незалежності США: «*Our history has been a constant struggle between the American ideal that we're all created equal and the harsh, ugly reality that racism, nativism, fear, demonization have long torn us apart»* [6].

Порушуючи тему зміни клімату, Президент Байден використовує стилістичний прийом персоніфікації: *«The cry for survival comes from the planet itself, a cry that can't be any more desperate or any more clear. And now a rise of political extremism, white supremacy, domestic terrorism that we must confront and we will defeat»* [6]. Наділення Землі людськими якостями має на меті звернути увагу на важливість турботи про навколишнє середовище: якщо планета страждатиме, то це спричинить страждання її населення.

Також Президент Джозеф Байден використовує змінену цитату Авраама Лінкольна, використовуючи інтертекстуальність: *«If my name ever goes down into history, it'll be for this act. And my whole soul is in it»* [6], підкреслюючи, що його цілі перегукуються з цілями Лінкольна і що він так само прагне об'єднати націю: «*My whole soul was in it today. On this January day, my whole soul is in this: Bringing America together, uniting our people, uniting our nation».*

Протиставлення (антитеза) є ще однією стилістичною фігурою, яку часто можна знайти в інавгураційних промовах. Наприклад, у промові 46-го Президента США Джозефа Байдена чуємо: *«For without unity, there is no* ***peace*** *– only bitterness and* ***fury****. No* ***progress*** *– only exhausting* ***outrage****. No* ***nation*** *– only* ***a state of chaos****»,* [6] де також знову використовується повторення лексем «no-no», «only-only» та протиставлення «peace-fury», «progress-outrage», «nation-state of chaos» для акцентування на контрасті та підкресленні важливості єдності й наслідків її відсутності. Така стилістична фігура здатна значно емоційно впливати на слухачів.

Пізніше у промові Президент використовує заклик до дії: «*And so today at this time in this place, let's start afresh, all of us. Let's begin to listen to one another again. Hear one another, see one another, show respect to one another»* [6]. Після висловлення, повторення та наголошення на цінностях Джозеф Байден знову наголошує на необхідності американців діяти разом, розуміючи власну спроможність чинити зміни, та спільно досягати мети – більш демократичного та об'єднаного суспільства.

Далі лідер держави проводить алюзії, говорячи про події минулого: *«Here we stand looking out on the great Mall where Dr. King spoke of his dream. Here we stand, where 108 years ago, at another inaugural, thousands of protesters tried to block brave women marching for the right to vote. And today we marked the swearing-in of the first woman in American history elected to national office: Vice President Kamala Harris»* [6]. Він згадує промову Мартіна Лютера Кінга та боротьбу суфражисток за права жінок, підкреслюючи зв'язок між минулим та теперішнім, указуючи на прогрес та поступ у вирішенні проблем минулого, адже зараз посаду віцепрезидента США вперше отримала жінка, до того ж афроамериканського походження.

У наступній частині промови Президент ділиться особистою історією зі слухачами, ілюструючи нею те, що розуміє турботи і переживання звичайного американця, що показує таку рису промовця, як емпатія. *«Look – I understand that many of my fellow Americans view the future with fear and trepidation. I understand they worry about their jobs. I understand, like my dad, they lay in bed at night, staring at the ceiling, wondering: Can I keep my health care? Can I pay my mortgage?»* [6].

Прихований меседж про трагічну долю сім'ї Президента, яка загинула в автокатастрофі, можна побачити в такій цитаті: *«There's no accounting for what fate will deal you. Some days when you need a hand. There are other days when we're called to lend a hand»* [6]. Тут слово «fate» ілюструє мінливість і непередбачуваність життя, але наступні речення, де використовується мовна гра «*need a hand – lend a hand*», наголошують на важливості взаємодопомоги та виручки.

Цитування Біблії використовувалось багатьма американськими президентами минулого. Чинний Президент США не став винятком. Повторюючи провідну ідею згуртованості, він стверджує, що разом нація може подолати сучасні проблеми: «*And I promise you this, as the Bible says: "Weeping may endure for a night, but joy cometh in the morning". We will get through this together. Together*» [6]. Віра в Бога є сильною серед американців, яка також є одним із об'єднувальних засобів, що робить посилання на Святе Письмо важливою частиною виступу, оскільки показує силу надії та віри.

Завершальна частина промови містить велику кількість риторичних запитань:

«*Are we going to step up? All of us?»* [6] – запитання до слухачів про те, чи готові вони долучитись до боротьби, намагання переконати їх у раніше зазначеному в промові.

Риторичні запитання часто слугують закликом до дії: «*Will we rise to the occasion is the question? Will we master this rare and difficult hour? Will we meet our obligations and pass along a new and better world to our children?»*«*What shall be our legacy? What will our children say?»* [6]. Риторичні запитання також мають на меті змусити слухача замислитись та слугуютьзасобом повторення та узагальнення, закликом до дії.

Наступні слова є описом наслідків сумісних зусиль та їх результатів у майбутньому, що має надихати слухача на дії в теперішньому: «*If we do this, then when our days are through, our children and our children's children will say of us: They gave their best, they did their duty, they healed a broken land»* [6].

Завершальна частина промови містить антитезу, де Джозеф Байден створює контраст між концептами «світло – пітьма», «суспільне благо – особистий інтерес», обіцяючи, що працюватиме на благо народу: «*Keep everything I do in your service, thinking not of power, but of possibilities, not of personal interest, but the public good. And together we shall write an American story of hope, not fear. Of unity, not division. Of light, not darkness»* [6].

Далі мовець знову звертається до історії, намагаючись показати, що має чітке бачення того, якою має бути подальша історія держави: *«A story of decency and dignity, love and healing, greatness and goodness. May this be the story that guides us. The story that inspires us and the story that tells ages yet to come that we answered the call of history. We met the moment. Democracy and hope, truth and justice did not die on our watch, but thrived»* [6].

Останні речення промови демонструють готовність Президента негайно приступити до виконання своїх обов'язків із метою досягнення цілей, озвучених у зверненні: *«So, with purpose and resolve, we turn to those tasks of our time. Sustained by faith, driven by conviction, devoted to one another and the country we love with all our hearts. May God bless America and may God protect our troops. Thank you, America»* [6].

Взаємозалежність формування іміджу держави та іміджу її лідера

Головною відмінністю іміджу Сполучених Штатів Америки після подій 2020 – початку 2021 р. стала персоніфікація влади і розробка іміджу глави держави як політичного лідера, що повинен відповідати викликам часу. Через образ політичного лідера стала оцінюватися сутність політичної системи, а також авторитет країни у світовому співтоваристві.

Можемо стверджувати, що промови та виступи Президента, особливо інавгураційна промова, а також виступи щодо боротьби з COVID-19 та припинення насильницьких протестів і цінність демократії, позитивно впливають на імідж Президента.

У сучасних умовах формування і використання привабливих образів країни та її лідера можна зарахувати до найважливіших факторів успіху на міжнародній арені. Для створення позитивного іміджу країни та визнання її авторитету важливо мати реальні досягнення у соціальній, економічній сферах тощо, здобуті завдяки політиці лідера. Державний лідер має відповідати низці рис, дотримуватись стандартів поведінки, що вкоренились у політиці міжнародних відносин. Ц формуватиме позитивний зовнішньополітичний імідж як політика, так і держави.

Отже, імідж держави разом з іміджем політичного лідера став розглядатися як показник авторитету й успішності діяльності політичної еліти на міжнародній арені. Від іміджу залежить рівень патріотизму в державі, любові і поваги громадян до своєї держави.

Висновки. Отже, можемо сказати, що на формування зовнішньополітичного іміджу держави та її лідера значно впливає інавгураційна промова. У досліджуваній промові були використані такі лексичні та стилістичні засоби, як алітерація, анафора, антитеза, гра слів та риторичні запитання.

Подальші дослідження можуть полягати у компаративному аналізі інавгураційних промов президентів США. Аналіз подальших промов 46-го Президента США з метою вивчення мовного портрету політика є також перспективним напрямом дослідження. Окрім цього, цікавим полем для дослідження вважаємо вивчення, аналіз та порівняння інавгураційних або політичних промов у гендерному аспекті.

Література:

1. Lakoff R. T. Talking Power: The politics of language in our lives. New York. Basic Books.1990. 324 p.
2. Rohler L. E., Cook R. Great speeches for criticism and analysis. Alistair Press. 2001. 363 p.
3. Hazhar R.A., Shamaila A. Speech act analysis of the Joseph R. Biden, Jr.'s Inaugural address on 20th of January 2021 as the 46th President of the USA (February 6, 2021). *Electronic Research Journal of Social Sciences and Humanities*. 2021. Vol 3: Issue I, pp. 43–55, URL: https://ssrn.com/abstract=3780457 (дата звернення 07.04.2021).
4. Романюк С. Лінгвостилічні особливості інавгураційної промови (на прикладі виступу Президента України Петра Порошенка). *Лінгвостилістичні студії.* 2015. Вип. 3. С. 158–166. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=ls_2015_3_19 (дата звернення 07.04.2021).

5. Стрій Л.І. Структурно-композиційні особливості інавгураційної промови як жанру політичного дискурсу. *Слов'янський збірник.* 2014. Вип.18. С. 240–247. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/slzb_2014_18_30 (дата звернення 07.04.2021).
6. WBUR Newsroom. Analysis: President Biden's Inaugural Address, Annotated. 2021. URL: https://www.wbur.org/news/2021/01/20/fact-check-joe-bidens-inaugural-address (дата звернення 07.04.2021).
7. Gallo C. This is what made President Joe Biden's inauguration speech so powerful. *Forbes.* 2021 URL: https://www.forbes.com/sites/carminegallo/2021/01/20/joe-biden-inauguration-speech-an-american-story-of-hope/?sh=1c911d2dfe50 (дата звернення 07.04.2021).

Bilonizhka I. S., Chizhova N. V. Linguostylistic features of President Joseph R. Biden Jr.'s inaugural address

Summary. The topicality of the study lies in the analysis of linguistic and stylistic means of inaugural speech as part of political discourse. The inaugural speech of US President Joseph R. Biden Jr. was delivered on January 20, 2021, at a difficult time of economic instability, the crisis of democracy in the country, and the tense health situation due to the coronavirus pandemic. The inaugural speech is an important event, as it not only introduces the new head of state to the world, but also outlines the state's political course for the next few years. The inaugural speech delivered by Joseph Biden became the material of our study. The use of stylistic devices is an integral part of politicians' speeches, because they help to achieve the desired communicative goal, give imagery to speech, create a unique linguistic portrait of the speaker. Proper use of trails can increase the efficiency and effectiveness of the performance. In our work, we analyzed the linguistic and stylistic means of speech used in the inaugural speech, their impact on the image of the politician and the listener. The components of the speech were singled out. The article uses such research methods as linguistic observation and descriptive method. Such lexical and stylistic means as alliteration, anaphora, rhetorical questions, quotations, etc. were analyzed. The above tools demonstrate the linguistic competence of the speaker, increase the rhythmicity of speech, improve the logic and structure of speech, its expressiveness, promote better interaction with the listener. Successfully selected linguistic and stylistic means in combination with non-verbal means (gestures, rhythm, intonation, voice) contribute to the achievement of the speaker's goals. The problem of using lexical and stylistic means in political discourse as an important component of the strategy of constructing the image of states and leaders of states requires further study.

Key words: inaugural speech, Joseph Biden, the President of the United States.

УДК 811.111:81'37
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-1.4

Бойчук М. І.,
асистент кафедри англійської філології та методики навчання англійської мови
Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка

ПОЛІСЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕЛІГІЙНОЇ ЛЕКСИКИ

Анотація. У статті розглянуто полісемантичні особливості лексичних одиниць релігійної сфери. У роботі проведено комплексний семантичний аналіз контекстуальної дефініції лексичної одиниці, який дозволяє віднести її до релігійного поля. Контекст допомагає зрозуміти, який із лексико-семантичних варіантів полісемантичної одиниці виявляється у конкретному мовленнєвому акті, мовленнєвій ситуації. У статті презентовано аналіз сутності змісту поняття «полісемія» у зарубіжному та вітчизняному наукових вимірах. Встановлено, що під «полісемією» розуміється здатність слова об'єднувати у своїй семантичній структурі кілька понять, які реалізуються у формі ієрархічно організованих значень, що володіють семантичною ознакою. Розглянуто відмінність денотативних та конотативних компонентів. Перші відображають фрагменти об'єктивної дійсності, останні – додаткову інформацію оцінно-емоційного характеру стосовно поняття. Релігійний реєстр є чітко визначеним на лексичному рівні, проте релігійний словниковий запас надзвичайно важко обмежити. Можемо уявити собі концентричні круги, центр яких складається з відносно невеликої сукупності очевидно релігійних термінів (God, baptize, sin…), які функціонують як очевидні маркери реєстру. Друге проміжне поле складалося б із предметів, які є спільні з формами думки (love, truth, fellowship…), однак зазнають певних змін у сутності своїх понять, релігійний вимір значень яких передається через релігійну практику в межах спільноти віруючих. Третє коло охоплювало б звичні предмети, які найчастіше використовуються поза релігійним реєстром для позначення світських об'єктів, станів та відносин, але які можуть бути застосовані до божественного або релігійного референта (Father, kingdom, shepherd, rock of ages, vine …), суть полягає в тому, що предмети часто набувають специфічного значення через метафоричні вирази. Четверте коло охоплювало б лексичні одиниці, які менш чітко виражені з релігійної точки зору, проте мають відношення до релігійної діяльності та предметів (altar, matins, monk, presbyter, nave, incense …). У статті розгорнуто охарактеризовано тлумачення лексеми *любити* з альтруїстичної та егоїстичної точок зору та проведено порівняльний аналіз значень української лексеми *віра* та трьох англійських варіантів: *faith, belief* і *trust*, що ускладнює виокремлення центральних та периферійних значень лексичних одиниць.

Ключові слова: полісемія, широкозначність, денотативне та конотативне значення, релігійна сфера, периферійне значення.

Постановка проблеми. Сучасна лінгвістична наука характеризується поглибленою увагою до семантичної структури слів, зв'язку полісемії з контекстом. Більш глибоко вивчається лексична семантика слів, розглянута в межах одного лексико-семантичного класу, проводяться порівняльні й типологічні дослідження. Релігійна лексика, до вивчення якої час від часу звертаються науковці, починаючи з середини XX ст., досі не є цілком опанованою у структурно-семантичному аспекті, тому необхідним є дослідження дефініційних значень лексичних одиниць та виокремлення того значення, яке дозволяє нам віднести їх до релігійної сфери.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Л.А. Закреницька досліджувала семантичні моделі англомовної термінології християнського богослов'я, М.Т. Вереш аналізувала полісемантичні особливості християнсько-богословських термінів німецької мови, А.А. Ковтун досліджувала гіпонімійний зв'язок у семантичних структурах полісемантів релігійної лексики в українській мові. Питання полісемії порушували у своїх наукових працях М.П. Кочерган, О.В. Суперанська, С.В. Гринев-Гриневич, Р.І. Дудок.

Метою статті є аналіз та опис контекстуального значення лексичних одиниць, який дає змогу віднести їх до релігійної сфери.

Виклад основного матеріалу. Для позначення лінгвістичного феномена, який є предметом дослідження, існує три терміни: широкозначність, неоднозначність і полісемія. У 2-му виданні «Лексична семантика» Ю.Д. Апресяна [1] термін полісемія вказаний як маргінальний член синонімічного ряду, ядерним членом якого є широкозначність. Однак тут необхідно зробити уточнення. По-перше, під полісемією зазвичай розуміють лише лексичну багатозначність, тоді як термін широкозначність не містить цього обмеження. По-друге, під полісемією розуміється чисто парадигматичне відношення: факт наявності у слова більше одного значення; водночас широкозначність може бути і синтагматичною: широкозначністю може бути названа в тому числі можливість одночасної реалізації у тій чи іншій мовній одиниці двох (або більше) значень. Названі відмінності виявляються також у функціонуванні відповідних прикметників: полісемантичним може бути тільки слово як одиниця словника, а широкозначним може бути вираз і ціле висловлювання; широкозначність, таким чином, зближується з неоднозначністю. Під неоднозначністю мовного вираження або мовного твору (тексту) розуміють наявність у нього одночасно декількох різних смислів.

Полісемія – це слово, що походить від грецького слова *polysemos* (of many senses or meanings – те, що містить багато смислів або значень) від *polys* many – багато) (from PIE root *pele- "to fill" + sema "sign" (знак). Слово чи вираз, які мають кілька значень, пов'язані концептуально або історично [2, с. 262].

Семантична структура багатозначного слова зазвичай нелінійна, в ній складно відокремити значення від відтінків, додаткових і асоціативних значень тощо. Прийнято вважати, що основним значенням слова є те, що на певному відрізку часу найчастіше асоціюється із звукографічним комплексом у свідомості більшості носіїв. Так, слово *room* насамперед

пов'язується зі значенням "part of a flat", а значення "space" (no room to drop an apple) і "possibility" (there's always room for improvement) виникають тільки в певних контекстуальних умовах [3]. Лексичне значення не є однорідним, а включає денотаційні та конотаційні компоненти. Денотативний компонент передає загальне логічне поняття, закладене в слові, а конотативне значення вміщує додаткові відтінки лексичної одиниці [3]. Денотативне значення робить наше спілкування можливим, оскільки користувачі мови не можуть володіти знаннями або думками про предмети або явища навколишнього реального світу, якщо ці знання в підсумку не втілені у словах, які, по суті, мають однакове значення для всіх носіїв цієї мови.

Конотація – це прагматична комунікативна цінність, яку слово отримує залежно від того, де, коли, ким, з якою метою та в якому контексті воно може використовуватися. Існує чотири основних типи конотацій: стилістична, емоційна, оцінна та експресивна / посилююча [4].

Стилістична конотація – це вираження у мовленнєвих відносинах між словами та відповідним функціональним стилем (kill vs slay); оцінна конотація показує ставлення мовця (схвалення чи несхвалення) до об'єкта, про який мовиться (clique vs group); емоційний підтекст передає емоції мовця (mommy vs mother); ступінь інтенсивності (adore vs love; вітер – вітерець – вітрюган) виражається посилюючим / експресивним значенням [4].

При зіставному аналізі трьох пар слів В.В. Єлєсєєва [3] виділяє в них денотативне та конотативне значення (таблиця 1).

Таблиця 1

Денотативне та конотативне значення

Слово	Денотитивне значення	Конотативне значення
notorious celebrated	widely known	for criminal acts or bad traits of character (-) for special achievements(+)
glare glance	look	steadily, lastingly (long) briefly, passingly (short)
father daddy	parent	(neutral) (colloquial)

Як помітно з таблиці, у кожній із трьох пар загальним є логічне значення, пов'язане з предметом повідомлення (денотатом), а додаткові відтінки (оцінки, тривалість, стилістична приналежність) перебувають у конотативній зоні.

Взаємозалежність конотативного та денотативного значень неоднакова для різних типів конотацій. Наприклад, емоційна конотація виникає на основі денотативного значення, але з часом може бути зміненою іншими типами конотацій. Наприклад: "terrific" спочатку означало "frightening" (лякаючий), але зараз це слово означає "very good, especially in a way that makes you feel happy and excited" (дуже добрий, такий, що робить тебе щасливим та враженим), (розмовний стиль).

Лексична полісемія може бути визначена як «здатність одного слова служити для позначення різних предметів і явищ дійсності». Однак варто зазначити, що не всі вчені допускають наявність у слові більше, ніж одного значення. Л.В. Щерба вважав, що існує «стільки слів, скільки фонетичне слово має значень» [5].

Інші вчені підтримують думку про існування єдиного лексичного значення, яке реалізується у варіантах. Ось що пише про це В.А. Звегинцев: «Лексичне значення в слові одне, але воно може складатися з декількох потенційних типових поєднань, які з різних сторін характеризують єдине смислове ціле... Ці типові потенційні поєднання в описаному сенсі найправильніше назвати лексико-семантичними варіантами (термін А.І. Смирницького) єдиного значення слова» [6, с. 125–126]. А.А. Уфімцева вважає, що семантична структура поля складається з ядра, центра та периферії [7, с. 139]. Ядро поля характеризується спільною семою (гіперсемою), тобто семантичним компонентом вищого ладу, що організовує навколо себе семантичне розгортання поля. Центр поля складається з одиниць, які мають інтегральне, спільне з ядром диференційне значення, натомість периферія поля включає одиниці, які найбільш віддалені від ядра. Периферійні одиниці можуть мати контекстуальні значення та зазвичай вступають у контакт з іншими семантичними полями, утворюючи лексико-семантичну безперервність мовної системи [7, с. 141].

Аналізуючи значення слова, спостерігаємо, що слова зазвичай не є одиницею одного значення. Моносемантичні слова, слова, які мають одне значення, складають незначну кількість, у більшості це терміни, які належать до тієї чи іншої сфери: *a candelabra* (an ornamental holder for two or more candles), *carnification* (the conversion of tissue into flesh or a fleshlike substance, as of lung tissue into fibrous tissue as a result of pneumonia), проте також виступають значущим комунікативним інгредієнтом лексичної мовної системи. Основна частина англійських слів є полісемантичною, тобто мають більше ніж одне значення. Наприклад, лексема «вичитка» замість звичного значення «вичитка тексту, редагування», у православному середовищі має також значення «екзорцизму» – вигнання бісів за допомогою спеціальних молитов. Лексема «глас» – це багатозначний термін у православній літургійній музиці, в інших значеннях: 1) звук, звучання; мелодія, наспів; 2) ладовий звукоряд, який ще іменують «іхос»; 3) назва українського супутникового телевізійного православного каналу. Лексема «розпис», окрім значень 1) «документ, що встановлює для даного підприємства, установи, організації структуру, штат і посадові оклади працівників» (наприклад, «штатний розпис») та 2) «список, письмовий перелік», має значення «нанесення сюжетних зображень й орнаментів» (наприклад, «розпис храму»). Лексема «бдіння» як загальновживане слово означає «стан неспання», «напруженої уваги», а як релігійний термін у виразі «всенічне бдіння» вживається у значенні «богослужіння, яке проводиться ввечері напередодні особливо шанованих святкових днів» [8, с. 243]. Фактична кількість значень уживаних слів коливається від п'яти до близько сотні. Що більше слово вживане, то більше значень воно налічує. Полісемантичною лексема є в лексичній підсистемі або ізольовано. Як тільки лексема використовується в комунікативному акті, вона втрачає свої полісемічні властивості, бо контекст актуалізує лише одне з її значень, нейтралізуючи всі інші. Прикладом може бути лексема: adoration – 1) велика любов, відданість, повага; 2) поклоніння або вшанування, як божеству. Друге значення цієї лексеми, що дозволяє віднести її до релігійної лексики, ми можемо прослідкувати у контексті: the adoration of the Child [or of the Infant Jesus] – Поклоніння немовляті Христу»; adoration of the Cross – бібл. поклоніння хресту; adoration of God – шанування Бога; the adoration of the Kings – поклоніння царів; adoration of the shepherds – поклоніння пастухів. Лексична одиниця *anthem* вживається у таких значеннях: 1) a song of loyalty or devotion, as to a nation or college [16] (пісня вірності чи відданості, як нації чи коледжу); 2) a popular rock

or pop song [16] (популярна рок-або поп-пісня); 3) a musical composition for a choir, usually set to words from the Bible, sung as part of a church service [16] (музична композиція для хору, яка зазвичай складається зі слів із Біблії, співається в рамках церковної служби). Вживаючи це слово у такому контексті "anthem in honour of the Virgin", розуміємо, яке із трьох значень мається на увазі. Розглянемо значення слова *"bull":* 1) a bull is a male animal of the cow family [16] (бик – це самець родини коров'ячих); 2) some other male animals, including elephants and whales, are called bulls [16] (деякі інші тварин самці, включаючи слонів і китів, називаються цим словом); 3) on the stock market, bulls are people who buy shares in expectation of a price rise, in order to make a profit by selling the shares again after a short time [16] (на фондовому ринку це люди, які купують акції в очікуванні зростання ціни, щоб отримати прибуток, продавши акції знову через короткий час); 4) if you say that something is bull or a load of bull, you mean that it is complete nonsense or absolutely untrue [16] (якщо ви говорите, що щось є bull або load of bull, ви маєте на увазі, що це повна нісенітниця або абсолютно неправда); 5) in the Roman Catholic church, a papal bull is an official statement on a particular subject that is issued by the Pope [16] (у римо-католицькій церкві папська булла – це офіційна заява на певну тему, яку видає Папа Римський). Використовуючи цю лексему в контексті, можна зрозуміти, яке з усіх вищеподаних значень береться до уваги: "by the end of the year, a solution was offered by the new papal bull Etsi de statu, which allowed clerical taxation in cases of pressing urgency". Лексична одиниця *"call"* першочергово асоціюється зі значенням «дзвінок», «дзвонити», проте, розглядаючи її контекстуальне значення *God's call*, *the call of God* (поклик Божий), *to call upon God* (звертатися до Бога), виокремлюємо таке значення цієї лексеми: "an inner urging toward a certain action or profession, esp. a religious vocation regarded as divinely inspired" [16] (внутрішнє спонукання до певної дії чи професії, особливо релігійне покликання, яке розглядається як богонатхненне). Виокремлюємо й інші приклади лексичних одиниць, у котрих контекстуальне вживання дозволяє віднести їх до релігійної сфери: *to celebrate the service* (відправляти церковну службу), значення дієслова *celebrate* у цьому контексті є таким: "to perform (a solemn or religious ceremony), esp to officiate" [16] (проводити (урочисту або релігійну церемонію), особливо здійснювати службу Божу), відповідно й іменник *celebration* може вживатися у значенні «богослужіння» (*communal celebration*); *prayer cell* (молитовний осередок), перше значення, яке подається у словнику англійської мови Collins Dictionary є таким: *A cell* is the smallest part of an animal or plant that is able to function independently [16] (клітина – це найменша частина тварини або рослини, яка здатна функціонувати самостійно), проте це значення не дозволяє нам віднести цю лексичну одиницю до релігійної сфери. Розглянувши таке значення цієї ЛО "a small group of persons operating as a nucleus of a larger religious organization" [16] (невелика група осіб, що діє як ядро більшої релігійної організації), можемо імплементувати ЛО *"cell"* у релігійну сферу; *design of God (God's design)* (задум Божий), *Devil's designs* (підступи диявола) – перше значення, яке ми зустрічаємо у словниках лексичної одиниці *design* як іменника, є: a plan, sketch, or preliminary drawing [16] (план, ескіз або попереднє креслення), і лише розглядаючи цю ЛО у попередньому контексті, виокремлюємо таке значення: a plan that someone has in their mind [16] (задуманий план), яке розкриває релігійну сторону цього слова. Так, лексема *Virgo* у загальновживаній лексиці – «дівчина, молода жінка»; у релігійній термінології такий термін вживається у значенні «Діва Марія».

Справді, є лексеми, які дозволяють їх віднести до релігійної сфери, проте, наприклад, слово *розрада* (англ. consolation) важко назвати характерною одиницею релігійного дискурсу, а релігіонім *ангел* (англ. angel) може використовуватися і в світському дискурсі в інших значеннях: 1) у релігійному культі – надприродна істота, посланець, вісник бога; зображується звичайно у вигляді юнака з крилами; 2) захисник або заступник; охоронець; 3) про людину (переважно жінку), що відзначається красою чи добрістю, лагідністю або зробила чи робить кому-небудь щось гарне, приємне [9].

Розглянемо наступні тлумачення лексеми «любити», які несуть у собі протиставлення «егоїстичності» і «альтруїстичності. Це протиставлення полягає в тому, що «егоїстична» любов (можливо, точніше було б назвати її «гедоністична») передбачає отримання задоволення від використання відповідного предмета у властивій йому функції або від реалізації деякої ситуації (наприклад, любити ананаси, ходити пішки, щоб всі речі лежали на своєму місці). У «альтруїстичної» ж любові на перший план виступає бажання робити комусь добро (любити своїх дітей, батьків, батьківщину).

Якщо цю лексему розглядати у певних виразах: *Christ's Love compels us* – любов Христова спонукає нас... ; *Iove for one's neighbour* – любов до ближнього; *Iove for money* – грошолюбство; *Iove of fellow-men* – людинолюбство; *Love of God* – любов Божа; *Iove of mankind* – людинолюбство; *Iove of wisdom* – любити мудрість; *to walk in Iove* – жити в любові – прослідковуємо ще одне її тлумачення, яке несе релігійний характер. Любити означає відчувати глибоку відданість, прив'язаність до кого-, чого-небудь.

Зрозуміло, інші слова – homo «людина», lapis «камінь», lux, lumen «світло», tenēbrae «темнота», voluntas f «воля», offēnsio «удар», margarīta «перлина», porcus «порося зі стада», pax «мир» в латинській мові і abomination «відраза», desolation «спустошення», дієслово to cast «кидати», іменник stone «камінь» – в англійській мові, без певного контекстуального вживання, важко назвати характерними одиницями релігійного дискурсу. Проте, як тільки ці лексеми входять у склад фразеологізмів, словосполучень та цитат зі Святого Письма, їх називають біблійними: *to cast the first stone* «кинути першим камінь» – "He that is without sin among you, let him first cast a stone at her" (John 8:7), *Lux in Tenebris* [10, с. 544, 11, с. 7, 44] (латинська фраза належить до латинського перекладу Євангелія від Івана) *"et lux in tenebris lucet et tenebrae eam non conprehenderunt"*, означає "The Light shines in the darkness, and the darkness did not comprehend it" (світло світить у темряві, а темрява його не осягає). Тому слід зазначити, що сакральний текст виконує важливу функцію у виділенні релігійної лексики, оскільки є їх джерелом. У цьому разі важко не погодитися з думкою Шарля Баллі, який стверджує, що суть фразеологізму не виводиться з суми значення його компонентів, проте відтворює своє значення [12].

Важливим компонентом релігійного дискурсу в українській мові є лексема «віра», тоді як в англійській мові знаходимо наступні відповідники: "faith", "belief", "trust". Лексична одиниця "faith", яка найкраще підходить за своїм загальним значенням до україномовної лексеми «віра», має загальний уточнювальний компонент "belief in truth without proof". Цей компонент «визнання чого-небудь як даності, без доказів» –

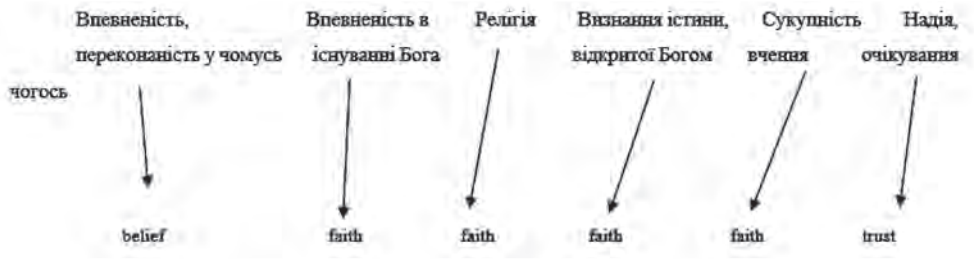

Рис. 1. Співвідношення лексичних планів українських та англійських лексичних одиниць

є базовим для української мови. Для англійської мови характерним є розмежування таких понять, як «віра у щось реальне», «довіра» (trust) і «віра в щось надприродне, високе, божественне» (faith). «Trust» передбачає довіру, віру, засновану на фактах, об'єктивно доведену, тоді як "faith" у своїй семантиці несе відтінок «бездоказовості», «віри на слово», «сліпої віри» – саме такої, яка властива релігійному світогляду і світовідчуттю. Лексична одиниця "belief" займає проміжне положення, доповнюючи лексичний потенціал "faith" і "trust", оскільки одне значення вказує на щось фактичне, те, що існує (the feeling that something is definitely true or definitely exists), а інше значення вказує на те, чому можна довіряти (the feeling that something is good and can be trusted) [13].

Лексична одиниця «віра» в українській мові вміщує усі значення, які в англійській мові передаються трьома лексичними одиницями. Продемонструємо співвідношення лексичних планів українських та англійських лексичних одиниць, що складають смислову базу концепту «віра» (рис. 1).

Розглядаючи понятійний потенціал концепту «віра», простежуємо, що він є досить широким. Тоді як в англійській мові виокремлюємо три лексичні одиниці, які відображають усі значення однієї лексичної одиниці в українській мові.

Наявність кількох значень ускладнює виокремлення основного значення слова. Лінгвісти працюють над розробкою і виявленням центральних та периферійних значень слова. Основне значення не залежить від контексту, це смислове навантаження, ідея, яку слово несе в собі [14, с. 344]. Периферійне значення – семантичне явище, яке полягає у зміні можливих варіантів значення слова залежно від контексту [15, с. 100]. Основна проблема полягає в тому, що кількість значень слів настільки широка, що виокремлення центрального значення викликає значні труднощі [14, с. 344]. Система значень багатозначного слова розвивається поступово, здебільшого протягом століть, оскільки все більше та більше нових значень додається до попередніх значень, або витісняє деякі з них.

Висновки. Отже, здійснений аналіз дає змогу виокремити особливості семантики багатозначного слова та виділити й охарактеризувати те релевантне дефініційне значення, яке дозволяє імплементувати лексичну одиницю в релігійну сферу. Різниця між лексико-семантичними варіантами слова не відображається на звуковій оболонці, а переважно знаходить своє вираження або у відмінності синтаксичної побудови, або в контекстуальному значенні. Перспективи дослідження вбачаємо в подальшому вивченні контекстуальних особливостей церковної термінології англійської мови та вмотивувати причини й шляхи їх багатозначності.

Література:

1. Апресян Ю.Д. Избранные труди. Том I. Лексическая семантика. Москва : Школа «Языки русской культуры», изд. фирма «Восточная література», РАН, 1995. 472 с.
2. Кочерган М.П. Загальне мовознавство : підручник, 3-тє вид. Київ : ВЦ «Академія», 2010. 464 с.
3. Елисеева В.В. Лексикология английского язика : учебник. Санкт-Петербург : СПбГУ, 2003. 44 с.
4. Ковалинська І.В. Contrastive Lexicology : навч. посібник. Київ : вид-во «Освіта України», 2014. 224 с.
5. Щерба Л.В. Опыт общей теории лексикографи. Языковая система и речевая деятельность. Ленинград : Наука, 1974. С. 265–304.
6. Звегинцев В.А. Семасиология. Москва : Изд-во Московск. ун-та, 1957. 322 с.
7. Уфимцева А.А. Слово в лексико-семантической системе язика. Москва : Наука, 1968. 272 с.
8. Смирнова М.С. Лексичні характеристики православного дискурсу XX сторіччя. Мова і культура. 2014. Вип. 17, т. 2. С. 240–246. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mik_2014_17_2_39.
9. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
10. Мирошенкова В.И., Фёдоров Н.А. Lingua Latina : учебник для вузов. Москва : Флинта, 2011. 560 с.
11. Ушакова Ю.С. Французско-русский и русско-французский словарь церковной лексики. Воронеж, 2010.
12. Bally C. Traité de stylistique. Paris, 1951. 264 с.
13. Сухова М. Ядро лексичної репрезентації концепту «віра» в українській та англійській мовах: історико-теоретичний аналіз. Дискурс у сучасному науковому, соціокультурному та інформаційному просторі : зб. тез доп. міжнар. наук.-практ.
14. Петрова К.С. Явище полісемії в юридичній термінології іспанської мови. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики.* 2014. Вип. 25. С. 340–349.
15. Miranda J. V. Homonimia y polisemia: Entre la ambigüedad y el juego verbal. *Didáctica. Editorial Complutense*. Madrid. 1993. Vol. 5. P. 225–237.
16. Collins Online English Dictionary. URL : https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/.

Boichuk M. Polysemantic peculiarities of religious lexis

Summary. The article considers polysemantic peculiarities of lexical units of the religious sphere. The paper presents a comprehensive semantic analysis of the contextual definition of the lexical unit, which allows to relate it to the religious field. The context helps to acknowledge which of the lexical-semantic variants of a polysemantic unit is manifested in a specific speech act and speech situation. The analysis of the essence of the concept's content of "polysemy" in foreign and domestic scientific dimensions has been given. It has been defined

that "polysemy" means the ability of a word to unite several concepts in its semantic structure, which are realized in the form of hierarchically organized meanings that have a semantic feature. The difference between denotative and connotative components has been considered. The former reflects fragments of objective reality, the latter – additional information of evaluative and emotional nature about the concept. The religious register is clearly defined at the lexical level, but the religious vocabulary is extremely difficult to circumscribe. The concentric circles can be imagined, the center of which consists of a relatively small set of apparently religious terms (God, baptize, sin…), which function as obvious markers of the register. The second intermediate field would consist of objects that are common to forms of thought (love, truth, fellowship…), but undergo certain changes in the essence of their concepts, the religious dimension of which is transmitted through religious practice within the community of believers. The third circle would cover the usual objects that are most often used outside the religious register to denote secular objects, states and relationships, but which can be applied to a divine or religious referent (Father, kingdom, shepherd, rock of ages, vine…), the essence is that objects often acquire specific meaning through metaphorical expressions. The fourth circle would comprise lexical items that are less clearly expressed from a religious point of view, but are related to religious activities and objects (altar, matins, monk, presbyter, nave, incense…). The author comprehensively describes the interpretation of the lexical unit "love" from altruistic and egocentric points of views and compares the meanings of the Ukrainian lexical unit "faith" and three English variants: faith, belief and trust, which complicate the decipherability of central and peripheral meanings of lexical units.

Key words: polysemy, broad meaning, denotative and connotative meanings, religious sphere, peripheral meaning.

УДК 811.133.1'33:398.9
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-1.5

Видишева О. Г.,
викладач кафедри іноземних мов № 2
Національного університету «Одеська юридична академія»

Варламова А. О.,
викладач кафедри іноземних мов
Військової академії (м. Одеса)

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ЖІНКА/FEMME» У ФРАНЦУЗЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ (КОНТРАСТИВНИЙ АСПЕКТ)

Анотація. Статтю присвячено вербалізації концепту FEMME/ЖІНКА/ДРУЖИНА у французькій та українській мовах на прикладах паремій. У науковій доробці розглянуто національне франкомовне лінгвокультурне співтовариство, проведено аналіз лінгвокультурологічного концепту «ЖІНКА/FEMME» та визначено його символічне вираження у французькій мові й культурі загалом на прикладі паремій. У статті в центрі уваги знаходяться схожі та протилежні оціночні одиниці двох мовних картин світу. На тлі динамічного розвитку мови паремії залишаються історичною константою, володіючи такими властивостями, як позачасовість, стійкість, образність, узагальненість, відображення ментальності. Щоб зрозуміти значення паремії, іноді доводиться розгадувати своєрідний вербальний ребус, ґрунтуючись на розумінні філософії та мислення досліджуваної культури або народності. У ході порівняльного аналізу паремій використано тільки буквальний переклад з метою виявлення їх внутрішньої форми та визначення схожих і відмінних семантичних ознак, притаманних мовним одиницям у зіставлюваних мовах. При порівняльному аналізі прислів'їв і приказок, що містять лексеми FEMME та ЖІНКА/ДРУЖИНА, виявлено, що як в українській, так і у французькій пареміології чітко виділяється пласт паремій, що репрезентує не тільки зневажливе ставлення до жінки, а й вихваляють її. Обидві нації, підкреслюючи жіночу красу, хитрість, приписують жінці образ диявола. Для французів жінка − сильна істота, що має і фізичну силу, і витримку. Чоловіків і жінок завжди пов'язує найсильніше почуття − любов. У ході аналізу реалізації концепту «ЖІНКА/FEMME» на матеріалі французьких та українських прислів'їв виявлено багато спільного, зокрема в ставленні до любові. Відмінності стосуються характеристик жінки. Досліджений нами пареміологічний матеріал дав змогу виділити низку метафоричних стереотипів, характерних для французької та української мов, а також те спільне й індивідуальне, що характеризує жінку в різних мовних картинах світу.

Ключові слова: концепт, картина світу, паремія, контрастивна лінгвістика, франкофонія.

Постановка проблеми. Лінгвістика сьогодення, як і будь-яка галузь науки, покликана відображати тенденції суспільної взаємодії та функціонування суспільства. Оскільки неможливо не звернути увагу на фемінізацію суспільства та його устрою: жінки обіймають керівні посади, очолюють держави, проте не полишають свого жіноцтва, нам видалося за необхідне звернутися до тієї європейської культури, у якій жінка посідає почесне місце, – французької.

Актуальність дослідження визначається його відповідністю загальній спрямованості сучасної лінгвістики на вивчення лінгвокультурних концептів як колективних змістових ментальних утворень, які фіксують своєрідність відповідної культури, а також зацікавленістю сучасної лінгвістики вивченням як концептів загалом, так і концептів, релевантних для національних картини світу, у нашому випадку *Франції.* Актуальність наукового доробку визначається також високою вагомістю дослідження концепту *«ЖІНКА/FEMME»* як у системі національно-культурних цінностей носіїв різних культур [1], так і у франкофонській картині світу.

По-третє, незважаючи на появу окремих робіт, проблематику яких становить концепт «жінка», нам уважається за необхідне провести саме контрастивний аналіз вищезазначеного концепту на прикладі французької та української мов.

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Концепт у сучасній лінгвістиці вивчається з різних точок зору. Нині саме тому функціонують різні терміни, що характеризують одне й те саме: «концепт» (за визначенням Н.Д. Арутюнової, С.А. Аскольдів, Д.С. Лихачова, С.Х. Ляпіна, В.П. Нерознака, Ю.С. Степанова), «логоепістема» (Н.Д. Бурвіков, В.Г. Костомаров), «лінгвокультурема» (В.В. Воробйов), «міфологема» (В.Н. Базилев) [2; 1; 3; 4]. Ми вважаємо за необхідне обрати саме термін «концепт».

Мета статті полягає в аналізі концепту *«ЖІНКА/FEMME»* в франкомовній картині світу на основі лінгвокогнітивного аналізу паремій, з одного боку, як цілісного конструкту, з іншого − виявити вікову специфіку його вербалізації.

Завдання дослідження − розглянути національне франкомовне лінгвокультурне співтовариство, провести аналіз лінгвокультурологічного концепту *«ЖІНКА/FEMME»* та визначити його символічне вираження не лише у французькій мові, а й культурі загалом на прикладі паремій.

Виклад основного матеріалу. Концепт у сучасному розумінні – це щось миттєве, що мерехтить у свідомості й визначає конкретні думки, що дає підґрунтя для розумової діяльності. А.Я. Анцупов пропонує розглядати концепт як самостійну інформаційну структуру. З одного боку, у концепті відбивається знання народу про якийсь предмет або явище. З іншого боку, концепт складається в результаті отриманого досвіду людини [5; 6] Незважаючи на те що концепт як явище стали вивчати відносно нещодавно, з'явився сам термін дуже давно та відноситься до епохи однієї із середньовічних течій − концептуалізму. Його засновниками були П. Абеляр, Т. Гобс, У. Окама. Концептуалізм розглядав концепти як універсалії, які узагальнюють

ознаки речей і створені розумом для його внутрішнього вживання, фокусуючи важливу та актуальну інформацію [3].

Національний характер – це складний соціально-психологічний феномен, представлений сукупністю стійких психологічних рис, типових властивостей характеру, сукупністю специфічних якостей, норм поведінки й діяльності, характерних для представників певної спільноти. Він лежить в основі колективної ідентичності та визначається ціннісними орієнтаціями культури, її семіотичним і семантичним полем. Національний характер є не тільки феноменом психіки окремої людини, а і проявом колективних практик [7; 8] Завдяки наявності ціннісної установки лінгвокультурні концепти впливають на емоційну сферу людини та моделюють її поведінку. «Національні картини світу» відображають специфіку сприйняття навколишнього світу, національні особливості мислення представників тієї або іншої культури [9, с. 27] Лінгвокультурний концепт апелює до основних ознак спільноти, інтегральна єдність яких досягається й утілюється в ньому, виявляючи властивість лінгвокультурного концепту виступати системоутворюючим ядром для національно-лінгвокультурної спільноти, щодо якого він виконує пізнавальну, соціалізуючу, регулятивну, нормативно-ціннісну, інтегративну, комунікативну, консолідуючу, диференціюючу та стабілізуючу функції [10, с. 12]

Концепт ***«ЖІНКА/FEMME»*** є одним із базових елементів французької картини світу й відрізняється великим когнітивним обсягом, який вербально специфікують різноманітні за своїм семантичним складом лексеми та словосполучення. Проведений аналіз фактичного матеріалу [11; 13] дав змогу з'ясувати, що багатство й гетерогенність останніх зумовлена передусім наявністю великої кількості когнітивних ознак жінок чотирьох вікових груп, серед яких до знакових ознак відносяться вікової ознака *(femme, jeune fille, petite fille),* професійний ознака *(femme de chambre, ecoliere, logeuse),* ознака «сімейний стан» (femme, madame), ознака спорідненості *(mere, fille),* соціальний статус *(mi-mondaine),* інтерперсональний *(amie)* тощо. Сутність кожного із жіночих образів *(sui generis)* визначається великим корпусом когнітивних класифікаторів, які диференціюються між собою як у їх когнітивній ієрархії, так і в квантитативній кореляції (залежно від вікової категорії жінок) [4].

Французькі паремії зі словом *Femme* створили стереотип жіночого характеру, у якому негативні риси переважають над позитивними. Найбільш яскраво відображені такі риси:

хитрість і лукавість: *Femmes sont* ***anges*** *à l'église,* ***diables*** *à la maison et singes au lit* / Жінки − **ангели** в церкви, **дияволи** будинку й **мавпи** в ліжку;

лицемірство: *Les femmes ont des* ***souris*** *à la bouche et des* ***rats*** *dans la tête* / У жінок **мишки** на устах, а **щури** в голові; Les femmes sont toutes fausses comme des **jetons** / Жінки все підроблені, як **жетони**;

мінливість: *Caresse de femme-caresse de* ***chatte*** / Ласка жінки − ласка **кішки**), ***Femme et melon****, à peine les connait-on* − **Жінку й диню** ледь можна зрозуміти;

багатослівність: *Trois femmes font un* ***marché*** / Де три жінки − там **базар**, *Il y a* ***mille inventions*** *pour* ***faire parler*** *les femmes, mais pas une seule pour les* ***faire taire*** / Є **тисячі винаходів**, щоб змусити жінок **говорити**, але жодного, щоб змусити її замовкнути;

віроломство: *Il faut craindre sa femme et* ***le tonnerre*** / Треба боятися дружини та **грому** [14].

Більшість українських паремій із негативним контекстом підкреслюють балакучість (*Завів дружину – забудь про* ***тишу***) та сльозливість жінки (*Жіночий звичай* − ***сльозами*** *горю допомагати*), неправдивість (*У жінки* ***правди*** *не питай*), сварка (*Жінка б НЕ жила, якби не* ***сварилася***).

Одна з негативних рис − підозра у зв'язку з темними силами − відображена як у французьких, так і в українських пареміях:

− *La femme serait un ragoût suave si le diable n'y mettait ni sel ni poivre* / Жінка була б солодким рагу, якби диявол не додав солі й перцю.

Використання контрастних за змістом лексичних одиниць, таких як ***anges, diables, singes***, а також гра слів (**souris – мишка/ посміхнися**) дають повною мірою висловити вищеперелічені жіночі якості.

− Жінка та біс − одна в них вага.

− Де сатана не зможе – там жінка допоможе.

Численні паремії як у французькій, так і в українській мові, що відображають іронію та сарказм щодо розумових і ділових якостей жінки (*Le cerveau de la femme est fait de* ***crème*** *de singe et de* ***fromage*** *de renard* / Мозок жінки зроблений з **вершків** мавпи та **сиру** лисиці. *Femmes , moines et pigeons* ***ne savent jamais*** *où ils vont* / Жінки, монахи та голуби **ніколи не знають**, куди прямують. *Собака розумніший за жінку: на господаря не гавкає. У жінки волосся довге, та розум короткий*). Прислів'я та приказки, які ставлять під сумнів розумові здібності жінки, її освіченість, мабуть, вигадані спеціально для того, щоб переконати жінку, що її призначення − домашнє господарство [14].

На відміну від французьких паремій, в українських пареміях активність і розум жінки часто позиціонувалися як позитивні характеристики (*Без чоловіка, що без голови, а без дружини, що без розуму. Жіночий розум краще всяких дум. Чоловік голова, а жінка – шия, куди поверне – туди голова й дивиться.*).

В україномовній картині світу відбивається образ активної жінки/дружини, яка часто відіграє визначальну роль у сім'ї та взаємозалежність чоловіки й дружини (*Чоловік без дружини, що гусак без води. Чоловік задурить − пів будинку згорить, дружина задурить − весь будинок згорить. Дружина чоловіка не б'є, а під свій норов веде*) **[**14].

Паремії з позитивною конотацією як в українській, так і у французькій мовах в основному оспівують таланти й хазяйновитість жінки, уміння піклуватися про чоловіка й дітей. (*Les femmes* ***font*** *les hommes / Жінки* ***створюють*** *чоловіків. Femme bonne et sage fait toujours* ***bon menage*** */ Гарна й мудра дружина завжди добре веде* ***домашнє господарство****. Без жінки-господині будинок порожній. Жінці дорога − від* ***печі*** *до порога*) **[**14].

Група концептуальних ознак, що характеризують особливості жіночого характеру, представлена у французькій лінгвокультурі численними ознаками, які можуть оцінюватися позитивно чи негативно. Когнітивні ознаки, характерні для концепту «жінка» у віковій концептосфері, помітно різняться яскравістю залежно від віку респондентів, що відображає істотну зміну ставлення до жінки в динаміці розвитку вікового свідомості. У старшій групі менш виражена критична оцінка жінки. [15]. З одного боку, жінки створюють моральну атмосферу суспільства (*Les femmes font les moeurs / Жінки створюють мораль*), з іншого − там, де є жінка, немає морального порядку (*Où la femme domine seule, il n'y a point d'ordre moral / Де домінує жінка, немає морального порядку*).

Вибір дружини дуже важливий для чоловіків. Тому, не довіряючи жіночій красі, радять вибирати дружину не очима, а вухами (*Il faut choisir une femme avec les oreilles plutôt qu'avec les yeux / Бери жінку не очима, а вухами*).

Однак і словам жінки не рекомендується довіряти: *Il est bien fou celui qui prête son attention à parole de femme / Божевільний той, хто довіряє словам жінки.* Цим прикладом можна яскраво проілюструвати подвійна оцінка слів жінки.

Вищезазначені факти ілюструються пареміями, які стверджують, що неможливо обрати ідеальну дружину (*Des femmes et des chevaux, il n'y en a point sans defauts / Немає ні жінки, ні коня, які б не мали недоліків*). В українських пареміях ми також знаходимо подібні твердження (*Бився, бився, а доброї дружини не добився. У чужу дружину ложку меду кладе*).

Яку б оцінку не висловлювали паремії, присвячені концепту «*ЖІНКА/FEMME*», саме жінка/дружина залишається «ядром» сім'ї, навколишнього середовища, суспільства. Вона є об'єктом уваги, виражених або прихованих думок і бажань (*Chacun pense avoir* ***la meilleure femme*** */ Усі думають, що в них найкраща дружина. Sans les femmes les hommes seraient des ours* ***mal léchés*** */ Без жінок чоловіки були б гірше* ***незграбних*** *ведмедів. Sans les femmes les deux extrémités de la vie seraient* ***sans secours*** *et le milieu* ***sans plaisir*** */ Без жінок обидва кінці життя були б позбавлені* ***підтримки****, а середина –* ***задоволення****)*.

У групі концептуальних ознак, що співвідносяться з ***місцем жінки в шлюбі***, відзначається, що заміжжя на перший погляд піднімає жінку, зводячи її на трон (*un trône*), але це піднесення насправді є рабством (*l'esclavage*) для неї: *La femme mariée est un esclave qu'il faut savoir mettre sur un trône* / Заміжня жінка − рабиня, яку ви повинні знати, як посадити на трон. Протиставлення таких несумісних понять, як ***le trône*** та ***l'esclave***, указує на неправильне уявлення про високе становище заміжньої жінки та її права в сім'ї. Насправді жінка часто піддається фізичній розправі з боку чоловіка: *Celui qui ne bat pas sa femme le matin, la bat l'après-midi* / Хто не б'є дружину вранці, б'є її вдень.

Чоловік відводить своїй дружині незначну роль в сім'ї, тому її втрата мови не є відчутною: *Qui perd sa femme et quinze sous, c'est dommage pour l'argent* / Хто втрачає дружину та п'ятнадцять центів, тому соромно за гроші. Безумовна гіперболізація цього факту − варто шкодувати про втрачені гроші, а не про дружину − є, проте, недвозначним вираженням крайнього презирства до жінки.

У рамках концептуальних ознак, що співвідносяться з характеристикою взаємин жінок між собою, актуалізується ідея про жорстокість, яку вони можуть проявляти у взаєминах: *Pour savoir jusqu'où va la cruauté de ces charmants êtres que nos passion grandissent tant; il faut voir les femmes entre elles* / Щоб знати, як далеко заходить жорстокість цих чарівних істот, які так розпалюють наші пристрасті, треба побачити взаємини жінок між собою. Ця ознака посилюється контрастом між цією жіночою якістю, що експлікується лексичною одиницею *la cruauté* – ***жорстокість,*** і тим, як називаються його носії − жінки: *ces charmants êtres* − ***чарівні істоти***. Ментальні та психологічні процеси, що відбуваються у співрозмовників, більш яскраво й прямими образами виражаються у французьких висловлюваннях [16, с. 67].

Однак, незважаючи на наявні протиріччя, усіх жінок об'єднує любов. Незалежно від їхніх переконань (*les devotes* − *«побожні»*), здібностей (*les sottes* − *«дурні»)* у питанні любові вони знаходять спільну мову: *Toutes les femmes, même les dévotes et les sottes, s'entendent en fait d'amour* / Усі жінки, навіть побожні та нерозумні, уживаються в любові.

Висновки. Концепт «*ЖІНКА/FEMME*» має подібності й незначні відмінності в розумінні французів та українців. Наприклад, обидві нації, підкреслюючи жіночу красу, хитрість, приписують жінці образ диявола. Можна припустити, що це порівняння формувалося протягом довгих років і пояснюється релігійними міркуваннями. Для французів жінка − сильна істота, що має й фізичну силу, і витримку. Чоловіків і жінок завжди пов'язує найсильніше почуття − любов.

Загалом аналіз реалізації концепту «*ЖІНКА/FEMME*» на матеріалі французьких та українських прислів'їв виявив багато спільного, зокрема, у ставленні до любові. Відмінності стосуються характеристик жінки. Досліджений нами пареміологічний матеріал дав змогу виділити низку метафоричних стереотипів, характерних для французької та української мов, а також те спільне й індивідуальне, що характеризує жінку в різних мовних картинах світу.

Література:

1. Лихачев Д.С. Концептосфера русского языка. *Известия РАН – СЛЯ.* 1993. № 1. С. 3–9.
2. Арутюнова Н.Д. Язык и мир человека. Москва : Языки русской культуры, 1999. 896 с.
3. Неретина С.С. Слово и текст в средневековой культуре. История: миф, время, загадка. Москва : Гнозис, 1994.
4. Великородных О.В. Специфика вербализации концепта «femme» («женщина») в художественной картине мира Ф. Саган в динамико-возрастной перспективе : дисс. … канд. филол. наук : 10.02.05. Воронеж, 2007. 225 с.
5. Анцупов А.Я. Словарь конфликтолога. URL: http://vocabulary.ru/dictionary/887/word (дата обращения: 12.02.2021).
6. Джураева З.Х. Вербализация концепта «женщина» во французских и русских пословицах. *Молодой ученый*. 2019. № 16 (254). С. 305–307. URL: https://moluch.ru/archive/254/58023/ (дата обращения: 12.02.2021).
7. Маслова В.А. Лингвокультурология : учебное пособие для студ. высш. учеб, заведений. Москва : Издательский центр «Академия», 2001. 208с.
8. Мельникова А.Л. Язык и национальный характер. Взаимосвязь структуры языка и ментальное. Санкт-Петербург, 2003.
9. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. Москва, 2000. URL: http://www.ffl.msu.ru/research/publications/ter-minasova-lang-and-icc/ter-minasova-yazik-i-mkk-BOOK.pdf (дата обращения: 12.02.2021).
10. Мерзлякова И.С. Лингвокультурные концепты и их роль в формировании национального характера (на материалах Франции) : автореф. дисс. … канд. культурологии : 24.00.01 «Теория и история культуры (культурология)». Улан-Удэ, 2009. 22 с.
11. Прислів'я та приказки: Людина. Родинне життя. Риси характеру / упоряд. М.М. Пазяк. Київ : Наукова думка, 1990. 528 с.
12. Citations et Proverbes d'amour. URL: https://www.citations-amour.fr/.
13. Pierre-Marie Quitard. Proverbes sur les femmes: l'amitié, l'amour et le mariage. Garnier frères, 1861 416 p.
14. Выдышева О.Г. Вербализация концептов FEMME и ЖЕНЩИНА во французском и русском языках (контрастивный аспект). *Сучасна філологія: перспективні та пріоритетні напрями наукових досліджень :* матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2018. С. 54–56.
15. Адонина Л.В. Концепт «женщина» в русском языковом сознании : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.01. Воронеж, 2007. 23 с.

Vydysheva O., Varlamova A. Verbalization of the FEMME/WOMAN concept in French and Ukrainian (contrastive aspect)

Summary. This article is devoted to the verbalization of the FEMME/WOMAN/WIFE concept in French and Ukrainian on the examples of paremias. The research investigated the national French-speaking linguistic and cultural community, analyzes the linguistic and cultural concept of "WOMAN/FEMME" and identifies its symbolic growth in the French language and culture in general on the example of paremia. In the center of the articles in attention are similar and opposite evaluation units of two linguistic pictures of the world. Based on the dynamic development of language, paremias remain a historical constant activity, managing such power structures as timelessness, stability, imagery, generality, reflection of mentality. In order to understand the meaning of paremia, one sometimes has to expand one's native verbal puzzle based on an understanding of the philosophy and thinking of the culture or nationality under study. In the comparative analysis of paremias, only literal translation was used by identifying their internal form and identifying similar and different semantic features inherent in language units in selected languages. Comparing the analysis of proverbs and sayings that create the tokens FEMME and WOMAN/WIFE, it was found that in both Ukrainian and French paremiology there is a clear layer of paremias, which represents not only the least attitude towards women, but he praises it. Both nations, emphasizing female beauty, cunning, attribute to women the image of the devil. For the French, a woman is a strong creature who has both physical strength and endurance. Men and women always have the strongest feeling – love. In the course of the analysis of the realization of the concept "WOMAN/FEMME" on the materials of French and Ukrainian adverbs many commonalities are revealed, in particular, in those created for love. The differences relate to the characteristics of women. The paremiological material we studied allowed us to identify a number of metaphorical stereotypes characteristic of the French and Ukrainian languages, as well as communities and individuals that point to life in different linguistic pictures of the world.

Key words: concept, picture of the world, paremia, contrastive linguistics, francophony.

УДК 811.112.2'373.21:82-32
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-1.6

Волошук В. І.,
кандидат філологічних наук, доцент,
професор кафедри теорії та практики перекладу
Національного університету «Запорізька політехніка»

СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТОПОНІМІКОНУ В КОРОТКОМУ НІМЕЦЬКОМУ ОПОВІДАННІ

Анотація. Власні імена, в тому числі й топоніми, жваво реагують на події в природі та зміни в суспільстві, тому вони слугують хронологізаторами текстів, а також історичних та археологічних пам'яток. Топоніми – це власні назви особливого роду та мають своєрідні властивості, адже вони відображають зв'язок людини з місцем. Специфіка топонімів полягає в тому, що назва місця завжди зберігає сліди подій, із ним пов'язаних, тобто має просторово-часові та інформаційні характеристики. Завдяки стилістичному потенціалу топонімічних назв, автор збагачує художнє мовлення, наснажує рядки творів виразністю, експресією, доносить до читача ідею творів, висловлює своє бачення навколишнього світу, можливо, навіть проявляє фантазію щодо мандрівок.

У німецькій малій прозі найчастіше вживаються топоніми таких видів: хороніми, адміністративні хороніми, ойконіми та гідроніми. Весь топонімікон, що функціонує в німецьких коротких оповіданнях, представлений реальними географічними назвами.

Розглянувши сучасну топоніміку Німеччини в усьому різноманітті її форм, можна зробити висновок, що є такі види топонімів: які відображають історію Німеччини, які засновані на географічному положенні міста; пов'язані з легендами; пов'язані з мовами племен, що проживали на європейській території; такі, що відображають рослинний і тваринний світ. У топонімах (особливо гідронімах) стійко зберігаються архаїзми й діалектизми, вони часто сягають до мов-субстратів народів, що жили на цій території в минулому, що дає змогу використовувати їх для визначення меж розселення етнічних спільнот.

Головна функція топонімів у коротких оповіданнях – це виділення, індивідуалізація, ідентифікація іменованих об'єктів серед інших Тому домінуючою стилістичною функцією є ідентифікаційна функція, вона чітко локалізує та виокремлює топоніми. Найбільш поширеними функціями в малій німецькій прозі виявилися символічна, ідентифікаційна та емоційна функції.

Ключові слова: топонім, хоронім, гідронім, ідентифікаційна функція, емоційна функція, географічні назви.

Постановка проблеми. Топоніміка, перебуваючи на стику мовознавства, географії та історії й використовуючи їх методи дослідження, вивчає функціонування топонімів, їх походження, структуру, ареал розповсюдження, розвиток і зміну в часі. Географічні назви є невід'ємним компонентом сучасного інформаційного простору, адже важко переоцінити роль і значення топонімів як точних орієнтирів на місцевості. Основне значення й головне призначення географічної назви – фіксація місця на Землі. Оскільки географічні назви мають лінгвістичну природу, спостерігається тісний зв'язок топоніміки з етимологією, семантикою, морфологією, фонетикою. Разом із цим топоніми становлять актуальний і дещо проблематичний аспект дослідження. Топоніми в німецькій малій прозі створюють художній контекст, більшість із них несуть експресивне та стилістичне навантаження й віддзеркалюють просторову домінанту художнього твору. Вивчення географічних назв у літературних творах, а особливо в німецькому короткому оповіданні – тема порівняно нова як для топоніміки, так і для стилістики. Цікавою для досліджень є галузь літературної топоніміки, оскільки в будь-яких творах завжди неповторним виявляється їй сам склад географічних назв, і їх співвідношення з реальною картою описуваного простору, і стилістичні функції в макро- й мікроконтексті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням топонімії німецької мови займалися такі мовознавці, як Ю.О. Карпенко, Є.В. Розен, Е.М. Мурзаєв, О.В. Суперанська, К.М. Ірисханова та інші. Незважаючи на довгу історію досліджень і наявність вагомої кількості праць, присвячених вивченню топонімів, усе ще залишається безліч проблем, що ускладнюють тлумачення топонімів, і питань, пов'язаних із визначенням джерел топонімів, які потребують більш пильної уваги.

Актуальність статті полягає в тому, що топонімічні назви посідають значне місце в онімному просторі сучасних коротких німецьких оповідань. Топоніми активно досліджувалися в художніх текстах, проте аналізу піддавалися виключно структура або види.

Мета статті – дослідження стильових функцій топонімів на матеріалі сучасних коротких німецьких оповідань.

Об'єктом дослідження є топонімікон німецької мови на матеріалі сучасних коротких німецьких оповідань як підсистема ономастичної лексики, що займає одну з центральних ніш у лексичній системі.

Предметом вивчення в роботі є стилістичні функції топонімів, які представлені в короткому німецькому оповіданні, а матеріалом дослідження є тексти стислих і коротких оповідань сучасних німецьких письменників

Виклад основного матеріалу. Специфіка топонімів полягає в тому, що назва місця завжди зберігає сліди подій, із ним пов'язаних, тобто має просторово-часові та інформаційні характеристики. У звичайному вжитку основною функцією топоніма є ідентифікація, хоча нерідко з топонімом пов'язані різноманітні асоціації, у тому числі емоційні, естетичні та символічні, що дають йому змогу виконувати характеристичну, тобто предикативну, функцію. Образно-асоціативна природа географічних назв лежить в основі їх багатого стилістичного потенціалу, що значно посилюється в поетичному мовленні.

Завдяки стилістичному потенціалу топонімічних назв автор збагачує художнє мовлення, наснажує рядки творів виразністю,

експресією, доносить до читача ідею творів, висловлює своє бачення навколишнього світу, можливо, навіть проявляє фантазію щодо мандрівок.

Проаналізувавши фактичний матеріал, можна стверджувати, що топонімікон коротких німецьких оповідань є реальними географічними назвами без новотворень авторів.

У досліджуваних стислих німецьких оповіданнях функціонують різні види топонімів. На діаграмі представлено відсоткове співвідношення таких видів топонімів:

Рис. 1. Розподіл топонімів за видами

Отже, основу топонімікону малої прози становлять географічні назви, наділені інтернаціональною культурною семантикою: *London, Davos, Amerika, Barcelona, Rom*. Культурологічний простір представляють топоніми *Machu Picchu, Akropolis* тощо.

Стилістично марковані топоніми реалізують у художньому контексті свій потенційний сенс, що дає топонімам можливість стилістично актуалізуватися. Ці топоніми наділені екстралінгвістичними параметрами, культурно-історичною та національною інформацією. До того ж саме ці топоніми є носіями не лише актуальної інформації; вони зберігають соціально-історичну, інтелектуальну, експресивно-емоційну, оцінну, естетичну, характеризуючу, ідеологічну, символічну інформацію загальногуманістичного й конкретно національного характеру. Ця інформація і становить соціально-історичний, національно чи інтернаціонально обумовлений компонент смислової структури топонімів [1, с. 22]. Топонімікон у стислих оповіданнях тісно пов'язаний з ідеями оповідань, узгоджується із сюжетною лінією.

Топоніми в текстах оповідань виконують різні стильові функції. І перша з них – узагальнено-символічна. Слідом за К.М. Ірисхановою [1, с. 16] під узагальнено-символічною функцією розуміємо використання топоніма з метою конкретизованого висловлювання, будь-якого узагальненого поняття. У літературознавстві узагальнено-символічна функція зазвичай розглядається як троп, що в поетичній мові умовно означає суть якогось явища з певного погляду. Тобто це такі слова та вирази в художньому творі, які використовуються в переносному значенні з метою посилити образність мови, художню виразність мови [2, с. 82]. Наведемо найбільш влучні приклади:

Sie denkt an ***Rom*** [3, с. 41]. – *Вона думає про* ***Рим***.

Астіонім *Рим* є символом спасіння душі та мрії, бо головна героїня оповідання дуже тендітна, вродлива дівчина, котра стежить за останніми тенденціями сучасного світу. Вона мріє відвідати Рим і сфотографувати всі місця, але вона залежна від «пігулок щастя» – аспірину. Тому мрія побачити Рим для дівчини нездійснена.

Dort stiegen sie in einem Hotel in ***Los Angeles*** *ab, aber weil sie kein Wort Englisch sprachen, nicht wussten, wie man einen Bus nimmt oder ein Restaurant besucht, kauften sie ein Brot und gingen zurück ins Hotel, wo sie das Brot aßen* [3, с. 123].

Там вони зупинилися в готелі в ***Лос-Анджелесі****, але через те, що вони не говорили англійською мовою, не знали, як сісти на автобус або відвідати ресторан, вони купили хліб і повернулися в готель, де їли лише хліб.*

Астіонім *Лос-Анджелес* – омріяне місто багатьох людей, де є багато можливостей і пропозицій для відпочинку. В оповіданні місто Лос-Анджелес символізує мрію, що нібито здійснилася. У творі змальовано подружню пару з Австрії, яка відправилася на відпочинок до Лос-Анджелеса, але ввесь час провела лише в готелі через свою неспроможність до комунікації. Фактично вони побували в місті своєї мрії, але ж вони так нічого й не побачили.

Schotterbek, als er an einem Junimorgen 1953 in ***Berlin,*** *unter den Schlägen seiner Mitgefangenen aufatmend zusammenbrach, hörte aus dem Lärm der Panzerketten, durch die preußisch dicken Mauern seines Gefängnis gedämpft, den nicht zu vergessenden Klang der Internationale* [3, с. 11].

Коли Шоттербек одним червневим ранком у 1953 в ***Берліні*** *під ударами інших ув'язнених чув через звук танкових гусениць, що приглушався товстими стінами його прусської в'язниці, ті самі звуки Інтернаціоналу, що ніколи не забудуться.*

Астіонім *Берлін* у цьому контексті – найважливіший маркер і відображає символічну функцію, адже саме 16–17 червня 1953 року розпочалися масові антиурядові виступи в Берліні, широко відомі під загальною назвою «Берлінське повстання». Місто Берлін – саме серце Німеччини, символізує не лише нацистські злочини, а й надію на світле майбутнє, що досягається бунтами.

Wie pausenlos lustig ist das alles und kostet war, so gedrängt alles, hier ***das Südseeparadis****, bunt wie ein Faschingslokal, und dort schon, ein Sprung nur, das steile Minarett und der bollernde Planwagen für die kleine Prärie!* [3, с. 49–50].

Наскільки все це було безперервно весело та було того вартим, усе таке тісне, тут рай ***Південного моря****, барвистий як карнавальне кафе, а там уже лише один стрибок – тут стрімкий мінарет і громохкий фургончик для маленької прерії!*

Гідронім *Південне море* – назва Тихого океану, емоційно описується автором, порівнюється його яскравість із барвистим карнавальним кафе. В оригіналі використана назва *das Südseeparadis*, у перекладі – «рай Південного моря», автор навмисно не вжив тривіальну назву Тихого океану для підсилення яскравого символізму неземного куточка.

Alle Eingänge überwacht und verschlossen, Grenzen dicht, schleicht keine unsichtbare Kalorie mehr ein, und wer gefasst wird, abgeschoben, ***Sarajewo****, und in* ***Tokio, New York*** *die Covergirls, mit Springseil im Gepäck, auf ihren Reisen* [4, с. 101].

Усі входи закриті й контролюються, кордони наглухо закладені, навіть невидима калорія більше не прокрадеться, а якщо зловлять, то депортують чи то в ***Сараєво, Токіо*** *чи* ***Нью-Йорк*** *зі скакалкою в багажі під час поїздок, аби бути схожою на дівчат із обкладинок журналів.*

Ойконіми *Сараєво, Токіо* та *Нью-Йорк* – великі культурні міста, тому є символами журнальної моди для дівчини Гірлі з ФРН. У той час у ФРН уже користувався популярністю фастфуд, але Гірлі не хотіла бути схожою на маму, яка вже не така

струнка, як раніше. Гірлі сидить на дієті, стрибає зі скакалкою та мріє бути схожою на моделей із журналу.

Ihr Anspruch wurde anerkannt, und die ***Weimarer Republik*** *zahlte ihr monatlich einige Mark.* ***Das dritte deutsche Reich*** *übernahm ungebeten die Zahlungen* [4, с. 13].

Її вимога була прийнята, і ***Веймарська республіка*** *щомісячно виплачувала їй марки.* ***Третій німецький рейх*** *непрохано взяв на себе виплати.*

Веймарська республіка в оповіданні виступає на фоні *Третього рейху* як символ кращого режиму, аніж той, що створив Третій рейх. Правління Третього рейху виплачувало гроші вдові, навіть підвищила її персональну пенсію, але той жах від агітаційних газет і від нового режиму не можна було замінити грошима. Новий режим не пройшов і повз неї.

Не менш важливою для топонімів є емоційно-експресивна функція, коли топоніми вказують на вираження емоцій, оцінки емоційного стану героя або автора.

Як уважав В.М. Калінкін, топоніми, які мають емоційно-експресивний потенціал, беруть участь у формуванні аксіології образів і створюють загальний емоційний колорит твору [14, с. 98].

Daß Hitler die ihm aufgetragenen Arbeiten zur Zufriedenheit seiner großen Geldgeber ausführte, blieb nicht ohne Folgen für Friedrich B., Inhaber einer Fleischerei in ***S****. in* ***Mecklenburg*** [3, с. 14].

Той факт, що Гітлер проводив доручені йому роботи для задоволення його важливих кредиторів, не залишився безрезультатним для Фрідріха Б., власника м'ясного магазину в ***С****. у* ***Мекленбурзі****.*

Іронічний підтекст має вживання невідомого астроніма *С.* у регіоні *Мекленбург*, адже мається на увазі, що, щоб не діялося в Німеччині за часів правління Гітлера, все одно кожен постраждає від його будь-яких дій. Будь-яке містечко могло бути на його місці в оповіданні. Саме іронія зумовила емоційність топоніма.

Ich lese ***„Steinbach, Baden", „Sinzheim"****,* ***„Baden-Oos"****. Der Bahnhof ist fürchterlich zugerichtet; viele steigen um:* ***Baden-Baden****: ich bin am Ziel* [4, с. 30].

Я читаю на табличках ***«Штайнбах, Баден», «Зінцхайм», «Баден-Оос»****. Вокзал страшно пошарпаний, і багато хто пересаджуються:* ***Баден-Баден****: я досяг своєї мети.*

Ойконіми *Штайнбах*, *Баден*, *Зінцхайм*, *Баден-Оос* відображають поступове наближення до кульмінаційного міста дії в оповіданні. Усе ближче персонаж до своєї мети, до рідного міста *Баден-Баден*, його душа та серце в передчутті й напруженні. Саме тому всі вищенаведені топоніми емоційно забарвлюють оповідання.

Ich lebe in der ***Bundesrepublik****. Lebe ich im Paradies?* [4, с. 42]. *– Я живу у ФРН. Чи живу я в раю?*

Спочатку автор уводить читача в оману, описуючи, яке прекрасне життя у *ФРН*. Але сатиричне питання Вольфганга Коеппена «Чи живу я в раю?» ставить усе на свої місця. На той час Німеччина не була єдиною країною, була ФРН та НДР. І хоча у ФРН були кращі умови для життя, райським життя не можна було назвати через болісне відчуття роз'єднання, яке не залишало інтелігенцію.

Eine Zeit später äußerte er die Absicht, eine Firma gründen zu wollen, verschwand aber kurz danach in ***Formosa*** [3, с. 64].

Через деякий час він висловив намір почати свій бізнес, але незабаром після цього зник у ***Формозі****.*

Астіонім *Формоза* – це аргентинське місто, назва якого має негативний відтінок у контексті твору, бо незрозуміло вже спочатку, чи то керамік, чи то фермер хоче купити ферму для бізнесу, ділиться цим щастям з іншими людьми, а потім таємничим чином зникає.

Адміністративний хоронім *Італія* уточнює місцезнаходження хороніма Фермо. В оригіналі прослідкується навмисна гра слів *ein Former, ein Farmer, Fermo, eine Farm*. Використовуючи стильовий прийом гри слів, автор навмисне акцентує увагу на тому, що той чоловік так і не зміг відкрити бізнес Якби не уточнення, що Фермо дійсно знаходиться в Італії, то пересічний читач подумав, що це лише вдалий жарт.

Як уважає Г.М. Керт, однією з головних функцій топонімів є ідентифікація іменованих об'єктів серед інших [6, с. 13]. Ця думка слушна й для малої німецької прози. Тобто топонім у тексті оповідання визначає локалізацію місця дії персонажів. Ідентифікаційна функція зберігає своє значення як у тексті перекладу, так і в оригіналі, усі назви характеризують художній простір. Виконуючи головним чином номінативну (точніше ідентифікаційну) функцію, топонім, коли живається автором у творі, дістає, так би мовити, соціальне навантаження, оскільки вводить у текст соціально значущий денотат:

Jeder hat einige, im ganzen Federkleid befindliche Vögel mitgebracht: Hühner die Österreicher, Fasanen die Franzosen, Gänse die Ungarn, Enten kommen aus ***Polen****, Eulen aus* ***Schweden****, ein Schwan aus der* ***Schweiz****, der Russe bringt einen Milan, vom Argentinier ein Straußenküken, Singvögel der Italiener, die drei Chinesen Spatzen, Zuchtkrähen der Deutsche und der Einheimische eine Möwe* [3, с. 92].

Кожен приніс птахів із цілим пір'ячком: австрійці принесли курей, французи – фазанів, угорці – гусей, качки прибули з ***Польщі****, сови – зі* ***Швеції****, лебеді – зі* ***Швейцарії****, росіянин приніс шуліку, аргентинець узяв страусів, італійці привезли співочих пташок, три китайці привезли горобців, німці – ворон і місцеві мешканці принесли чайок.*

Адміністративні хороніми *Польща*, *Швеція*, *Швейцарія* вказують, звідки родом качки, сови та лебеді.

Inzwischen hat das Mädchen eine Stelle in **London** *angetreten* [3, с. 31]. *– Між тим дівчина почала працювати в* ***Лондоні.***

Астіонім *Лондон* несе номінативну функцію, адже не зовсім важливо, що героїня оповідання працює в Лондоні.

Da gab es den Bäckermeister Alwin, der eines Morgens nicht mehr in seine Backstube kam, seine Frau Myriam verließ und nach ***Mexiko*** *auswanderte. Schließlich gehörten ihm zwölf Papierfabriken in ganz* ***Lateinamerika*** [3, с. 117].

Якось пекар Алвін, котрий більше не прийшов уранці до пекарні, покинув свою дружину Міріам та емігрував до ***Мексики****. Нарешті йому належали дванадцять паперових фабрик по всій* ***Латинській Америці****.*

Використання хоронімів *Латинська Америка*, *Мексика* є свідченням того, що для героя оповідання кар'єра дорожча, ніж родина. Він переніс свій бізнес у недостатньо розвинуті країни, але таки добився величезних успіхів.

Висновки. Отже, у німецькій малій прозі найчастіше вживаються топоніми таких видів: хороніми, адміністративні хороніми, ойконіми та гідроніми. Превалюють національні топоніми країни, де мешкає сам автор (переважно Німеччина й Австрія), але інколи зустрічаються хороніми інших країн (Італії, Аргентини), що свідчить про зацікавленість автора навколишнім світом. Важливішим фактом є те, що весь топонімікон, що функціонує в німецьких коротких оповіданнях, представлений реальними географічними назвами.

Стилістичні функції саме в малій німецькій прозі відрізняється від їх розподілу у великій прозі. Найважливішою ознакою вживання топоніма в малій прозі є лаконічність через малі обсяги оповідань, нема багато місця для детального опису кожного топоніма. Тому домінуючою стилістичною функцією є ідентифікаційна функція, вона чітко локалізує та виокремлює топоніми. Топонім без «ідентифікаційності» приносить утрату соціального значення тексту, оскільки переривається зв'язок повідомлюваного із суспільними реаліями.

Стилістично марковані топоніми здебільшого виконують символічну та фонову функції. Фонову функцію створюють національно-стилізовані топоніми, у коротких оповіданнях досить часто вживаються австрійські, іспанські та італійські географічні назви.

Найбільш поширеними функціями в малій німецькій прозі виявилися символічна, ідентифікаційна й емоційна функції. Емоційність висловлювань – досить не характерне явище в короткій прозі через малий обсяг. Емоційна мова не характерна, тому створює емоційність саме підтекст і стиль оповідання за допомогою топонімів.

Образні значення топонімів ускладнюються тим, що вони переплітаються у творах, що вимагає від читача дослідницької роботи та широкої ерудиції для сприйняття образної символіки топонімів. І їх використання й функціонування в текстах різних типів і жанрів (вони наявні в новітній термінології) має стати предметом подальших наукових розвідок.

Література:

1. Ирисханова К.М. Функционирование топонимов в художественной литературе (английский язык) : автореф. дисс. … канд. филол. наук : 10.02.04. Москва, 1978. 22 с.
2. Безпечний І.П. Теорія літератури. Торонто : Молода Україна, 1984. 304 с.
3. Texte und Materialien für den Unterricht. Deutsche Kürzestgeschichten/hrsg.:ChristineHummel.Stuttgart:ReclamsUniversal Bibliothek, 2010. 136 S.
4. Krauss H. Vom Nullpunkt zur Wende. Essen : Klartext, 1999. 340 S.
5. Калінкін В.М. Поетика оніма. Дніпропетровськ : Юго-Восток, 1999. 408 с.
6. Керт Г.М. Топонимия в современном мире. *Известия Уральского государственного университета*. Екатеринбург : Мир, 2001. № 20. С. 34.

Voloshuk V. Stylistic potential of the toponimicon in the German short story

Summary. Own names, including toponyms, are responding to events in nature and changes in society, so they serve as chronologists of texts, as well as historical and archaeological monuments. toponics are the own names of a special kind and have peculiar properties, because they reflect the relationship of a person with the place. The specificity of toponyms is that the name of the place always retains the traces of events, which are related, that is has space and temporal information characteristics. Thanks to the stylistic potential of toponymous names, the author enriches artistic broadcasting, rows of works by expressiveness, expression, brings to the reader's the idea, expresses its vision of the surrounding world, maybe even manifests a fantasy for traveling.

Choronyms, administrative choronyms, oikonyms, and hydronyms are the most common toponyms found in German small prose. All toponics, which operates in German short stories, represented by real geographical names.

Having considered the modern toponymics of Germany, in all the variety of its forms, we can conclude that there are the following types of toponyms: which reflect the history of Germany, which are based on the geographical position of the city; related to legends; associated with tribes living in the European territory; which reflecting the vegetative and animal world. In toponyms (especially hydronyms) are stored by archaises and dialectisms, they often reach the language substrates of peoples living in this territory in the past, this allows them to be used to determine the boundaries of the settlement of ethnic communities.

The main function of toponyms is a selection, individualization, identification of named objects among other. The dominant stylistic function is an identification function, it clearly locates and distinguish toponyms. The most prevailing functions in the small German prose were: symbolic, identification and emotional functions.

Key words: toponym, administrative choronyms, oikonyms, hydronyms, identification function, emotional function, geographical names.

УДК 821.161.2'06.08Загребельний:811.161.2'367.625.4
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-1.7

Гандзюк О. М.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови
Волинського національного університету імені Лесі Українки

Масицька Т. Є.,
доктор філологічних наук,
професор кафедри української мови
Волинського національного університету імені Лесі Українки

СПЕЦИФІКА СЕМАНТИКИ Й СИНТАКСИСУ ІНФІНІТИВА В РОМАНІ ПАВЛА ЗАГРЕБЕЛЬНОГО «ЄВРОПА 45»

Анотація. У статті розглянуто специфіку семантики й синтаксису інфінітива, ужитого в романі П. Загребельного «Європа 45». Проаналізовано використання інфінітива в позиціях іменника, дієслова, прикметника і прислівника.

Пояснено, що, уживаючись у дієслівних позиціях, інфінітив може бути складником дієслівного складеного присудка, він стає його лексико-семантичною основою. Для заміщення морфологічних категорій часу, способу тощо, які не наявні в інфінітиві, у його структурі використовують фазові та модальні дієслова, модальні модифікатори. Фазові дієслова вказують на початок, продовження й закінчення дії. Допоміжні модальні дієслова сигналізують про необхідність, бажаність чи можливість стану. Модальні модифікатори зближують інфінітив з предикатами стану. Модальні предикативні прикметники теж можуть уживатися в складі дієслівних складених присудків поряд з інфінітивами. За використання специфічної інтонації з окличною тональністю уможливлює виконання інфінітивом функції наказового способу. Якщо інфінітив представлений в односкладних реченнях, він дає інформацію про природні явища.

Акцентовано увагу на тому, що інфінітив має здатність функціонувати як іменник. Він здатний презентувати синтаксичну роль підмета. Тут він ужитий у чотирьох типах конструкцій. Наголошено, що інфінітив може виконувати в структурі речення синтаксичну роль додатка. Такий додаток має назву інфінітивного. В українській мові наявні кілька груп дієслів, поєднуючись із якими інфінітив виконує синтаксичну роль додатка. Такі дієслова мають семантику бажання, наміру виконати дію, наміру, домовленості чи зобов'язання, сприяння або перешкоди в реалізації дії, небажання дії або її уникнення. Пояснено, що інфінітив може забезпечувати в реченнєвій структурі синтаксичну роль означення. Для цього він поєднується з кількома визначними семантичними групами іменників. Наголошено, що інфінітив може виконувати в реченні й функцію обставини. Але зі всіх відомих видів обставин інфінітив репрезентує тільки обставину мети.

Ключові слова: синтаксис, інфінітив, інфінітив у позиціях іменника, інфінітив у позиціях дієслова, інфінітив у позиціях прикметника, інфінітив у позиціях прислівника.

Постановка проблеми. Традиційно інфінітив – «це неозначена не особова неінфінітивна форма дієслова, яка називає дію або не процесуальний стан безвідносно до дійсності, часу, особи, числа, виражена морфологічними категоріями виду, перехідності/неперехідності, вживається в позиції усіх членів речення і структурно оформлена суфіксами **-ти, -ть**» [1, с. 162]. Інфінітив цікавить дослідників його граматичною природою. Семантика й синтаксис інфінітива й досі є предметом наукових вивчень. Оскільки інфінітив по-різному репрезентований кожним автором художнього твору, тема дослідження актуальна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз інфінітива наявний у типових граматичних описах [2; 3] і підручниках [1]. Він репрезентований також у працях І.Р. Вихованця [4; 5] і В.М. Брицина [6].

Мета статті полягає в аналізі специфіки функціонування інфінітива в романі Павла Загребельного «Європа 45».

Завдання статті: 1) виявити інфінітиви в структурі роману; 2) дослідити особливості їх функціонування.

Для аналізу ми використали роман Павла Загребельного «Європа 45» (Харків : Фоліо, 2003. 605 с.).

Виклад основного матеріалу. Специфікою інфінітива в дієслівному функціонуванні є те, що він найчастіше репрезентує лексичний складник аналітичних форм «аналітична синтаксична морфема + інфінітив» [4, с. 123], напр. : – *І **відвертатися не буду**!* [7, с. 9]; *Він [Отто] заявив, що **не буде ждати*** [7, с. 238]; – *Парафіну, який ми **будемо варити**, тут роблять факели* [7, с. 14]; *Ви **будете відповідати**!* [7, с. 542]; *Неаполь помер раніше, ніж ті,що **будуть** тепер його **бачити*** [7, с. 233]. Застосування окличної тональності репрезентує наказовий спосіб: – …***Взяти** їх!* [7, с. 14]; ***Стріляти** хоч би там що*! [7, с. 73]; *Стосовно молодої жінки цей наказ звучав так**: «Не сидіти! Марширувати!»*** [7, с. 366]; – *Без годувальниці **не повертатися!*** [7, с. 590]. У структурі односкладних речень інфінітив може також давати інформацію про відображувані природні явища, напр. : *Коли **почало розвиднятися**, він подивився на карту й рушив на обстеження квадрата, в якому мали впасти його контейнери* [7, с. 70].

Функціонуючи в позиціях дієслова, інфінітив має здатність бути складником дієслівного складеного присудка, становлячи його лексико-семантичне підґрунтя. Щоб наповнити морфологічні категорії часу, способу тощо, які не представлені в інфінітиві, у його складі наявні фазові та модальні дієслова. Зокрема, фазовим дієсловам властиво бути вказівкою на показові дієслівні категорії часу і способу, водночас вони «модифікують лексичну семантику присудка щодо початку, продовження і закінчення дії або стану»

[4, с. 125]. Початок дії називають інфінітиви **почати**, **братися**, **стати**, **кидатися**, **заходжуватися** і под., напр.: *Він [Роупер] став догадуватися, що Мартін привіз його сюди з якимсь таємничим наміром…* [7, с. 192]; *Скиба* ***став пробиратися*** *в той бік, де здіймалися до неба брунатні, закам'яніли після зламу закраїни дупла* [7, с. 52]; *Він [Гіммлер]* ***взявся командувати*** *арміями Верхнього Рейну і завалив усю справу* [7, с. 508]; *І тому, незважаючи на втому, на байдужість до всього, Доріс* ***взялася прибирати*** *в кімнатах* [7, с. 373]; *На їхні сеанси* ***почали їздити*** *дами* [5. с. 212]; *Постать солдата стала розпливчастою, невиразною, до того ж він* ***почав сновигати*** *по палубі туди й сюди* [7, с. 5]; *… хай навіть смерть спіткає тебе –* ***кидайся рятувати*** *свого товариша…* [7, с. 20]; *Невідомо, чи не* ***кинувся*** *він [Гейнц] її* ***розшукувати*** *й чи не потрапив до рук гестапо, як вона [Доріс]* [7, с. 366]. Закінчення дії відтворюють інфінітиви **перестати**, **припиняти**, **закінчувати**, напр.: *Він [Роупер]* ***перестає бути*** *майором англійської розвідки* [7, с. 200]; *Вони [партизани]* ***перестали бачити*** *будь-що, крім води* [7, с. 448]; – ***Перестаньте базікати***! [7, с. 8]; *…* ***перестав гудіти*** *мотор…* [7, с. 64].

Допоміжні модальні дієслова вказують на необхідність, бажаність чи можливість стану [2, с. 69]. До них належать такі слова: **могти**, **мусити**, **мати**, **зуміти**, **сміти**, **намагатися** й подібні: *Ворог* ***може захопити*** *територію* [7, с. 203]; *Муссоліні* ***може потрапити*** *до рук аліантів, і тоді всьому кінець* [7, с. 212]; – *Ти* ***можеш звільнитися*** *на часину?* [5. с. 80]; *Юджін вирішив, що* ***мусить втрутитися*** [7, с. 246].

Модальні «модифікатори **можна**, **не можна**, **неможливо**, **необхідно**, **доцільно**, **не доцільно**, **потрібно**, **не потрібно**, **треба, не треба**, **варто**, **не варто**, **не сила** знижують ранг інфінітивного предиката дії і зближують його з предикатами стану» [4, с. 127], напр.: *Мені* ***не треба вирішувати*** *світових проблем* [7, с. 214]; *Доки не пізно,* ***треба*** *шукати вихід* [7, с. 15]; ***Можна*** *викликати усміх у людей, що вмирають од хвороби, з голоду, але не в тих, що помирають од страху* [7, с. 9]; *Тепер не варто було ховатися* [7, с. 25]; – *Цілком невинна жінка* ***мусить страждати*** [7, с. 254]; *В розвідницькій школі його [Юджіна] вчили, що ціль ніколи* ***не слід спускати*** *з мушки* [7, с. 244].

У складі дієслівних складених присудків поряд з інфінітивами можуть бути й модальні предикативні прикметники **повинен**, **ладен**, **рад** і подібні, напр. : – *Чи не гадає пан, що я його* ***повинен годувати****?* [7, с. 57]; – *Ми* ***повинні захопити*** *дуче живим* [7, с. 584]; – *Ми* ***готові*** *зараз же йти* [7, с. 572]; – ***Радий*** *з вами* ***познайомитися****, - швидко підходячи до Роупера, густим басом промовив полковник…* [7, с. 193]; *… воююча країна* ***змушена купувати*** *потрібні їй товари деінде* [7, с. 226]; *Скорцені* ***змушений був телеграфувати*** *Кальтенбрунеру про неможливість виконання його наказу* [7, с. 231]; – *Я* ***ладен би вмерти,*** *але хоч мить посидіти в затишній хатині біля веселого вогню* [7, с. 24]; *Я* ***змушений*** *вас* ***затримати****, – сказав капітан Біл* [7, с. 596]. Предикативні модальні прикметники відрізняє від модальних дієслів відсутність «морфем на позначення дієслівних категорій часу і способу, у зв'язку з чим вони потребують дієслова-зв'язки *бути*, яка є синтаксичною аналітичною морфемою, спеціалізованим аналітичним засобом вираження граматичної дієслівності» [5, с. 69].

Інфінітив також може функціонувати як іменник. Зокрема, інфінітивно-підметові структури мають такі вияви:

«інфінітив-інфінітив»: *Їм людину* ***вбити*** *– що кави* ***попити*** [7, с. 10];

«інфінітив-іменник»: *Адже* ***вбивати*** *людину – найбільший* ***злочин****…* [7, с. 10]; ***Робити*** *факели – це воєнний* ***злочин*** [7, с. 14]; *… а* ***примушувати*** *працювати – це вже був* ***клопіт*** *власника заводу й дирекції* [7, с. 14]; – *А* ***підірвати*** *кілька місточків – хіба це* ***завдання****!* [7, с. 100]; – ***Бити*** *фашистів – це* ***наказ*** *наших вітчизн, – тихо промовив поляк* [7, с. 456]; – ***Бити*** *фашистів – ось наша* ***мета****, – відповів Михайло* [7, с.116]; .

«інфінітив-категорія стану»: *… далі* ***йти ставало небезпечно…*** [7, с. 206]; – ***Воювати*** *лише для перемоги над фашистами –* ***мало****, - обізвався попереду командир* [7, с. 332]; – ***Одмовлятися*** *від нього –* ***все одно, що відмовлятися*** *від царства небесного* [7, с. 126]; – *… але якщо* ***бути фаворитом*** *бога* ***означає лежати в темному лісі з простреленою головою****, то я б не хотів мати нічого спільного з ангелами* [7, с. 203];

4) «інфінітив-сполучення слів»: ***Знищити*** *їх –* ***значить знищити*** *війну* [7, с. 556].

Функціонування інфінітива як іменника уможливлює забезпечення ним функції додатка. Сучасна українська літературна мова має в арсеналі «кілька груп дієслів, з якими сполучається додаток у формі інфінітива» [3, с. 198].

Це дієслова зі значенням:

1) бажання, наміру виконання дії, напр.: – *Ви* ***хочете*** *мене* ***вбити****! – істерично закричав Муссоліні* [7, с. 598]; ***Хотіли пробратися*** *до Австрії…* [7, с. 552]; – *Але мені* ***хотілося б*** *усе ж таки* ***мати справу*** *з англосаксами* [7, с. 566]; – *А кому* ***захочеться годувати*** *кілька мільйонів французів?* [7, с. 206]; *… коли Юджін ще тільки* ***збирався стріляти****, позад нього пролунав короткий постріл…* [7, с. 246]; – *А ви, мабуть,* ***намагаєтеся вдавати*** *з себе того легковажного француза, який увійшов у прислів'я? – кинув Михайло* [7, с. 207]; *З якої речі Мартін* ***вирішив увести*** *його в коло своїх знайомих та ще й таким таємниче-загадковим робом?* [7, с. 193]; – *Я* ***намагаюся уявити,*** *сер, – червоніючи, сказав Роупер* [7, с. 195]; *Він [француз]* ***волів*** *за краще* ***подивитися****, що вийде з тієї каші, яку заварив дивний руський* [7, с. 200]; *Він [Ріго]* ***готувався стати*** *священиком* [7, с. 207]; *Коли доктор Гйотль* ***збирався від'їздити*** *з замка, він попросив, щоб той захопив з собою три скриньки* [7, с. 225]; *Утікали ті, хто* ***прагнув*** *якнайшвидше* ***зустріти*** *армію аміантів* [7, с. 231]; *Михайло зняв з ноги дерев'яну колодку й* ***спробував орудувати*** *нею, як важелем* [7, с. 17]; – *Але не* ***станете*** *ви* ***заперечувати****, що тільки війна була завжди рушієм технічного прогресу?* [7, с. 387]; *…він [фашизм]* ***намагатиметься потягнути*** *за собою всю Німеччину* [7, с. 465];

2) наміру, домовленості чи зобов'язання реалізувати дію: – *Я* ***мрію написати*** *колискову пісню, - усміхаючись, промовив маленький Франтішек* [7, с. 311]; – *А ваш дуче завжди* ***мріяв переплюнути*** *французького імператора* [7, с. 595];

3) допомоги або перешкоди у вияві дії: дати: *Гітлер нікому* ***не давав*** *вільно* ***дихати*** [7, с. 242]; – *Але мені веліли, – почав був водій, та Зендгер* ***не дав*** *йому* ***докінчити*** [7, с. 542]; –*… свята мадонна* ***не дасть*** *мені* ***збрехати****, що я таки прислужуся аліантам* [с. 236]; – *Ні в яку ціну* ***не дозволяти відокремити*** *їх від конвою !* [7, с. 593]; – *Я вимагаю, щоб мені* ***дозволили проїхати*** [7, с. 596]; – *Я* ***звик виконувати*** *накази, а не розглядати їх як привід для роздумів або дискусій* [7, с. 198]; – *Інакше я* ***накажу відкрити*** *по вас вогонь* [7, с. 595]; – ***Пропоную здати*** *зброю і не чинити опору* [7, с. 596]; ***Молитися навчили*** *його ще в єзуїтському коледжі* [7, с. 209]; *… ви* ***не зможете переконати*** *мене, я не переконаю вас* [7, с. 215]; *.. його [Михайла] ніхто*

й ніколи ***не вчив ховатися****…* [7, с. 36]; *… і він категорично* ***забороняє вживати*** *в даній ситуації алкогольні напої* [7, с. 76]; Марчелло. *Листи* ***допомогла дістати*** *моя сестра Кларетта* [7, с. 582]; ***Допомагають винести*** *з сажа заколотого кабана, його несуть обережно й повільно* [7, с. 313]; *– Може, сеньйорові* ***допомогти нести*** *його мішок? – запитав італієць, біля якого хекав пан Дулькевич, уже вкрай знесилений* [7, с. 427]; *– Релігія* ***вчить*** *нас* ***бути милосердними*** *і не проливати кров* [7, с. 263];

4) небажання здійснення дії чи її уникнення: *Але [Петаччі]* ***не наважився дістати*** *зброю* [7, с. 596]); *Солдати* ***відмовляються воювати*** [7, с. 228]; *Воно [козеня] поставило свою ратичку на шлях обережно, так ніби* ***боялося посковзнутися****…* [7, с. 38].

У прикметниковому функціонуванні інфінітив репрезентує функцію означення. Це відбувається тоді, коли вони «прилягають до віддієслівних іменників» [6, с. 427]. Найчастіше з інфінітивом поєднуються такі групи іменників [3]:

1) іменники із семою «**спосіб**» – **мистецтво**, **манера**, **метод**, **наука**, **досвід**, **шлях**, **засіб**, напр.: *… і про* ***згоду*** *мосьє Ріго* ***допомогти*** *нам у місцях, які він добре знає* [7, с. 218]; *Він [Зендер] з слізьми на очах розповідав Марчелло про те, як його наречену-італійку німці розстріляли під час жахливої екзекуції в Фоссе Ардетіно, каявся в своєму співробітництві з клятим тедеско й запевняв Петаччі, що його* ***мрією*** *тепер є –* ***одержати*** *після війни італійське підданство* [7, с. 539];

2) іменники із семою «**можливість**», «**здатність**» – **талант**, **шанс**, **оказія**, **секрет**, **уміння**, **властивість**, **змога** й подібні: напр.: *Метелик і той має більше* ***шансів виплутатися*** *з скрутного становища, ніж ми з тобою* [7, с. 7]; *Мазуренко не мав* ***сили підвестися*** [7, с. 17]; *Дивовижне* ***вміння володіти собою*** [7, с. 223]; *– Ви самі розумієте, – продовжував Швенд, – що я не мав* ***змоги тримати*** *при собі будь-які документи, крім італійського паспорта* [7, с. 236]; *… війна – це вдалий пістолетний постріл з-за рогу, це* ***вміння*** *нечутно* ***скрутити в'язи*** *супротивникові, зберігши свою власну голову, мистецтво володіти автоматом і кулеметом…* [7, с. 65]; *Як тільки побачу його[собаку] вві сні, відразу прокидаюся, щоб не дати йому* ***змоги вчепитися*** *мені в горло* [7, с. 190]; –А скільки ви знаєте способів ловити форель? – спитав Михайло [7, с. 102]; *– А краще вам вийти разом з вашими дамами з машини й дати нам* ***можливість продовжувати*** *свою роботу* [7, с. 596];

3) іменники із семою «**причина**» – **привід**, **резон**, **смисл**, **нагода** тощо, напр. : *Вони зраділи* ***нагоді знову перетворитися*** *з диких загнаних звірів на людей…* [7, с. 29]: *– Нині для вас є* ***нагода*** *самому* ***побувати*** *в мерцях* [7, с. 195]; *Я не маю* ***підстав не вірити*** [7, с. 541];

4) іменники із семою «**право**» – **привілей**, **прерогатива**, **пільга**, напр.: *Не мав* ***права*** *[майор]* ***наражати*** *на небезпеку товаришів …*[7, с. 19]; *– Це справа італійців, – відповів він, – і ніхто не має* ***права*** *в неї* ***втручатися****, крім самих італійців* [7, с. 600];

5) іменники із семою «**система поглядів**» – **доктрина**, **концепція**, **кредо**, **норма**, **норов**, **звичай**, **політика**, **порядок**, **правило**, **практика**, **звичка**, **принцип**, **традиція**, **план**, **проект** тощо, напр.: *– Та ні, я просто Арнульф-Мрія Фінк, який сидів колись за однією партою з тобою і якого ти мав* ***звичку шмугляти*** *гумкою по волоссю* [7, с. 79]; *– Звідки в тебе ця ідіотська* ***звичка озиратися****? – не стерпів Гейнц* [7, с. 82];

6) іменники із семою «**часовий проміжок**» – **час**, **хвилина**, **момент**, **черга, пора, строк тощо,** напр.: *У партизанів не було* ***часу валандатися*** *з есесівцями* [7, с. 597]; *У нас навіть немає* ***часу*** *їх* ***поховати*** [7, с. 202]; *У партизанів не було* ***часу валандатися*** *з есесівцями* [7, с. 597]; *Не встиг він [Гейнц] вирішити, чи* ***пора вискакувати*** *із схованки, як почув, що залізний гуркіт котиться вже з другого кінця поїзда* [7, с. 94];

7) іменники із семою «**призначення**» – **місія**, **функція**, **доля, спроба** й подіні, напр.: *… після невдалої* ***спроби повалити*** *монархію в Німеччині в 1848 році серед вигнанців з рідної вітчизни був і Йоганн Вернер…* [7, с. 61]; *Карлсен досадливе знизав плечами й ще раз зробив* ***спробу відвернутися*** *від надокучливого вітру* [7, с. 578]; *– Я маю повідомити вам, – майже урочисто сказав полковник далі, – що ви відправляєтеся до Італії з* ***завданням дістати*** *кілька листів…* [7, с. 197].

Сюди можна додати іменники із семою **«бажання»** : *– А потім? Ви маєте* ***намір приєднатися*** *до нашої групи? – звернувся Дулькевич до американця* [7, с. 99]; *Гйоль телеграфував Тозанові на його швейцарську адресу про* ***бажання зустрітися*** [7, с. 222] і «пропонування»: *…і тому він [Дулькевич] прийняв* ***пропозицію летіти*** *кур'єром до Польщі* [7, с. 27]; *В пакетах були цидульки з* ***проханням не відкривати вогню*** *по союзницьких солдатах, що мають захопити дуче* [7, с. 238].

Прислівникове функціонування інфінітива репрезентоване виконанням ним обставини мети. При цьому дієслово, з яким він пов'язується, повинне мати значення направленого руху, напр.: *Петаччі* ***побігла відчиняти*** [7, с. 537]; *… чи* ***прийдеш*** *[Європо]* ***вклонилася*** *прахові радянських юнаків, які прийшли зі сходу рятувати тебе від фашизму* [5, с. 603]; *– Синьйоро, вас* ***проведуть відпочити****, поки ми тут вирішимо деякі питання* [5, с. 550]; *.. і звуки їхніх імен* ***підуть гуляти*** *по світу в нових комбінаціях, уже в інших власників* [5, с. 86]; *… нас з тобою* ***залишили битися*** *з руськими…* [5, с. 87]; *–* ***Прийшли*** *вас* ***звільнити*** [5, с. 600]).

Висновки. Специфіка інфінітива в романі Павла Загребельного «Європа 45» полягає в тому, що він уживається в синтаксичних позиціях таких частин мови, як дієслово, іменник, прикметник і прислівник. При цьому він має властиве цим частинам мови семантичні значення. Найвиразніше в тканині твору представлене його використання у функціях іменника й дієслова. Розгляд специфіки семантики й синтаксису інфінітива варто продовжити, аналізуючи його вживання в інших романах Павла Загребельного.

Література:

1. Горпинич В.О. Морфологія української мови : підручник. Київ : Видавничий центр «Академія», 2004. 336 с.
2. Сучасна українська літературна мова. Морфологія / за заг. ред. І.К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1969. 583 с.
3. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис / за заг. ред. І.К. Білодіда. Київ : Наук. думка, 1972. 516 с.
4. Вихованець І.Р. Частини мови в семантико-граматичному аспекті : монографія. Київ : Наукова думка, 1988. 368 с.
5. Вихованець І.Р. Нариси з функціонального синтаксису української мови : монографія. Київ : Наукова думка, 1992. 224 с.
6. Брицин В.М. Синтаксис и семантика инфинитива в современном русском языке : монография. Киев : Наукова думка, 1990. 319 с.
7. Загребельний П.А. Європа 45 : роман / ілюстрації І.І. Яхіна ; худож.-оформлювач Д.В. Панченко. Харків : Фоліо, 2003. 605 с.

Handziuk O., Masytska T. Specifics of semantics and syntax of the infinitive in the novel by Pavlo Zagrebelny "Europe 45"

Summary. The article considers the specifics of the functioning of the infinitive used in P. Zagrebelny's novel "Europe 45". The use of the infinitive in the positions of noun, verb, adjective and adverb is analyzed.

The infinitive can be an integral part of the verb compound predicate, it becomes its lexical and semantic basis, if used in the positions of the verb. The infinitive uses in its structure phase and modal verbs, modal modifiers to replace the morphological categories of time, method and others. Phase verbs indicate the beginning, continuation and end of the action. Auxiliary modal verbs signal the necessity, desirability or possibility of a state. Modal modifiers bring the infinitive closer to the predicates of the state. Modal predicative adjectives can also be used as part of verb compound predicates along with infinitives. The use of specific intonation with an exclamatory tone allows the infinitive to perform the functions of the imperative mood. If the infinitive is presented in simple sentences, it provides information about natural phenomena. The infinitive has the ability to function as noun is accented. It is able to present the syntactic role of the subject. It is used in four types of constructions.

The infinitive can perform in the sentence structure the syntactic role of the object. This object is called – infinitive object. In the Ukrainian language there are several groups of verbs, combining with which, the infinitive performs the syntactic role of the adverb. Such verbs have the semantics of the desire, intention to perform an action, intention, agreement or obligation, facilitating or hindering the implementation of an action, unwillingness to act or avoid it. The infinitive can provide the syntactic role of the attribute in the sentence structure. To do this, it is combined with several prominent semantic groups of nouns. The infinitive can perform in the sentence and the function of the circumstance is said. But of all the known types of circumstances, the infinitive represents only the circumstance of the goal.

Key words: syntax, infinitive, infinitive in noun positions, infinitive in verb positions, infinitive in adjective positions, infinitive in adverb positions.

УДК 811.112.2'282.2(436)
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-1.8

Гойда О. І.,
асистент кафедри прикладної лінгвістики
Інституту комп'ютерних наук та інформаційних технологій
Національного університету «Львівська політехніка»

ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ АВСТРІЙЦІВ

Анотація. У статті висвітлено граматичні особливості німецької мови австрійців. Звернуто увагу на актуальність теми дослідження, явище варіативності німецької мови. Теорія варіантності лише проходить етап становлення. Необхідним ступенем у загальній теорії варіантності є інвентаризація варіантів мови та виявлення їх специфіки на всіх рівнях мовної системи. Незважаючи на наявні дослідження явищ мовної варіантності й варіативності у сфері варіантології, діалектології, стилістики, явище варіантності в німецькій мові є недостатньо вивченим. Прикладом варіантності й варіативності німецької є австрійська німецька мова. Своєрідність та особливість австрійської німецької мови може бути цікавою й для інших німецькомовних країн, мати соціокультурне та політичне значення, сенс для лінгвістів, які вивчають інші мови. Вивчається аспект граматичних особливостей німецької мови в австрійському варіанті, на підставі яких ми можемо спостерігати прояви теорії мовної варіантності.

За різних причин, а передусім першу політичних або національно- та державно-правових, питання особливостей мови, як показує досвід, стає іноді дуже гострим. Національне, державне й політичне життя Австрії таке, що питання мови австрійців, її характер, особливості та відносини з німецькою мовою в двох германських державах стають предметом обговорення в найширших шарах суспільства. Під впливом політичного аспекту проблеми учасники спорів залежно від позицій стверджують, що існує особлива австрійська мова або, що є протилежним, є єдина німецька літературна мова, а австрійські особливості варто вважати провінціалізмами, діалектними пережитками, що не повинні вживатися літературно. Існує й третя точка зору, відповідно до якої мову австрійців уважають варіантом німецької мови.

Завдання лінгвіста полягає в тому, щоб дослідити мови, виявити дійсні, справжні особливості на всіх рівнях і надати систематичну характеристику мов, визначити роль мов у системі. На австрійському просторі це питання не є достатньо вивченим. Є певні роботи і статті, що висвітлюють проблеми та розвиток австрійської мови, але питання особливостей, а саме граматичних особливостей, німецької мови австрійців залишається відкритим, його науковці продовжують вивчати.

Проведено експериментально-порівняльне дослідження з австрійським німецьким і німецьким німецьким варіантами, досліджено граматичні особливості німецької мови австрійців. Як метод і методики дослідження використовується теоретико-методологічний підхід та експериментально-порівняльне дослідження. Застосовується метод контрастного аналізу, що дає можливість розглядати особливості однієї з відокремлених систем (національного варіанта) шляхом порівняння з іншою відокремленою системою, що корелюють одна з одною.

Ключові слова: варіативність, австрійський німецький варіант, німецька мова, відмінності, особливості, соціолінгвістика, граматична система.

Постановка проблеми. Теорія варіантності лише проходить етап становлення. Необхідним ступенем у загальній теорії варіантності є інвентаризація варіантів мови та виявлення їх специфіки на всіх рівнях мовної системи. Незважаючи на наявні дослідження явищ мовної варіантності й варіативності у сфері варіантології, діалектології, стилістики, явище варіантності в німецькій мові є недостатньо вивченим. Прикладом варіантності й варіативності німецької є австрійська німецька мова. Варіювання є одним із рушійних процесів розвитку мови, що впливає на всі рівні мовної системи. З поняттям варіювання, що характеризує мінливість мовних утворень у динамічному аспекті, пов'язано поняття мовної варіантності як результат динамічних змін [1, с. 5]. Варіативність мови – здатність мови в процесі еволюції створювати конкуруючі засоби вираження на всіх рівнях (фонетичному, морфемному, лексичному, синтаксичному, стилістичному) під впливом внутрішніх закономірностей розвитку мови або зовнішніх причин [1, с. 10]. Австрійська територіальна різновидність німецької мови є національним варіантом німецької мови та відрізняється високим ступенем своєрідності [1, с. 10]. Мовна система функціонує як єдиний цілий конкретний набір власних властивостей. Варіативність є однією із зазначених системних властивостей: «Варіативність мовних засобів – невід'ємна та фундаментальна властивість функціонування мовних систем» [2, с. 52].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Австрійська німецька мова є системою, феноменом, що досліджується багатьма науковцями, такими як Ебнер, Дуден, А.І. Домашнєв, В.А. Чукшис, В. М. Жирмунський, Е. Г. Рзель, М. Хорбунг, Ф. Гштрайн, Б.А. Абрамов, М.А. Бородіна, А.Л. Воронов, М.М. Гухман, В.Д. Дєвкін, Г.Г. Івлєва, Л.Б. Копчук та ін. Актуальність теми визначається невеликим ступенем її вивчення й тим, що вона пов'язана з питаннями варіювання полінаціональних мов, які починають інтенсивно досліджуватися в наш час, відокремлення австрійської німецької мови як самостійної мови, на підставі чого ми можемо спостерігати інтерес, що зростає, до неї вітчизняних та іноземних лінгвістів.

Метою статті є вивчення й аналіз характерних граматичних особливостей австрійської німецької мови.

Завдання роботи полягає в тому, аби на підставі наукових даних іноземних і вітчизняних науковців-лінгвістів, а також на підставі матеріалів, які надає автор статті, продемонструвати, проаналізувати, визначити роль і місце австрійської німецької мови, її граматичні особливості й те. яке вони мають значення на німецькому просторі..

Як метод і методику дослідження використовується теоретико-методологічний підхід та експериментально-порівняльне дослідження, метод контрастного аналізу.

Матеріалами дослідження є словники, довідники, записи мовлення носіїв австрійської німецької мови та німецької мови в Німеччині, тексти в ЗМІ, класична та сучасна література.

Виклад основного матеріалу. Національні особливості різних літературних мов уже давно привертають увагу лінгвістів. За різних причин, а передусім політичних або національно-та державно-правових, питання особливостей мови, як показує досвід, стає іноді дуже гострим. Це повною мірою стосується німецької мови в Австрії. Під впливом політичного аспекту проблеми учасники спорів залежно від позицій стверджують, що існує особлива австрійська мова або, що є протилежним, є єдина німецька літературна мова, а австрійські особливості варто вважати провінціалізмами, діалектними пережитками, що не повинні вживатися літературно. Існує й третя точка зору, відповідно до якої мову австрійців уважають варіантом німецької мови. На австрійському просторі це питання не є достатньо вивченим. Є певні роботи і статті, що освітлюють проблеми та розвиток австрійської мови, але питання особливостей, а саме граматичних особливостей, німецької мови австрійців залишається відкритим, його науковці продовжують вивчати.

З 1990-х років у германістському мовознавстві панує погляд, що німецька мова порівняно з англійською є плюрицентричною мовою. Німецька мова вже давно стала полінаціональною (національно негомогенною).

Коли говорять про структуру сучасної німецької мови, то зазвичай її зображають у вигляді трикутника, в основі якого полягають місцеві діалекти, а вершиною є літературна мова в її усному та письмовому різновидах. На одному з рівнів над діалектами знаходяться, як кажуть, напівдіалекти, а між ними та вершиною трикутника – повсякденна (розмовна) форма літературної мови (Umgangssprache) [3, с. 3]. З лінгвістичної точки зору необхідно зазначити про існування пари протилежностей: стандартизована мова /Standartsprache/ (також Hochsprache або Schriftsprache) – діалект (також Mundart). Нормативна або стандартна мова (Standartsprache/Hochsprache/Schriftsprache) є нормованою, надрегіонально діючою формою мови, яку відображено/закріплено в словниках, довідниках, яка є офіційно та документовано зафіксованою, як про це зазначається в словнику австрійської німецької мови Дудена [4]. Незважаючи на те що стандартна мова підпорядковується більш-менш установленим правилам, вона змінюється з часом і має варіанти. Типовий варіант мови для Австрії в термінології називається австріїзмом (Austriazismen).

Різновид (Varität) – одна з форм прояву стандартної мови, що характеризується через окремі варіанти. Якщо ці різновиди в значному ступені співпадають із державною територією, то це є національними різновидами (форми мови в рамках політичної держави). Національними різновидами німецької мови вважають австрійську німецьку (die österreichische Deutsche Sprache), німецьку німецьку мову („deutschländisches“ Deutsch) і форму німецької мови в німецькомовній частині Швейцарії (die hochsprachliche Ausprägung des Schweizerdeutschs). Окрім національних різновидів, існують також регіональні. Під терміном «різновид» зазвичай розуміють цілу мовну систему, тоді як «варіант» описує лише її одиницю, що, згідно з Рансмайр [5, с. 26], сприяє національній специфіці відповідної мовної системи або національного різновиду. Варто розрізняти конкретні та неспецифічні різновиди, які є стандартними лише для однієї нації [6, с. 71], стандартні й нестандартні різновиди.

Діалект. У науковій статті У. Аммон «Що таке німецький діалект?» 1994 р. висловлює думку, що досі не існує визначення німецького діалекту або (синонім) діалекту німецької мови. Узагалі німецькі науковці пов’язують визначення діалекту суто з просторовим критерієм. Останнім часом з’являється таке визначення діалекту, як «соціально маркована форма мови». Однак поняття «діалект» завжди визначається відповідно до певної мови.

Проблеми австрійської німецької мови, її граматичні особливості та їх значення можна розглядати в межах соціолінгвістики й інших лінгвістичних наук. Сучасна соціолінгвістика розуміється як наука, що вивчає взаємини між мовою та суспільством, розглядає особливості мови різних соціальних і вікових груп, а також ситуації вибору мовцем того чи іншого варіанта мови. Мовлення є важливою характеристикою соціального статусу людини. Проблему соціальної індикації добре розроблено в соціолінгвістиці вітчизняними та закордонними дослідниками (І.А. Бодуен де Куртене, В.І. Карасік, У. Любов). Австрійська німецька характеризується як різновид німецької мови; у цьому випадку ми розглядаємо соціально-територіальне утворення. Можна виділити три групи австрійських особливостей: особливості, що обмежені територією Австрії: пов’язані насамперед із державною організацією, політичними стосунками, управлінням і життям суспільства; особливості, які є спільними з Баварією: це слова з діалекту, що взяті до ужитку в стандартній мові (Hochsprache); особливості, що зустрічаються в усій верхньонімецькій області. Також можна стверджувати про таке: Австрія завжди належала до єдиної стандартної мови; самостійний політичний і суспільний розвиток вплинув на розвиток мови; не існує «австрійської мови», а є лише німецька. Наявні ознаки є складовою частиною загальної німецької стандартної мови.

В офіційній австрійській лексика, граматика та фонетика відрізняються від класичної німецької. У XIX ст. німецьку було уніфіковано та видано Повний орфографічний словник німецької мови під редакцією Дудена. Правила не поширювалися на австрійську мову, тому вона не втратила оригінальний колорит. При існуванні власних граматичних особливостей в австрійському німецькому варіанті виникає питання щодо самостійності австрійської мови. Але граматичні відмінності між обома варіантами мови не є дуже значними, відповідно, ми можемо говорити лише про деякі специфічні риси.

У граматичній системі виділяють відмінності в граматичному роді іменника: австрійська – die Dreß і німецька – der Dreß; die Schank і der Schank; der Polster – das Polsterö das Brösel – der Brösel тощо. Ці відмінності полягають також і в тому, що, наприклад, при одній формі австрійського узусу виділяються два та більше варіантів у німецькій: австрійське слово das Radar і німецьке der/das Radar, das Sakko – der/das Sakko тощо, або, навпаки, таке явище має австрійська мова при твердому одноваріантному оформленні в німецькій: австрійська – die/das Molekel і німецька – die Molekel; der/das Taber – das Tabernakel [7, с. 113]. Протягом усієї історії німецької мови спостерігалися коливання граматичного роду в іменників. Деякі іменники могли відноситися до двох родів. Це не значить, що граматичність роду була нестійкою. Така варіантність була скоріш через локалізацією одного типу в межах певної території або діалекту. Можна це явище зобразити за допомогою таких прикладів: *віденський діалект*: die Boding, die Huasdn, die Schunkn, die Gas; *літературна норма:* der Bottisch, der Husten, der Schinken, das Gas.

Відмінності також можна, відповідно, спостерігати в граматичному роді іменників в австрійському та німецькому варіантах,

що є властивим для німецьких слів і запозичень: *австрійська:* der Polster, das Bonbon, die Dreß, das Zinnober, der Zement; *німецька:* das Polster, der Dreß, der Zinnober, das Zement.

Існують певні випадки, коли в австрійському варіанті є лише одна родова форма іменників, а в німецькому можна спостерігати два роди одного слова, наприклад, в австрійському варіанті – der Bruch, das Elen (Elch), das Mündel, у німецькому варіанті – der (selten: das) Bruch, der (das) Elen, der (das) Mündel [7, с. 115]. Але також існує певна кількість слів, які мають варіації в роді в австрійському варіанті та одну форму в німецькому варіанті: das (der) Habit – das Habit, das (der) Meteor – der Meteor, die (das) Vokabel – die Vokabel. Можна також спостерігати також структурні відмінності у формі множини. Отже, австрійським формам das Scheit – die Scheiter протиставлені німецькі das Scheit – die Scheite/die Scheiter; австрійський іменник der Erlaß – die Erlässe, німецьке der Erlaß – die Erlasse [7, с. 112].

В австрійському та німецькому варіантах також є деякі особливості в уживанні артиклю. Згідно з Дуденом [7, с. 160], у сучасному німецькому літературному вживанні є можливою лише наступна форма власних імен: Herr Schmidt, Frau Knahl, Dr. Steiner тощо. Уживання визначення артикля є специфічним, однак для південнонімецьких діалектів. Варіант der Herr Müller, die Frau Schmidt є південнонімецькою діалектною нормою. В австрійському варіанті вживання визначеного артикля перед власними іменами є регулярним [7, с. 125]. Наприклад, літературний твір Die Ilse Ist Weg, Christine Noestlinger – австрійська письменниця. У її творі ми можемо зустріти такі випадки, як der Wolfgang, der Kurt, die Tatjana, der Papa, die Mama, що дивує читачів, які звикли до стандартної німецької форми.

Щодо іменників, то вони також мають певні особливості у відміні, що є незначними та викликані розходженням іменників у граматичному роді. Слова можуть відноситися до різних типів відміни, наприклад, der Granat у німецькому варіанті відноситься до сильної відміни (des Granat(e)s), а в австрійському воно належить до слабкої відміни (des Granaten); der Fex – слабка відміна в австрійському варіанті (des Fexen), а в німецькому ми спостерігаємо варіювання форм сильної та слабкої відмін (des Fexes – die Fexe; des Fexen – die Fexen) [7, с. 126]. Можна спостерігати окремі випадки коливання відмінкової флексії.

У категорії дієслова можуть виділятися відмінності в дієвідмінюванні. 2-а особа однини дієслів із кореневою морфемою на sch (naschen) в австрійському варіанті отримує закінчення -t (dunascht, rutscht), а в німецькій -st, -est (dunaschst/naschest, rutschst/rutschest), особливості форми претериту та дієприслівника II деяких дієслів (klimmen – klomm – geklommen/klomm – geklommen; klimmte – geklimmt). У німецькому варіанті слабкі форми дієслів, такі як schindete – geschindet, уважають застарілими та характерними для діалекту, а в австрійському німецькому вважають застарілим сильний претеріт schund, залишаючи, однак, як єдиний варіант сильний дієприслівник II (schinden – schindete – geschunden). Деякі дієслова в австрійському мають інші форми дієприслівника II порівняно з німецьким, наприклад, hat sich überessen – hat sich übergegessen, hat sich überfressen – hat sich übergefressen [7, с. 129]. Спостерігаються особливості утворення форми перфекту в дієслів stehen, liegen, sitzen. До них також відносять такі дієслова, як schweben, hängen, angehen, knien, stecken, hocken, lehnen, lasten, baumeln, lungern, kauern. Відомо, що німецькій літературній мові є властивими форми перфекту від цих дієслів за допомогою допоміжного дієслова haben. Фундаментом цієї норми є північно- та східнонімецьке територіальне вживання, коли в південнонімецьких областях із цією метою вживається дієслово sein. В австрійському літературному варіанті перфект вищезазначених дієслів утворюється з дієсловом sein: ich bin gestanden, bin gegessen [7, с. 130–131]. Наступною особливістю в аспекті дієслова є вживання часових форм. Можна помітити, що австрійці завжди використовують перфект, не претерит, коли мова йдеться про минуле. У південнонімецькому вживанні мови заміщення претериту перфектом уважається звичайним явищем, що розповсюджується також і на всю мову взагалі. У класичному варіанті літературної мови вживається форма претериту, але в сучасних літературних творах ми можемо спостерігати вживання перфекту. В австрійському варіанті це явище є властивим для всіх сфер вживання. Щодо способів дієслів, а саме кон'юнктива, то в австрійському варіанті кон'юнктив уживається в тих самих функціях, що і в німецькому. Відмінності можна спостерігати в уживанні деяких форм кон'юнктива [7, с. 132], що досліджував науковець Е. Ландгребе, і з чого можна нині зробити висновок, що в непрямій мові форма кон'юнктива зберігає своє модальне значення, а не саме передає непряму мову. Для оформлення власне прямої мови австрійці звертаються до індикатива. Іншою характерною властивістю дієслів в австрійській німецькій є імператив. Граматична форма імперативу у 2-й особі однини в австрійському варіанті утворюється без закінчення -e, на відміну від німецької мови, де вживання закінчення -e є факультативним: schreib(e)!; fahr(e)!;geh(e)! Австрійською нормою є форма імператива без -e: geh!;mach!

В австрійському варіанті ми спостерігаємо деякі відмінності від німецького в управлінні певних дієслів. Наявна синтаксична відмінність в управлінні та валентності дієслів, наприклад, aufetwasvergessen (австріїцизм) – etwas vergessen (німецький варіант), sich etwas erwarten – etwas erwarten, sich ausgehen – reichen. Таке явище також є властивим і для південнонімецьких діалектів, про що зазначає А.І. Домашнєв [7, с. 133].

В австрійській діловій мові можна зустріти словосполучення über Antrag: etwas über Antrag genehmigen, у німецькій – etwas auf Antrag genehmigen [7, с. 112].

Наприклад, згідно з А.І. Домашнєв [7, с. 135], тимчасовий сполучник nachdem може використовуватися в певних випадках як причинний: Nachdem die Dinge so liegen, … (Da die Dinge…). Допустовий сполучник trotzdem може вводити підрядне речення, що є після головного: Sie schickte noch die Sachen, trotzdem sie … Зазвичай такі другорядні речення вводяться за допомогою сполучника obwohl.

Щодо заперечень у мові австрійців можна часто почути речення з подвійним запереченням, наприклад, Ich hab` kein Geld nicht, коли таке вживання не визнається літературним, так як сучасному німецькому реченню притаманна мононегативна система заперечення. В Австрії таке вживання підтримує діалектний узус, де полінегативна система заперечення зберігається: I hob khan Hunga ned (Ich habe keinen Hunger). Des is khan Gheadsined (зі значенням: kein (gutes) Benehmen) [7, с. 36].

У системі прийменника є присутніми певні відмінності, на що звертає увагу Мур [8, с. 71]:

– Bei/beim – an/am: er wartet bei der Haltestelle (австрійський варіант) – Er wartet an der Haltestelle;

– Bei/beim – zum/zur: Sie stiegen beim Fenster hinaus – Sie stiegen zum Fenster hinaus;

– Auf – an: Der Verband klebt auf der Wunde – Der Verband klebt an der Wunde;

– In – zur: Er geht in die Schule – Er geht zur Schule;

– Zum/zur – an: Wir setzen uns zum Tisch – Wir setzen uns an den Tisch;

– Gegen/auf – an: Er schlägt sich stolz auf die Brust – Er schlägt sich stolz an die Brust.

У системі сполучників мж австрійським і німецьким варіантами можна знайти деякі приклади особливості вживання сполучників із різною семантикою.

У системі прикметника в ступенях порівняння прикметників є відмінності: австрійському компаративу: rot – röter, glatt – glatter – відповідає німецьке варіювання: rot – röter/roter, glatt – glatter/glätter. У прикметниках і прислівниках, згідно з дослідженнями Мура [8, с. 276], виділяються такі відмінності: утворення дрібних прикметників, наприклад, siebentel – з морфемою -entel (австрійський варіант) – siebtel (німецький варіант); випадання -e в деяких прикметниках: fad – fade, mürb – mürbe; використання різних суфіксів, що також можуть надавати інше значення слів: weiters – weiter; використання умлауту: färbig – farbig; нові форми прикметників і прислівників: fallweise – gelegentlich, jedweder – jeder/jeglicher, neuerlich – erneut, im Vorhinein – im Voraus, von Vorneherein – von Anfang an, im Voraus, im Nachhinein – nachträglich.

В Ебнера [9, с. 257] із цього питання можна знайти й такі приклади з прийменниками: am – aufdem, um – für, am – zum, zu – an тощо. Можна спостерігати також деякі синтаксичні відмінності, наприклад, у використанні прийменників разом із певними словами.

Можна спостерігати, що на лінгвістичному просторі існує багато спорів, що є притаманним мові, а що – ні, до якої категорії можна віднести австрійський варіант, як саме його називати [10].

Висновки. Стаття розглядає лише деякі особливості австрійського німецького варіанта. Говорячи про сучасну мовну ситуацію в Австрії, треба зазначити, що в останні десятиріччя відбуваються певні зміни. Повний аналіз характерних властивостей австрійського німецького та німецького варіантів надає підстави для подальшої наукової роботи, притому що місцеві діалекти продовжують відіграти дуже помітну роль у сукупній структурі австрійської мови, розвиваються й недіалектні форми мови (регіональні діалекти спілкування, повсякденно-розмовні мови, які перекривають діалекти, притаманні певній місцевості, ареал поширення декількох регіональних діалектів), що набувають більш високого функціонального статусу, ніж їх окремі початкові складники. Усе це має вплив на різні рівні системи німецької мови й становить певні труднощі в соціолінгвістичному плані. Можна спостерігати той факт, що одним із найбільш актуальних проявів національної самосвідомості є успішна боротьба австрійської сторони на переговорах про вступ до Європейської спільноти, права на вживання австріїцизмів в офіційній комунікації в Європейському Союзі. Таким рішенням Австрія, з одного боку, майже без обмежень забезпечує собі комунікативні можливості нарівні з іншим німецькомовним регіоном, з іншого боку, чітко висловлює власну національну самостійність у мовному аспекті. На підставі вищезазначеного актуальність дослідження граматичних особливостей, а також інших лінгвістичних аспектів австрійського німецького варіанта та його відмінності від стандартної німецької мови є вагомими для сучасного наукового лінгвістичного простору.

Література:

1. Österreichisches Deutsch. URL: https://de.metapedia.org/wiki/%C3%96sterreichisches_Deutsch (дата звернення: 04.04.2021).
2. Копчук Л.Б. Развитие обиходно-разговорного языка в немецкоязычных странах в свете социолингвистической концепции языковой эволюции. *Вестник Балтийского федерального университета им. И. Канта.* 2014. Вып. 2. С. 51–61.
3. Домашнев А.И. Языковая ситуация в странах немецкой речи. Язык. Культура. Этнос. Москва, 1994. С. 141–150.
4. Duden. Das Aussprachewörterbuch. Band 6. Berlin, Duden Verlag: Bibliographisches Institut, 2015. S. 928.
5. Ransmayr J. Das österreichische Deutsch und sein Status an Auslandsuniversitäten. Eine empirische Untersuchung an Germanistikinstituten in Frankreich, Großbritannien. Tschechien und Ungarn. Diss. Univ. Wien., 2005. URL: https://oesterreichisches-deutsch.bildungssprache.univie.ac.at/fileadmin/user_upload/p_oesterr_dt_unterrichtssprache/Publikationen_Jutta_Ransmayr/Abstract_Diss_Ransmayr.pdf (Last accessed: 17.03.2020).
6. Ammon U. Die Plurizentrizität der deutschen Sprache. Ekmann, Bjorn; Hauser, Hubert; Porsch, Peter; Wucherpfennig, Wolf (Hrsg.): Deutsch – Eine Sprache? Wie viele Kulturen? Vorträge des Symposiums abgehalten am 12. und 13. Nov.1990 an der Universität Kopenhagen. (=Kopenhagener Kolloquien zur deutschen Literatur; 15). Kopenhagen/München : Wilhelm Fink. 1991. P. 14–34.
7. Домашнев А.И. Современный язык в его национальных вариантах. Москва : Наука, 1983. 232 с.
8. Muhr R. Internationale Arbeiten zum österreichischen Deutsch und seinen nachbarsprachlichen Bezügen. Wien, 1993. P. 1–6.
9. Ebner J. Duden. Wie sagt man in Österreich? Wörterbuch des österreichischen Besonderheiten. Bibliographisches Institut Mannheim. 1969. P. 252–262.
10. Евтихова И.М. Вариативность современного языка (теоретические и практические аспекты) : учебное пособие для студентов высших и средних учебных заведений. Симферополь : ИТ «АРИАЛ», 2018. 163 с.

Hoida O. Grammatical peculiarities of the German language of Austrians

Summary. This article is devoted to the grammatical peculiarities of the German language of Austrians. The author pays attention to the relevance of the research, phenomenon of variation of the German language. The variation theory is only at the stage of its evolvement. The required aspect in the general variation theory is inventory of variants of a language and determination of their specifics at every level of the language system. Notwithstanding the research works done in the aspect of variation and variability in the field of variantology, dialectology, stylistics, the phenomenon of variation in the German language is not studied to its full extent. The specificity and particularity of Austrian German can be interesting for other German speaking states. This specificity and particularity have a sociocultural role, political influence and value for linguists studying other languages. The author studies the aspect of the grammatical peculiarities of Austrian German, on grounds of which we can observe the manifestations of the language variant theory.

Because of various reasons, mainly political or national and state-legal ones, the problem of the Austrian German language is becoming extremely relevant and acute. The national, public and political life of Austria is such that the problems of the language of Austrians, its nature, peculiarities and correlation with the German language in both the nations become a subject of discussion in wide society layers. As affected by the political aspect of the problem, the parties engaged in these discussions, depending on their

viewpoints, assert that there is the special Austrian language, or that there is the unified German literary language, it is more appropriate to deem the Austrian peculiarities as provincialisms, dialect vestiges which should not be used in the literary, formal way. There is another third standpoint, according to which the language of Austrians consider as a variant of German.

The linguistic task is to study the language, to find actual and real peculiarities at all the levels and to provide a systematic description, characteristics of the languages, their roles in the system. This problem has not been fully studied yet. There are certain works and articles about some problem and development of the Austrian language, but the problem of peculiarities, i.e. grammatical peculiarities of the German language of Austrians, remains still open, which scientists continue to study.

The article provides an experimental-comparative research of the Austrian German and "German" German variants, studies of the grammatical peculiarities of the German language of Austrians. As method and techniques of the research, the author uses the method of contrast analysis which makes it possible to study the peculiarities of one individual system (national variant) by comparing it with another individual system that correlate with one another.

Key words: variants, Austrian German, German language, distinctions, peculiarities, sociolinguistics, grammatical system.

УДК 811.111'27
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-1.9

Головко Д. К.,
магістр кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

Бялик В. Д.,
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри комунікативної лінгвістики та перекладу
Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ПОНЯТТЯ «КОНВЕНЦІОНАЛЬНІСТЬ СПІЛКУВАННЯ» В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню поняття «конвенціональність спілкування». У статті надається визначення понять «спілкування», «комунікація», установлюються їх спільність і розбіжності. Також визначаються виміри спілкування, детально аналізується поняття «конвеціональність спілкування», характеризуються його складники.

Поняття «спілкування» та «комунікація» використовуються науковцями здебільшого як синонімічні, коли йдеться про спілкування людей та обмін інформацією між ними, що здійснюється за допомогою вербальних і невербальних одиниць. Розрізняють також рівні спілкування: примітивний, стандартизований, конвенціональний, ігровий, діловий, духовний. Примітивний рівень спілкування є найнижчим, при якому ігноруються інтереси його учасників, а духовний, коли партнери по комунікації не тільки вшановують одне одного, а й сприймаються як носії «духовного початку», є найвищим. Одним із рівнів спілкування є також конвенціональний, який уважається найбільш оптимальним рівнем вербальної взаємодії, що дає змогу ефективно спілкуватися людині.

Основу конвенціонального спілкування становлять прагматичні конвенції. Вони регулюють вербальну взаємодію комунікантів. Конвенції є фоновими вимогами до комунікації, що визначають моделі комунікативної поведінки, норми та правила спілкування, реакції на почуте, зміни комунікативних ролей.

Конвенціональні норми та правила комунікативної поведінки є негласними й такими, яких дотримуються автоматично чи інтуїтивно. Вони є загальноприйнятими. Подібні норми та правила засвоюються в дитинстві разом з оволодінням мовою не тільки усвідомлено, а й неусвідомлено. Вони відіграють велику роль у забезпеченні взаєморозуміння в процесі комунікації. Ці норми та правила є основою її вербального складника. Вони регулюють комунікативну поведінку учасників спілкування в межах виконання соціальних і комунікативних ролей представників певної лінгвокультурної спільноти. До конвенціональних норм і правил комунікативної поведінки відносять загальнокультурні, ситуативні, групові та індивідуальні.

Ключові слова: вербальний складник, комунікативна поведінка, конвенціональність спілкування, норми та правила, прагматичні конвенції.

Постановка проблеми. Хід розвитку науки про мову свідчить про зміну її фокусу: від вивчення мінімальних мовних одиниць і їх компонентів до вивчення максимальних (тексту, дискурсу, комунікації). Причиною такого зсуву наукових інтересів у лінгвістиці є не тільки розвиток лінгвістики як науки, а й те, що людина хоче й повинна знати, як правильно спілкуватися, розуміти поняття та виміри, постулати та правила ефективної комунікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на численні дослідження комунікативних аспектів спілкування [1; 2; 3; 4], ще й донині в лінгвістиці не існує окремого й системного дослідження поняття «конвенціональності спілкування», детермінованого правилами та нормами комунікативної взаємодії носіїв різних мов у різних сферах спілкування.

Указаний факт і визначає **мету статті**, а завданнями її є з'ясування змісту понять «спілкування», «комунікація», установлення їх вимірів, детальний аналіз поняття «конвеціональність спілкування», характеристика складників цього поняття, а також понять, суміжних із ним.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні в лінгвістиці та інших гуманітарних науках існує велика кількість визначень понять «спілкування» та «комунікація», що є синонімічними. С.Г. Тер-Мінасова вказує саме на перевагу використання іноземного слова «комунікація» над словом «спілкування», пояснюючи це такими причинами: 1) тенденцією до переваги використання іноземних слів у мові науки; 2) розвитком і використанням інформаційних технологій [5, с. 122].

Ототожнюючи поняття «комунікація» та «спілкування», В.Б. Кашкін визначає його як «обмін думками, знаннями, почуттями, діями, схемами поведінки» [2, с. 12]. Уважаючи також синонімічними вказані поняття, В.В. Красних розглядає їх як «процес взаємодії двох або більше мовних особистостей з метою передавання, отримання, обміну інформацією» [6, с. 79].

Зазначимо, що окремі наукові все ж таки розмежовують поняття «комунікація» та «спілкування», на що, зокрема, указує їх характеристики, надані В.І. Тузлуковою та В.В. Богуславською: «Комунікація – це масове спілкування, тоді як спілкування є міжособистісним. Масове спілкування є соціально обумовленим цілеспрямованим обміном інформації в різних сферах їх пізнавальної діяльності за допомогою вербальних і невербальних комунікативних засобів» [7, с. 185].

На думку В.Є. Гольдіна, терміни «комунікація» та «спілкування» можуть бути синонімічними, лише коли йдеться про людське спілкування, оскільки комунікація може відбуватися не тільки при обміні інформацією між людьми, а й між тваринами [1, с. 6]. Ми підтримуємо вказану точку зору, використо-

вуючи поняття «комунікація» та «спілкування» як синонімічні в статті, присвяченій конвенціональності людської комунікації.

Науковці розрізняють також рівні комунікації або людського спілкування [8, с. 89–92; 1, с. 24–28]. Згідно з класифікацією О.Б. Добровича, воно здійснюється на примітивному, стандартизованому, конвенціональному, ігровому, діловому та духовному рівнях [8, с. 89–92]. Основою цієї класифікації є етична сторона спілкування йі соціально-психологічні характеристики комунікантів.

Так, у процесі спілкування на примітивному рівну ігноруються інтереси учасників комунікації. Подібна вербальна взаємодія характеризується проявом агресії, безцеремонності, наглості. Співбесідник сприймається не як повноправний партнер, а як «необхідний або такий, що заважає» [8, с. 89]. Маніпулятивний рівень передбачає використання хоча б одним із комунікантів різного роду маніпуляцій з метою отримання певної користі для себе.

Спілкування на стандартизованому рівні відбувається в тому випадку, якщо одна чи кілька сторін не має бажання спілкуватися з будь-яких причин, проте мусить робити це. Подібне спілкування базується на певних стандартах або, як зазначає О.Б. Добробич, відбувається так званий «контакт масок» [8, с. 90]. Співбесідники при подібному спілкуванні «надягають маску» (наприклад, маску байдужості, увічливості, люб'язності), що приписує певну чи стандартну комунікативну поведінку в тих чи інших комунікативних ситуаціях. Справжнього спілкування на стандартизованому рівні не відбувається, оскільки, замість себе, суб'єкт пропонує партнеру спілкуватися з тією чи іншою «маскою», накладаючи так обмеження на участь власної особистості в комунікації.

Конвенціональний рівень О.Б. Добрович характеризує як «повноцінне людське спілкування» [8, с. 90]. На цьому рівні спілкування відбувається в дусі рівноправності, взаємоповаги партнерів, а всі учасники комунікації дотримуються норм і правил, притаманних певній лінгвокультурній спільноті та створених нею.

Ігровий рівень відрізняється від конвенціонального «тонкістю змісту й багатством відтінків» [8, с. 91] і передбачає не тільки взаємну повагу партнерів по комунікації, а й щиру симпатію та зацікавлення в спілкуванні щонайменше в однієї зі сторін. Метою спілкування на ігровому рівні є створення емоційного зв'язку між співрозмовниками.

Діловий рівень спілкування зумовлений діловими стосунками партнерів по комунікації. При подібному спілкуванні важливою є компетентність у питаннях, що вирішуються сумісно при спілкуванні, а комуніканти постають у ньому рівноправними комунікативними партнерами. Найвищим рівнем спілкування у визначеній класифікації є духовний, що характеризується довірчо-натхненою атмосферою контакту. Партнер по комунікації сприймається як носій «духовного початку, що збуджує в співрозмовника почуття благоговіння, а його особисті якості чи біографія викликають захоплення чи повагу» [8, с. 92].

Отже, найнижчим рівнем спілкування, згідно з класифікацією О.В. Добровича, є примітивний, а найвищим – духовний. Серед усіх із вищезазначених рівнів спілкування науковець виокремлює конвенціональний рівень як «найбільш оптимальний для вирішення особистих і міжособистісних проблем у людських контактах» [8, с. 90]. До того ж на вказаному рівні учасники комунікації дотримуються норм і правил спілкування, що існують у тій чи іншій лінгвокультурній спільноті.

Прикметник «конвенціональний» походить від слова «конвенція» (лат. *convention – договір, умова, угода*) та позначає умовний, прийнятий і той, що відповідає усталеним традиціям [8, с. 90]. Вищезазначене дає змогу стверджувати, що конвенціональне спілкування – це спілкування, при якому дотримуються загальновизнані правила поведінки, норми, традиції та конвенції.

Російська дослідниця Л.О. Азнабаєва розглядає конвенціональне спілкування у взаємозв'язку з мовленнєвим етикетом. На думку дослідниці, якщо дотримання комунікантами умовностей етикету сприяє успішності комунікації, то можна говорити про конвеціональність спілкування [9, с. 25]. При цьому науковиця зазначає, що конвенціональне спілкування являє собою «не стільки форми мовленнєвої поведінки, передбачені етикетом як норми, що рекомендуються, скільки ті умовності мовленнєвої поведінки, які визнаються прийнятими соціально, якщо вони формально не є суворо нормативними» [9, с. 27]. Усі представники лінгвокультурної спільноти незалежно від статті, віку, професійної та соціальної належності здатні до розпізнання таких умовностей, тобто конвенціональне спілкування є, як указує Л.О. Азнабаєва, загальноприйнятим [9, с. 28].

За визначенням Ю.С. Степанова, «конвенціональність спілкування виявляється в манері мовлення, закріпленої суспільною традицією за нейтральними життєвими ситуаціями, такими як ділове спілкування людей на роботі, у магазині, у побуті» [10, с. 205]. На думку швейцарського лінгвіста Р. Уоттса, конвенціональне спілкування є «соціально прийнятним» [11, с. 21].

Основу конвенціонального спілкування становить «система прагматичних конвенцій, що регулює діалогову взаємодію комунікантів (від мовленнєвого акту до сценарію)» [8, с. 90]. Конвенції – це фонові вимоги до комунікації [8, с. 84]. Значна кількість конвенцій існує у вигляді заборон та обмежень. Вони являють собою певні моделі комунікативної поведінки, норми та правила оформлення висловлювань, реакцій на почуте, зміни комунікативних ролей, які не можна або не бажано порушувати.

Саме конвенціональність установлює «заборону на використання тих чи інших мовних одиниць – табу, що накладаються з причин соціального, релігійного, морально-етичного, ситуативного, ігрового та іншого характеру» [4, с. 12]. У зв'язку з цим І.О. Стернін уважає, що комунікативна поведінка представників тієї чи іншої лінгвокультурної спільноти є конвенціональною. Це означає, що норми та правила спілкування, які реалізуються в процесі комунікації, сприймаються та схвалюються всією спільнотою [4, с. 13–15]. Указане дає змогу стверджувати, що саме норми та правила спілкування визначають правильність та ефективність спілкування.

Окремого розгляду вимагає поняття «комунікативна поведінка», уведене в наукових оббіг у 1989 році І.А. Стерніним, під яким науковець розумів «поведінку (вербальну та невербальну, що супроводжує вербальну) народу, групи або особистості в процесі спілкування, що регулюється нормами і традиціями спілкування певного соціуму» [4, с. 9]. Невербальний складник комунікативної поведінки поділяється на паравербальний і власне невербальний, що характеризує особливості взаємодії, указує на емоції осіб, які спілкуються, а також на будь-які інші допоміжні джерела передавання інформації людиною. Паравербальний складник (від грецьк. *παρα – біля, verbalis – словесний*) комунікативної поведінки актуалізований кінемами,

що безпосередньо корелюють із вербальними сегментами, доповнюючи, уточнюючи, спростовуючи, підкреслюючи їх тощо [2, с. 34].

До компонентів комунікативної поведінки, з іншого боку, відносять: національний характер, що є сукупністю найбільш значущих рис етносу, народу, нації, які відрізняють їх від інших; домінантні особливості спілкування тієї чи іншої спільноти, які є тими рисами національного характеру, що прямо чи опосередковано впливають на спілкування, зумовлюючи його характер або зміст; вербальну комунікативну поведінку, що регламентується нормами та правилами, які визначають вибір окремих слів і тематики спілкування; невербальну комунікативну поведінку, що є сукупністю норм і традицій, які регламентують вимоги до та самого використання знаків невербального спілкування; національний соціальний символізм, актуалізований сукупністю змістів (символічних значень), що приписуються діям, вчинкам, явищам і предметам позамовної дійсності тим чи іншим соціумом [4, с. 13].

Конвенціональні норми та правила комунікативної поведінки є умовними, неписаними, негласними, яких дотримуються автоматично або інтуїтивно. Л.О. Азнабаєва протиставляє конвенціональні норми етикетним, підкреслюючи при цьому умовність конвенціональних і формальність етикетних норм [9, с. 31]. Конвенціональні норми починають засвоюватися ще в дитинстві разом з оволодінням мовою не тільки усвідомлено, а й неусвідомлено. Вони засвоюються внаслідок заохочення чи осудження певних дій дитини дорослими. Ще однією характеристикою конвенціональних норм є їх загальноприйнятість. Конвенціональні норми розпізнаються представниками різного віку, статі, професійної, соціальної та іншої належності.

Конвенціональні норми відіграють велику роль у забезпеченні взаєморозуміння в процесі комунікації. Вони є основою її вербального складника та регулюють комунікативну поведінку учасників спілкування в межах виконання соціальних і комунікативних ролей [9, с. 10].

До конвенціональних норм комунікативної поведінки І.А. Стернін відносить загальнокультурні, ситуативні, групові й індивідуальні норми [4, с. 16–17]. Загальнокультурні норми комунікативної поведінки є національно зумовленими та характерними для певної лінгвокультурної спільноти. У найбільш широкому сенсі ці норми віддзеркалюють загальноприйняті правила етикету й регулюють поведінку людей у стандартних комунікативних ситуаціях привітання, прощання, знайомства тощо.

Ситуативні норми визначаються екстралінгвальною ситуацією, регулюючи спілкування в ній. Наприклад, відповідно до статусу комунікантів, розрізняють так званий «вертикальний» (вищий за статусом – нижчий за статусом) і «горизонтальний» (рівні за статусом) види комунікативної поведінки. Вищі за соціальним статусом відкрито не демонструють соціальну асиметрію, а, навпаки, намагаються її завуалювати, дотримуючись принципу соціальної рівності [4, с. 16].

Спілкування людей у складі різних соціальних груп, наприклад, професійних чи ґендерних, регламентуються груповими нормами. Виховання, життєвий досвід, культура та досвід спілкування кожної окремої людини, а також властивих для нього порушень загальних і/або групових норм відображаються в індивідуальних нормах [4, с. 16].

Норми досліджуються поряд із цінностями та принципами, оскільки «ядро будь-якої національної культури» становлять цінності разом із принципами, які реалізуються в певних правилах і нормах спілкування [12, с. 19]. Цінності являють собою світоглядні настанови, які поділяються всіма представниками спільноти чи передаються з покоління до покоління. Цінності є своєрідними зразками для наслідування, тим, до чого повинна прагнути кожна людина.

Цінності є основою для формування принципів – «конкретних стереотипів мислення та поведінки» [12, с. 19], які, у свою чергу, є першоосновою для створення норм і правил. Орієнтуючись на принципи національної культури, окрема особистість вибудовує відносини з іншими представниками спільноти. Норми та правила, у свою чергу, являють собою приписи, рекомендації або заборони поводити себе певним чином. Норми обов'язково відповідають принципам або, якнайменш, не повинні суперечити їм [12, с. 20].

Окремі лінгвісти використовують поняття «норма» та «правила» як синоніми. Про це, зокрема, говорить Є.В. Бабаєва, яка вважає, що «множинність смислів і можливість застосування до різних ситуацій» дає змогу поєднувати ці поняття в один синонімічний ряд [13, с. 34]. До спільних ознак науковець відносить обов'язковість і суворість виконання й норм, і правил; можливість їх формулювання в словесній формі, існування норм і правил як у формі приписів, так і заборон. Так, наприклад, К.С. Касянова відзначає наявність великої кількості різних норм-правил у різних лінгвокультурах [14, с. 7]. Система таких норм-правил стосується всіх сфер їх представників, включаючи роботу, сімейні відносини, дозвілля тощо [14, с. 8]. І.А. Стернін також розглядає норми та правила спілкування як спільні поняття [4, с. 34].

Комунікативними нормами називають обов'язкові для виконання в певній спільноті комунікативні правила [4, с. 33]. Комунікативним нормам і правилам вони протиставляють комунікативні традиції [2, с. 17]. Порівняно з нормами та правилами, яких необхідно дотримуватися, традиції являють собою настанови, бажані для виконання. Традиції передаються з покоління в покоління. Як правило, їх дотримуються всі члени тієї чи іншої лінгвокультурної спільноти.

Висновки. Таким чином, поняття «спілкування» та «комунікація» вважаються синонімічними або розмежовуються лінгвістами. Подібні поняття можуть уважатися синонімами, якщо йдеться про людське спілкування. Під ним ми розуміємо обмін інформацією, що здійснюється за допомогою вербальних і невербальних засобів. Ключову роль при вивченні спілкування лінгвісти відводять вербальним одиницям. Розрізняють також примітивний, стандартизований, конвенціональний, ігровий, діловий і духовний рівні спілкування. Конвенціональний рівень визначається рівністю та взаємоповагою партнерів по спілкуванню, дотриманням ними норм і правил спілкування, закріплених суспільною традицією. Конвенціональні норми та правила спілкування є умовними, неписаними, негласними, яких дотримуються автоматично або інтуїтивно. Їх характеристикою є загальноприйнятість. Конвенціональні норми відіграють велику роль у забезпеченні взаєморозуміння в процесі спілкування, сприяючи його ефективності. Вони поділяються на загальнокультурні, ситуативні, групові й індивідуальні. Перспективи подальших досліджень убачаємо в аналізі етикету як детермінанти комунікативної поведінки людини, детальному з'ясуванні відмінностей між етикетними нормами та конвенціональними нормами спілкування.

Література:

1. Гольдин В.Е. Русский язык и культура речи : учебник для студентов. Саратов : Изд-во Саратовского университета, 2001. 212 с.
2. Кашкин В.Б. Основы теории коммуникации: краткий курс. 3-е изд. Москва : АСТ : Восток- Запад, 2007. 256 с.
3. Кущ Е.О. Лінгвоідеологічні та комунікативні особливості політичного дискурсу консерваторів з питань імміграції. *Мова і культура. Серія «Філологія»*. 2004. Т. 3. С. 116–122.
4. Стернин И.А. Модели описания коммуникативного поведения. Воронеж : Гарант, 2000. 52 с.
5. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация : учебное пособие. Москва : Слово, 2000. 654 с.
6. Красных В.В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? Москва : ИТДГК «Гнозис», 2003. 275 с.
7. Тузлукова В.И., Богуславская В.В. Термины как средства конструирования предметной области «Теория и практика коммуникации» в российской наукой. *Вестник Российской коммуникативной ассоциации.* 2002. Вып. 1. С. 185–192.
8. Добрович А.Б. Воспитателю о психологии общения. Москва : Просвещение, 1987. 207 с.
9. Азнабаева Л.А. Принцип вежливости в английском диалоге : монография. Уфа : РИО БашГУ, 2005. 198 с.
10. Степанов Ю.С. Основы общего языкознания. 2-е изд., перераб. Москва : Просвещение, 1975. 271 с.
11. Watts R.J. Politeness in Language. Berlin : Mouton de Gruyter, 2001. 202 p.
12. Ретунская М.С. Английская аксиологическая лексика : монография. Нижний Новгород : Изд-во ННГУ, 1996. 272 с.
13. Бабаева Е. В. Лингвокультурологические характеристики русской и немецкой аксиологической картин мира : дисс. … докт. филол. наук : 10.02.20. Волгоград, 2004. 438 с.
14. Касьянова К. Если Магомет не идет к горе … *Знание – сила*. 1992. № 1. С. 5–23.

Holovko D., Byalyk V. The notion of "conventionality of communication" in modern linguistics

Summary. The article is devoted to the research of the notion of "conventionality of communication". The definitions of the notions "verbal interaction" and communication are given; common and different features of these notions are revealed in the article. Dimensions of communication are elucidated, the notion of "conventionality of communication" is analyzed and its constituents are also characterized in it.

The notions of "verbal interaction" and "communication" are usually used by scholars as synonymous when they are referred to communication of people and their interchange of information with the help of verbal and non-verbal means. The following levels of communication are differentiated: primitive, conventional, ludic, business, spiritual.

The primitive level of communication is the lowest one at which interests of its members are ignored. The spiritual level is the highest one. It is characterized by the respect of communicators and their perception of each other as bearers of spiritual source. Conventional level is considered to be the most optimal level of effective communication.

Pragmatic conventions make the basis of conventional level of communication. Such conventions regulate verbal interaction of communicators. They are background requirements for communication that determine models of communicative behavior, norms and rules of communication, reactions to certain information, change of communicative roles.

Conventional norms and rules of communicative behavior are tacit. They are automatically or intuitively kept to. They are also socially accepted. Social norms and rules are learnt in the childhood together with the language acquisition not only consciously but also unconsciously. They play the great role not only in ensuring of mutual understanding in the process of communication. These norms and rules are the basis of its verbal constituent. They regulate communicative behavior of the participants of communication within the fulfillment of social and communicative roles of representatives of a certain linguocultural community. General cultural, situational, group and individual roles are referred to conventional norms and rules of communicative behavior.

Key words: verbal constituent, communicative behavior, conventionality of communication, norms and rules, pragmatic conventions.

UDC 811.111'373
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-1.10

Golovnia A. V.,
Ph. D. in Philology,
Assistant Professor at English Philology and Translation Department
of the Faculty of Linguistics and Social Communications
National Aviation University

Shcherbyna A. V.,
Assistant Lecturer at the English Philology and Translation Department
of the Faculty of Linguistics and Social Communications
National Aviation University

SYNTACTIC MEANS OF SUSPENSE CREATING (BASED THE NOVEL BY NOAH HOWLEY *BEFORE THE FALL*)

Summary. The article is dedicated to the study of syntactic means of creating the effect of tension or suspense in the artistic text of the thriller genre, which is currently increasingly popular among readers. A masterful combination of different stylistic syntactic means, among which there are different types of stylistic repetitions, inversion, asyndetic and polysyndetic types of connection, gradation, parallel constructions, aposiopesis, detached, parenthetical and separated constructions, as well as a number of other means, contribute to the creation of some kind of speed–rhythm balance of the text, which is designed to reflect the course of the reader's thoughts, to penetrate into the depths of the reader's subconsciousness and experiences, to create the necessary level of tension in the text. The research proves the unlimited possibilities of stylistic syntax to create the level of tension needed to keep the readership in suspense, turning a page after page of text to the last one.

Stylistic syntactic means can be used by the author both individually and in combination with each other, depending on the set goal. Thus, the most emotionally coloured are the sentences in which the author combines a number of syntactic tools that are arranged in a sentence according to a certain scheme. Incomplete thoughts and excitement, which are the key elements in creating tension, are conveyed through the sentences at the beginning and end of which the author uses aposiopesis.

It is noteworthy that, using a whole arsenal of such artistic syntactic means, the author tries to accentuate them in the text visually. One of the most effective ways to visually accentuate stress is to write new-line sentences, often short, alternating affirmative and interrogative sentences. In this way, the author manages to depict skilfully a number of thoughts and questions that might arise in the reader's mind while reading the text.

Key words: tension, suspense, syntactic stylistic means, fiction, thriller.

One component of the emotional experience that is especially important for any story is tension or suspense that can be defined as the growing interest and excitement experienced by readers in anticipation of a climax or solution in a literary work. It is a feeling of anxious uncertainty about the outcome of events. Writers create tension by asking questions in the minds of their readers. The urgency of the chosen topic is defined by the fact that suspension literature is currently experiencing the peak of its popularity, as evidenced by the significant demand for American, Swedish, Norwegian, Danish, British thrillers, which are sold out in millions of copies to readers.

Linguistic analysis is one of the most important issues in modern linguistics, at is important to study the constituent units of the literary text, in particular those that create the effect of suspense. Despite the fact that the effect of tension in the literary text has been the subject of a large number of works, the concept of suspense and its various manifestations in the text cannot be called exhaustive, because not enough attention is paid to this term in scientific, practical and theoretical research, by linguists, film and literary critics. A number of scientists and scholars have been investigating the linguistic issue of suspense effect creating in modern fiction, in particular, A.V. Leschenko [1; 2], W. Brewer [3], Y. Iwata [4], L. Klismith [5], M. Lehne and S. Koelsch [6].

Syntax plays a significant role in facilitating imagery in the text, in particular creating suspense. In our particular interest, we have the use of syntactic constructions: various types of repetition, inversions, asyndetic and polysyndetic types of connection, gradation and parallel constructions, etc. The expressive features of the main verb categories are conditioned by the fact that they are directly related to the most important conceptual categories that reflect the reality in our minds and are necessary for its artistic rendering. The possibilities of stylistic syntax allow the author to create the necessary tension in the text, typical of a detective, thriller, psychological novel, etc. – any genre in which you need to keep readers' curiosity and attention in suspense to the last page. Thus, the aim of the article is to investigate syntactic means of suspense creating in the novel by Noah Howley *Before the Fall*.

Among the main syntactic means used by the author in the novel, the use of the aposiopesis technique predominates. Aposiopesis (break) is a stylistic figure, which is a torn, unfinished sentence. Aposiopesis is used when a character or speaker do not want to continue their thought, or express it to the end, telling all the details. The author deliberately does not complete his thought, he or she gives readers the opportunity to guess, think over what it is, or conveys the tense psychological state of a speaker, for example: *"We swam – I swam – I think it was ten miles. Maybe fifteen"* [7].

In this example, in order to depict the tense psychological state of the hero, the author uses the technique of aposiopesis. Accordingly, the reader feels such excitement and understands the level of tension that the hero is experiencing.

In the novel, this technique is most often used in combination with other techniques. Thus, in the following example, ellipsis is used in combination with the aposiopesis in one phrase:

"Waiting for someone?"

"No. I mean, I think we'll be one more, but – " [7].

Such combination increases the level of tension considerably.

Quite typical of the novel under research is a multiple repetition of a break within one syntactic unit, for example: *"Well – I mean – it's hard to remember exactly", Scott tells him. "The plane turned suddenly, pitched, and I – "* [7]; *"I just – " says Eleanor, "I'm sorry. I can't really make any decisions right now. I just need to – think or take it all in or – "* [7]; *If David Bateman and his family are really – dead – then why haven't we seen the – and now I'm hearing, and ALC broke this story just hours after the event, that Ben Kipling, the notorious money manager rumored to be on board the flight – that Kipling was about to be indicted by the Treasury Department for trading with the enemy* [7]. Thus, in these examples, aposiopesis is used from two to four times, which indicates that the story in the novel has reached a high level of emotional tension, thoughts are not consistent, and the hero is worried about the situation the characters in the novel are involved into.

In most cases, in the novel, aposiopesis is expressed with a dash, for example: *"There was banging", he says. "I think. Some kind of – I want to say concussion"* [7].

"And that little boy. Oh my God. So brave. And then – can you believe? – I just saw a thing about the daughter's kidnapping, which – can you imagine?" [7].

Usually, aposiopesis is used either in the middle of the syntactic unit or in the end. In the studied novel there are interesting cases when the syntactic unit begins and ends with aposiopesis, which is a completely unusual technique that maximizes the level of tension in the novel, for example: *"– the job, the wife, traffic, bills, whatever – "* [7]; *"– come on with this fucking thing already – "* [7].

Nominative sentences are another stylistic syntactic means of creating tension in the text. The use of nominative sentences and nominative style in general became very popular in the 19th century. Using such sentences, the authors focus on the readers' attention and achieve the desired emotional impact. The use of nominative sentences gives the expression of sharpness and tension, for example: *The tornado* [7].

The novel is full of simple sentences that are used in different variations. Simple sentences can be used to increase the emotional tension of the narrative or to highlight the character or author attitude to what is happening. After analysing the research material, we found that nominative sentences predominate. For example, a sequence of nominative sentences gives the effect of a dynamic description of events. Such sentences are often used to describe expressively the time of the action, the place of the event, the circumstances of a particular event, the participants in the event, etc., for example: *His duffel held clothes, sure, but mostly it was full of slides, pictures of his work. The new work. Hope. His future* [7]. In this example, nominative sentences serve to explain the great expectations of the future of the protagonist.

Interestingly, positioning of nominative sentences in the text also affects the expression of the degree of tension. Thus, in a novel, nominative sentences often begin with a paragraph, although they semantically constitute one complete the thought, for example:

A sudden downward pitch.

The panicked stench of burning metal.

Screams [7].

Such arrangement of sentences psychologically tunes the reader to the fact that something terrible is about to happen. Different types of sentences can have such arrangement, and their combination is designed to increase the suspense level, for example:

Crying.

Somewhere a child is crying.

The crying stops [7].

In addition, the repetition of the emotionally coloured word "cry" enhances the psychological effect of stress.

Nominative sentences do not have to be used separately – a combination of nominative and simple narrative sentences creates a peculiar rhythm of the narrative, making it slower or faster, depending on what the author intended, for example: *Scott thinks back. The takeoff, the offered glass of wine. Images flash through his mind, an astronaut's vertigo, a blare of sounds. Metal shrieking. The disorienting whirl* [7]. In the given example, the combination of different types of sentences gives the feeling of retrospective: infused with pieces of memories of the catastrophe, which are extremely painful for the hero.

Nominative sentences are often interrogative in the novel. The sequence of narrative and interrogative nominative sentences is one of the most effective means of creating tension in the text, for example: *He thinks about the children. Fuck. There were children. Two, yes? A boy and a girl. How old? The girl was bigger. Ten maybe? But the boy was small, a toddler still* [7]. In this example, the reader feels the pulsation of thoughts in the head of the hero, what passions and emotions overwhelm his thoughts and brain.

Another syntactic stylistic device that creates the effect of tension in the novel is interrogative sentences. The use of interrogative sentences usually sets to readers the tasks that are important and need to be solved, for example: *What is she looking for, this woman? Is it merely a way out? A clear and sensible path to safety? Or has she lost something? Someone?* [7].

Usually, the author states a certain problem and asks problematic questions that can help solve it, for example: *A plane has crashed. Was it mechanical failure? Human error? Who can be blamed? Who is liable?* [7].

In the novel, interrogative sentences are usually short, which also helps to create tension. Because interrogative sentences are designed to make readers think and satisfy their curiosity about what will happen next, they are typical of this genre, and their number is significant, and they are usually used in the whole series, for example: *Should he swim east or west? Back toward the Vineyard or toward the mainland? And yet how will he even know which is which?* [7].

Often, interrogative sentences are successively changed by narrative ones, thus creating a certain rhythm in the text and providing answers to questions that interest the reader, for example: *But what happens when those details crumble? Hailstones on a tin roof. Fireflies firing at random. What happens when your life can't be translated into a linear narrative?* [7]. It is noteworthy that in such a series of sentences the latter is usually interrogative: even if there are answers to previous questions, the reader is left without a basic answer, which forces him or her to remain uncertain and only increase his interest in the plot: *Like Scott's dad or Uncle Jake, moustached and potbellied. Like Mr. Branch, his gym teacher with the Afro. Scott couldn't believe it. Was it possible? Could anyone be Superman if they just put their mind to it? If they were willing to do what it took? Whatever it took?* [7]. In this example, the last interrogative sentence, which is usually the most emphatic

and serves as a trigger for readers' tension, the translator highlights in italics, which suddenly increases the level of tension in the text. In this way, the translator seems to be shouting about an unresolved problem that the reader will have to unravel.

Parcelling is another syntactic means used to create tension in the text. Parcelling is the intentional break of a sentence structure into two or more isolated parts separated by a pause and a period. Parcelling is usually characteristic of a spoken language. The main stylistic functions of parcelling are as follows: 1) concretization of some concepts or facts; 2) characteristics of the emotional state of the characters; 3) a description of events or images of characters.

In the novel under study, parcelling is used to draw attention to a psychological state, or details of a situation, such as: *Handcuffed. Shackled. He was Houdini, except he wasn't trying to escape* [7]. In this example, parcelling is used to draw attention to the miserable and hopeless state of the hero, and the reader cannot understand how the character can cope with the challenges of fate.

Parcelling is also used to clarify certain details that may not be immediately clear, such as: *They will drown, both of them. They will both be lost to the deep* [7]. In the given example by means of parcelling, the author specifies the information which is given in the basic part of the sentence. It is noteworthy that in translation parcelling is not preserved, thereby reducing the sharpness and tension level.

Separated parts of a sentence can be in any position in the text, depending on what you want to draw attention to, for example, in the middle: *Day in and day out Eleanor dodged her central defect, locking the door and rolling up the window, eyes doggedly forward, even as its knocks became louder and louder* [7].

Parcelling can be at the end of a sentence, for example: *Scott measures it instantly at twenty–five feet, a monster bearing down* [7]. In the sentence above, the separation of the final part of the sentence also helps to emphasize the final information, and, consequently, encouraging the continuation of the story to understand what will be the development of the plot. In translation, the effect created by parcelling is offset as the translator changes the syntactic structure using a subordinated type of connection.

Parallelism is a stylistic device for creating two or more syntactic structures according to the same syntactic scheme. Syntactic parallelism is multifunctional. He creates rhythm and is characteristic of poetry. It makes speech convincing and is a feature of journalistic and oratorical styles. It emphasizes important information and is widely used in everyday speech. Parallelism can be complete when the structure of the second sentence completely copies the first. Either parallelism can be partial when only the beginning or end of several sentences are structurally similar.

In the studied novel, the use of parallel constructions allows you to create a certain rhythm characteristic of a particular situation, for example: *Stroke after stroke, muscle against nature, willpower in defiance of witless primal forces* [7].

The parallel constructions used allow the reader to feel all the tension of the situation when the character is trying to fight the element. A similar tension effect is observed in the following example: *The crowd was on its feet, urging the swimmer on, stroke by stroke, inch by inch, until Jack LaLanne was walking out of the surf, newsmen wading out to meet him* [7].

Parallel constructions in combination with the specific arrangement of sentences in the text contribute to the depiction of tension in the text, for example:

Anything is possible.
Everything is gettable.
You just have to want it badly enough [7].

Each sentence is written on a new line, and with each sentence the level of tension only increases, and the reader feels more confident that everything is possible if desired.

However, on the contrary, parallel constructions might be used in long sentences which express confused ideas and emotions of either the characters or author's narrative. Such sentences make it difficult to follow the thought from the beginning to the end: *Scott tells her he remembers his duffel bag by the door, faded green canvas, threadbare in places, remembers pacing, looking for headlights through the window (old milky glass), remembers his watch, the minute hands moving* [7].

Detached or parenthetical constructions are also a means of creating tension in the text. Such a construction may be a qualifying, explanatory, or an additional word, phrase, sentence, or other syntactic unit that interrupts a syntactic construction without affecting it in any other way, often with characteristic intonation, and is punctuated by commas, parentheses, or dashes. In the novel, detached or parenthetical constructions are always separated by dashes exceptionally. A detached or parenthetical construction can be both the only one in the text, or a series of them that perform a certain function in the text: *And look – I've held my tongue long enough – but this whole thing smells more than a little fishy to me* [7].

Even visually, using a dash instead of a comma acuminates the expression and makes the tension more evident: *Apparently, someone broke into their house and took her. She was gone for, like, a week. And now – I mean to survive something like that and then die so horribly – you couldn't make this stuff up"* [7].

Detached constructions allow the author to create the highest emotional level in case when they are not single, but used in one sentence several times, for example: *First though, came the facts. A private jet – make? model? year built? service history? – had gone missing– departing airport? destination airport? last radio transmission? radar data? weather conditions? Other planes in the area had been contacted–any sightings? – as had other airports–has the flight been diverted or contacted another tower? But no one had seen or heard from the flight since the precise second that ATC at Teterboro lost track of it* [7]. All detached constructions in the example above are short interrogatives, which helps to create a very high level of tension in the text. The author skilfully depicts the thoughts, doubts, questions that dream in the head of the hero of the novel.

Stylistic repetition of language units in a text (separate words, phrases or sentences) is one of the most common and powerful stylistic means. Repetition serves to emphasize certain statements of the speaker, and therefore has significant emotional power, in particular, creating tension in the text. Not only one word can be repeated, but also a phrase and a whole sentence.

The initial elements – anaphora – can be repeated, thus reinforcing the meaning and emotional background of a statement, for example: *"Maybe she's okay," Scott whispers. "Maybe your parents have her, and they're floating someplace else. Or maybe they've already been rescued"* [7].

The final elements – the epiphora – can be repeated, which allows you to raise the tension of speech at the end, creating a kind of emotional uplift, for example:

Don't give up.
Never give up [7].

The effect of tension is enhanced by the location of sentences in the text, where each sentence that contains the epiphora is written from a new line.

In the novel, repetitions are most often used in dialogues. However, they are also characteristic when describing certain situations or thoughts of characters who get into difficult situations, for example: *In sleep he is not yet an orphan. In sleep his parents are still alive, his sister. They kiss him on the cheeks and tickle his ribs. In sleep it is last week and he is* [7]. Anaphoric repetition "in sleep" helps to portray vividly, and most importantly – to help the reader feel – the difference between imaginary and real stressful situation.

Interestingly, sometimes the stylistic effect of repetition is complemented by the use of other syntactic means: *Eleanor would watch and laugh and laugh* [7].

Gradation is the arrangement of a sentence or homogeneous parts of a sentence, which provides a gradual increase in the significance, importance or emotional tension in the utterance. The gradation serves to show the development of the situation, for example: *But then, like a wound swelling shut, he stopped speaking. And now he is mute* [7]. In this example, the gradation depicts the despair and tension of the hero, saying that he eventually became numb.

The following example is interesting from the point of view of pragmatic influence: *"And there wasn't any radio contact?" he asks. "No mayday? Nothing"* [7]. The sentence ends with an affirmative nominative sentence, stating the fact that the plane disappeared without a trace, without any connection.

Gradation may occur not only within a single sentence, but also within the whole fragment, which consists of a sequence of sentences, for example: *But then his father was diagnosed with leukaemia in 2003. He passed away in 2009, and Gus's mother died of an aneurysm a year later. The void their deaths created proved to be beyond the practical comprehension of an engineer* [7].

Gradation is usually of three types: logical, emotional, quantitative. In the studied material emotional gradation is used mainly, which clearly reflects the effect of stress.

In addition to all mentioned above stylistic syntactic means of creating tension, there is an antithesis, a stylistic tool that involves the use of a parallel structure, the two parts of which must be semantically opposite to each other, for example: *For the second time tonight he has faced certain death and lived* [7]. Due to the fact that the lexical units used are semantically opposite, the creation of a tension effect is guaranteed, as confrontation always creates conflict.

In general, the most common are the text fragments, which combine different types of syntactic constructions, and their combination allows you to achieve the maximum effect of tension, for example: *But first the cab had to come. First, he had to get to the airfield and get on a private plane – why had he agreed to that? The pressure of it, to travel with strangers – rich strangers – to have to make conversation, discuss his work or, conversely, be ignored, treated like he didn't matter. Which he didn't* [7]. In this example, the author skilfully used short sentences, interrogative sentences, which are both detached and convey the internal language of the characters, parcelling.

Thus, in the following example, in order to intensify the tension and draw attention to the situation, the author from the beginning of the fragment uses parcelling, for example:

In his mind, Scott hears a scream. Not of terror, but an involuntary expulsion, a reflexive vocal reaction to something unexpected. It is the sound fear makes when it first appears, the sudden, visceral realization that you are not safe, that this activity you are engaged in is deeply, deeply risky. Your body makes the sound and immediately you break out in a cold sweat. Your sphincter clenches. Your mind, which up until this moment has been moving along at pedestrian speeds, suddenly races forward, running for its life. Fight or flight [7].

In addition to all the above-described methods of creating tension, the author uses capitalization to draw attention to a certain emotionally important point, for example: *A banner headline reads, PRIVATE PLANE FEARED LOST* [7].

Thus, given the analysed material, it becomes clear that syntactic stylistic means are among the most significant means of creating tension or suspense in the literary text. The use of figures based on the economy (compression) of language means – simple, elliptical and short, fragmentary sentences – contributes to the tension and suspense effect of the story. It is worth noting that nominative and short uncommon sentences usually have a strong position – start or end a paragraph. Situational dramatic effect is facilitated by the lack of a formal connection between short sentences, in particular, the use of asyndeton and parcelling.

References:

1. Лещенко А.В. Нарративная напряжённость художественного текста. Черкассы, 2017. 336 с.
2. Лещенко А.В. Понятие саспенса в контексте современных научных исследований. *Science and Education a New Dimension. Philology.* 2014. II (6). Is. 29. P. 55–57.
3. Brewer W. The nature of narrative suspense and the problem of rereading. *Suspense: Conceptualizations, theoretical analyses and empirical explorations. Mahwah : Lawrence Erlbaum.* 1996. P. 107–127.
4. Iwata Y. Creating suspense and surprise in short literary: a stylistic an narratological approach. Birmingham. 2008. URL: http://www.etheses.bham.ac.uk/284/1/Iwata09PhD.pdf.
5. Klismith L.R. Suspense, Structure, and Point of View: Building Surprise in Fiction . *Honors Projects.* 2014. Paper 12.
6. Lehne M., Koelsch S. Toward a general psychological model of tension and suspense. *Frontiers in Psychology.* 2015. P. 61–76.
7. Hawley N. Before the Fall. URL: https://royallib.com/book/Hawley_Noah/before_the_fall.html.

Головня А., Щербина А. Синтаксичні засоби створення напруги (на матеріалі роману Ноа Гоулі «За мить до падіння»)

Анотація. Статтю присвячено дослідженню синтаксичних засобів створення ефекту напруги, або саспенс, у художньому тексті жанру трилер, який нині популярнй серед читацької аудиторії. Майстерне поєднання різних стилістичних синтаксичних засобів, серед яких переважають різного роду стилістичні повтори, інверсія, сполучниковий та безсполучниковий типи зв'язку, градація, паралельні конструкції, замовчування й обрив думок, вставні та відокремлені конструкції, а також ціла низка інших засобів, сприяє створенню своєрідного темпоритму тексту, що покликаний відобразити перебіг думок читача, проникнути у глибини читацької підсвідомості та переживань, створити необхідний рівень напруги в тексті.

Проведене дослідження доводить безмежні можливості стилістичного синтаксису щодо створення рівня напруги, необхідного для того, щоб утримати увагу читацької аудиторії аж до останньої сторінки тексту. Стилістичні синтаксичні засоби можуть використовуватися автором як поодиноко, так і в поєднанні один з одним, залежно від мети. Найбільш емоційно забарвлені речення, у рамках

яких автор поєднує низку таких синтаксичних засобів, які розташовані в реченні за визначеною схемою. Незавершеність думок та хвилювання, які є ключовими елементами у створенні напруги, передаються за допомогою речень, на початку і в кінці яких автор використовує апосіопезу.

Прикметно, що в разі використання цілого арсеналу таких художніх синтаксичних засобів автор намагається акцентувати їх у тексті візуально. Серед найефективніших способів візуальної акцентуації напруги написання речень із нового рядка, часто коротких стверджувальних та питальних речень, які чергуються. Таким способом автору вдається майстерно відтворити безліч думок та питань, які виникають у голові читача під час читання художнього твору.

Ключові слова: напруга, саспенс, стилістичні синтаксичні засоби, художній текст, трилер.

УДК 811.111
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-1.11

Гончарова В. Б.,
викладач
ВСП «Херсонський політехнічний фаховий коледж
Державного університету «Одеська політехніка»

Пестушко А. В.,
викладач
ВСП «Херсонський політехнічний фаховий коледж
Державного університету «Одеська політехніка»

ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ АНГЛОМОВНОЇ ЕМОТИВНО-МАРКОВАНОЇ ЛЕКСИКИ В ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ

Анотація. Пропонована стаття присвячена дослідженню особливостей вербалізації англомовної лексики на позначення почуттів та емоцій у художніх текстах. У статті проаналізовано емотивно-марковану лексика як об'єкт лінгвістичних студій та охарактеризовано їх класифікації й функції. У ході роботи висвітлено основні етапи наукової думки в галузі лінгвістики та перекладознавства, розглянуто такі поняття, як «емотив», «експресивна лексика» а також проаналізовано зразки прикладу англомовної емотивно-маркованої лексики й здійснено аналіз їх вербалізації. Проведено системний аналіз будови виразників цієї категорії, з'ясовано їх функціональні диференційні ознаки. Визначено площини спільного та відмінного в структуротвірному вимірі. Виділено й описано функціональні моделі та морфонологічні перетворення, які супроводжують процес виникнення демінутивів. З'ясовано, що емотивність – це тестова категорія, яка підпорядковується модальності або інформативності, має на меті виразити емоційне ставлення автора, внутрішній стан персонажів. Виявлено, що категорія емотивності в художньому тексті контекстуальна, містить багатокомпонентні та складні одиниці мови, такі як фразеологізми, метонімія, епітети, метафори, порівняння, що можуть охоплювати не тільки словосполучення, а й речення загалом або цілі текстові фрагменти. Проаналізовано, що емоції персонажів передаються за допомогою системи мовних різнорівневих одиниць. Виділено й проаналізовано, що емотивні засоби є важливими в розумінні внутрішнього світу персонажів читачем, тобто вони допомагають розкрити творчу авторську ідею. Специфіка вираження психічного емоційного феномена, а також особливості зображення в культурному контексті культур є складними. Крім того, досліджено особливості вербалізації способів емоційних та експресивних лексичних одиниць у художніх творах, де автори детально змальовують суб'єктивне ставлення до того, про що або про кого вони розповідають, адже художній дискурс є гарним прикладом використання емоційних лексем як засобу відображення внутрішнього світу героїв твору.

Ключові слова: емотивність, література, дискурс, емоційність, вербалізація, емоційна-експресивна лексика.

Постановка проблеми. Сучасна лінгвістика трактує поняття «емоційність» у його широкому розумінні як використання мовних засобів для вираження емоцій, ставлення мовця до позначається та впливу на почуття адресата. Отже, ця категорія пронизує всю мовну діяльність людини й реалізується на всіх рівнях мови. Емоції пронизують життя людини, супроводжують будь-яку її діяльність. Без уміння висловлювати своє ставлення, оцінки щодо навколишніх явищ, ситуацій неможливий повноцінний процес комунікації як рідною, так й іноземною мовами.

Проблема експресивності як мовного явища завжди перебувала під пильною увагою багатьох лінгвістів, так як вона має нерозривний зв'язок із вираженням суб'єктивного ставлення мовця до предмета промови. Явище експресивності є досить різноманітним і великим, інтерес до емоційної сфери особистості, а також до проблеми сили слова й можливості вивчення особистісних якостей людини за її мовним функціонуванням буде завжди незмінним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний етап розвитку лінгвістики характеризується підвищеним інтересом до вивчення емотивів. Порушуються питання про функціональний статус емотивних одиниць, про словотворчі значення тощо. Ця проблема досліджувалася в працях таких учених, як І. Бобришева, А. Вежбицька, Т. Ларіна, Н. Мечковська, Е. Кубрякова, С. Шабанова, І. Стернін, М. Стерніна, В. Шаховський, В. Жельвіс, Дж. Бріггс, А. Елліот, Д. Єрмолович, С. Тюленєв, Арнольд, І. Гальперін, Л. Єфімов, Т. Знаменська, В. Кухаренко, О. Мороховський, Н. Палевіна, Н. Разінкіна, Ю. Скрєбнєв, О. Сосновська, О. Ясінецька та ін.

Проблема виникнення й уживання не мотивів нових слів завжди цікавила лінгвістів, особливо в нашу епоху, відмінною рисою якої стала розкутість мови. Дослідивши літературу із цієї теми, виявили, що недостатньо повно розкрита проблема вербалізації емотивно-маркованої лексики в англійській мові. Цим пояснюється актуальність дослідження. Ще одна причина, яка визначає актуальність обраної теми, полягає в тому, що емоційно-експресивні лінгвістичні засоби, які детально вивчаються мовними дисциплінами, не є повністю вивченими, так як форми і методи, за допомогою яких експресія знаходить своє вираження в текстах (як усних, так і письмових), постійно вдосконалюються.

Метою роботи є структурно-функціональний аналіз експресивних засобів, які використовує автор у художньому тексті, і встановлення головних особливостей їх передачі.

Виклад основного матеріалу. Мова в комунікативній функції слугує людині не тільки для вираження думки, а й для вираження її суб'єктивного ставлення до висловленого –

почуттів, оцінки, волі, емоцій. Але це все: воля, емоції, оцінки – є фактором у пізнанні людиною дійсності. Людська думка формується в мовленні, мовленнєва діяльність, яка по-різному експресивно забарвлена, є результатом діяльності експресивної функції мови. Термін «емоційно забарвлена лексика» розглядається як лексика, що містить емоційну оцінку щодо об'єкта, який визначає чуттєвий фон. Характерною ознакою подібного роду лексичних одиниць є їх конотативне значення, тобто багатозначність їх сенсу і наявність у них певного емоційного заряду [1, с. 12].

Емоційно-експресивна лексика насамперед використовується в експресивних стилях, хоча її вживання можливо й в окремих функціональних стилях з метою експресії, виразності й оцінки. Слово «експресія» латинського походження (від лат. expressio – вираз), означає виразність і є основним засобом досягнення бажаного емоційно-експресивного забарвлення й оцінки, тому що багато слів не тільки визначають поняття, а й висловлюють ставлення, тобто дають оцінку, яка може бути позитивною або негативною [2, с. 23].

Експресивна функція мови полягає в здатності виражати емоційний стан того, хто говорить, його суб'єктивне ставлення до предметів і явищ діяльності [3, с. 5]. Експресія або експресивність є одним із найважливіших складників художнього тексту, оскільки мета цього тексту – це донести задум автора, передати атмосферу події, змусити читача перейнятися ідеєю автора і співпереживати персонажам твору. Крім того, експресія забарвлює нейтральне значення слова й надає йому характеристику відтінку [4, с. 175].

Загальноприйнятим є розподіл емоційної лексики: за модальністю (інтерес, сум, подив, захоплення); за аксіологічним значенням (негативні або позитивні) [6, с. 24]. Вагоме значення має проблема взаємозв'язку стану мовця з об'єктами, явищами, предметами навколишнього світу. Під поняттям «вираження емоційного стану» визначають їх маніфестацію в мові й мовленні, опосередкування, що супроводжується зовнішнім і внутрішнім переживанням мовця [4, с. 177].

Таким чином, лексичне значення слова – реалізація поняття мовною системою й додаткова характеристика, яка відображає супутні поняття, а також емоційне й експресивне забарвлення слова. Лексичне значення визначається складністю взаємин значення й поняття. В емоційно-експресивній лексиці також присутнє співвідношення значення й поняття. Деякі вчені стверджують їх нетотожність, тоді як інші прирівнюють емотивне значення до поняття. У рамках дослідження ми схиляємося на користь понятійного емотивного значення, хоч джерела породження емотивності тексту різноманітні, не всіма дослідниками розуміються однаково [1, с. 15].

У межах усіх літературних стилів мовлення відзначається певна експресія та емоційність. Виражальні мовні засоби, які мають певну емоційність і почуттєвість, називаються експресивними. Вони виражають конкретну тональність і колорит. З різних точки зору щодо аспектів мови існує велика кількість класифікацій емоційно-експресивної лексики.

Стилістичну диференціацію лексичних одиниць зумовило використання мови в різних сферах людської діяльності. У писемній чи усній мові для передачі конкретної інформації відбирають стилістично забарвлену або нейтральну лексику, залежно від мети поєднують їх. Лексичні одиниці в основному виконують емоційно-експресивну функцію, завдяки чому в їх семантику може бути закладено почуття захоплення, обурення, ніжності, глузування, радості, суму, презирства тощо [2, с. 132].

Багато слів не тільки визначають поняття, а й висловлюють оціночне ставлення й судження. Ці слова в семантиці вже несуть емоційно-експресивний потенціал і тому є стилістично маркованими. Слова цієї групи зазвичай однозначні. Настільки явна певна оцінка, виражена в їх значенні, не дає змоги вживати слово в інших значеннях [3, с. 5]. Другу групу становлять багатозначні слова, які в прямому значенні найчастіше стилістично нейтральні, а в переносному значенні мають яскраву оцінку й експресивне стилістичне забарвлення. Це ситуативно-стилістично забарвлені слова. Третю групу утворюють слова, у яких емоційність та експресивність досягаються здебільшого суфіксами. Четверта група, точніше, підгрупа, яка виділяється в першому розряді слів, складається з таких лексичних одиниць, у яких оцінність та експресія пов'язані з традицією вживання [3, с. 6].

Існують такі головні ознаки експресивно-емоційної лексичної одиниці порівняно з нейтральним. Спільні особливості: 1) ідентичне вираження мовності; 2) взаємозв'язок лексичного складу з декількома полями: ноетичним (концептуальним, сигніфікативним, інтенсіональним) і ноематичним (денотативним, предметним, референтним, об'єктним, екстенсіональним), аксіологічним і логічним, психологічним і прагматичним; 3) рухливість і змінність лексичного фонду; 4) належність до однієї лексико-семантичної мовної системи; 5) присутність зв'язків парадигматики та синтагматики; 6) належність до активного лексичного пласту [5, с. 14].

Аналіз численних художніх творів, що відображають різне мовне вираження емоцій, показує, що англійська соціум заохочує вираження одних емоцій і засуджує інші, заохочує одні способи й засоби вираження емоцій і забороняє інші (наприклад, через відповідні знаки в словниках – *usage labels: low vulgar, abusive, obscene, etc).* Безсумнівно, це вимагає від мовця великої усвідомленості зовнішнього (мовного) вираження емоцій. На матеріалі різних мов установлені мовні показники різних емоцій, що дають змогу здійснювати контроль за їх виразністю [1, с. 14]. Вираження емоцій здійснюється за допомогою особливої емотивної лексики. Але не тільки лексичний, усі інші «поверхи» мови також мають спеціальні засоби вираження емоцій.

На лексичному рівні в художніх творах емоційне навантаження несуть особливі лексичні засоби, які необхідні для відображення емоцій. До найбільш поширених лексичних дескрипторів емоцій гніву й захоплення відносяться:

– слова, які безпосередньо називають самі емоції (іменники, прикметники, дієслова, прислівники і прислівники, які здатні позначити емоційний стан героїв).

Гнів: *"fury, rage, anger; irritated, disgruntle; to hate, to detest; angrily, furiously, heatedly і т.д. Восторг: delight, pleasure; to love, to like; admiringly, rapturously"* [7];

– слова й вирази, які містять емоційний елемент у семантичній структурі (лайливі/пестливі слова й вирази): *"blockhead, bastard/darling, sweet"* [7];

– оціночні іменники і слова, що містять суфікс оцінки: *"bore, fool/beauty, gentleman"* [7];

– елементи сленгу, ідіоматичні кліше та фразеологічні звороти.

Граматичні дескриптори надають висловлюванню елемент посилення, виносячи емоційну інформацію на перший план. До них відносяться такі засоби вираження емоційних станів:

– повтори: *"You've got a wonderful voice, the voice that can wring an audience's heart"* [7];

– інверсія: *"Hardly ever does he come in time" [7]* (Гнів). *"Amazing how quickly you made friends!"* [7] (Захоплення);

– емфатичне вживання дієслова do: *"Do help me!"* [7] (Гнів). *"You do look a picture!"* [7] (Захоплення);

– окличні конструкції з what, such, how, so: "*What a bad day it is!"* [7] (Гнів). *"Whoa! It's such a big car!"* (Захоплення);

– окличні однослівні речення: *"Rubbish!"* [7] (Гнів). *"Charming! Amazing!"* [7] (Захоплення).

Серед різноманіття негативних станів одним із найважливіших у романі є емоція «злість». Функція емоції «злість» у тому, що вона допомагає усунути накопичені негативні емоції, слугує засобом представлення різко негативного ставлення до будь-якого персонажа або ситуації й максимально емоційно негативного стану суб'єкта.

Наприклад, *"He stared at me again, meeting my eyes with the strangest expression on his face – it was hostile, furious"* [7]. Автор намагається передати настрій героїв, описавши цю сцену. Звідси випливає, що для передачі емоції «злість» контекст відіграє ключову роль. Негативні психологічні реакції, як і позитивні, можуть супроводжуватися фактами, процесами й виникають зазвичай при включенні в конкретну ситуацію: *"What a stupid idea is it! How terrible!"* [7]. Варто зазначити, що цінності мовного емоційного спілкування, що відображає негативність мови в дії, ідентичні цінностям мовного спілкування позитивної спрямованості.

Частим є зображення емоції хвилювання, наприклад, хвилювання героїні перед початком школи в новому місті: ***"I felt a spasm of panic*** *as I stared at her wide, childlike eyes". "Thick fog was all I could see out my window in the morning, and* ***I feel the claustrophobia creeping up on me"*** [7].

Нервовість: *"He didn't come, and as time passed* ***I grew more and more tense"*** [7].

*"**I was terribly uncomfortable**, **waiting nervously** for the moment he would arrive"* [7].

Полегшення: *"I kept my eyes straight forward* ***and was relieved*** *when I finally was free of the school grounds"* [7].

Емоція дискомфорту, ніяковість:

"We ate in silence for a few minutes. ***It wasn't uncomfortable****. Neither of us was bothered by the quiet. In some ways, we were well suited for living together I tried to explain,* ***feeling like an utter moron"*** [7].

Розчарування: ***"Disappointment flooded through me*** *as my eyes unerringly focused on his table"* [7].

Збентеження: ***"Those were embarrassing to look at*** *I would have to see what I could do to get to put them somewhere else, at least while I was living here"* [7].

"It was impossible, being in this house, not to realize that Charlie had never gotten over my mom. ***It made me uncomfortable"*** [7].

Подив: *"What was wrong with him? Was this his normal behavior?"* [7].

"My mind was spinning with confusion*. Had I made up the whole thing?"* [7].

Страх: *"For an instant,* ***I felt a thrill of genuine fear****, raising the hair on my arms. The look only lasted a second, but it chilled me more than the freezing wind"* [7].

"All morning I was dreading lunch, ***fearing his bizarre glares"*** [7].

Сум: ***"I sat frozen in my seat****, staring blankly after him. He was so mean. It wasnot fair. I began gathering up my things slowly,* ***trying to block the anger*** *that filled me, for fear my eyes would tear up. For some reason,* ***my temper was hardwired to my tear ducts****. I usually cried when I was angry, a humiliating tendency"* [7].

Радість: "*I began to* ***feel like I was treading water,*** *instead of drowning*" [7].

Емоція провини: *"It wasn't till class ended that I realized Mike wasn't sitting in his usual seat next to me.* ***I felt a twinge of guilt"*** [7].

Вагоме місце в художній літературі посідає вербалізація любові. Існують такі засоби вираження цієї емоції любові: а) лексичний опис емоційних станів... *Dorothy took Kitty in her arms ..., kissed her ..., her ... face bore an expression of real concern ..., took her hand and pressed it ..., Dorothy clasped her hands and her voice, her cool, deliberate and distinguished teans were pouring down her face* [7]*;* б) лексичне вираження емоцій через уживання емотивів: *dear, dreadfully, great, bear, hate, awfully, frightful, cad, wonderful, cheap, second – rate, terrible, heroic, oh,* [7] *etc;* в) стилістичні засоби: повтори емоційних зусиль *how, so*, паралельні конструкції *I felt ..., you've been, метафора the jams of death* [7]*;* г) синтаксичні засоби: *those people; a silly fool of a woman,* підсилювальні структури: *how much ..., very much ..., what a ...* [7]. Для вираження категорії емотивності в текстах художніх творів використовуються різні засоби мови: фонетичні, графічні, морфологічні, синтаксичні тощо.

Висновки. У результаті дослідження ми встановили, що емоція не тільки одна з форм відображення дійсності (а саме відображення ставлення до світу), а й сама є для мови об'єктом відображення, тому реєструється в мові. Найменування емоцій у мові є вже метаемоціями, а не самими емоціями: це їх понятійне позначення. Семантикою такого слова є викликані ним образи різних почуттів, а не самі почуття. Аналізуючи категорію емотивності, треба досліджувати семантичні особливості лексем, а також саме психологічну природу емоцій, до головних властивостей яких належить суб'єктивність (суб'єктна належність) і предметність (спрямованість на світ). Під час концептуального моделювання емотивності треба брати до уваги інтенційний, рецептивний і референційний аспекти семантики художнього тексту.

Категорія емотивності в художньому тексті контекстуальна, містить багатокомпонентні та складні одиниці мови, такі як фразеологізми, метонімія, епітети, метафори, порівняння, що можуть охоплювати не тільки словосполучення, а й речення загалом або цілі текстові фрагменти. Емоції персонажів передаються за допомогою системи мовних різнорівневих одиниць. Емотивні засоби є важливими у розумінні внутрішнього світу персонажів читачем, тобто вони допомагають розкрити творчу авторську ідею.

Література:

1. Бабенко О.В. Структура і особливості фразеосемантичного поля емоцій особистості. *Наукові записки Національного університету Острозька академія. Серія «Філологічна».* 2013. № 34. С. 12–18.
2. Галів У. Засоби вираження емотивності як лінгвоментальні формули : збірник наукових праць. Дрогобич : Посвіт, 2013. 560 с.
3. Гнезділова Я.В. Емоційність vs емотивність. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія».* 2012. Том 15. № 1. С. 4–10.
4. Негрич Н. Вербалізація емоцій засобами фразеології. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна. Серія «Філологія».* 2016. Вип. 75. С. 174–179.
5. Паров'як І.І. Емотивність художнього тексту у скопусі суміжних понять. *Наукові записки Національного університету Острозька академія. Серія «Філологічна».* 2014. № 44. С. 13–19.

6. Яворська А.М. Емотивний компонент у значенні іменників як засіб створення експресивності тексту. *Вісник ХНУ імені В.Н. Каразіна. Серія «Філологія»*. 2006. № 745 (49). С. 24–29.
7. Twilight by Stephenie Meyer. URL: https://liteka.ru/english/library/2024-twilight-t-1.

Honcharova V., Pestushko A. Features of the verbalisation of English-language emotive-marked vocabulary in a fiction text

Summary. This article is devoted to the research of peculiarities of verbalization of English-language vocabulary to denote feelings and emotions in fiction texts. The article analyses emotion-marked words as an object of linguistic research and characterises their classification and function. In the course of the article the main stages of scientific thought in the sphere of linguistics and translation studies have been reflected. Such notions as “emotive” and “expressive vocabulary” have been considered and the examples of the English emotive-marked vocabulary have been analysed and their verbalisation has been provided. The system analysis of the structure of expressive words of this category is performed and their functional differential attributes are clarified. The common and different levels in the structurally dimension have been determined. Functional models and morphological transformations, which accompany the process of deminutive formation, are singled out and described. It has been found out that emotionality is a test category, which is subordinated to modality or informativeness and aims at expressing an emotional attitude of the author and the internal state of the characters. It has been revealed that the category of emotionality in the fictional text is contextual and contains multi-component and complex units of language, such as phraseological units, metonymy, epithets, metaphors, comparisons which can include not only word combinations but also sentences in general or aims text fragments. It is analysed that characters' emotions are conveyed by a system of linguistic units of different levels. It has been singled out and analysed that emotional means are important in understanding of the internal world of characters by a reader, i.e. they help to reveal creative author's idea. The specific nature of the expression of mental emotional phenomenon, as well as its peculiarities in the cultural context of cultures, is complex. Besides, the article investigates the peculiarities of verbalization of the ways of emotional and expressive lexical units in works of fiction, where the authors describe in detail their subjective attitude to what or whom they are telling about, because the fiction discourse is a good example of using emotional lexemes as a means to represent the inner world of the characters in the work.

Key words: emotionality, fiction, discourse, emotions, verbalisation, emotional expressive vocabulary.

УДК 811.111'373
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-1.12

Грон Ю. Г.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри прикладної лінгвістики та перекладу
Черкаського державного технологічного університету

ТЕЛЕСКОПІЯ ЯК МОДЕЛЬ СЛОВОТВОРУ СУЧАСНОГО МЕДІЙНОГО ДИСКУРСУ (НА ПРИКЛАДІ НЕОЛОГІЗМІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЯВИЩ COVID-19)

Анотація. У статті розглянуто особливості утворення нових лексичних одиниць у сучасних Інтернет ЗМІ на позначення явищ і понять, пов'язаних із пандемією COVID-19. Інновації розглядаються на тлі медійного контенту, який нині має значний вплив на формування суспільних умонастроїв і поглядів. Визначено, що ЗМІ можуть сприяти поширенню нових слів, які не тільки активно використовуються носіями мови, а й входять у словниковий запас англійської мови. Визначено, що саме ЗМІ з метою привернути увагу беруть активну участь у словотворчих процесах. Установлено, що серед наявних словотворчих моделей, а саме афіксації, словоскладання, абревіатури, конверсії, телескопія є досить активною й переважає в сучасному медійному контенті. Такий стан речей пов'язаний із тим, що телескопічні лексеми мають більш експресивний та оказіональний характер, а тому часто використовуються в Інтернет ЗМІ з метою привернути увагу до тієї чи іншої проблеми. Це пояснює той факт, що телескопізми не є узуальними мовними одиницями, оскільки мають тимчасовий характер. Англомовна Інтернет преса під час локдауну та карантинних заходів висвітлювала повсякденні проблеми суспільства в побуті й ті, що виникали на офіційному рівні, за допомогою дещо незвичайних слів. Тож, як тільки буде вирішено проблему пандемії XXI століття, така лексика втратить свою актуальність. У ході дослідження проаналізовано телескопічні мовні одиниці англомовних Інтернет публікацій і встановлено, що вони утворюються в три ключові способи: складання основ, складання частинок основ і гаплогія, тобто накладання частинок основ на звуки попереднього слова. Проаналізувавши найбільш продуктивні способи словотвору в англомовних Інтернет ЗМІ на прикладі неологізмів періоду пандемії, установили, що найбільш продуктивним способом є словоскладання, телескопія посідає друге місце серед утворення інновацій англійської мови. Афіксація використовувалася для утворення нових слів набагато менше. Попри те що акроніми й абревіатури є поширеними в сучасному Інтернет мовленні, у творенні нової лексики для позначення явищ світової пандемії, спричиненої COVID-19, виявилися мало продуктивними. Такі способи словотвору користуються популярністю в соціальних мережах і чат-спілкуванні.

Ключові слова: медіадискурс, телескопія, словотвір, неологізм, гаплог, пандемія.

Постановка проблеми. Особливості сучасного мас-медійного дискурсу дають змогу визначити специфіку репрезентації інформації в певний історичний період часу. Це пояснює той факт, що саме медіадискурс нині активно відображує мовні процеси суспільства, які пов'язані із соціально-економічними, культурними та політичними подіями. Сучасні мас-медіа можуть не тільки сигналізувати про мовні одиниці, граматичні структури чи конструкції мовної спільноти, а й засвідчити певні умонастрої та вподобання тих чи інших членів суспільства [1, с. 220]. Тож утворення нової лексики та її активне застосування починається саме в ЗМІ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемі появі нових слів в англійській мові присвячено низку робіт таких дослідників, як К.В. Житнікова, Ю.О. Жлуктенко, В.І. Карабан, С.М. Кришталь, А.Е. Левицький, В.В. Лопатін, О.М. Лотка. Р. Барнхарт, Д. Ейт, А.В. Суханов, С. Таллок, П. Ньюмарк, які здебільшого акцентували свою увагу на лексикографічному аспекті інновацій. Телескопія як різновид словотвору нових лексичних одиниць також постійно перебуває в полі зору науковців, які приділяють увагу вивченню типів телескопічних слів, основних тенденцій утворення тощо. Серед вагомих наукових розвідок варто зазначити праці А.П. Соколенко, Ю.А. Зацного, С.М. Жлуктенко, В.І. Заботкіної та інших.

Актуальність роботи зумовлена загальними сучасними тенденціями в галузі неології, що спрямовані на вивчення способів словотвору. Лінгвістична наука має ґрунтовні дослідження теоретичних аспектів неологізмів. Проте поза увагою залишається ще низка невирішених практичних питань, як-от: їх формація та вживання, що становить актуальність дослідження.

Мета статті – дослідити словотворчі моделі й виявити особливості неологізмів Інтернет ЗМІ, утворених шляхом телескопії.

Об'єктом дослідження слугують англійські неологізми-телескопізми, зафіксовані в сучасних Інтернет ЗМІ.

Виклад основного матеріалу. Засоби масової інформації нині суттєво впливають на суспільство та визначають тенденції в пізнанні навколишнього світу, забезпечують безперервним спілкуванням, обміном інформацією та мають безмежні можливості в маніпуляції свідомістю мас. Медійна лексика не лише має тенденцію входити в активний процес спілкування, а й має здатність змінювати мову сфери масової комунікації. Л.М. Чумак у дисертаційному дослідженні зазначає, «що соціальні параметри мас-медійного дискурсу тісно пов'язані із фактами існування певної мовної системи та носіїв мови. Це пояснює той факт, що спершу з'являється певне явищ, що потребує номінації, потрапляє у медійний простір та починає використовуватися носіями мови» [2, с. 59].

Сучасна англійська мова має арсенал словотворчих моделей, що продукують нові слова на позначення нових явищ і понять. Такі способи словотвору включають абревіацію, афіксацію, словоскладання, телескопію, конверсію. Телескопія не

лише слугує ефективним способом поповнення словникового складу англійської мови, а й допомагає надати додаткового експресивного забарвлення повідомленню [3].

С.М. Єнікєєва зазначає, що «телескопією називають процес, при якому нове слово виникає зі злиття повної основи одного слова зі скороченою основою іншого або ж зі злиття скорочених основ двох слів. Утворене слово, тобто телескопічна одиниця, містить у собі сумарне значення обох своїх складників» [4, с. 46]. Телескопічні одиниці можуть утворюватися в три базові способи, а саме сполученням двох цілих слів, які репрезентують явище міжслівного накладення, або гаплоги; сполучення одного цілого слова та фрагменту, тобто «часткові» телескопізми, і сполучення фрагмента з фрагментом, тобто «повні» телескопічні слова [5, с. 13].

Пандемія COVID-19 перетворилася на головне випробування для всього людства, коли світ почав своє існування в зовсім нових умовах. Події останнього часу суттєво змінили інформаційне поле та різко порушили звичайний плин життя багатьох людей, а саме багатьом довелося пристосовуватися до нових реалій існування в умовах карантину. До того ж відбулося збільшення споживання медійної інформації та збільшився так званий «інформаційний шум», тобто повторення й тиражування інформації. ВООЗ часто став послуговуватися терміном «інфодемія», тобто вибухове зростання недостовірної інформації під час спалахів та утруднення отримання чіткої достовірної й корисної інформації в умовах інформаційного шуму [6, с. 6].

З початку пандемії пересічні громадяни призвичаїлися постійно чути такі лексичні одиниці, як «коронавірус», «коронавірусна хвороба» або COVID-19. Це зумовило їх широке розповсюдження за допомогою ЗМІ та перетворило з вузько професійних медичних термінів, що використовувалися виключно фахівцями, на загальновживані, які, у свою чергу, почали утворювати нові слова й поняття. Нині такі слова можна почути і прочитати не тільки в медичних установах і відповідній літературі, а й у соціальних мережах, друкованих та Інтернет виданнях. Нові слова на позначення пандемії, її наслідків, боротьби з хворобою стали частиною повсякденного життя, а відтак викликали жвавий інтерес лінгвістів, психологів, економістів та інших фахівців, які присвячують дослідження цим поняттям, а словникові статті фіксують неологізми на позначення COVID-19.

Медіа своєю метою ставили і ставлять передусім завдання доносити інформацію до широкого загалу щодо захисту, симптомів, способів лікування, наслідків цієї хвороби. Проте це не єдиний аспект Інтернет ЗМІ. Важливою стала та інформація, яка висвітлювала безпосередньо поведінку й рішення уряду під час пандемії та реакцію громадян на неї. Нарешті, під час жорсткого локдану в усьому світі Інтернет ЗМІ намагалися представляти інформацію в іронічному ключі.

Досліджуючи тему нових найменувань для позначення явищ пандемії, виявили дві великі групи неологізмів, що перебувають у постійному мовному обігу в медіа, – це специфічні медичні терміни, які використовуються фахівцями та представниками уряду, і вирази, що створюються журналістами, коли ті висвітлюють певні події, пов'язані із цією хворобою. Виявлено, що перша категорія неологізмів є узуальною, тоді як друга, напевно, зникне відразу, коли закінчаться карантинні заходи та карантин.

Таким чином, шляхом суцільної вибірки лексем у кількості 120 одиниць, що позначають нові поняття, пов'язані з пандемією COVID-19, які з'явилися в англійській мові за період початку пандемії, із періодичних Інтернет-видань *CNN, BBC, Forbes, The Economist* виявлено такі види словотвору. Більшість становить словоскладання – 42 одиниці. Наступним способом за кількістю є телескопія – 40 лексем, афіксація нараховує 13 інновацій та абревіація й акроніми – 14 неологізмів.

Отже, розглянемо приклади телескопії, тобто злиття частинок лексем. Такий різновид словотвору є другим за чисельністю та досить продуктивним у ЗМІ. Це пояснюється тим фактом, що телескопічні одиниці мають експресивне забарвлення й оказіональний характер. Розглянемо приклади гаплогів, тобто накладення звуків одної лексеми на іншу. За часів пандемії, а саме нокдауну, констатовано зростання випадків розлучень, що отримало назву *covidivorce* від *covid+divorce (8)*. Інші поняття, які ілюструють специфічні реалії буття за часів поширення захворювання, – це *quaranteammates (8),* тобто група людей, із якими пересічні громадяни підтримують зв'язок в ізоляції. Закономірно, що лексема *quarantine* стала часткою багатьох неологічних телескопізмів для позначення нових пандемічних реалій під назвою *quarantimes (8)*.

Ґаджети й додатки, якими вимушені перебувати вдома люди користуються ще більше, ніж раніше, отримали назву *quarantech (8)* від *quarantine+technologies*, поради й тенденції у сферах нового стилю життя, моди, харчування тощо в умовах жорсткого *quarantough (9),* що утворилося від *quarantine+tough* карантину, позначають неологізми *quarantips (9)* від *quarantine+tips* і *quarantrends (9)* від *quarantine+trends*.

Уряди та компанії можуть пропонувати своїм громадянам і працівникам карантинні гарантії на кшталт *quarantees (9)*, яке походить від *quarantine+guarantees*, що допоможуть їм пережити важкі часи. У цей час в онлайн-середовищі з'явилася нова категорія користувачів, які отримали назву *quarantrolls (9)* від *quarantine+trolls* (ET Bureau, 2020). CNN присвятило одну з публікацій темі *quaranteeming (9)*, яке утворилося від *quaranteen + teeming*, тобто об'єднанню груп людей з метою підтримки один одного.

Наступна група – це часткові телескопізми, які утворюються за допомогою лексеми *corona, covid*. Передусім родинні й персональні взаємини стали однією з найбільш продуктивних сфер, у яких створена нова «коронавірусна» термінологія. Світова пандемія 2019 стала віхою для новонароджених, яких називають *coron(n)ials (10)* від *coronavirus + millenials.* Такі *«коронадіти»* є народженими під час світової пандемії 2019.

Більшість населення, яке перейшло в дистанційним режим навчання та праці, використовує такі телескопізми, щоб указати на одноманітні «коронавірусні будні», *blursdays (10)* від *blurred+days*, або *whenday, noneday, whyday (10)*.

За період карантинної ізоляції в пресі з'явилося ще одне цікаве телескопічне нове поняття – це коктейль *quarantine (9)* від *quarantine+martini* (MD). Інший оказіологізм, навпаки, передає почуття суму за часами карантину, *lockstalgia* від *lockdown+nostalgia (10)*.

В інтернет-виданні "The Economist" з'явився оказіоналізм *covidiot (10)*, від лексем *covid + idiot,* що позначає людину, яка відмовляється дотримуватися загальноприйнятих вимог під час карантину. Варто звернути увагу на те, що ця лексема має інтенсивне емоційне забарвлення й утворилася ситуативно. На противагу їй, в Інтернет виданнях CNN і BBC почали використовувати інновацію на позначення тих, хто суворо дотримується

карантинних правил і всіх необхідних заходів, на кшталт *covidient* від *coronavirus +obedient*: *We are all covidients and we will cooperate with the government (10).*

Наступний приклад *covideo (9),* що утворилося від *covid + video,* ілюструє бажання людей до спілкування засобом програм *Zoom, Skype* тощо.

У наступному прикладі британське видання пише про так званий *covexit,* який утворився від *covid + exit (12)*, що означає стратегію уряду країни щодо подолання наслідків пандемії та помірного виходу з неї.

За часів коронавірусної пандемії *Zoom* став новою онлайн платформою для багатьох видів діяльності, зокрема освітян, торговельних компаній, різних видів сервісних бізнесів. Це пояснює той факт, що зазначена платформа ввійшла до складу багатьох неологізмів, пов'язаних із її використанням. Наприклад, офісні працівники винайшли спосіб одягатися відповідно до дрес-коду компанії та повсякденно водночас, що отримало назву *Zoomwear (9).* Варто пояснити, що верхня частина тіла, яку видно на екрані, була одягнена в діловому стилі, тоді як нижня, та, яку не видно, могла мати спортивні штани чи інші більш зручні домашні речі. Подібний вираз, тобто синонім, утворено за допомогою словоскладання *body mullet.*

У наступному прикладі у *BBC* новинах прозвучав термін *zoombombing (9)*, тобто *zoom + bombing*, що мав значення викрадання персональних даних під час конференцій у додатку Zoom.

Інша група неологізмів – це нові поняття, утворені за допомогою афіксації, що є найменш численною порівняно з іншими. Зокрема, неологізми, що вказують на спосіб життя людини до оголошення пандемії, а саме *pre-coronavirus life (10).* У цьому випадку використано префікс *pre*. Поняття anticoronavirus (10) містить префікс anti, що має заперечне значення. Ще одне нове поняття позначає неймовірну швидкість поширення вірусу, тому в медіа воно отримало назву super-spreader. Наступний неологізм має іронічне звучання coronacation (10), оскільки позначає вимушену відпустку під час пандемії. За допомогою афіксації утворилася низка інновацій, що пов'язані безпосередньо з медичними правилами дотримання безпечності проживання, пересування, роботи тощо. ***Over****distancing (10)* позначає дотримання завеликої дистанції один від одного в черзі. Інший неологізм *contactl**ess** (10)* досить часто вживаєтьсвя у ЗМІ на позначення способу контактування. ***Self****-isolation (11), **self-quarantine** (11)* є найуживанішими неологізмами в мережі та позначають ізоляцію себе від кого-, чого-небудь.

Не менш стилістично забарвленим неологізмом є ***anti****-maskers (11),* який позначає групу людей, що нехтують правилами карантину та відмовляються носити маски. Зокрема, у мережі є досить популярними статті з такими назвами: *Anti-maskers explain themselves! (11), Anti-mask movement: who are they and is one of them you (11)?* Проте цей оказіоналізм також має синонім *face naked (11).*

Медичний неологізм ***a***symptomat***ic*** уживається для позначення безсимптомного перебігу хвороби й протиставляється терміну «симптоматичний», або той, що має симптоми. Нарешті, оказіоналізм *communic**able** (11)* уживається для позначення способу передачі хвороби. Підсумовуючи проведений аналіз афіксальних новотворів, установили, що найбільше лексем утворюється або за допомогою префікса або за допомогою суфікса.

Префікс tele- ввійшов у структуру багатьох неологізмів і позначав різні види діяльності онлайн, від навчання до швидкої медичної допомоги, як-от: ***tele****work, **tele-****medicine, **tele-****socializing (11).*

Абревіатури й акроніми також широко вживаються в Інтернет публікаціях, проте, усе-таки, більш притаманні соціальним мережам. Абревіатури, пов'язані з коронавірусною хворобою, увійшли в активний словниковий запас англійської мови й здебільшого є медичними термінами, на кшталт *PPE – Personal protective equipment, ARDS – Acute Respiratory Distress Syndrome, CDC – Centres for Disease Control and Prevention, PCR – Polymerase chain reaction (11)* тощо.

Остання група продуктивних способів словотвору для позначення явищ, пов'язаних із пандемією, включає неологізми й оказіоналізми, утворені за допомогою словоскладання. Оказіоналізм *double bubble (11)* з'явився минулого року під час суворих карантинних заходів і позначав можливість двом родинам спілкуватися, аби знизити депресію та почуття самотності. Відповідно, такі оказіоналізми, як *childcare bubble, support bubble (11),* мають те саме значення, проте мова йде про дітей.

Відсутність нормального спілкування, можливості потиснути руки чи обійняти співрозмовника отримала назву *skin hunger (11).* Прикладом гумористичного ставлення до подій карантинного періоду став вислів *lockdown tache (11)*, що позначав чоловічі вуса, які виросли на обличчі чоловіка за час, проведений на ізоляції. Ще одним зразком іронічного ставлення є неологізм *revenge spending (11),* значення якого пояснює бажання витрачати гроші через Інтернет чи в магазинах у великих кількостях за час карантину, коли всі торговельні точки не працювали.

Наступний приклад указує на період, коли було зачинено кордони майже всіма країнами світу. У зв'язку з цим кілька країн могли між собою утворювати так званий *travel bubble (11)*, аби дати можливість своїм громадянам подорожувати без суворих обмежень. Синонімом до цього поняття є *air bridge (11).* Наступний неологізм коронавірусної термінології, *corona corridor (11)*, також називає зону, відкриту для здійснення подорожей за умов карантину.

Не менш кумедним і дещо гумористичним видається оказіоналізм *space marshals (11)*, що називає суворих співробітників громадських закладів, які стежать за дотриманням карантинних норм.

Висновки. Отже, виконавши дослідження, установили, що новітні поняття і явища, які відображають поточні процеси життя людини, відображаються в неологізмах. Неологізми, що з'явилися внаслідок коронавірусної пандемії, активно утворюються за допомогою телескопії, яка є продуктивним способом словотвору, і становлять 40 мовних одиниць із досліджуваних 120. Установлено, що телескопічний спосіб словотвору є активним у творенні іменників. Телескопічні одиниці користуються широкою популярністю на сторінках газет і журналів завдяки своїй лаконічності й стислості, а також експресивності. Оскільки період боротьби з вірусом ще не завершився, цілком імовірно, що в англійській мові будуть продовжувати з'являтися нові неологізми на позначення явищ COVID-19.

Вивчення телескопії як одного з активних процесів поповнення словникового запасу англійської мови є перспективним для майбутніх лінгвістичних досліджень.

Література:

1. Суська О.О. Розвиток інформаційно-комунікативних теорій мас-медіа та вивчення впливу інформаційного простору на особистість людини. *Слово. Символ. Текст*. 2006. С. 211–226.

2. Чумак Л.М. Лексичні інновації в англомовному медійному дискурсі початку XXI століття структурний і лінгвопрагматичний аспекти : дис. … канд. філол. наук : 10.02.04. Житомир, 2018. 264 с.
3. Зацний Ю.А., Янков А.В. Інновації у словниковому складі англійської мови початку XXI століття : англо-український словник. Вінниця, 2008. 360 с.
4. Єнікєєва С.М. Телескопія як основа утворення нових дериваційних засобів англійської мови. *Вісник Запорізького державного університету. Серія «Філологічні науки»*. 1998. № 1. С. 46–48.
5. Омельченко Л.Ф., Жихарєва О.О. Прагматичні характеристики англійських телескопізмів. *Вісник Житомирського державного університету. Випуск 51 «Філологічні науки»*. 2010. С. 12–16.
6. Досвід переживання пандемії COVID-19: дистанційні психологічні дослідження, дистанційна психологічна підтримка : матеріали онлайн-семінарів 23 квітня 2020 року «Досвід карантину: дистанційна психологічна допомога і підтримка» та 15 травня 2020 року «Дистанційні психологічні дослідження в умовах пандемії COVID-19 і карантину» / за наук. ред. М.М. Слюсаревського, Л.А. Найдьонової, О.Л. Вознесенської. Київ, 2020. 121 с.
7. Д'яков А.С., Кияк Т.Р., Куделько З. . Основи термінотворення: Семантичні та соціологічні аспекти. Київ, 2000. 218 с.
8. People are ditching their homes and joining their friends to avoid isolation. It's called quaranteaming. *CNN news.* URL: https://edition.cnn.com/2020/04/17/us/quaranteam-coronavirus-wellness-trnd/index.html.
9. "Zoombombing" targeted with new version of app. *BBC News.* URL: https://www.bbc.com/news/business-52392084.
10. How to Stay Productive if you're WFH because of the Coronavirus. *Forbes*. URL: https://www.forbes.com/sites/williamarruda/2020/03/18/how-to-stay-productive-if-youre-wfh-because-of-the-coronavirus/#1047ae785c59.
11. Do you speak Corona? A guide to Covid-19 slang. *The Economist.* URL: https://www.1843magazine.com/upfront/brave-new-word/do-you-speak-corona-a-guide-to-covid19-slang.

Hron Yu. Blending as a word formation model of modern media discourse (exemplified by the neologisms to denote COVID-19 phenomena)

Summary. The study considers the features of the formation of new lexical units in modern Internet media to denote phenomena and concepts related to the COVID-19 pandemic. Innovations are considered against the background of media content, which now has a significant impact on the formation of public attitudes and views. It is determined that the media can contribute to the spread of new words that are not only actively used by native speakers, but are also included in the English vocabulary. It is determined that it is the media that actively participate in word-forming processes in order to attract attention. It is established that among the existing word-forming models, namely affixation, word composition, abbreviations, conversions, blending is quite active and prevails in the modern media content. This state of affairs is due to the fact that blends are more expressive and random in nature, and therefore are often used in online media in order to draw attention to a particular problem. This explains the fact that blends are not usual language units, since they are temporary in nature. During the lockdown and quarantine measures, the English Internet press covered everyday problems of the society in everyday life and those that arose at the official level with the help of somewhat unusual words. Therefore, as soon as the problem of the pandemic of the XXI century is solved, such vocabulary will lose its relevance. In the course of the study, the telescopic language units of English internet publications have been analyzed and it was found that they are formed in three key ways: combination of bases, combination of base parts and haplogy, that is, imposing the base particles on the sounds of the previous word. Having analyzed the most productive ways of word formation in English internet media on the example of neologisms of the pandemic period, it is concluded that the most productive way is word formation; blends occupy the second place among the formation of innovations in the English language. Affixation was used to form new words much less often. Despite the fact that acronyms and abbreviations are common in the modern Internet broadcasting, the creation of new vocabulary to denote the phenomena of the global pandemic caused by COVID-19 was rather unproductive. Such methods of word formation are popular in social networks and in chat communication.

Key words: media discourse, blending, word formation, neologism, pandemic.

УДК 811.11+81'342
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-1.13

Дацька Т. О.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської мови та методики її викладання
Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка

ВІЛЬНЕ ВАРІЮВАННЯ ФОНЕМ ЯК КОМПОНЕНТ У ФОРМУВАННІ ФОНЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ ІНОЗЕМНИХ МОВ (НА МАТЕРІАЛІ ЗАГАЛЬНОАМЕРИКАНСЬКОЇ ВИМОВИ)

Анотація. Статтю присвячено обґрунтуванню мінімуму варіантних пар фонем, які утворюють частотні випадки вільного фонемного варіювання в кодифікованій вимовній нормі американського варіанта англійської мови. Укладання такого мінімуму покликане покращити шляхи формування фонетичної компетенції студентів, які вивчають англійську мову як фах, зокрема полегшити сприйняття англійського мовлення на слух.

Варіантність є універсальною рисою мовної системи, яка виявляється на усіх мовних рівнях і слугує для підтримання життєздатності мови, є джерелом її постійного розвитку. На рівні фонемної структури слова в англійській мові варіантність виявляється, зокрема, через існування різних реалізацій варіантів фонемного оформлення слова, які зумовлені вільним варіюванням фонем/вільним фонемним варіюванням

Вільне варіювання фонем у загальноамериканській вимові спостерігається в 16% від усієї кількості слів, зафіксованих у словнику Cambridge English Pronouncing Dictionary (15th видання), тому це явище не варто ігнорувати при формуванні фонетичної компетенції студентів, які вивчають англійську мову як фах.

У результаті встановлення й обґрунтування мінімуму варіантних пар фонем, які спричиняють існування вільних варіантів оформлення фонемної структури слова в загальноамериканській вимові, виявлено, що доцільним і достатнім буде опрацювання таких 16 варіантних пар, утворених голосними фонемами: /ɑː - ɔː/, /ɑː - æ/, /e - æ/, /e - ɪ/, /ə - oʊ/, /ə - ʊ/, /ə - ɪ/, /ə - ɑː/, /ə - eɪ/, /ə - uː/, /ɪ - ə/, /ɪ - iː/, /ɪ - aɪ/, /ɪ - e/, /oʊ- ə/, /ɔː - ɑː/; 13 варіантних пар, утворених приголосними фонемами: /ø - j/, /s – z/, /z – s/, /j -ø/, /j – i/, /t - ʧ/, /t -tj-ʃ/, /t +s-dz-z/, /t +s- ʃ/, /tʃ - t+j/, /tʃ - t/, /tʃ - ʃ/, /tʃ - s/. Установлено, що голосні утворюють пари тільки з двох фонем, а приголосні, крім пар, утворених двома приголосними, можуть варіювати з нуль-фонемою та поєднанням двох приголосних. Перспективою подальших досліджень теми може стати розробка вправ, які б дали змогу практично засвоїти інформацію щодо частотних випадків варіювання фонем у загальноамериканській вимові.

Ключові слова: вільне фонемне варіювання, загальноамериканська вимова, фонетична компетенція, варіантна пара, ядро фонемного варіювання.

Постановка проблеми. Англійська мова як мова міжнародного спілкування функціонує сьогодні в різних національних варіантах, найпоширенішими з яких є британський та американський варіанти. У межах кожного з національних варіантів англійської мови, які використовуються як стандарти для вивчення англійської мови в інших країнах, спостерігається також варіантність на різних рівнях мовної системи, і це вимагає від викладачів і вчителів англійської як іноземної вміння орієнтуватися у варіантності англійської мови задля ефективного навчання студентів та учнів. Тож у фокусі уваги статті є один із аспектів варіативності англійської мови на фонетичному рівні – вільне фонемне варіювання та найбільш частотні вияви цього явища на рівні фонемної структури слова в аспекті загальноамериканської вимовної норми.

Уміння орієнтуватися у варіантах фонемної структури слів англійської мови є важливим компонентом і мовної, і методичної підготовки студентів факультетів іноземних мов, оскільки серед чинників, які впливають на успішність формування іншомовної фонетичної компетенції [1, с. 3], згадується також обсяг отриманих і засвоєних знань про фонетичну сторону мовлення, а фонетична компетенція власне визначається як здатність людини до коректного артикуляційного та інтонаційного оформлення своїх висловлювань і розуміння мовлення інших, яка базується на складній і динамічній взаємодії відповідних навичок, знань і фонетичної усвідомленості [1, с. 3]. Уважаємо, що знання про найчастотніші випадки варіювання фонемної структури слова в загальноамериканській вимовній нормі також є необхідним елементом при формуванні фонетичної компетенції студентів факультетів іноземних мов педагогічних ВНЗ, оскільки дадуть змогу майбутнім учителям краще орієнтуватися в різноманітті вимовних форм англійської мови та коректно підходити до питання виправлення вимовних помилок учнів.

Варіантність є універсальною рисою мовної системи, яка виявляється на всіх мовних рівнях і слугує для підтримання життєздатності мови, є джерелом її постійного розвитку. На рівні фонемної структури слова в англійській мові в основних її варіантах – британському та американському – варіантність виявляється, зокрема, через існування різних реалізацій варіантів фонемного оформлення слова, які зумовлені вільним варіюванням фонем/вільним фонемним варіюванням (далі – ВФВ). Такий вид варіювання базується на існуванні в кодифікованій вимовній нормі різних варіантів оформлення фонемної структури слова, що зумовлюється взаємозаміною певних голосних і приголосних фонем в однакових позиціях фонемної структури, які, проте, не змінюють значення слова. Останнє якраз і зумовило появу в назві цього виду варіювання прикметника вільне. Наприклад, слово oblige може мати такі нормативні варіанти вимови: /əˈblaɪdʒ, oʊˈblaɪdʒ/. Цікаво, що частина таких випадків

вільного варіювання фіксується не тільки в спеціалізованих словниках вимови [2; 3], а й у тлумачних словниках англійської мови [4], де, наприклад, може вказуватися варіантна вимова суфіксів *-ness, -less*. Таких випадків насправді є більше, і вони досить повторювані й частотні. Наприклад, дослідження ВФВ в аспекті загальноамериканської вимовної норми, виконане на матеріалі кодифікованих джерел, засвідчує, що вільне варіювання фонем спостерігається в 16% від усієї кількості зафіксованих у словнику слів [5]. На нашу думку, це одне з явищ, яке не можна ігнорувати при вивченні англійської мови як іноземної, особливо під час розвитку фонетичної компетенції студентів факультетів іноземних мов педагогічних ВНЗ.

З одного боку, при формуванні фонетичної компетенції студенти, як правило, спираються на одну з поширених вимовних норм – так звану RP (Received Pronunciation)/BBC English, або ж південноанглійську вимову, чи General American, або ж загальноамериканську вимову. Разом із тим різноманіття варіантів вимови, з якими студент матиме справу при користуванні мовою, не обмежується тільки вищезгаданими двома варіантами. Та і як уже було зазначено вище, навіть усередині цих варіантів можуть існувати варіантні реалізації того самого слова. Знання про можливі варіантні реалізації фонемної структури слова допоможуть студентам та учням не розгубитися при прослуховуванні англійського мовлення. Проте засвоєння всього різноманіття варіантних пар було б занадто затратним за часом, тому вважаємо доцільним відібрати для ознайомлення той мінімум варіантних пар фонем, які утворюють переважну кількість варіантних реалізацій фонемної структури слова.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сьогодні проведено дослідження щодо особливостей вільного варіювання фонем на матеріалі південноанглійської вимови [6], загальноамериканської вимовної норми [5], розглядалися питання варіювання дифтонгів [7], ненаголошених голосних [8], проте матеріал вищевказаних лінгвістичних досліджень не розглядався з дидактичної точки зору, не визначено й не обґрунтовано набір найчастотніших варіантних пар фонем для опанування цією інформацією в процесі розвитку фонетичної компетенції студентів – майбутніх учителів англійської мови.

Отже, **метою статті** є встановлення оптимального мінімуму варіантних пар фонем загальноамериканської вимови, які зумовлюють переважну кількість випадків утворення вільних варіантів фонемних структур слів. Таке завдання є продовженням розробки теми вільного варіювання фонем у загальноамериканській вимові в частині укладання ´бібліотеки´-мінімуму кодифікованих варіантів і звукових реалізацій слів із варіантною вимовою для навчальних цілей [9].

Виклад основного матеріалу. Як зазначено вище, ми вважаємо за необхідне надавати студентам знання про можливий діапазон правильних варіантних реалізацій фонемної структури слова в загальноамериканській вимові. Саме цей тип вимови обраний для дослідження, оскільки він є літературною нормою, прийнятою повсюдно в США.

Вільною варіантною парою в статті позначаємо пару фонем головного й альтернативного варіантів вимови слова, взаємозаміна яких утворює допустимі й прийняті нормою та кодифіковані в словнику альтернативні варіанти вимови слова. При цьому зазначимо, що наявність таких варіантів не впливає на зміну значення слова й не вносить ніяких додаткових відтінків значень.

Під час визначення оптимального для вивчення мінімуму пар фонем, які варіюють, можна керуватися різними чинниками: 1) частотою фонем, що варіюють, або 2) чинниками, які впливають на процес варіювання [9]. Під час добору матеріалу для статті ми користувалися чинником частоти фонем. При встановленні мінімуму ВФВ для навчальних цілей користуватимемося поняттям ядра й периферії, як вони визначені в роботах В.І. Перебийніс [10; 11]. До мінімуму добираємо ті варіантні пари, що входять до ядра системи варіювання фонем та описуються 75% випадків варіювання фонем, які беруть активну участь в утворенні альтернативних варіантів фонемних структур слів.

Наведений нижче перелік найчастотніших вільних варіантних пар фонем загальноамериканської вимови встановлено на основі інвентарю вільного варіювання фонем, який виявлено в результаті опрацювання всього масиву слів словника Cambridge English Pronouncing Dictionary (15 видання) [2].

У вимовних словниках, які відображають загальноамериканську вимову, можуть використовуватися різні транскрипційні системи, тому зазначимо, що в статті використовується транскрипційна система словника Cambridge English Pronouncing Dictionary, який слугував джерелом добору фактичного матеріалу.

Під час засвоєння інформації про мінімум варіантних пар фонем у загальноамериканській вимові доцільним є вивчення випадків варіювання, зумовлених голосними та приголосними фонемами. Нижче наведемо визначений нами перелік мінімуму варіантних пар голосних і приголосних фонем загальноамериканської вимовної норми, який рекомендуємо до засвоєння в процесі формування фонетичної компетенції студентів.

Отже, маємо 16 варіантних пар, утворених голосними фонемами (див. таблицю 1). Це такі пари: /ɑː - ɔː/, /ɑː - æ/, /e - æ/, /e - ɪ/, /ə - oʊ/, /ə - ʊ/, /ə - ɪ/, /ə - ɑː/, /ə - eɪ/, /ə - uː/, /ɪ - ə/, /ɪ - iː/, /ɪ - aɪ/, /ɪ - e/, /oʊ- ə/, /ɔː - ɑː/. Як бачимо, варіанти утворені з участю таких фонем :/, /ɔː/, /æ/, /e/, /ɪ/, /ə/, /oʊ/, /ʊ/, /eɪ/, /uː/, /iː/, /aɪ/. Приклади фонемних структур, утворених цими фонемами, наводимо в таблиці 1. Варіантні пари наведені в таблиці за порядком зменшення їхньої частоти при утворенні альтернативних варіантів фонемних структур слів.

Мінімум варіантних пар приголосних утворений 8 фонемами та варіантами фонем: /ø/, /j/, /s/, /z/, /t/, /ʧ/, /tʃ/, /ʃ/. Знак /ø/ указує на відсутність фонеми в головному варіанті вимови слова та співвідноситься з наявністю певної фонеми в альтернативному вимовному варіанті, найчастіше з /j/.

Вищезазначені фонеми утворюють 13 варіантних пар, які є більш різноманітними порівняно з голосними, оскільки можуть охоплювати як варіювання між приголосними, так само і варіювання з нуль-фонемою /ø/, а також із поєднанням фонем /t+j/ та варіантами фонем /ʧ/ чи навіть голосною /i/. Отже, серед приголосних маємо такі можливі варіантні пари: /ø - j/, /s – z/, /z – s/, /j -ø/, /j – i/, /t - ʧ/, /t -tj-tʃ/, /t +s-dz-z/, /t +s- ʃ/, /tʃ - t+j/, /tʃ - t/, /tʃ - ʃ/, /tʃ - s/. Приклади слів, у яких фонемна структура має варіанти, утворені приголосними фонемами, наведено в таблиці 2.

Висновки. Отже, у результаті встановлення й обґрунтування мінімуму варіантних пар фонем, які спричиняють існування вільних варіантів оформлення фонемної структури слова в загальноамериканській вимові, виявлено, що доцільним і достатнім буде опрацювання таких 16 варіантних пар, утворених голосними фонемами: /ɑː - ɔː/, /ɑː - æ/, /e - æ/, /e - ɪ/, /ə

Таблиця 1

Варіантні пари голосних фонем ЗАВ

Варіантна пара	Приклади слів за першою фонемою варіантної пари
ɑː	
ɑː - ɔː	water /ˈwɑːt̬ɚ, ˈwɔː-/; autumn /ˈɑːt̬əm, ˈɔː-/; law /lɑː, lɔː/
ɑː - æ	mineralogy /ˌmɪnəˈrɑːlədʒi, -ˈrælə-/; peristaltic /perɪˈstɑːlt̬ɪk, ˈstæl-/
e	
e - æ	marriage /ˈmerɪdʒ,ˈmær-/; paradise /ˈperədaɪs, ˈpær-/; parent /ˈperənt, ˈpær-/.
e - ɪ	project (n.) /ˈprɑːdʒekt, -dʒɪkt/; embargo /emˈbɑːrgoʊ, ɪm-/; encourage /enˈkɜːrɪdʒ, ɪn-/.
ə	
ə - oʊ	allophone /ˈæləfoʊn, -oʊ-/; oblige /əˈblaɪdʒ, oʊ-/;e xtrovert /ˈekstrəvɜːrt, -stroʊ-/.
ə - ʊ	capitulate /kəˈpɪtʃəleɪt, -ʊ-/; interlocutor /ˌɪnt̬ɚˈlɑːkjət̬ɚ, -kjʊ-/.
ə - ɪ	airiness /ˈerɪnəs, -nɪs/; erroneous /əˈroʊnɪəs, ɪˈroʊ-/; demobilize /dɪˈmoʊbəlaɪz, -bɪ-/.
ə - ɑː	obscure /əbˈskjʊr, ɑːb-/; ion /ˈaɪən,ˈaɪɑːn/; cardamon /ˈkɑːrdəməm, -mɑːm/.
ə - eɪ	alliterative /əˈlɪtərət̬ɪv, -ərеɪtɪv/; imaginative /ɪˈmædʒɪnət̬ɪv, -neɪ-/
ə - uː	miraculous /mɪˈrækjələs, -juː-/; masculinity /ˌmæskjəˈlɪnət̬i, -kjuː-/
ɪ	
ɪ - ə	goddess /ˈgɑːdɪs, -dəs/; because/bɪˈkɑːz, bə-/; unbeliever /ˌʌnbɪˈliːvɚ, -bə-/
ɪ - iː	economy /ɪˈkɑːnəmi, iː-/; zero /ˈzɪroʊ, ˈziː-/
ɪ - aɪ	director /dɪˈrekt̬ɚ, daɪ-/; diversity /dɪˈvɜːrsət̬i, daɪ-/
ɪ - e	era /ˈɪrə, ˈer-/; disengage /ˌdɪsɪnˈgeɪdʒ, -enˈ-/; overexpose /ˌoʊvɚɪkˈspoʊz, -ekˈ-/
oʊ	
oʊ- ə	leucocyte /ˈluːkoʊsaɪt, -kə-/; electromotor /ɪˌlektroʊˈmoʊt̬ɚ, -trə-/
ɔː	
ɔː - ɑː	also /ˈɔːlsoʊ, ˈɑːl-/; alter /ˈɔːlt̬ɚ, ˈɑːl-/; drywall /ˈdraɪwɔːl, -wɑːl/

Таблиця 2

Варіантні пари приголосних фонем ЗАВ

Варіантна пара	Приклади слів за першою фонемою варіантної пари
ø	
ø - j	new /nuː, njuː/, duty /ˈduːt̬i, ˈdjuːti/, maturity /məˈtʊrət̬i, -ˈtjʊr-/
s	
s - z	resource /ˈriːsɔːrs, -zɔːrs/; prosody /ˈprɑːsədi, -zə-/; kinesics /kɪˈniːsɪks, -zɪks/
z	
z - s	musli /ˈmjuːzli, ˈmjuːs-/; visa (v.) /ˈviːzə, -sə/
j	
j -ø	piranha /pəˈrɑːnjə, -nə/; bravura /brəˈvjʊrə, -vʊr-/
j - i	auxiliary /ɑːgˈzɪljəri, -ieri/; resilient /rɪˈzɪljənt, -iənt/
t	
t - t̬	nightingale /ˈnaɪt̬əngeɪl, -t̬ɪŋ-/; arctic /ˈɑːrkt̬ɪk, ˈɑːrt̬ɪk/
t -tj-tʃ	premature /ˌpriːmət̬ʊrtjʊr, -tʃʊr-/
t +s-dz-z	mezzo /ˈmetsoʊ, ˈmedzoʊ, ˈmezoʊ/
t +s- ʃ	commensurable /kəmentsəəbl, -ʃə-/
tʃ	
tʃ - t+j	question /ˈkwestʃən, -tjən/; perceptual /pəˈseptʃuəl, pəˈseptju-/
tʃ - t	pasteurization /ˌpæstʃəɪˈzeɪʃən, -tə-/; au naturel /ˌoʊnætʃəˈrel, -nɑːtʊˈ-/
tʃ - ʃ	niche /nɪtʃ, niːʃ/;
tʃ - s	vermicelli /ˌvɜːməˈtʃeli, -ˈsel-/

- oʊ/, /ə - ʊ/, /ə - ɪ/, /ə - ɑː/, /ə - eɪ/, /ə - uː/, /ɪ - ə/, /ɪ - iː/, /ɪ - aɪ/, /ɪ - e/, /oʊ- ə/, /ɔː - ɑː/; таких 13 варіантних пар, утворених приголосними фонемами: /ø - j/, /s – z/, /z – s/, /j -ø/, /j – i/, /t - t̬/, /t -tj-tʃ/, /t +s-dz-z/, /t +s- ʃ/, /tʃ - t+j/, /tʃ - t/, /tʃ - ʃ/, /tʃ - s/. Ці пари утворені 12 голосними фонемами й 8 приголосними фонемами та їх варіантами. При цьому голосні утворюють тільки пари з двох фонем, а приголосні, крім пар, утворених двома приголосними, можуть варіювати з нуль-фонемою та поєднанням двох приголосних.

Засвоєння інформації про варіювання в структурах слів, яке стає наслідком варіювання цих пар фонем, уважаємо доцільним при формуванні фонетичної компетенції студентів, які оволодівають англійською мовою як фахом, для покращення їхніх навичок сприйняття англійського мовлення на слух.

Перспективою подальших досліджень теми може стати розробка вправ, які б дали змогу практично засвоїти інформацію щодо частотних випадків варіювання фонем у загальноамериканській вимові.

Література:

1. Бориско Н.Ф. Методика формування іншомовної фонетичної компетенції. *Іноземні мови.* 2011. № 3 (67). С. 3–14.
2. Cambridge English Pronouncing Dictionary / Originally compiled by D. Jones. Extensively revised and edited by P. Roach and J. Hartman. 15th edn. Cambridge : Cambridge Univ. Press, 1997. 559 p.
3. Wells J.C. Longman Pronunciation Dictionary. Harlow : Pearson Education Limited, 2000. 870 p.
4. Longman Dictionary of Contemporary English / Pearson Longman. 5th edn. Harlow : Pearson Education Limited, 2011. 2081 p.
5. Дацька Т.О. Динаміка фонетичної структури слова в аспекті сучасної американської вимовної норми (на матеріалі лексикографічних джерел) : дис. … канд. філол. наук : 10.02.04 / М-во освіти і науки України, Київський нац. лінгв. ун-т. Київ, 2002. 228 с.
6. Паращук В.Ю. Фонематическое варьирование в структуре лексики английского языка (на материале лексикографических источников) : дисс. … канд. филол. наук : 10.02.04 / М-во образования УССР, КГПИИЯ. Киев, 1988. 217 л.
7. Поліщук Г.В. Норма і варіативність у системі дифтонгів британського та американського варіантів англійської мови (на матеріалі лексикографічних джерел) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2002. 19 с.
8. Малюта Я.О. Варіювання ненаголошених голосних у мові та мовленні (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі британського та американського варіантів англійської мови) : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 1997. 21 с.
9. Дацька Т.О. Навчання аудіювання у ВНЗ та вільне фонемне варіювання в англійській мові. *Мови професійної комунікації: лінгвокультурний, когнітивно-дискурсивний, перекладознавчий та методичний аспекти :* матеріали ІІІ-ї Міжнародної науково-практичної конференції. 21 квітня 2016 р. НТУУ «КПІ». Київ : Кафедра, 2016. С. 157–159.

10. Перебийніс В.С. Кількісні та якісні характеристики фонем сучасної української мови. Київ : Наукова думка, 1970. 272 с.
11. Перебийніс В.С. Варіативність словозмінних форм англійського дієслова. *Вісник Київ. лінгв. ун-ту. Серія «Філологія».* 2000. Т. 3. № 1. С. 13–19.

Datska T. Free phoneme variation as a component of forming the phonetic competency of students majoring in English (on the basis of General American pronunciation)

Summary. The paper is concerned with establishing the minimum of pairs of phonemes that constitute frequent cases of free phonemic variation in the codified American pronunciation standard. Singling out such a minimum is aimed at improving the ways of students' phonetic competence formation generally and helping the students with the listening comprehension of English in particular.

Variability is a universal feature of a language system that manifests itself at all language levels and serves to maintain the language vitality and is the source of its continuous development. At the level of a word's phonemic structure variability in English is observed in the availability of its alternative variants that are caused by free phonemic variation.

Free phonemic variation in General American pronunciation has been traced in 16% of all entries of Cambridge English Pronouncing Dictionary (15th edn). This number testifies to the fact that the phenomenon cannot be ignored while forming the phonetic competency of EFL students majoring in English.

As a result of establishing the minimum pairs of phonemes that are the source of existence of alternative variants caused by free phonemic variation it has been revealed that the optimal set among vowels will include such 16 pairs of phonemes: /ɑː - ɔː/, /ɑː - æ/, /e - æ/, /e - ɪ/, /ə - oʊ/, /ə - ʊ/, /ə - ɪ/, /ə - ɑː/, /ə - eɪ/, /ə - uː/, /ɪ - ə/, /ɪ - iː/, /ɪ - aɪ/, /ɪ - e/, /oʊ- ə/, /ɔː - ɑː/ and 13 pairs of variable phonemes caused by consonant variation: /ø - j/, /s – z/, /z – s/, /j -ø/, /j – i/, /t - ʧ/, /t -tj-tʃ/, /t +s-dz-z/, /t +s- ʃ/, /tʃ - t+j/, /tʃ - t/, /tʃ - ʃ/, /tʃ - s/. It has been established that vowels are the source of variable pairs consisting of only two sounds while consonants can as well vary with the zero-phoneme and the combination of two consonants. Further study may relate to making up exercises that will allow to consolodate the knowledge of frequent free phonemic variation cases in General American and develop students' phonetic competency.

Key words: free phonemic variation, General American, phonetic competence, a pair of phonemes that vary, phonemic variation core.

UDC 81'4. 81'42. 81'23. 37
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-1.14

Dobosh O. S.,
English Lecturer at the Applied Linguistics Department
Lviv Polytechnic National University

Albota S. M.,
PhD in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Applied Linguistics Department
Lviv Polytechnic National University

DISCURSIVE AND METAPHORICAL FEATURES OF THE "BREXIT" CONCEPT

Summary. The paper focuses on the construction of a metaphorical conceptual BREXIT model in political discourse. Having analyzed the theoretical principles of conceptual game theory and conceptual metaphor, the BREXIT concept is discovered within the research scope of sports. Conceptual game theory has fostered the process of comparing the BREXIT concept with a sports game taking place on a sports field, whereas the political course is aimed at deployment in the political arena. We claim that the BREXIT concept is revealed through the SPORTS concept. Based on online sources such as blogs with political discussions, business booklets and the diversity of the British press, namely, The Telegraph, The Irish Times, Financial Times, Farmers Guardian, Daily Record, The Guardian (2017–2020) with extensive political comments, stylistic and semantic analysis was conducted. Moreover, a careful interpretation of the metaphorical and discursive features of the BREXIT political concept was provided. These peculiarities are considered through detailed interpretations of a number of the allocated metaphors with a combination of such stylistic devices as allegory, symbolism, exaggeration and simile. Having conducted the analysis, an inner structure of the metaphorical cognitive BREXIT model was regarded. It was proved that the basic conceptual BREXIT model consists of cognitive frames (INDIVIDUAL SPORT, TEAM SPORT and TRACK EVENT). Each of them, respectively, is divided into cognitive slots. The main slots had a more detailed division into other slots, namely: the first cognitive frame INDIVIDUAL SPORT is represented by a single cognitive slot – BOXING; the second cognitive frame TEAM SPORT is metaphorically manifested in the first cognitive slot BALL GAMES with its subdivided slots: FOOTBALL and BASEBALL, and the second cognitive slot WATER SPORTS without additional subdivision; the third cognitive frame TRACK EVENT is embodied by two cognitive slots, namely: RUNNING EVENT and TRECKING. Discursive and metaphorical features of all these components were considered.

Key words: metaphorical conceptual model, BREXIT concept, SPORTS concept, political discourse, metaphor, conceptual game theory, cognitive frame, slot.

Formulation of the research problem. Metaphorical images triggered by existing conceptual game theories have recently become a sphere of contemporary linguistic findings. Highlighting main theoretical studies concerning concepts, metaphorical images, cognitive frames has fostered the deployment of particular research aspects. Thus, the research relevance is substantiated by discovering discursive and metaphorical features of the BREXIT concept involving its cognitive frames with metaphorical manifestations in terms of cognitive linguistics, psycholinguistics as well as social linguistics. The study is based on politically-oriented web news blogs, business guides and publications in *The Telegraph, The Irish Times, Financial Times, Farmers Guardian, Daily Record, The Guardian* (2017–2020) and their commentaries.

It is widely regarded that our system of concepts is contemplated and formed by metaphors. Some prominent scholars believe that the reason of it is the fact that the world images and realia are frequently conceptualized through metaphors. According to Z. Kövecses, a type of conceptual metaphor is manifested in text or discourse as an integral system of metaphorical models [1]. Such an approach was theoretically applied into the conceptual blending according to [2]. The latter theory discloses the procedure of shaping contemporary meanings within a new metaphorical textual structure owing to G. Lakoff [3; 4]. In the opinion of N. Mishankina, these models have immense prospective in language implementation varying from traditional lexical and semantic ranging to discourse or textual formation [5].

The theory of conceptual metaphor, around which neural theory of metaphor is involved, is visualized more as a mapping between frames than domains. The technique of mapping is of neurophysiological nature which consists in interrelated activation of neural zones [6]. The frame is considered to be a network of slots meaningfully connected. Such interwoven 'links' account for irreparable structures of knowledge representation [7]. What concerns frame structure, it resembles speculations upon human conceptualization of the picture of world as well as linguistic input both grammatical, e.g. [8; 9], and lexical [10] levels. Modern approaches to Conceptual Metaphor Theory [3; 4] crucially promote frame structure in terms of detailed discovery of metaphor. Despite a variety of contributions implying cognitive neural framing peculiarities within the scope of research belonging to neuropsychologists, the study of inner linguistic framing still constitutes an exploring ground for revealing metaphoric embodiment of the relations between psychological discursively cognitive frames.

Outlining the main findings of the research. What is commonly known is the fact that the UK is renowned for its precious autonomous patterns referring to people being promoted to election process. However, political discourse inclusions prevail there as well. We claim that such political 'competitions' are the only

'sport' (hereafter as sport) domains in terms of British participation and involvement. Now, we balance both notions, therefore, sport may be referred to the same extent as the politics with regard to Britain realia. People there do not necessarily take routine at ease. Each life aspect concerns 'competitions', as psychological and linguistic perception of such conceptual area is 'winning-orientated'. In attempt to prove theoretical background, one may usually face the usage of the following sport (=political) metaphors: *to fight and compete with the opponents* embodying semantics of politic campaign to oppose in order to gain the desirable effect, or *to win an election* implying the same semantics of winning process or a result of overcoming the opposition obstacles. Treating business like a part of politics, there is a common metaphor *beat one's competitors to survive* with semantics of winning process as well but with deeper sense implications.

Being one of the recently appeared British linguistic and political notions, Brexit as a term has been bombarded with diverse approaches to its discovery, mainly its metaphorical nature [11]. The **purpose** of the paper is to analyze and reveal cognitive nature of the BREXIT through its manifestations within modern political discursive and metaphorical peculiarities involving 'sport' cognitive frames.

Outlining the main findings of the research. Since the concept of BREXIT is deployed through metaphorical frames, here we resort to the comparison of the political phenomenon with sporting techniques and events metaphorizing political arena into the sports field.

In order to analyze the discursively metaphorical features of the mentioned concept, let us consider a dominant metaphorical model – BREXIT IS SPORT – within the political and sport discourse. It provides a multidisciplinary apprehension of the process of elimination of cognitive perceptions between the UK from the EU patterns and frames.

The stated BREXIT model involving metaphoric manifestations is revealed by such cognitive frames as INDIVIDUAL SPORT, TEAM SPORT AND TRACK EVENTS. Each of the presented cognitive frames consist of slots, deeper metaphorical implications of the concept. We choose the following slots to serve a function of discursive markers outlining various connotations as well as semantic implications and explications.

The first cognitive frame to consider is INDIVIDUAL SPORT. It is embodied by the single slot BOXING. The international application of governmental metaphors involving the process of box is peculiarly substantiated by the inner linguistic senses of the sports notions. For instance, such collocation as 'the spirit of competition' implies the semantics of victory through mean battles and overcoming opposition. Apart from inner, or hidden implications, there are those referring to the process of box battles and regulations within them, e.g., such connotative meanings as *break* and *rest* refer to the sporting noun *round*, or a range of verbal embodiment resembled by *fail, beat* and *defeat* is involved in the semantics of sporting term *knockout*. In comparison with sporting semantics, political ambiguity is realized through metaphor *knockout blow* implying the sense of political or business failure without a possibility to regain. Metaphors of sports events embrace the semantics of disapproval, eloquence and controversies concerning the winning process – victory. Thus, disputable questions arise around their contradictory nature, which is found in the following newspaper headlines: "*Boris Johnson's red lines prove he is going for a second* ***round*** *Brexit knockout*" (https://www.telegraph.co.uk/politics/2020/02/28/boris-johnsons-red-lines-prove-going-second-round-brexit-knockout/), "*UK must suffer knockout blow if EU is to thrive*" (https://www.irishtimes.com/opinion/uk-must-suffer-knockout-blow-if-eu-is-to-thrive-1.4088418), "*Britain is stumbling into a* ***knockout blow***" and "*We have been* ***punching above our weight*** *for years but our competitors are getting heavier, warns John Marriott*" (https://www.theguardian.com/politics/2017/jun/15/britain-is-stumbling-into-a-knockout-blow). One of the newspaper headline's phraseological unit *punch above one's weight* has a correspondence to such compound lexical units from the boxing area as lightweight, middleweight and heavyweight. It is commonly widespread information about the boxers that only one weight category people can be involved into battle. The metaphors stated before refer to the circumstance including the battle of two boxers with different weight categories. Now, to compare sporting situation with political affair, one may state that the above constant unit is claimed positively connotative in terms of assessment. In this way, such discursive marker denotes the political fact that some powerful governors may fulfil their greatest political intentions, thus proving themselves to be stable rulers, whereas others gain only psychological aggressive states. This contradictory debate ignites political controversies and unfair competition.

The second cognitive frame entitled TEAM SPORT embraces both slots BALL GAMES with its subdivided slots and WATER SPORT. A key word within this cognitive perception – game. According to N. Arutyunova, people are succumbed to pursuits involving various entertainment patterns. These so-called games vary in their functions, but their main principles remain competitiveness, fight, overcoming obstacles, victory as in life routine as in other aspects – politics, sports, war [12]. Accordingly, we encounter the situation that the concept of life game has a crucial role not only daily but also it is a pattern which is imposed onto the political arena as well as sporting ground along with their fierce battles and oppositional collisions. As a result, everyone is obsessed with an intention to find their privileged life circumstances.

The first slot of the second cognitive frame – BALL GAMES – is embodied by the subdivided slots of FOOTBALL and BASEBALL. Such a detailed subdivision is characterized by the inner complex football connotations which one may encounter referring to the following newspapers' headlines: "*If Brexit were a* ***game of football*** *the* ***score*** *to date would be in own* ***goals*** *only*" (https://infacts.org/brexit-goal-score-far/) and "*Taoiseach under fire for* ***'green jersey'*** *demands in Brexit talks"* (https://www.independent.ie/business/brexit/taoiseach-under-fire-for-green-jersey-demands-in-brexit-talks-37501414.html). All the stated headlines imply these discursive markers denoting the deployment of the first subdivided slot (FOOTBALL). What is of interest – the last phrase – green jersey – has become a metaphorical expression of the BREXIT concept. The term has its history from Irish football team. Nowadays, its inner sense is underlying the fact that politicians adhere to the rules of laissez-faire policy in order to remain innocent in case of being blackmailed or attacked. What is more derogatory is the political fact that Ireland failed to support Brexit. Additionally, previous newspapers' linguistic markers allow to state the BREXIT concept is often revealed by sport metaphors aiming at the election's outcomes as well as it may be referred to a football score.

The second subdivided slot (BASEBALL) may be represented by such common sport metaphors as to *step up to the plate* implying the personal own efforts to succeed , to prove your own assertiveness

in front of everyone, and *playing hardball* with the similar meaning but with deep sense connotations of determination and strong willingness to go the mile. "*Labour must* ***step up to the plate*** *and end Brexit madness after Tory resignations*" (https://www.dailyrecord.co.uk/news/politics/labour-must-step-up-plate-12884993) – a clear case of determination and taking a right political position.

Or even the usage of metaphoric idiomatic expressions may refer to the political discourse of the BREXIT concept: *a slow ball* with a meaning of performing tricks in order to skilfully deceive the opponent; *to swing for the fences* denoting all efforts aimed at ultimate challenge (https://www.ft.com/content/2ced55b0-fe01-11e8-ac00-57a2a826423e).

What is worth mentioning is that British ball games gained much popularity in. This is a reason why a variety of their awards dominate in ball games. This fact is also reflected in such metaphors as *parliamentary ping-pong*, *score an own goal*, *home-side goals*. They are frequently applied by the media to portray the disputable topics in the British Parliament.

Coming back to the second cognitive frame – TEAM SPORT – let us consider the second main subdivided slot – WATER SPORT. Its metaphoric examples comparing Brexit with *like white water rafting* meaning failure to rule the world or *like rafting down a river* with an explication of impossible course of actions to overcome the current obstacles (https://www.fginsight.com/brexit-hub/brexit---farmer-comment/brexit-is-like-white-water-rafting-with-a-cox-whos-fallen-overboard-). The vivid metaphorical explications prove the fact that whatever collaborative work politicians have, it requires fair and precise political direction to meet the desirable expectations.

The third cognitive frame – TRACK EVENT – consists of two slots: RUNNING EVENT and TREKKING. If we regard political state of affairs, it is mainly referred to as sports competition represented in a metaphorical way but marked with velocity. The latter is equal to a marathon a runner has to deal with. Treating political campaign in terms of sports interpretation, we imply to track the deployment of political actions, their dynamics as well as to evaluate the political implementation rates.

Regarding the subdivided slot RUNNING EVENT out of the third framing concept, we state that it is compared to political debates at their fast pace, e.g., marathon or sprint. The main rule of any kind of these – be prepared beforehand. Similar to the sporting training and preparation, politically implemented programs have to stick to the same rules. The crucial failures of them are depicted in the following newspapers' headlines: "*Are you* ***in training for the Brexit Marathon***?" (https://tjenglish.co.uk/latest/are-you-training-brexit-marathon), "***Brexit: a marathon*** *theoretically due to end on 31 December 2020*" (https://blog.ibanfirst.com/en/brexit-a-marathon-theoretically-due-to-end-on-31-december-2020). Or else, in which we find Merkel's metaphorically compared with the sports running events statement about *final sprint* of Brexit negotiations (https://www.irishtimes.com/news/world/europe/brexit-negotiations-in-final-sprint-says-merkel-1.4053075). The metaphors stated above impose a challenge upon so-called pro brexiteers as they suggest that even if Brexit is guaranteed, they may go in sport with an aim of becoming skilful enough to be politically aware as well as to become financially fit. Apparently, not taking into account all failures, those, who are in favour of Brexit, are willing to catch an opportunity to become politically fit and *start the ball rolling* in case of any new challenge.

The second subdivision of slots concerning the TRACK EVENT cognitive frame is TREKKING. The latter involves, as G. Lakoff once mentioned [3], a journey, thus metaphorically implying long process of gaining experience and only after substantial rational baggage – hit the ground. In some news item referring to the concept of BREXIT, its metaphorical feature was evolved into *hill walking* denoting distraction, relaxation or even a break. The Brexit process is compared with *walking in the mountains* as before starting off one should keep in mind a set of rules to obey. There is a metaphoric expression for politics matter followed by sports feature – *to put one foot in front of the other* – with implications of taking considerable measures requiring thoughtful cognitive process to weigh all the pros and cons. Such drastic measures are necessary as it is possible to encounter *a steep and rocky path,* which one may find dangerous to be involved into. Under these circumstances there is no opportunity but to turn back to the initial phase of political program implementation. Also, we find metaphoric implications of cul-de-sac – *falling rocks* – if political situation approaches the wrong course, the threat is imminent. The discursive phrase with metaphoric implications of hope for prosperity – *keep looking at the summit* – calls for not giving up in any situation (https://www.bbc.co.uk/news/uk-politics-40726215).

So, the metaphors mentioned above are not plain in their essence, they combine elements of symbol, allegory, hyperbole, simile, etc. They are mostly connected to sports events and life challenges. The last ones warn about the threat of being hindered by the obstacles, still victory may be achieved at any cost.

Conclusions and prospects for further development. All in all, an attempt to outline a metaphorical concept model of BREXIT was made. It was substantiated that metaphoric images were actualized by conceptual game theories referring mainly to such research area as sport. The scope of our research was determined by political as well as sports discourse. The research material was found in popular newspapers' headlines, web blogs, business newsletters, newspapers' commentaries. As the BREXIT concept was manifested in sporting preferences, only sport metaphors were the object of the research. The concept under analysis was cognitively perceived by not only metaphoric expressions or elements of symbol, allegory, exaggeration or simile. It was also analyzed through discursive markers (words, phrases, collocations, idioms) which helped to outline and denote the general metaphoric model of the BREXIT concept – BREXIT IS SPORT.

Based on the theoretical background of prominent cognitive linguistics, a notion of conceptual metaphor is deployed in our study. The conceptual game theory fostered the process of comparison the BREXIT concept with the sporting game performed on the sports field to the same extent as political course of action was performed on the political arena. A variety of sporting metaphors were provided and analyzed semantically and in interpretative manner. Such thorough analysis served to reveal the inner structure of the stated concept. We proved that the main BREXIT concept consisted of cognitive frames (INDIVIDUAL SPORT, TEAM SPORT AND TRACK EVENTS). Each of them, in their turn, included cognitive slot division. Main slots had subdivided slots. The discursive and metaphoric features of all components stated were considered.

To conclude, the BREXIT concept is embodied by metaphoric and discursive features implying training process of expectations and efforts (via first cognitive frame). Afterwards – through skillful

selection of political team members and their negotiation abilities (via second cognitive frame). And, finally – lifelong journey of winning process – to achieve the desirable effect including all obstacles, hindering techniques and opponents (via third cognitive frame). It is up to rulers whether they choose to be on the ball, or being taken an eye off the ball to move the goalposts and play a whole new ball game.

In perspective, it is worth revealing other concepts and compare their metaphorical manifestations with the one under analysis within political discourse.

References:

1. Kövecses Z. Metaphor: A practical introduction. Oxford : Oxford University Press, 2010. 400 p.
2. Fauconnier G. and Turner M. The way we think: Conceptual blending and the mind's hidden complexities. New York : Basic Books, 2003. 464 p.
3. Lakoff G. and Johnson M. Metaphors we live by. Chicago : University of Chicago Press, 1980. 242 p.
4. Lakoff G. and Johnson M. Philosophy in the flesh: The embodied mind and its challenge to western thought. New York : Basic Books, 1999. 640 p.
5. Mishankina N. Metaphorical models of linguistic discourse. *Scientific Journal, Tomsk State University Journal*. 2009. № 324. P. 41–49.
6. Lakoff G. The neural theory of metaphor. In: R. W. Gibbs, ed. *The Cambridge handbook of metaphor and thought*. Cambridge : Cambridge University Press, 2008. P. 17–39.
7. Evans V. and Green M. Cognitive linguistics: An introduction. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2006. 830 p.
8. Goldberg A. Constructions: A construction grammar approach to argument structure. Chicago: University of Chicago Press, 1995. 271 p.
9. Östman J.-O. and Fried M. (Eds.). Construction grammars: Cognitive grounding and theoretical extensions. Amsterdam : John Benjamins Publishing, 2005. Vol. 3. 325 p.
10. Fillmore Ch. Frame semantics. Linguistics in the morning calm, ed. by The Linguistic Society of Korea. Seoul : Hanshin Publishing Co, 1982. P. 111–137.
11. Альбота С.М., Добош О.С., Сабан О.В. Концептологія природніх стихій у порівнянні з концептом «Брекзит». *Наукові записки університету «Острозька академія». Серія «Філологія»*. Херсон, 2020. Вип. 9 (77). С. 35–39.
12. Arutyunova N. Logical analysis of language: Conceptual game fields. Moscow, 2006. P. 42–59.

Добош О. С., Альбота С. М. Дискурсивні та метафоричні особливості концепту «Брекзит»

Анотація. Статтю присвячено побудові метафоричної концептуальної моделі «Брекзит» у політичному дискурсі. Послуговуючись теоретичними підвалинами концептуальної теорії ігор і концептуальної метафори, концепт «Брекзит» проаналізовано в межах спортивної тематики. Концептуальна теорія ігор сприяла процесу порівняння концепції «Брекзит» зі спортивною грою, яка відбувається на спортивному майданчику, тоді як політичний курс націлений на розгортання на політичній арені. Стверджуємо, що концепт «Брекзит» розкривається через концепт спорту. На основі таких інтернет-джерел, як блоги з політичними дискусіями, бізнес буклети й різноманіття британської преси, а саме: *The Telegraph, The Irish Times, Financial Times, Farmers Guardian, Daily Record, The Guardian* (2017–2020) – з розлогими політичними коментарями, проведено стилістико-семантичний аналіз і здійснено ретельну інтерпретацію метафоричних і дискурсивних особливостей політичної концепції «Брекзит». Ці особливості виявлено шляхом детальних трактувань низки виокремлених метафор із поєднанням таких стилістичних засобів, як алегорія, символізм, перебільшення та порівняння. За допомогою проведеного аналізу досліджено внутрішню структуру метафоричної когнітивної моделі «Брекзит». Доведено, що основна концептуальна модель «Брекзит» складається з когнітивних фреймів («Індивідуальний вид спорту», «Командний вид спорту» й «Бігові змагання»). Кожен із них, відповідно, поділяється на когнітивні слоти. Основні слоти мають більш детальний поділ на інші слоти, а саме: перший когнітивний фрейм «Індивідуальний вид спорту» представлений єдиним когнітивним слотом – «Бокс»; другий когнітивний фрейм «Командний вид спорту» метафорично проявляється в першому когнітивному слоті «Ігри з м'ячем» зі своїм розгалуженням слотів: «Футбол» і «Бейсбол» і другому когнітивному слоті «Водні види спорту» без додаткових розгалужень; третій когнітивний фрейм «Бігові змагання» втілений у двох когнітивних слотах, а саме: «Змагання з бігу» та «Похід». Розглянуто дискурсивні й метафоричні особливості всіх зазначених компонентів.

Ключові слова: метафорична концептуальна модель, концепт «Брекзит», концепт «спорт», політичний дискурс, метафора, концептуальна теорія ігор, когнітивний фрейм, слот.

УДК 811.161.2'373.23:81'373.45
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-1.15

Дутка О. Я.,
аспірантка кафедри української мови
Ужгородського національного університету

ЗАПОЗИЧЕННЯ З ТРЬОХ І БІЛЬШЕ МОВ ЯК ДЖЕРЕЛО ОМОНІМІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Анотація. У статті розглянуто явище лексичної омонімії в українській літературній мові. Унаслідок аналізу, зіставлення й узагальнення лінгвістичних досліджень різних науковців уточнено сутність поняття омонімії в сучасному мовознавстві, акцентовано на важливості чіткого розмежування явищ полісемії та омонімії. Висвітлено один із продуктивних способів поповнення омонімічного фонду сучасної української мови – іншомовні запозичення. Обґрунтовано необхідність беззаперечного визнання явища омонімії, коли в ряді фігурують різні за походженням слова, фонетична подібність яких випадково збіглася в українській мові. Увагу зосереджено на аналізі тільки тих омонімічних одиниць, які утворилися внаслідок запозичень із трьох і більше мов (усього виявлено 44 лексеми).

На основі узагальнення матеріалів вітчизняних лексикографічних праць, перекладних словників і сучасних досліджень із лексикології визначено джерело кожного запозичення. У результаті дослідження встановлено, що лексичні елементи іншомовного походження в українській мові формують трикомпонентні омонімічні ряди (9), рідше чотирикомпонентні (4) і тільки один п'ятикомпонентний. Установлено, що шляхи руху іншомовних слів до нашої мови здебільшого прямі. Лексеми, перейняті з інших мов, в основному мають загальновживане значення, хоча деякі є термінологічними. Омонімічні ряди в українській мові формуються з лексем, запозичених із 14 мов – англійської, грецької, німецької, латинської, французької, італійської, голландської, російської, польської, норвезької, санскриту, давньоскандинавської, тюркських та африканських мов. Хоча деякі іншомовні лексеми зафіксовані в українських писемних пам'ятках XVI і XVII ст., однак час закріплення омонімічного значення чужомовних слів на українському мовному ґрунті майже в усіх випадках – це середина XX ст. Причиною розвитку омонімії в нашій мові є формальна схожість аналізованих лексем іншомовного походження. Перспективу подальших лінгвістичних розвідок убачаємо у визначенні джерел лексичної омонімії української мови, зокрема внаслідок запозичень з інших мов.

Ключові слова: омонім, етимологія, іншомовне слово, семантика, лексикологія.

Постановка проблеми. Омонімія є складним і неоднозначним лінгвістичним феноменом, що потребує детального та глибокого аналізу для зрозуміння причин і шляхів її виникнення, оскільки в сучасному мовознавстві й досі залишається дискусійним розмежування двох близьких за своєю суттю явищ – полісемії та омонімії. Тому одним із важливих аспектів вивчення лексики сучасної української мови є ґрунтовний аналіз джерел омонімії, а особливо збагачення омонімічного складу внаслідок іншомовних запозичень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню чужомовних слів, що перейняті нашою мовою в різний час із різних мов, присвятили лінгвістичні розвідки І. Білодід, Л. Булаховський, М. Кочерган, М. Жовтобрюх, О. Тараненко та інші. Явище омонімії описано в працях О. Демської, М. Кульчицького, Л. Лисиченко, В. Сімонок тощо. Останнім часом увага лінгвістів зосереджена на аналізі явища омонімії в різних терміносистемах. У цьому руслі працюють Н. Краснопольська, А. Сухова, О. Романова, С. Освейчик, О. Слаба й деякі інші.

Метою статті є аналіз запозичених слів із трьох і більше мов як наслідок виникнення омонімії в українській мові. Актуальність дослідження полягає в тому, що джерела поповнення омонімічного складу нашої мови нині залишаються малодослідженими й потребують системного підходу та аргументації.

Для досягнення поставленої мети плануємо вирішити такі завдання: методом суцільного відбору вилучити зі «Словника української мови» в 11 т., «Великого тлумачного словника» (2005 р.) та СУМ-20 лексеми, позначені як омоніми; за допомогою лексикографічної літератури встановити джерело кожного запозичення; визначити мовні комбінації, які утворюють омонімічні ряди; установити кількість таких оморядів у складі української літературної мови.

Предмет дослідження – лексична семантика омонімів-запозичень української мови в синхронії та діахронії, їх кількісна характеристика й процес виникнення.

Об'єктом наукової розвідки є слова іншомовного походження, запозичені з трьох і більше мов, які в нашій мові стали структурними компонентами омонімічних рядів.

Виклад основного матеріалу. Процес запозичення українською мовою слів іншомовного походження є дуже давнім, адже починається ще з праслов'янського й навіть з праіндоєвропейського періодів. Він має свою традицію та вмотивованість. У сучасній українській мові налічуються десятки тисяч слів, перейнятих з інших мов. Погоджуємося з думкою О. Косович, яка зауважує, що сьогодні лідирує, безперечно, англійська мова. Однак у XIII–XIX ст. велика кількість запозичень в українську мову проникла з французької [1, с. 35]. Така взаємодія нерідко зумовлює виникнення звукового збігу двох або більше різних слів і як наслідок явища омонімії. Саме ці лексеми є так званими етимологічними омонімами [2, с. 79].

Окреслюючи причини розвитку омонімічного значення на українському мовному ґрунті в результаті запозичень із інших мов, ми поділяємо думку О. Демської, яка визначає чотири основні прояви омонімії: 1) відбувається ототожнення питомого й запозиченого слів; 2) здійснюється звуко-графічне ототожнення запозичених із різних мов чужих слів, які в українській мові набувають однакового звуко-графічного оформлення при збереженні відмінних, не пов'язаних між собою значень;

3) запозичується омонема повністю; 4) маємо автозапозичування чи запозичення до літературної мови діалектних елементів або ж одиниць зі староукраїнської мови до сучасної української літературної [3, с. 355].

Вивчаючи лексичну омонімію, що розвинулася в результаті запозичень, ми виокремили три основні групи омонімів: 1) запозичення з однієї мови, 2) з різних мов (з двох або з трьох і більше), 3) один запозичений, а інший український. У складі омонімів, запозичених від трьох і більше мов, ми виявили 44 лексеми, що утворюють 13 омонімічних рядів: 9 трикомпонентних (*гриф, ко́ма, лі́га, лі́ра, лот, пас, та́ла, тор, фу́га*), три чотирикомпонентні (*скат, фон, штиль*) і один п'ятикомпонентний (*бар*). Саме формування омонімічних рядів, які утворені виключно із запозичених слів, дає нам підставу стверджувати, що кількість омонімів у мові зростає, унаслідок чого збільшується число лексем у ряді.

Щодо походження іншомовних слів, то серед проаналізованих нами омонімів переважають запозичення з англійської (7 лексем), грецької, німецької та латинської (по 6 лексем), із французької та італійської (по 4 слова) мов. Також компонентами омонімічних рядів нашої мови стали по два слова голландського й російського походження Джерелами поодиноких лексем є польська, норвезька, санскрит, давньоскандинавська, тюркські та африканські мови. Прямі запозичення (39) кількісно переважають над опосередкованими (5), мовою-посередником є польська, російська та німецька. Більшість лексем має загальновживане значення (33), спеціальне використання властиве 17 (музичне – 3; технічне – 2; по одному – метеорологічне, морське, граматичне, медичне, фізичне, астрономічне, гірничне, спортивне, сільськогосподарське, столярське, переносне, розмовне), 2 лексичні значення вже застаріли.

Наведемо деякі приклади для підтвердження наших спостережень.

Трикомпонентний омонімічний ряд: ***гриф***[1] 'у міфології стародавнього світу – фантастична істота з головою орла й тулубом лева; грифон', 'великий хижий птах ряду соколоподібних, що живе в деяких горах і живиться падаллю' [4, т. 2, с. 169] запозичене через посередництво польської мови з латинської; лат. *grȳps* (*grȳp(h)is*), 'гриф, грифон' походить від гр. *γρύψ* 'тс.' [5, т. 1, с. 597; 6, т. 1, вип. 4, с. 173; 7, т. 1, с. 459]; *grȳps* (*grȳp(h) is*) 'гриф, грифон, надзвичайна тварина з тілом лева і головою та крилами орла' [8, с. 463], γρύψ, γρυπός 'гриф (міфічний хижий птах)' [9, т. 1, с. 334]; ***гриф***[2] 'довга вузька частина струнних інструментів, уздовж якої натягнуті струни' [4, т. 2, с. 169] (запозичення з німецької мови; нов.верх.нім. *Griff* 'схоплювання; ручка, рукоятка, гриф' пов'язане з дієсловом *greifen* 'хапати' [5, т. 1, с. 597; 6, т. 1, вип. 4, с. 174; 10, с. 295]); ***гриф***[3] 'печатка, штемпель із зображенням чийого-небудь підпису або якогось іншого рукописного тексту, а також відбиток такого підпису чи тексту на документі і т. ін.' [4, т. 2, с. 169] запозичене через посередництво російської мови з французької; фр. *griffe* 'кіготь, захват; печатка, штемпель, факсиміле' пов'язане з дієсловом *griffer* 'хапати кігтями; дряпати' [5, т. 1, с. 597; 6, т. 1, вип. 4, с. 174; 11, с. 296]. Слово в українській мові вживається з кінця XIX ст.: *грифъ* 'птах Grypaëtus barbatus', 'ру́чка (муз. інструмента), де́ржало, де́ржало (шаблі)' [12, т. 1, с. 165]; *грип* 'птица, грифъ' [13, т. 1, с. 326; 14, с. 72]; *гриф*, *зоол.* 'гриф, грифо́н, *(вульг.)* грип', '*(у скрипки, гитары)* ши́йка; *(у сабли)* держа́к, де́ржало', '*архит.* – гриф' [15, с. 256]. Омонімічний ряд уперше зазначено 1953 р.: *гриф*[1] '*миф., зоол.* гриф', *гриф*[2] '*муз.* гриф', *гриф*[3] '*спорт.* гриф', *гриф*[4] '*(оттиск подписи)* гриф' [16, т. 1, с. 362].

Чотирикомпонентний омонімічний ряд: ***фон***[1] 'основний колір, тон, на якому зроблено малюнок, візерунок, умовний знак і т. ін.; поле', 'другий план картини, малюнка, рельєфу, орнаменту, музичного твору і т. ін. як частина задуму для певного підкреслення або для виразнішого виділення основного; задній план чогось, те, на чому виділяється хто-, що-небудь; тло', '*перен.* загальні умови, середовище, оточення, в яких відбувається що-небудь, загальна основа, де хтось, щось виділяється і т. ін.', '*с. г.* якийсь основний спосіб діяння на ґрунт при його обробітку' [4, т. 10, с. 613] – запозичення з французької мови; фр. *fond* 'підстава, основа' походить від лат. *fondus* 'основа, дно' [5, т. 6, с. 117; 17, с. 887; 7, т. 4, с. 202; 18, т. 2, с. 320; 19, с. 437]; *fond* 'дно, глибина', 'підґрунтя, основа, суть' [11, с. 267]; *спец.* ***фон***[2] 'звукові перешкоди, шум, тріск в телефоні, гучномовці, апараті звукового кіно і т. ін.', 'одиниця рівня гучності звуку', 'природний рівень радіації' [4, т. 10, с. 614] – запозичення з грецької мови; гр. *φωνή* 'звук, голос', *φημί* 'кажу, говорю' [5, т. 6, с. 117; 17, с. 888]; *φωνή* 'звук', 'голос', 'гудіння', 'звук мови', 'крик' [9, т. 2, с. 1757]; ***фон***[3] 'частка перед німецьким прізвищем, що вказує на дворянське походження' [4, т. 10, с. 614] походить від нім. *von* 'букв. 'із' [7, т. 4, с. 201] (*von* 'від, з', 'фон (ставиться перед прізвищем особи, яка належить до дворянства' [10, с. 677]); ***фон***[4] 'народ, споріднений з еве; населяє південні і центральні частини Беніну' [20, с. 1542] – запозичення з африканських мов (*самоназва*: фонгбе). Уперше слово у нашій мові зазначене у кінці XIX ст.: *фон* '(тобто фонд) фон' [21, с. 1029], *фонъ* 'тло, по́ле, грунт, ґрунт' [12, т. 4, с. 175]. У 1969 р. вперше омонімічна пара: *фон*[1] '*(основной цвет, тон и т. п.)* фон, тло, по́ле' і *фон*[2] '*(единица громкости)* фон' [22, т. 3, с. 607]. Омонімічний ряд із трьох слів у СУМі, із чотирьох – у ВТССУМі.

П'ятикомпонентний омонімічний ряд: ***бар***[1] 'невеликий ресторан, у якому напої і закуски споживають біля стойки буфету або за столиками' [4, т. 1, с. 103] – запозичення з англійської мови; англ. *bar* 'стойка' походить від фр. *barre* 'бар'єр', яке зводиться до нар.-лат. **barra* 'бар'єр', етимологічно неясного [5, т. 1, с. 137; 19, с. 33; 6, т. 1, вип. 2, с. 37]; *метеор.* ***бар***[2] 'одиниця виміру атмосферного тиску' [4, т. 1, с. 103] походить від гр. *βάρος* 'вага' [17, с. 104], *βάρος* 'маса', 'вантаж', 'тягар', 'сила' [9, т. 1, с. 288]; *мор.* ***бар***[3] 'наносний підводний вал у прибережній зоні моря або в гирлі річки; мілина' [4, т. 1, с. 103] – запозичення з англійської мови; англ. *bar* 'обмілина' походить від фр. *barre* 'бар'єр' [5, т. 1, с. 137; 7, т. 1, с. 122], однак у [17, с. 104–105] виводиться безпосередньо з фр. мови. Фр. *barre* 'мілина біля входу в річку' пох. з вульг.-лат. * *barra* < галльск. * *barro-* 'кінець, край' [6, т. 1, вип. 2, с. 37]; ***бар***[4] 'деталь врубової машини і гірничого комбайна, яка робить зарубну щілину в пласті' [4, т. 1, с. 103] – запозичене з англ. *bar*, тут 'смуга металу' [17, с. 104]; ***бар***[5] 'в дилерських угодах так називається сума в 1 млн. фунтів стерлінгів' [20, с. 61] також, напевно, англіцизм. Уперше слово в українській мові зазначене в лексикографічних джерелах наприкінці XIX ст.: *бар* 'вологі місця між двома пагорбами' [21, с. 13]; і на початку XX ст.: *бар* 'мокрое место между холмами' [13, т. 1, с. 27]. У середині XX ст. утворилася омонімічна пара: *бар*[1] '*(ресторан)* бар' і *бар*[2] '*физ., мор.* бар' [16, т. 1, с. 33], далі омонімічний ряд – чотирикомпонентний: *бар*[1] '*(ресторан)* бар', *бар*[2] '*метеор.* бар', *бар*[3]

'*мор.* бар', *бар*[4] '*горн.* бар' [22, т. 1, с. 32]. У ВТССУМі подано вже п'ятикомпонентний омонімічний ряд.

Висновки. Отже, у результаті лінгвістичного дослідження встановлено, що серед запозичень із трьох і більше мов омонімія в більшості випадків розвинулася в середині XX ст. (*бар, гриф, ко́ма, лі́га, лі́ра, пас, скат, фон, фу́га, штиль*), тільки три омоніми зафіксовані на початку XX ст. (*лот*) і в XXI ст. (*та́ла, тор*). П'ять лексем (*гриф, лі́ра, лот, пас, тор*) засвоєні нашою мовою досить давно, оскільки зазначені в пам'ятках української писемності XVI і XVII ст.

Кількість іншомовних слів в українській мові постійно зростає у зв'язку з екстра- та інтралінгвальними чинниками. А це, своєю чергою, сприяє не тільки збагаченню її лексикону, а й поповненню омонімічного складу. Підтвердженням наших слів є розростання компонентного складу омонімічних рядів. Наприклад, кожен із 7 оморядів (*бар, ко́ма, лі́ра, скат, фон, фу́га, штиль*), зафіксованих у «Словнику української мови» в 11 т., доповнився ще одним структурним елементом у «Великому тлумачному словнику сучасної української мови»: ***бар***[5] 'в дилерських угодах сума в 1 млн. фунтів стерлінгів'; ***ко́ма***[3] '*фіз.* недолік зображень', '*астр.* газова туманність оболонки ядра комети'; ***лі́ра***[3] 'сузір'я Північної півкулі'; ***скат***[5] 'карткова гра з розряду комерційних'; ***фон***[4] 'народ, споріднений з еве'; ***фу́га***[4] 'психомоторний розлад'; ***штиль***[2] '*муз.* вертикальна риска над нотою'. Тому вважаємо актуальним визначення джерел і причин виникнення омонімії української мови саме внаслідок лексичних запозичень.

Література:

1. Косович О.В. Ужиток іншомовних слів: логіка мови чи данина моді? *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія»*. 2020. № 44. С. 34–36.
2. Кіцила Л. Чеські та словацькі мовознавці про омонімію. *Проблеми слов'янознавства.* 1999. Вип. 50. С. 77–85.
3. Демська О.М. Запозичування й омонімія. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2015. Вип. 58. С. 354–356.
4. Словник української мови : в 11 т. / уклад. І.К. Білодід та ін. Київ : Наукова думка, 1970–1980.
5. Етимологічний словник української мови : у 7 т. / за ред. О.С. Мельничука. Київ : Наукова думка, 1982–2012. Т. 1–6.
6. Этимологический словарь русского языка / под ред. Н.М. Шанского. Москва : Изд-во МГУ, 1962 [и след.]. Вып. 1. [и след.].
7. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка : в 4 т. 2-е изд., стереотип. Москва : Прогресс, 1986–1987. Т. I–IV.
8. Дворецкий И.Х. Латинско-русский словарь. Москва, 1976. 1096 с.
9. Дворецкий И.Х. Древнегреческо-русский словарь : у 2 т. Москва, 1958.
10. Мюллер В. Великий німецько-український словник. Київ : Чумацький Шлях, 2005. 792 с.
11. Французько-український словник. Українсько-французький словник / під заг. ред. В. Бусела. Київ ; Ірпінь : ВТФ Перун, 2012. 1104 с.
12. Уманець М., Спілка А. Словарь російсько-український. Львів : НТШ, 1893–1898. Т. I–IV.
13. Словарь української мови : в 4 т. / за ред. Б. Грінченка. Київ : Видавництво АН Української РСР, 1958–1959. Т. 1–4.
14. Дубровський В. Українсько-російський словник / за ред. І. Стешенка. Київ : Час, 1909. 318 с.
15. Повна електронна версія академічного «Російсько-українського словника» 1924–1933 рр. / за ред. А. Кримського (А–П). Підготував О. Телемко. Київ : К. І. С., 2007. 3060 с.
16. Українсько-російський словник : у 6 т. / за ред. І.М. Кириченка. Київ : Вид-во АН УРСР, 1953–1963.
17. Словник іншомовних слів / за ред. О.С. Мельничука. Київ : Головна редакція УРЕ, 1985. 968 с.
18. Черных П.Я. Историко-этимологический словарь современного русского языка : в 2 т. Москва : Русский язык, 1999.
19. Свиридова Н.М. Этимологический словарь современного русского языка. Москва : Аделант, 2014. 512 с.
20. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
21. Желеховский Є., Недільский С. Малоруско-німецкий словар : у 2 т. Львів, 1885–1886. 1121 с.
22. Русско-украинский словарь : у 3 т. Київ : Наукова думка, 1969. Т. 1–3.

Dutka O. Borrowing from three and more languages as a sourse of homonymy of the Ukrainian language

Summary. The phenomenon of lexical homonymy in the Ukrainian literary language is considered in the article. As a result of analysis, comparison and generalization of linguistic research of different scholars, the essence of the concept of homonymy in modern linguistics was clarified, the importance of a clear distinction between polysemy and homonymy was emphasized. One of the most productive ways to replenish the homonymous fund of the modern Ukrainian language – foreign language is borrowings. The necessity of unquestionable recognition of the phenomenon of homonymy is substantiated in the case when a number of words of different origins appear in a series, the phonetic similarity of which coincided by chance in the Ukrainian language. Attention is focused on the analysis of only those homonymous units that were formed as a result of borrowings from three or more languages (a total of 44 tokens were found).

The source of each borrowing is determined on the basis of generalization of materials of domestic lexicographical works, translated dictionaries and modern researches on lexicology. As a result of the research it was established that lexical elements of foreign origin in the Ukrainian language form three-component homonymous series (9), less often four-component (4) and only one five-component. It is established that the ways of movement of foreign words to our language are mostly direct. Tokens borrowed from other languages are mostly commonly used, although some are terminological. Homonymous series in the Ukrainian language are formed with tokens borrowed from 14 languages – English, Greek, German, Latin, French, Italian, Dutch, Russian, Polish, Norwegian, Sanskrit, Old Norse, Turkic and African languages. Although some foreign tokens are recorded in Ukrainian written remembrances of the 16th and 17th centuries, the time of consolidating the homonymous meaning of foreign words on Ukrainian language is in almost all cases the middle of the 20th century. The reason for the development of homonymy in our language is the formal similarity of the analyzed tokens of foreign origin. We see the prospect of further linguistic research in determining the sources of lexical homonymy of the Ukrainian language, in particular due to borrowings from other languages.

Key words: homonym, etymology, foreign word, semantics, lexicology.

UDC 81'42
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-1.16

Zabotnova M. V.,
Postgraduate Student
Borys Grinchenko Kyiv University,
Senior Lecturer at the Department of Philology, Translation and Strategic Communication
National Academy of the National Guard of Ukraine

TEXTUALITY OF INTERNET MEMES IN ENGLISH POLITICAL DISCOURSE

Summary. The article is devoted to textual peculiarities of Internet memes in English political discourse. The aim of this work is to figure out the classification of Internet memes political discourse based on their textuality. To achieve the aim there were completed the following tasks: observed the latest works devoted to Internet memes, figured out the types of memes implementation in political discourse, detected the specificity of political memes realization, and analyzed the frequency of political Internet memes usage based on their type. The author defines three key types of political Internet memes based on the levels of their textuality such as: textual (original, symbiotic, integral, fused, and phrasal), non-textual (original, fused, and pictorial), and animated (GIFs and fragmental). The practical material was purposefully selected from trendy social network such as Instagram; namely, the whole amount of material was chosen from official news agencies represented online such as BBC News, CNN, MSNBC, NBC News, The Times, Politico, and Washington Post. The author works out Internet memes based on political posts concerning the United States of America as well as the United Kingdom. The intention of memes' creation depends on the verbalization circumstances – in 2021 these factors are determined by the worldwide pandemic Covid-19, riots in the United States of America, British Royal family, lockdowns, and elections between the representative of the Republican Party the 45th President of the United States of America – Donald Trump and the representative of the Democratic Party just-elected 46th President of the United States of America – Joe Biden. Covid-19 is represented in a range of protective medical means such as: masks, medical gloves, and distancing, riots are verbalized through black-and-white colours. So, this selection of Internet memes targets at politicians' abilities and disabilities to override the chaos of recent days. The author concluded that textual memes have the biggest quantity of posts, non-textual memes occupy the second position, and animated memes occupy only the third position.

Key words: memes, political discourse, political memes, textuality, context.

Introduction. Internet memes have become inseparable element of interaction throughout social networks. Politics is not an exception. News Agencies which are represented in virtual media verbalize information using memes as a core way of data sharing. Such way of communication among numerous Internet users occupies the whole globe.

The first Internet meme which has been correlated with political activity was created in 2000 when the President of the USA mistakenly turned the word "Internet" into "Internets" (fig. 1), George W. Bush made the same mistake four years later debating with John Kerry [1].

Fig. 1. "Internets" [1]

Many researchers devote their works to Internet memes: Davison P. [2] who writes about visual effects of memes, Dawkins R. [3] – the scholar who has coined out the term "memes", and Kulkarni A. [4] who discusses key features of political memes; to political discourse: Batsevych F. [5] who works with discourse and its classifications, T. van Dijk [6] who devotes his papers to all the discourse fields, etc.

The aim of this work is to figure out the classification of Internet memes political discourse based on their textuality.

To achieve the aim there is a need to complete the following tasks:

- to observe the latest works devoted to Internet memes;
- to figure out the types of memes implementation in political discourse;
- to detect the specificity of political memes realization;
- to analyze the frequency of political Internet memes usage based on their type.

The practical material has been purposefully selected from Internet-sites and social network Instagram including official News Agencies such as BBC News, CNN, MSNBC, NBC News, The Times, Politico, and Washington Post.

Cambridge Dictionary defines Internet memes as "a cultural feature or a type of behaviour that is passed from one generation to another, without the influence of genes" [7]. The concept "meme" was distinguished in 1976 by British scholar Dr. R. Dawkins, he compares them with living genes which can replicate "as genes propagate themselves in the gene pool by leaping from body to body via sperms or eggs, so memes propagate themselves in the meme pool by leaping from brain to brain via a process which, in the broad sense, can be called imitation" [3, p. 192]. At the same time, Bradly E. Wiggins compares Internet memes with, so called, artifacts which have become an essential part of digital culture [8, p. 6]. Later, in 2012, Shifman L. has proposed to define memes as "units of popular culture, imitated, and transformed by individual

Internet users, creating a shared cultural experience in the process" [9, p. 367]. Nevertheless, Davison P. has pointed out that Internet meme is "a piece of culture, typically a joke, which gains influence through online transmission" [2, p. 122]. The scientist highlights three possible components of memes realization, such as: manifestation (meme's observable and external phenomena), behavior (action presented in the meme), and ideal (the concept or idea reflected by the meme).

Internet memes essential part of information presentation by news agencies. They ease the process of communication being accepted and used by huge number of users, moreover, they may attract more attention to political parties and their campaigns.

Politics is one of the most widely spread issue of modern social life. In the frames of political discourse, it is possible to figure out the following genres: government deliberations, parliamentary debates, party programs, and speeches by politicians [10, p. 212]. The Dutch researcher Teun van Dijk in his work "Political Discourse and Ideology" highlighted that not every piece of political affairs can be called political discourse, thus "informal conversation of a politician with her friends does not count as a political discourse: the discourse must be produced by the speaker in her professional role of a politician and in an institutional setting. In a more action-oriented way, we may also say that discourse is political when it accomplishes a political act in a political institution, such as governing, legislation, electoral campaigning, and so on" [10, p. 212]. Nevertheless, there arises one definite question – is it possible to include Internet memes with political contexts into the list of ways of verbalizing political discourse? It is essential, that all the memes are produced not by the politicians themselves but by the Internet users, IT managers of political campaigns as well as by the news agencies which inform the audience about the political issues. In the frames of our work, we consider that political Internet memes represent situations which involve all political spheres starting from news articles in social networks and finishing with political speeches, debates, and campaigns. Being created not by the politicians political Internet memes realize the wide range of politics-related components. Kulkarni A. in her work "Internet Memes and Political Discourse" [4, p. 14] includes to the list of memes' generators paid bloggers, micro bloggers and commenters who can be hired to process the political Internet memes formation.

Results and discussions.

In the frames of our research, we propose to divide political Internet memes into three types: textual, non-textual, and animated. Textual Internet memes are those which are followed with printed or written phrases as well as word-combination of different length and information capacity, non-textual are the memes which consist of pictures or photos without any printed or written phrase as well as word-combination. Animated memes are those which depict politicians within several seconds to show a repeated action. Each of these group can be divided into the following subgroups:

1) textual:

– original memes (fig. 2) consist of unmotivated photo which does not have any artificially implied information but has initial lexical message. They include printed passage which was not incorporated purposefully by meme's generator;

– symbiotic memes (fig. 3) consist of the combination of photo with incorporated passage. In the majority of cases such message is an abstract from the speech of the depicted politician or from the big informative article presented by any news agency;

Fig. 2. "Textual Original Memes" [11]

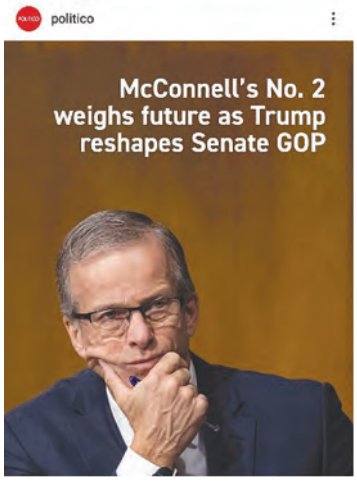

Fig. 3. "Textual Symbiotic Memes" [11]

– integral memes (fig. 4) consist of man-made picture which has inseparable lexical message. They can be compared with comics due to the similarity in their form and way of implementation;

– fused memes (fig. 5) consist of the combination of two or more pictures with short message. Mostly, they are represented by the political photo, and visual effects which help to add emotional marking to the meme and short written or printed passage which highlights the main purpose of political meme;

Fig. 4. "Textual Integral Memes" [12]

Fig. 5. "Textual Fused Memes" [13]

− phrasal memes (fig. 6) consist of text only. They are represented with the help of abstracts from the political speeches or from the political informative articles from different news agencies; nevertheless, such political Internet memes can include political quotes from speeches. The background of such memes does not have any picture, photo, or visual effects;

2) non-textual:

− fused memes (fig. 7) consist of combination of two or more manipulated pictures without lexical context. They are bright and serve to demonstrate all the important issues in one unit, that is achieved with the help of numerous visual effects, pictures, and photos mixed in different ways;

Fig. 6. "Textual Phrasal Memes" [14]

Fig. 7. "Non-textual Fused Memes" [14]

− original memes (fig. 8) consist of unmotivated photo which does not have any artificially implied information without lexical context. Mostly, those are the photos which become memes due to their presentation in social networks as well as due to their replication possibilities;

− pictorial memes (fig. 9) consist of man-made picture without lexical context. Such memes are implemented in the way of drawing or sketch that may have much in common with comics without written or printed lexical support.

Fig. 8. "Non-textual Original Memes" [15]

Fig. 9. "Non-textual Pictorial Memes" [16]

3) animated memes:

− GIFs are the memes which show video-fragment with short, repeated actions which were produced by politicians within few seconds. They are not used to inform but to show emotional response such as: excitement, interest, astonishment, etc.;

− fragmental memes are short videos which last up to thirty seconds and serve to provide Internet users with basic information.

So, to figure out the frequency of political Internet memes usage based on their textuality there is a need to systematize the purposefully selected units. There were 159 political memes under study, dated from the 1st of March up to the 5th of April 2021.

Out of 159 political Internet memes BBC News is represented by 15 units, CNN – by 20 units, MSNBC – by 47 units, NBC News – by 28 units, The Times – by 8 units, Washington Post – by 16 units, and Politico – by 25 units. The table below shows the correlation between their quantity in each media source.

Textual memes have the biggest quantity of posts – 102 units whereas the most frequently used are symbiotic. Non-textual memes

occupy the second position – 47 units, and animated memes have only 10 units. Furthermore, GIFs are not verbalized throughout Instagram news agencies.

Nevertheless, the 1st table shows that NBC News agency is the only media resource which verbalizes its information with the help of various political Internet memes while The Times uses the least variety of meme types. Washington Post and CNN News do not post non-textual political memes.

Conclusions. Political Internet memes which are presented in Instagram by numerous online news agencies (BBC News, CNN, MSNBC, NBC News, The Times, Politico, and Washington Post) have a wide range of implementation. In the frames of our work, we figured three main types and, as result, ten subtypes of political Internet memes such as textual memes (symbiotic, fused, original, integral, and phrasal), non-textual (original, fused, and pictorial), and animated (GIF and fragmental). Non-textual are less spread than textual and animated. The prospect of this work is to figure out informative capacity of each type of political Internet memes in the way of conducting online experiment among English-speaking users.

Table 1

Frequency of memes usage

		BBC News	CNN	MSNBC	NBC	The Times	Washington Post	Politico	Total number
Textual	Original	0	0	4	0	1	0	1	6
	Symbiotic	8	7	1	6	0	4	13	49
	Integral	1	0	0	0	4	0	0	5
	Fused	0	2	5	1	0	5	0	13
	Phrasal	0	0	19	5	0	2	3	29
Non-textual	Original	3	0	5	8	3	0	8	27
	Fused	0	0	11	5	0	0	0	16
	Pictorial	2	0	1	1	0	0	0	4
Animated	GIFs	0	0	0	0	0	0	0	0
	Fragmental	1	1	1	2	0	5	0	10
Total number		15	20	47	28	8	16	25	159

References:

1. Klein O. The Evolution of Political Internet Memes. Kennedy School Review: a Harvard Kennedy School Student Publication. 2019. URL: https://ksr.hkspublications.org/2019/03/11/the-evolution-of-political-internet-memes/
2. Davison P. The Language of Internet Memes. The Social Media Reader. NYU Press. 2012. P. 120–134.
3. Dawkins R. The Selfish Gene. Oxford University Press. UK. 2006. 236 p.
4. Kulkarni. A. Internet Memes and Political Discourse: a Study on the Impact of Internet Meme as a Tool in Communicating Political Satire. Journal of Content, Community and Communication. Vol. 6. 2017. P. 13–17.
5. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ: Видавничий центр «Академія». 2004. 244 с.
6. Teun van Dijk. Discourse and Power. British Library. UK. 2008. 308 p.
7. Cambridge Dictionary. URL: https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/meme
8. Wiggins B. E. Memes as Genre: a Structural Analysis of the memescape. New Media and Society. 2014. https://www.researchgate.net/publication/288811719_Memes_as_genre_A_structural_analysis_of_the_memescape
9. Shifman. L. Memes in a Digital World: Reconciling with a Conceptual Troublemaker. Journal of Computer-Mediated Communication. 2013. P. 362–377.
10. Teun van Dijk. Political Discourse and Ideology. Doxa Communication. University of Amsterdam. Universitat Pompeu Fabra, Barcelona. 2020. P. 207–225.
11. Politico. Instagram. URL: https://www.instagram.com/politico/
12. The Times. Instagram. URL: https://www.instagram.com/thetimes/
13. Washington Post. Instagram. URL: https://www.instagram.com/washingtonpost/
14. MSNBC. Instagram. URL: https://www.instagram.com/msnbc/
15. NBC News. Instagram. URL: https://www.instagram.com/nbcnews/
16. BBC News. Instagram. URL: https://www.instagram.com/bbcnews/

Заботнова М. В. Текстуальність інтернет-мемів в англомовному політичному дискурсі

Анотація. Стаття присвячена текстуальним особливостям інтернет-мемів в англомовному політичному дискурсі. Мета роботи полягає у визначенні класифікації інтернет-мемів у політичному дискурсі, спираючись на їх текстуальність. Для досягнення мети у статті розглянуто останні роботи, які стосуються інтернет-мемів, визначено шляхи імплементації мемів у політичному дискурсі, встановлено специфіку вербалізації мемів із політичним контекстом, досліджено частоту використання політичних інтернет-мемів, спираючись на їх тип. Авторка виокремлення три основні типи політичних інтернет-мемів, спираючись на їх текстуальні особливості, а саме: текстуальні (оригінальні, симбіотичні, інтегральні, зрощенні, фразові), нетекстуальні (оригінальні, зрощенні, пікторальні), анімативні (GIFки, фрагментальні). Стаття побудована на результатах дослідження, яке включає опрацювання інтернет-мемів, що були цілеспрямовано відібрані із соціальної мережі Instagram, а саме з офіційних новинних агенцій, які представлені онлайн: BBC News, CNN, MSNBC, NBC News, The Times, Politico, і Washington Post. У статті опрацьовано інтернет-меми, які мають політичний контекст і стосуються Сполучених Штатів Америки і Об'єднаного Королівства. Інтенція формування мемів залежить від умов і потреб часу, за яких їх було створено. У березні-квітні 2021 року цими факторами стали: всесвітня пандемія коронавірусу, страйки у Сполучених Штатах Америки, британська монархія, локдауни, президентські вибори у Сполучених Штатах Америки, які відбулися між представником Республіканської партії 45 президентом Сполучених Штатів Америки Дональдом Трампом і представником Демократичної партії, новообраним 46 президентом Сполучених Штатів Америки Джо Байденом. Ковід-19 відтворюється низкою лексичних і візуальних засобів, як-от медичні маски, дистанція, страйки репрезентуються чорно-білими кольорами. Таким чином, вибірка інтернет-мемів спрямована на зображення способів вербалізації можливість політичних діячів для подолання хаосу сьогодення. Авторка дійшла висновків, що текстуальні меми посідають перше місце за поширеністю, на другому – нетекстуальні політичні меми, а анімативні посідають лише третє місце за частотою використання.

Ключові слова: меми, політичний дискурс, політичні меми, текстуальність, контекст.

UDC 811.111'42
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-1.17

Zaitseva M. O.,
PhD in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Foreign Languages № 2
Yaroslav Mudryi National Law University

EVOLUTION OF THE EMOTIVE CODE OF ENGLISH COURT DISCOURSE

Summary. The article is devoted to the problem of text emotivity, which has become an impetus for the formation of a new linguistic direction – emotiology that allowed to bring the category of emotivity to the cognitive and communicative level of its understanding. The new level of understanding of this problem has drawn attention to the cognitive and communicative problems involving identifying the expressive potential of language capable of reflecting the emotional state of the speaker; and determining the role of text emotivity in achieving pragmatic goals of communication. The article focuses on the fact that the degree of the text emotivity gives rise to addressee's reactions along with the formation of a special emotional state, in which the communicative strategy of the sender of the speech is fully realised and eventually the perlocutive effect is achieved. In view of the above, the present study has been carried out at the intersection of several scientific and linguistic paradigms: communicative, cognitive, pragmatic and linguistics. The logic of the development of these branches of modern linguistic science has made this research relevant.

Lack of research of the phenomenon of the emotive code, the narrowness of the research material and the absence of works on the transformation of the emotive code have determined the goal of this paper, which is to trace the evolution of the emotive code of texts of English court discourse.

Because of this, the following tasks are proposed in the paper: examining the formation of the term "emotivity", reviewing the leading scholars' works dealing with emotivity, identifying language means that create the emotive code of texts of court discourse, determining the process of changes in the expression of language means that create emotivity in texts of English court discourse.

Based on the analysis of the factual material, we have found that there has been an evolution in the emotive code of texts of English court discourse. At the beginning of the twentieth century, prosecutors' speeches were restrained and implicitly emotive; at the beginning of the twenty-first century they became more expressive and explicitly emotive.

The practical value of the paper is in providing the possibility of using its provisions and conclusions, the factual material in the study of communicative science, psycholinguistics, discourse analysis, in the practice of translation, linguistics and area studies, in the course of legal writing, oratory.

The theoretical value of the paper is in the fact that the article for the first time presents a comparative review of the degree of expression and the process of changing the emotional code of texts of English court discourse of the early twentieth century and the beginning of the twenty-first century.

Key words: emotivity, emotive code, court discourse, cognitive and communicative level, implicit emotivity, explicit emotivity.

Introduction. The processes taking place in society affect all kinds and forms of human activities, including communicative one. All of them are reflected in the text, which is considered not as an abstract philological phenomenon, but as a social phenomenon. A number of certain factors determines the parameters of the text such as extra-linguistic communicative and cognitive task, the situation of the act of communication, the personal characteristics of the addressee and the recipient [1]. Therefore, it is quite natural that interest in the text is increasing not only in linguistics, but also in other scientific disciplines: psychology, political science, conflictology, rhetoric, argumentation theory, etc. However, despite the fact that the problems of the text have been developed for a long time and in different aspects, there are still issues that are not fully disclosed, such as the problem of definition of discourse and its typology. In addition, there are new questions that need to be solved. Such a problem, as V.A. Maslova rightly points out, is the problem of text emotivity [1], which prompted the formation of a new linguistic trend – emotiology, "which allowed us to bring the category of emotionality to a new level of theoretical understanding" [1, p. 254], to the cognitive and communicative level. Such a turn let us pay attention to the solution of cognitive-communicative tasks – to reveal to what extent the expressive potential of language is able to reflect our emotional state and what role the phenomenon of emotivity of the text plays "...in achieving those pragmatic goals of communication for which in general...any texts are created" [2, p. 148]. The emotivity of the text determines the recipient's response, the formation of the recipient's particular emotional state. It contributes to the maximum realisation of the communicative strategy of the sender of the speech, thus achieving a perlocutive effect. With this in mind, we have carried out the research at the intersection of several scientific and linguistic paradigms: communicative, cognitive, pragmatic and linguocultural. The logic of the development of these areas of modern linguistic science has determined the **relevance** of this study.

Recent researches analysis. Having analysed many linguistic studies on the problems of textual emotionality, we have come to the conclusion that, as a rule, the authors usually examine specific emotive linguistic means and their organisation in the semantic space of a particular text. This fact is manifested in the works of both linguistics masters [3, 4, 5] and modern scholars [6, 7, 8]. However, for the most part, both long been known and contemporary studies have most often focused on fiction texts, less often on scientific and political texts. On the other hand, as researches show, even a text with lots of emotive means does not always evoke «an adequate emotional effect, leaving the addressee indifferent, and sometimes leads to the emergence of emotions opposite to those planned» [2], so the presence of emotive means per se is not yet a guarantee of achieving a perlocutive effect.

Obviously, there is the so-called an emotive code of the text (V.I. Shakhovsky's term), which is represented by the totality of all linguistic means involved in the text and organised in such a way as to convey the meaning of the statement to the recipient and ensure maximum emotional impact on the recipient of information.

Even a brief review of the works dedicated to this issue as well as the extent to which the issue has been studied gives grounds for asserting that this aspect has not been fully researched, firstly, and secondly, it is somewhat narrowly examined as far as the material of the research is concerned.

Thus, the aim of this paper is to identify how the emotive code of texts of English court discourse has evolved. In order to achieve this goal, the following tasks are to be solved:

1) to clarify the terminological apparatus involved in the article;

2) to establish the language means expressing emotiveness in texts of American court discourse of the early twentieth century;

3) to establish the language means expressing emotiveness in texts of American court discourse of the early twenty-first century;

4) to find out the evolution, if any, of these language means.

Results and discussion.

The aim, objectives and specificity of the material determined the choice of **methods** of analysis.

At the stage of terminological grounding the main methods are comparison (comparing the views of different scholars, directions of problem analysis, etc.), classification (identifying linguistic means), generalisation (summarising information), argumentation (in support of its position).

In our choice of approaches to the analysis we were guided by the contemporary scientific paradigms: cognitive linguistics, pragmatic linguistics, speech communication theory, lexico-semantic analysis methods. Elements of cognitive analysis helped to identify the dependence of court discourse on social conditions.

The factual material of the study was authentic materials (texts of speeches of defense lawyers) of five famous American trials: The Triangle Factory Fire (1911), Louise Woodward Trial (1978), Amadou Diallo Trial (1999-2000), M. Jackson suspected paedophilia Trial (2005), Steven Allan Avery Trial (2007).

Emotivity in speech,as sketched above, is realised with the help of particular linguistic means, that is, emotives, which are present at all language levels and form an emotive language code.

The emotive code of language correlates the mental state of interlocutors with the corresponding linguistic means. It may be added at this point that emotives in speech have two main functions: 1) emotional expression and 2) emotional impact. Although, in our opinion, this distinction can be considered rather conditional, as practically they are closely intertwined. However, it should be noted that in court discourse, the second function – the function of targeting the addressees – pursuing the pragmatic intention of influencing the recipient in the right direction in order to make them do something and to evoke certain feelings in them, plays a more significant role.

Emotives are primarily represented at the lexical level. Thus, three groups of lexical emotives are distinguished: 1) lexicon denoting emotions; 2) lexicon expressing emotions; 3) lexicon describing emotions [6]. Yet, there is no detailed understanding about emotionally neutral lexical means that acquire emotive connotations in the context. We would like to stress that it can be claimed as the first working hypothesis of this paper. Emotional meaning can be expressed by emotionally neutral vocabulary, as «an emotive load can be present in any word said to the communicant, as it is related to the individual linguistic consciousness" [4].

In addition, the emotive load, as mentioned above, can be determined by the context in which linguistic means either express their emotive potential or acquire it at the expense of, for example, intonation. According to V. Shakhovsky's comment, intonation helps to understand the emotional meaning of a word and can even "give emotive words the opposite meaning" [5]. In his works the scholar distinguishes between such notions as "text emotivity" and "emotive type of text". The former implies "a certain degree of text emotivity, emotive inclusions", while an emotive text is "a kind of 'building' in which all the 'floors' of language emotionality are represented and all channels…" [5].

Each discourse and each text as a form of discourse realisation has its own emotional code, which we understand as a set and organisation of linguistic and stylistic means, reflecting the modality and tone of the discourse and text, their emotional impact on the addressees. It should be emphasised that scholars often refer to such means as linguistic means, reflecting the author's emotional attitude to the events described. However, the parties in court, trying to remain impartial, as required by the ritual and ceremonial nature of the process, do not show their emotional attitude, but aim primarily to strengthen the so-called pragmatic charge of the text, which we put forward as a second working hypothesis.

The author of a text, in our opinion, must have emotional competence, that is, the ability to use and organise a variety of linguistic and stylistic means in order to influence the recipients and thereby achieve his or her illocutive goal. The arguer appeals, if it is possible to say so, to the higher, meaningful emotions, the emotional intelligence. These higher emotions are linked to personal, socially significant values. The ability to experience such emotions is strongly associated with emotional intelligence. In their research "Emotional intelligence" in (1990) P. Salovey and J. Mayer defined emotional intelligence as "ability to monitor one's own and other's feelings and emotions, to discriminate among them, and to use this information to guide one's thinking and action" [9, p. 189]. Obviously, the higher the level of emotional intelligence, the greater the ability of the speaker to evoke and control the necessary emotions; and the greater the ability of the recipient, at whom the speech is aimed, to manage their emotions, to recognise the emotional impact of the arguer. Undoubtedly, the first thing that emotional intelligence affects is the ability to recognise the emotions of others and to draw conclusions from them. People with high EQ are more likely to work on rhetorical techniques or already have a good command of persuasive techniques. They are able to verbally indicate priorities and convince listeners of the benefits of said priorities.

In the case of The Triangle Factory Fire (1911), for example, the trial ends with the prosecutor's closing argument. Mr Bostwick emphasises the importance of the jury's verdict on the one hand, and highlights their common sense and good judgment on the other:

"You are chosen because you are believed to be ***eminently fit*** *to apply the commonsense that you apply in the* ***important daily matters in your business life****. And when you come to determine the facts in a case you do not cease to be* ***business men,*** *you do not cease to be* ***commonsense men****; you are still those men of the community,* ***exercising that same kind of commonsense judgment****, and if you would act upon it in your everyday affairs,* ***in the weighty affairs of your business****, you should so act in this case, and that is what is meant by the conviction of a reasonable doubt".*

Note that the words that are initially positively emotive here are: *eminently, important, weight*. However, the following word combinations acquire a strong pragmatic charge and a positive emotive colouring in the context: *apply the commonsense, in your business life in your business men, commonsense men, men of the community, commonsense judgment.*

The arguer draws attention to the importance of everyday activities of jurors *("important daily matters in your business life", "weighty affairs of your business"*). Simultaneously, he draws an analogy between their activity and the course of the trial, expanding their scope of activity and, consequently, the scope of attention. The created positive effect increases the range of careful selection and scrutiny of the facts by enthusiastic and value-filled recipients, selected as jurors, who believe that they are highly capable of applying their common sense:

"You are chosen because you are believed to be ***eminently fit*** *to apply the commonsense".*

Further, the positive emotions created, due to their mechanism of action, draw the recipients' attention to particular rather than abstract images:

"He referred to the fact that ***Dora Tiger had made a statement*** *to the District Attorney's office. An error – no doubt, again, by inadvertence.*

He said that none of the witnesses had said that ***Mr. Brown had opened that door with a key****. Another error – it is not a fact".*

The positive emotional background created in this example establishes a so-called informational focus, which is expressed in the fact that the honour and responsibility entrusted to worthy members of society to pass judgment on the guilt/ innocence of the defendants obliges them not to be distracted by secondary details, but to focus on the key points of the case. The concentration of attention leads the recipients to focus on the function of dignity for the judge, and civic duty – for the jury, to strive to present the picture as a whole, to rise above the level of the particular situation: "a positive mood, by signaling that a situation is benign, might allow people to step back and take in the big picture. As a consequence, a positive mood might increase abstract construal and the adoption of abstract, future goals" [10]. Significantly, the stage of establishing a positive emotional background is a kind of ceremonial step in every trial.

Appealing to a sense of self-importance and exclusivity on the one hand, and a sense of duty on the other, to create a positive background has been an inherent characteristic of prosecutorial discourse. Increasingly, however, prosecution representatives have recently avoided the standard approach to presenting information by appealing to a high sense of value in life, shifting the focus of their speeches. However "just" the defendant's actions may have been (this sense of "false justice", incidentally, is often appealed to by lawyers), but life is the ultimate and absolute value for a democratic society. This emotion serves as a catalyst, facilitating an appeal to phronesis, practical wisdom, when the focus of the judge and jury's attention is turned to their discharge of a high duty.

In the case of Louise Woodward Trial (1978) the prosecutor proclaims the value of every human life, the deprivation of which, through the actions of whoever is, is called a murder:

"We are not saying, that the defendant woke up on February 4th specifically intending to kill Matthew Eappen. What we're saying is that on February 4th, the defendant, in a frustrated, resentful, unhappy attitude, slammed the baby into a hard object and shook him, ***causing his death*** *–* ***actions*** *that* ***anyone*** *would* ***know would result in death****. In this commonwealth,* ***that is murder****".*

To be sure, we stress the presence of explicit language means that express the speaker's attitude towards the defendant: *a frustrated, resentful, unhappy attitude.*

As in the similarly high-profile case of the 1999–2000 Amadou Diallo Trial, where the prosecutor is claiming the right to life of any person:

"In the 1990s in Bronx County, in Albany County, or ***anywhere else a human being should have been able*** *to stand in the vestibule of his own home and* ***not be shot to death****, especially when those doing the shooting are* ***police officers sworn to protect innocent people****".*

Furthermore, in this trial, the prosecutor particularly emphasises that those who are supposed to protect him took the young man's life.

The 2007 Steven Allan Avery case is also worth mentioning:

"On Monday, October 31st, 2005, beginning 14 at approximately 2:45 p.m., the State intends to prove to you that ***the defendant restrained, murdered, and mutilated a 25 year old photographer named Teresa Halbach****...We can't prove the why in a case like this. That's called motive, the reason behind the killing; what was in Mr. Avery's mind when* ***he decided to kill this lovely young woman****".*

The prosecutor uses emotionally loaded language means: *restrained, murdered, and mutilated.*

A careful examination of the court documents helped to establish that in non-homicide cases, the prosecution appeals to other types of emotions, making emotional connections with other participants in the proceedings. For example, in the case of M. Jackson suspected pedophilia Trial:

"*… the* ***child had no father in his life****, and had* ***had no father in his life for over a year****, because of the* ***separation and divorce*** *of the parents, and the fact that there was a court restraining order* ***prohibiting the father*** *from seeing the children. He* ***exploited this paternal relationship and created another relationship with the child*** *as a surrogate father…his admitted* ***practice and long-standing custom and habit of sharing his bedroom, and his bed, with young boys".***

The prosecutor creates a certain emotional state of the recipients, regarding them as members of a social group with traditional views on the family model, on the role of the father in the family. Appealing to the above conventional views contribute to the emergence of solidarity within the group. To do this he uses emotionally neutral language means, but places them in a setting where they receive a powerful pragmatic charge, becoming obviously emotive and conveying not only the recipient's attitude but also his emotions in relation to the defendant in the given legal case.

Conclusions and perspectives. A thorough comparative analysis of early twentieth and twenty-first century trials in terms of the emotive nature of judicial discourse has led us to the conclusion that there has been an evolution in the emotive code of texts of English court discourse. At the beginning of the twentieth century, prosecutors' speeches were restrained and implicitly emotive, while at the beginning of the twenty-first century they became expressive and explicitly emotive.

Implicit emotivity implies that emotionally neutral linguistic means acquire emotive connotations in the context. The implicit emotivity implies the use of initially expressively marked linguistic means. Thus, it is possible to talk about a change in the emotive code of texts of English court discourse: from implicitly emotive to explicitly emotive. It is due to, in particular, by cultural, that social,

political changes. We find ourselves in full agreement with Herbert Marcuse who rightly pointed out that any "...linguistic analysis... carries an extralinguistic commitment" [11, p. 37]. Therefore, it is impossible to adequately characterise language means without taking into account the speaker's intention, the extralinguistic situation, the competence of the speaker, the level of linguistic and intellectual readiness of the listener to perceive the speaker's speech.

Being limited by the scope of the article, we could not fully cover all the issues of interest related to the problem of the emotional code of the text. With this in mind, we would like to point out that the study is **promising** from the point of view of such points as the degree of expression of the emotional code of texts of the advocate court discourse; which linguistic means, apart from lexical means, implement the category of emotivity of texts.

References:

1. Маслова В.А. Когнитивная лингвистика. Минск : ТетраСистемс, 2008. 272 с.
2. Маслова В.А. Коммуникативный подход к проблеме эмотивности текста. *Коммуникативные аспекты значения.* Волгоград, 1990. С. 148–156.
3. Телия В.Н. Коннотативный аспект семантики номинативных единиц. Москва : Наука. 141 с.
4. Шаховский В.И. Лингвистическая теория эмоций. Москва : Гнозис, 2008. 416 с.
5. Шаховский В.И. Эмоции: долингвистика, лингвистика, лингвокультурология. Москва : ЛИБРОКОМ, 2010. 128 с.
6. Филимонова О.Е. Категория эмотивность в английском тексте (когнитивные и эмотивные аспекты): дисс. … д-ра филол.наук. Санкт-Петербург, 2001. 382 с.
7. Чайковська Є.Ю. Поняття «емотивність» та «експресивність» у мові науки. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. Київ : Логос, 2012. С. 279–287.
8. Свідер І.А. Основні особливості емотивного тексту. *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2013. Вип. 33. С. 275–278.
9. Salovey P., Mayer J. D. Emotional intelligence. Imagination, Cognition, and Personality, 9, 1990. P. 185–211.
10. Labroo A., Patrick V. Psychological Distancing: Why Happiness Helps You See the Big Picture. Journal of Consumer Research. 35, 2009. P. 800-809.
11. Маркузе, Г. Одномерный человек. Москва: 'REFL – Book', 1994. 368 с.

Зайцева М. О. Еволюція емотивного коду англійського судового дискурсу

Анотація. Статтю присвячено проблемі емотивності тексту, яка стала поштовхом для формування нового лінгвістичного напряму – емотіології, що дозволило вивести категорію емотивності на новий когнітивно-комунікативний рівень її осмислення. Встановлено, що новий рівень осмислення цієї проблеми привернув увагу до вирішення когнітивно-комунікативних завдань, які полягають у виявленні виразного потенціалу мови, здатного відобразити емоційний стан мовця, у визначенні ролі емотивності тексту, в досягненні прагматичних цілей комунікації. У статті акцентується увага на тому, що ступінь емотивності тексту зумовлює виникнення певних реакцій у адресата, формування особливого емоційного стану, за якого максимально реалізується комунікативна стратегія адресанта, що сприяє досягненню перлокутивного ефекта. З урахуванням вищевикладеного наше дослідження виконано на перетині кількох науково-лінгвістичних парадигм: комунікативної, когнітивної, прагматичної і лінгвокультурологічної. Логіка розвитку цих напрямів сучасної лінгвістичної науки зумовила актуальність цього дослідження.

Недостатній ступінь вивченості феномену емотивного коду, вузькоспрямованість матеріалу дослідження і відсутність робіт з дослідження трансформації емотивного коду детермінували висування мети цієї роботи, яка полягає в тому, щоб простежити характер еволюції емотивного коду текстів англійського судового дискурсу.

З урахуванням вищесказаного в статті висунуті наступні завдання: розглянути процес становлення терміну «емотивність», охарактеризувати погляди провідних вчених, що займалися проблемою емотивності, виокремити мовні засоби, що створюють емотивний код текстів судового дискурсу, визначити зміни в вираженості мовних засобів, що створюють емотивність текстів англійського судового дискурсу.

У результаті аналізу фактичного матеріалу встановлено, що сталася певна еволюція емотивного коду текстів англійського судового дискурсу: на початку двадцятого століття промови обвинувачів були стриманими та імпліцитно емотивними, а на початку двадцять першого століття вони стали експресивними та експліцитно емотивними.

Практична значущість дослідження полягає в можливості використання його положень та висновків, фактичного матеріалу під час вивчення комунікативістики, психолінгвістики, дискурсивного аналізу, в практиці перекладу, лінгвокраїнознавства, в курсі юридичного письма, ораторського мистецтва.

Теоретична значущість роботи полягає в тому, що був вперше проведений порівняльний огляд ступеню вираженості емотивного коду та його трансформації на матеріалі текстів англійського судового дискурсу XX–XXI століття.

Ключові слова: емотивність, емотивний код, судовий дискурс, когнітивно-комунікативний рівень, імпліцитна емотивність, експліцитна емотивність.

УДК 811.11-112
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-1.18

Зізінська А. П.,
асистент кафедри романо-германської філології та перекладу
Білоцерківського національного аграрного університету

ТИПИ ДИРЕКТИВІВ У ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ (7–11 ст.)

Анотація. Стаття присвячується дослідженню мовленнєвих актів в англійській мові давньоанглійського періоду (7–11 ст.). Розвідка зосереджується на одному з видів мовленнєвих актів – директивах. Ілюстративним матеріалом слугували літературні пам'ятки давньоанглійської мови, найдавніші з яких датуються 7 століттям.

Нами досліджені та виділені основні типи директивів, які були найбільш уживаними в зазначений період. Узявши за основу попередні розвідки та проаналізувавши джерела ілюстративного матеріалу, ми прослідкували особливості використання директивів у давньоанглійській мові та зробили порівняльний аналіз.

Діахронічний аналіз дав змогу визначити, що накази є найбільш уживаним типом директивних мовленнєвих актів. Вони виявилися діахронічно стійкими й зберегли односкладову структуру ще з часів давньоанглійського періоду. Саме тому дослідження зосереджується на цьому періоді, оскільки важливо дослідити зародження та утворення директивів, які в подальшому розвитку стали невід'ємною частиною імперативів. Граматикалізація, що відбулася з директивами та наказовими реченнями загалом, мала переважно прагматичний і морфологічний характер. Вони були пов'язані з розвитком наказового способу та мовою загалом.

Застосування електронних корпусів допомогло визначити частоту вживання певного директивного маркеру в пам'ятках літератури. Аналізуються чотири основні типи директивів: ic bidde, þu scealt/ge sculon, uton, neodþearf/þearf. Перформативні директиви належали до найбільш уживаних і поширених у письмових пам'ятках літератури досліджуваного періоду. У давньоанглійській мові типовою моделлю було директивне дієслово в першій особі однини чи множини + додаток. Часто додавалося підрядне речення з указаною дією, яку мовець вимагав виконати.

Дослідження дало нам змогу встановити, що вибір директивів залежав (у більшості випадків) від «загрози (не загрози) обличчю». Натомість особливості їх уживання мали іншу мету. Таким чином, перформативи вживалися для підкреслення дії мовленнєвого акту й забезпечення виконання певної дії. Інші види директивів використовувалися для наголошення на терміновості та необхідності виконання того чи іншого акту й уточнення адресата. Нами встановлено, що зазначені вище директиви вживалися переважно в релігійних текстах.

Ключові слова: директив, давньоанглійська мова, імператив, мовленнєвий акт, діахронія.

Постановка проблеми. Директивні мовленнєві акти в історії англійської мови порушують низку питань і проблем, які неможливо охопити виключно синхронічним аналізом. Мовленнєві акти прохання, наказів тощо розглядаються науковцями як приклади актів «загрози обличчю» (face-threatening acts). У соціумі та під час комунікації їх часто вважають загрозою для «негативного обличчя» (negative face) адресата, тобто втручання в свободу дій і нав'язування, що загрожує бажанню комуніканта бути незалежним [1]. Керуючись цією інформацією, можна легко пояснити велику кількість так званих непрямих директивів (*indirect directives*) у сучасній англійській мові (наприклад, *Could you help me? Will you open the window?*). Розвідки показують, що багато непрямих директивних мовленнєвих актів з'явилися в історії англійської мови в досить пізній період. Так, наприклад, чіткі випадки директивів у вигляді запитань важко знайти до початку 16 століття. Те ж стосується й інших непрямих директивів (Kohnen, 2004). Однак більш очевидні та прямі прояви директивів, які сьогодні вважалися б недоречними та неввічливими, були досить поширеними й часто зустрічалися в ранні періоди англійської мови. Звідси постає питання про норми мовленнєвих актів і рівень лінгвістичної ввічливості в період минулих століть. Чи дійсно люди в ранні періоди англійської мови були грубими та неввічливими, чи, можливо, просто існувала інша манера поведінки, якими взагалі були умови нормальної, дружньої комунікації?

Розвідка фокусується на давньоанглійському періоді та дослідженні, наскільки вибір певного директивного мовленнєвого акта залежав від увічливості та «обличчя» в Англо-Саксонській Англії. Ми аналізуємо чотири прояви директивів: директивні перформативи (за основу взято дослідження Т. Когнена, 2000), конструкції із займенником другої особи та *scealt/sculon*, конструкції з *uton* плюс інфінітив (сучасне *let's* з інфінітивом), безособові конструкції з *(neod)þearf* («необхідно комусь щось»). З погляду сучасної англійської мови ці 4 типи директивів мають різні прояви ввічливості й «обличчя».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні роки історична прагматика стала невід'ємною частиною досліджень з історичної лінгвістики. Разом із тим збільшується число розвідок мовленнєвих актів у діахронії (I. Taavitsainen (2007), A. Jucker (2007), T. Kohnen (2004, 2007), J. Culpeper and E. Samino (2000), I. Milfull (2004), D. Archer (2005), U. Busse (2002) та ін.).

Т. Когнен досліджував розвиток стратегій увічливості в історії англійської мови, а саме прояви директивів. В останніх роботах він аналізує способи передачі мовленнєвих актів і стратегій «збереження обличчя» (face-saving strategies) [2].

Дж. Кулпепер і Д. Арчер досліджують реквестиви в ролі непрямих мовленнєвих актів та особливості їх уживання в ранньоновоанглійський період. У роботах, спираючись на дослідження Дж. Серля (1975), вони обговорюють залежність мовленнєвого акту від контексту й застосування максимів Грайса. У ході їх дослідження з'ясовується, що важко встановити зв'язок між увічливістю та непрямими мовленнєвими актами [3].

У. Буссе аналізує директиви й реквестиви в діахронічному розрізі. Він розглядає ці мовленнєві акти в контексті дискурсу, беручи до уваги їх ілокутивну, а саме маніпулятивну, силу.

Особливу увагу присвячує поняттю ввічливості в період дослідження [4].

Метою статті є аналіз директивних мовленнєвих актів в історії англійської мови. У дослідженні ми зосереджуємо нашу увагу на давньоанглійському періоді та розглядаємо найбільш уживані типи директивів у цей період.

Методологія та методи дослідження. В історичній прагматиці діахронічне дослідження мовленнєвих актів стикається з багатьма серйозними проблемами в методології розвідок. Одним із основних недоліків є те, що складно відновити способи вираження певного мовленнєвого акту в історії мови. Нами обрано саме ці чотири директиви, оскільки саме вони показують різновид уживання мовленнєвих актів у даньоанглійській мові, стосуючись як «загрози обличчя», так і ввічливості.

Для такого виду розвідки вчені використовують два види досліджень – метод суцільної вибірки та використання корпусів. У роботі ми використали бази таких корпусів, як *Dictionary of Old English Corpus* і *Helsinki Corpus.* Застосування саме такого способу дослідження є доречним, оскільки ми працювали з конкретними директивними маркерами, що спрощує та пришвидшує добір ілюстративного матеріалу для аналізу.

Виклад основного матеріалу. Однією з важливих проблем діахронічного прагмалінгвістичного аналізу директивів є вибір класифікації мовленнєвих актів. У мовознавстві існує кілька типологій мовленнєвих актів. Так, класифікація Дж. Серля включає такі п'ять типів, базуючись на критеріях ілокутивної мети: директиви (спонукання до невербальної дії та спонукання до вербальної реакції), асертиви, комісиви, декларативи, експресиви [5]. Класифікація Дж. Ліча складається з директива, асертива, комісива, експресива й рогатива. Він не виділяє декларатив в окремий тип мовленнєвих актів [6]. До директивів відносять мовленнєві акти, які спрямовані на спробу мовця вплинути на адресата, змусивши його виконувати ту чи іншу дію [7, с. 66].

Проаналізувавши матеріал давньоанглійських корпусів (*Dictionary of Old English Corpus, Helsinki Corpus*), ми побачили, що одним із найпоширеніших типів директивних мовленнєвих актів у досліджуваний період були перформативні директиви. Типова модель складалася з директивного дієслова (в 1 особі однини чи множини), додатка (зазвичай указував на адресата) і дії, яку мовець вимагає виконати (представлене підрядним реченням з сполучником *þæt*) [8; 9].

(1) **Ic bidde** þe *þæt* ðu læte huru ðe ðin lif deorre… *(Ælfric's Catholic Homilies, 63).*

«Я прошу тебе назавжди залишити своє войовниче життя…»

Одним важливим результатом дослідження директивів давньооанглійської мови є те, що ці конструкції можна знайти в багатьох різновидах тексту і що вони, мабуть, набагато частіше зустрічаються в досліджуваний період, ніж у сучасній англійській мові.

У давньоанглійській мові дієслово *biddan* (*bid, ask* – просити благати) у цих директивах уживається перформативно. Кажучи *Ic bidde eow/þe* («я прошу/благаю тебе»), спікер виконує мовленнєвий акт прохання, впливаючи таким чином на адресата.

(2) *Leofan menn,* ***ic bidde*** *eow, þæt ge geþyldelice hlystan þæs, ðe ic nu eow secgan wylle* (*Wulfstan, 9).*

«Дорогий чоловіче, я прошу тебе вислухати терпляче того, хто хоче з тобою поговорити».

Загалом у корпусі давньоанглійської мови ми знайшли 317 випадків уживання ***ic bidde*** в пам'ятках літератури досліджуваного періоду.

Ще одним видом директивних мовленнєвих актів були конструкції ***þu scealt/ge sculon*** *(you shall/should).* Вони складалися із займенника в другій особі та дієслова *scealt/sculon.* Цей тип директивів є менш поширеним і налічував у корпусі DOEC (*Dictionary of Old English Corpus*) 185 прикладів *þu scealt* і 24 приклади *ge sculon.* Загалом це релігійні тексти, вірші та Біблія.

(3) *Nu* ***þu scealt*** *greotan, tearas geotan, þa hwile tima sy and tid wopes; nu is halwende þæt man her wepe and dædbote do drihtne to willan (The Anglo-Saxon Minor Poems,* 21).

«Зараз ти плач, нехай ллються твої сльози, час тебе зцілить, Господь чує плач людський і допоможе».

(4) *Forðon swa swa ge ær his synfullan gode onfengon, swa* ***ge sculon*** *dælneomende beon his wiita (Bede, 430).*

«Так, як Господь прийняв його гріхи, так і ти маєш прийняти його покарання».

Приклади з *þu scealt* переважно належать до філософських текстів і віршів, тоді як *ge sculon* зустрічаються в релігійних текстах, проповідях і Біблії. Так, у випадках з *þu scealt* це в більшості ситуації, де мовець є у вищому становищі, наприклад, коли Бог звертається до людини, чи святий до демона, чи автор дає якісь особливі вказівки читачеві.

(5) ***Ge sculon*** *huslian þa cild, þonne hi gefullode beoð, and hy man bere to mæssan, þæt hyg beon gehuslode ealle þa seofon dagas, þa hwile þe hig unþwogene beoð (Ælfric's Second Old English Letter for Wulfstan, 19).*

«Ти маєш причастити свою дитину, коли буде єпископ і люди на месі, усі мають причащатися 7 днів, тоді воно очиститься».

У вищезазначених прикладах мовець чітко висловлює директив, закликаючи мовця зробити ту чи іншу дію. Загальна кількість випадків *scealt* у *Helsinki Corpus* становить 92 слова в 25 текстах, *sculon* – 84 в 25 текстах.

Наступим типом директивних мовленнєвих актів, притаманних давньоанглійському періоду, які ми виділи в ході дослідження і які варто розглянути, є конструкції з *uton* (сучасне англійське *let's*).

Дослідивши *Dictionary of Old English Corpus (DOEC)* і давньоанглійський розділ у *Helsinki Corpus*, ми з'ясували, що цей тип директивів зустрічається в текстах частіше, ніж попередній. Таким чином, у *DOEC* ми отримали такі результати: *uton* – 628 прикладів уживання, *wuton* – 24. У *Helsinki Corpus:*

uton – 418 прикладів у 82 текстах;
utan – 102 приклади в 38 текстах;
witon – 59 прикладів у 26 текстах;
wutun – 2 приклади в 2 текстах.

Більшість із цих прикладів зустрічається в релігійних текстах. У цих текстах, які переважно є релігійним ученням, зазначені вище директиви вживаються в молитвах, звертаннях до Бога, а також мирян, яким даються свого роду вказівки, як вести життя відповідно до християнської релігії тощо.

(6) ***Uton*** *feallan to ðære rode, and þone ælmihtigan biddan þæt he us ahredde wið þone modigan feond þe us afyllan wile (Ælfric's Lives of Saints, 17).*

«Схилімося біля хреста й попросимо Всевишнього захистити нас від спокуси та лукавства наших ворогів».

(7) ***Uton*** *habban anrædne geleafan & fæstræde geþanc to urum Drihtne (The Homilies of Wulfstan, 87).*

«Маймо непохитну віру та чистий розум до нашого Всевишнього».

В інших типах текстів, особливо віршованих і законотворчих, *uton*-конструкції переважно були проханнями любити Бога, дотримуватися миру, молитися до Бога, прагнути потрапити до раю тощо. Ці прохання зазвичай розташовувалися або в кінці розділу, або в кінці тексту.

(8) *& **utan** ænne cynehlaford holdlice healdan & lif & land samod ealle werian, swa wel swa we betst magan, & God ealmihtigne inwerdre heortan fultumes biddan (Laws (Eleventh Century, p. 246).*

"... давайте ж віддано підтримувати нашого єдиного короля та разом захищати наші життя й землю, а також молімося від усього нашого серця, як ніколи, нашому Всевишньому Богу про допомогу».

У ході дослідження ми знайшли всього кілька нерелігійних текстів із нецерковним контекстом (*Beowulf, Boethius*).

(9) *Cweþað cuðlice: **Wuton** cunnian, hwænne hine god læte swa swa gymeleasne; þonne we hine forgripen and his geara ehtan; syþþan he ne hæbbe helpend ænne (The Paris Psalter and the Meters of Boethius, 70.10).*

«Тоді сказали: почекаймо, коли Господь його не пильнуватиме, тоді ми його схопимо й будемо судити, оскільки немає кому йому допомогти».

(10) ***Uton** nu efstan oðre siðe, seon ond secean searogimma/ geþræc, wundur under wealle* (*Beowulf, 2387–2388, 95).*

«Поспішаймо зараз, щоб удруге вирушити на пошуки дорогоцінних каменів і походити по печері».

З вищезазначених прикладів видно, що *wuton/uton* – конструкції, що вживаються лише як просто директивні маркери, а не як вид звертання в реквестивному мовленнєвому акті. У творі *Beowulf* нами знайдено лише 3 приклади з вищезазначеними директивами, які вживаються в нерелігійному контексті. Вони не мають конкретного адресата, отже, не можуть розглядатися та належати до стратегій увічливості (*polite strategies*).

Варто додати, що в порівнянні з *scealt/sculon* директиви з *uton* є більш яскраво вираженими та більш увічливими. Оскільки перші мають германське походження та вживалися часто в такому ж контексті, можна зробити висновок, що непрямі мовленнєві акти були не притаманними для нерелігійних текстів германського походження.

Четвертий директив, який ми проаналізували, складається з комбінації слів *neodþearf/þearf* плюс займенник першої чи другої особи. У перекладі сучасною мовою ця конструкція означала *to need, to be in need etc.*, тобто «потребувати». Ці директиви часто вказували якийсь моральний обов'язок, потребу чи зобов'язання й часто вживалися в давньоанглійських проповідях.

(11) *Forðon us is micel **neodþearf**, men ða leofestan, þæt we biddan þa heofoncundan gesamnunga þæt hi us eac þingion to ðam ælmihtigan Drihtne (Eleven Old English Rogationtide Homilies, 142).*

«І тому нам дуже необхідно, шановні, благати святе зібрання, щоб вони заступилися за нас перед Всевишнім».

(12) *Us is þonne swyðe mycel **neodþearf** on æghwilce tide þæt we habban mid us soðe sibbe and soðe eadmodnysse and þæt we geearnian mid urum hlutrum gebedum… (HomS 35 (Tristr 4), 9).*

«Нам дуже потрібен той час справжнього миру й покірності, і ми заслужили його своїми щирими молитвами».

З прикладів одразу видно, що директивність цієї конструкції пом'якшена необхідністю виконання певної дії, а адресати та мовець залучені до виконання цієї дії. Звідси можна говорити, що *neodþearf*-конструкції, уживаючись у релігійному контексті, містили аспект увічливості.

Висновки. Аналіз пам'яток літератури давньоанглійського періоду дав нам змогу дослідити вживання директивних мовленнєвих актів і розглянути особливості їх уживання. Беручи за основу попередні дослідження директивів (Th. Kohnen, 2000), ми виявили найбільш уживані типи директивів у писемних пам'ятках давньоанглійського періоду. Добір матеріалу за допомогою корпусів дав змогу дослідити явище директивів і частоту їх уживання. Аналіз показав, що такі директиви, як *neodþearf, uton, scealt/sculon, ic bidde*, використовувалися протягом давньоанглійського періоду як у віршованих творах, так і в прозових текстах. Однак головний висновок дослідження стосується не лише частоти вживання вищезазначених директивів, а й дискурсу, у якому вони є поширеними. Так, наприклад, ці конструкції можна знайти в релігійних і нерелігійних текстах, про що свідчать дані з двох корпусів (*Dictionary of Old English Corpus, Helsinki Corpus*). Дослідження дає змогу зробити висновок, що ті конструкції, які вживалися в релігійних текстах, можна пов'язувати зі стратегіями ввічливості, тобто релігійний дискурс пом'якшував директивні конструкції та додавав елемент увічливості. Говорячи про тексти нерелігійного походження, яких було менше в досліджуваних нами корпусах, можемо сказати, що вони показують основну структуру германського суспільства, де прослідковується пряма директивність досліджуваних конструкцій. Таким чином, англосаксонські директиви в нерелігійних текстах належать до прямих директивів (наказів) і не можуть уважатися ввічливими.

Література:

1. Brown P., Levinson S.C. Politeness: Some Universals in Language Usage. Cambridge University Press, 1987. 358 p.
2. Kohnen T. Text types and methodology of diachronic speech ans analysis. *Taavitsainen I., Fitzmaurice S. (eds.). Methods in Historical Pragmatics.* Berlin-New-York : Mouton de Gruyter, 2007. P. 139–166.
3. Culpeper J., a Dawn A. Requests and directness in Early Modern English trial proceedings and play texts. *Jucker, Andreas H., Taavitsanien I. (eds.). Speech Acts in the History Of English.* Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins, 2008. P. 45–84.
4. Busse U. Changing politeness strategies in English request: A diachronic investigation. *Jacek Fisiak (ed). Studies in English Historical Linguistics and Philology: A Festschrift for Akio Oizumi*. Frankfurt/Main : Peter Lang., 2002. P. 17–35.
5. Searl, John R. Classification of illocutionary acts. *Language in Society.* 1976. № 5. P. 1–24.
6. Leech G.N. Principles of Pragmatics. London : Longman, 1983. 246 p.
7. Searl, John R. Speech Acts. Cambridge University Press, 1969. 214 p.
8. Dictionary of Old English Corpus (DOEC). University of Toronto. URL: https://tapor.library.utoronto.ca/doecorpus/.
9. The Helsinki Corpus of English Texts. URL: https://helsinkicorpus.arts.gla.ac.uk/display.py?fs=100&what=corpus.
10. Culpeper Jonathan and Elena Samino. Constructing witches and spells: Speech acts and activity types in Early Modern England. *Journal of Historical Pragmatics.* 2000. Vol. 1.1. P. 97–116.
11. Kohnen T. "Let mee bee so bold to request you to tell me": Constructions with "let me" in the history of English directives. *Journal of Historical Pragmatics.* 2004a. Vol. 5:1. P. 159–173.
12. Kohnen T. Linguistic Politeness in Anglo-Saxon England? A study of Old English address terms. *Journal of Historical Pragmatics.* 2008. Vol. 9.1. P. 140–158.

13. Milfull, Inge B. Advice. Performative expression in Middle Scots. *Anglistentag 2003. Proceedings. Trier: Wissenschaftlicher Verlag.* 2004. P. 57–70.
14. Taavitsainen I., Jucker A.H. Speech act verbs and speech acts in the history of English. *Taavitsainen I., Fitzmaurice S. (eds.). Methods in Historical Pragmatics*. Berlin-New-York : Mouton deGruyter, 2007. P. 107–138.

Zizinska A. Types of directives in Old English language (7–11 centuries)

Summary. The article is aimed to investigate speech acts in the Old English language (7–11 centuries). Our study focuses on one of the types of speech acts – directives. Literary monuments of the Old English language, the oldest of which date back to the 7th century, served as illustrative material.

We have studied and identified the main types of directives that were most manifested in the language of the above mantioned period. Based on previous researches, and analyzing the sources of illustrative material, we were able to trace back the peculiarities of the directives usage in the Old English language, and to make a comparative analysis.

The diachronic analysis revealed that orders were the most commonly used type of directive speech acts. They proved to be the most diachronically stable and have retained a one-part structure since the Old English period. That is why our research focuses on this period, as it is important to investigate the origin and formation of directives, which in its further development became an important part of the imperatives. The grammaticalization of directives and imperative sentences in general was mainly pragmatic and morphological. It was connected to the development of the imperative mood and language in general.

The usage of electronic corpora has helped us to determine the frequency of manifestation of a particular directive marker in literary monuments. The article analyzes four main types of directives: ic bidde, sceu scealt/ge sculon, uton, neodþearf/þearf. Performative directives were among the most widely used and widespread in the written literature of the period under study. In Old English, the typical model of a directive speech act was: a directive verb in the first person singular or plural + object. A subordinate clause with a request was often added with the specified action that the speaker required to perform.

Our study allowed us to establish that the choice of directives depended (in most cases) on face threat. Instead, the peculiarities of their manifestation had a different purpose. Thus, performatives were used to emphasize the effect of the speech act and to ensure the performance of a certain action. Other types of directives were used to emphasize the urgency and necessity of the implementation of a particular act, and to clarify to whom it applies. We found that the above mentioned directives were used mainly in religious texts.

Key words: imperative, directive, Old English, speech act, diachrony.

УДК 811.111
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-1.19

Існюк О. Ю.,
викладач кафедри теорії, практики та перекладу англійської мови
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ ТЕМИ РЕЛІГІЇ В ЦИКЛІ РОМАНІВ ДЕНА БРАУНА ПРО РОБЕРТА ЛЕНҐДОНА

Анотація. Статтю присвячено встановленню лінгвостилістичної специфіки відображення теми релігії в циклі романів Дена Брауна про Роберта Ленґдона. За результатами дослідження теоретичних праць із цього питання з'ясовано, що однією з ключових композиційних основ текстів творів автора є релігійний складник, розкриття глибинних ідей якої й дає змогу стверджувати про створення письменником нового виду романів – релігійного. Установлено, що експериментальну частину роботи мовностилістичного вираження теми релігії в ідіостилі Дена Брауна найдоцільніше здійснювати, спираючись на засади функціонального підходу, з огляду на який дослідження структурно-стильового аналізу тексту відбувається шляхом виявлення особливих способів передачі ідей з використанням засобів художньої виразності. Показано, що динаміка розгортання подій у творах ґрунтується на основі єдності художніх образів, протистоянь і зіставлень, що є практичною реалізацією образності як лінгвістичної категорії. Мовне представлення образності в аналізованих романах відбувається за допомогою низки стилетвірних прийомів, а саме: термінів, теонімів, епітетів, метафор, порівнянь, реалій, антропонімів, перифраз і хрематонімів. За результатами практично аналізу з'ясовано, що предметна сфера релігії набуває особливу виразність під час її зіставлення з науковим складником життя суспільства. У цьому контексті втілення ідей боротьби й перипетій між двома сферами відбувається за допомогою метафоричних виразів у поєднанні з образними порівняннями, що увиразнюють і просторово розширюють площину розгортання подій, а також додають тексту ефекту глибокої напруги. Водночас використання письменником низки антропонімів на позначення церковних діячів, теонімів і релігійних термінів розкриває увесь поняттєвий складник теми релігії в серії романів про Роберта Ленґдона.

Ключові слова: лексико-стилістичні засоби, ідіостиль, релігія, романи Дена Брауна.

Постановка проблеми. Мовна репрезентація творчого методу Дена Брауна в серії романів про Роберта Ленґдона є актуальною проблемою сучасного мовознавства. Зважаючи на значну популярність автора на світовій літературній арені, інтерес, що зростає, до його творчого надбання як у всьому світі, так і в Україні, вивчення мови письменника, прийомів і технік його індивідуального стилю стає предметом особливої дослідницької уваги.

Беручи до уваги тематичну різнорідність текстів автора, уважаємо за доцільне виокремити релігійний складник, що є однією з композиційних основ серії романів про Роберта Ленґдона. У цьому контексті звернення до релігійної тематики в текстах романів спричинює докорінний перегляд як автором, так і читачем фундаментальних доктрин християнського вчення. Таке переосмислення глибинних істин відбувається крізь призму сьогодення, у якому суспільство поступово відходить від дотримання канонів церкви. За цих обставин питання вивчення особливостей мовного представлення Деном Брауном теми релігії, поданої в художніх образах, є особливо важливим під час комплексного дослідження лінгвістичного аспекту ідіостилістики художнього тексту окремого автора.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз лексико-семантичних характеристик ідіостилю та особливостей його репрезентації в художніх творах письменника в межах лінгвостилістичних досліджень неодноразово привертав увагу багатьох лінгвістів. Варто зазначити, що авторська манера викладу твору вивчається дослідниками в межах різних підходів, а саме: системно-структурного (В.В. Виноградов [1]), комунікативно-когнітивного (О.О. Селіванова [2]), функціонально-домінантного (І.А. Сидоренко [3]) та інших, кожен із яких, попри орієнтування на окремі аспекти мови й мовлення, спрямований на комплексний розгляд художнього твору та місця автора в ньому. Водночас питання використання певних мовно-виражальних форм для словесної передачі навколишньої дійсності в площині структурно-стильового аналізу тексту залишається нагальним і сьогодні, оскільки крізь призму індивідуальної естетики слова стає можливим вивчення індивідуально-авторської картини світу.

Тому **метою статті** є встановлення мовностилістичних особливостей ідіостилю Дена Брауна шляхом розгляду способів репрезентації релігійної тематики в серії романів про Роберта Ленґдона.

Матеріалом дослідження слугували фрагменти з художніх творів Дена Брауна із циклу романів про Роберта Ленґдона: «Angels & Demons» і «Inferno». Обсяг матеріалу – 102 текстові фрагменти, об'єднані спільною темою релігії.

Виклад основного матеріалу. Висвітлення теми релігії в романах американського письменника Дена Брауна є однією з композиційних основ його творів. У дослідженні О.В. Бессараб [4, с. 3] розглядає проблему релігії в текстах автора як таку, що у XXI столітті сприяла створенню нового релігійного роману. Пояснюється це виявом зацікавлення до надприродного, існуванням позбавленої сенсу реальності, яка тисне і гнітить тощо. Водночас суспільство у творах складається з атеїстів та агностиків, які, попри переконання, демонструють свою релігійність.

Зважаючи на втрату людьми віри в Бога, Ден Браун у романі «Янголи і демони» порушує більш глибинні питання, зокрема

роль церкви в житті кожного окремого індивіда, чого вона нас навчає та яку боротьбу веде з наукою, чи можливе мирне співіснування цих двох феноменів [5]. Вирішення всіх цих питань відбувається навколо головної інтриги твору – можливого знищення серця католицької церкви, міста-держави Ватикану. На противагу цьому, у романі «Інферно» порушуються питання світових релігій, їх сутностей і характерних особливостей.

Виконаний аналіз теоретичних джерел дав нам змогу під час здійснення експериментальної частини дослідження спиратися на принципи функціонального підходу, який уможливлює виокремлення провідних елементів індивідуальної творчої манери Дена Брауна. Застосування цього напряму орієнтоване на виявлення особливих способів передачі ідей з використанням низки мовних засобів [3, с. 300].

З огляду на це, поділяючи думку Т.М. Єрошенко [6, с. 178], можемо стверджувати, що однією з головних характеристик твору художньої літератури є образність, а кожен твір Д. Брауна із циклу романів про Роберта Ленґдона постає як своєрідна єдність художніх образів, загадок і протистоянь. Під цим кутом зору передача образності як лінгвістичної категорії відбувається шляхом створення художніх образів, представлених різними стилетвірними засобами, а саме: *теонімами, термінами, епітетами, антропонімами, метафорами, порівняннями, реаліями, перифразами та хрематонімами* [7].

Утілення теми релігії в обох романах доцільно розпочати з розгляду її головних складників, а саме назв релігій і вірувань, що мають місце у творах [8; 9]: *Pantheism, Christianity, Islam.* При цьому християнство та іслам не просто постають як дві окремі релігії, а порівнюються й унаслідок цього прослідковуються їх спільні риси: *"Mosques and cathedrals are startlingly similar," Mirsat proclaimed;* ***"The traditions of East and West are not as divergent as you might think!"; "Both Christianity and Islam are logocentric,"*** *he told his students, "meaning they are focused on the Word".* Звернемо увагу, що автор не залишається осторонь фундаментальних основ обох віровчень і проводить між ними чітке розмежування, зазначаючи, що ця різниця покладена в основу мистецтва двох культур [9]: *In Christian tradition, the Word became flesh in the book of John: 'And the Word was made flesh, and He dwelt among us.' Therefore, it was acceptable to depict the Word as having a human form. In Islamic tradition, however, the Word did not become flesh, and therefore the Word needs to remain in the form of a word ... in most cases, calligraphic renderings of the names of the holy figures of Islam.*

Як видно з прикладу, в основу культур покладений глибинний сенс слова як основи віросповідання. При цьому значення способу вираження цього слова вкрай різняться в зіставлених культурах [9]: *One of Langdon's students had summed up the complex history with an amusingly accurate marginal note:* ***"Christians like faces; Muslims like words".*** Таке заглиблення в історію релігії демонструє знання письменника в цій предметній сфері.

Утім найбільше протистояння, яке точиться між релігією й наукою, спостерігаємо в романі «Янголи і демони». Ці два складники життя постійно переважали однин одого, і навіть на сучасному етапі розвитку світової спільноти не існує чіткого визначення вагомості лише одного із цих феноменів та абсолютного нівелювання канонами іншого. Так, у романі «Янголи і демони» знайомство Роберта Ленґдона з директором ЦЕРНу Максиміліаном Колером відбувається з обговорення сучасного стану науки та її дотичності до релігії. У цьому контексті обидва науковці наводять власні тези щодо трактування співіснування двох радикально протилежних сфер, розглядаючи їх як запеклих, непримиренних ворогів. Саме тому для втілення образу боротьби автор використовує метафори, що додають загальній картині тексту експресивності й глибокої виразності:

1) "Murdered by the church for revealing scientific truths. ***Religion has always persecuted science****";*

2) ***The battle between science and religion is still raging****, Mr. Langdon. It has moved from the battlefields to the boardrooms, but it is still raging"* [8].

Як бачимо, автор підкреслює вагомість віри, зокрема релігії, і навіть можна помітити, що він перестає бути просто оповідачем у романі, а стає на захист тих, хто підтримує ідеї рівності церкви та науки. Із цією метою він уживає порівняння, яке відображає всю повноту своїх поглядів: *He held that* ***science and religion were not enemies, but rather allies-two different languages telling the same story,*** *a story of symmetry and balance… heaven and hell, night and day, hot and cold, God and Satan.*

Водночас варто зазначити, що, попри розмежування між двома різними сферами людської діяльності, письменник усетаки представляє їх у декількох іпостасях. Передусім автор засуджує науку за її, на його переконання, відносно занижене ставлення до людей як істот, що населяють Землю: *Science proclaims that Planet Earth and its inhabitants are a meaningless speck in the grand scheme. A cosmic accident* [8]. Як бачимо з прикладу, проблемне співіснування двох протилежних світів вербально виражене за допомогою образного порівняння *Planet Earth and its inhabitants are a meaningless speck in the grand scheme*, смислове навантаження якого створює ефект підсиленої емоційності й напруження.

Подібне засудження науки спостерігаємо й у протистоянні «наука-релігія» [8]: *Does science hold anything sacred? Science looks for answers by probing our unborn fetuses. Science even presumes to rearrange our own DNA. It shatters God's world into smaller and smaller pieces in quest of meaning… and all it finds is more questions.* Ден Браун у цьому випадку метафорично зображує науку як зло, що стоїть на заваді духовного розвитку особистості. Більше того, саме наука «засліплює» людям очі, і вони нівелюють усім, окрім наукових здобутків [10]. Аналіз наведеного фрагмента засвідчує, що, крім риторичного запитання про існування святості в науці, остання за допомогою лексико-стилістичного прийому персоніфікації – *It shatters God's world into smaller and smaller pieces in quest of meaning* – вирізняється своїм конкретизованим, певною мірою могутнім образом, який стає більш доступним для сприйняття.

Для кращого розуміння зображуваної боротьби між науковою й релігійною сферами розглянемо приклад, за допомогою якого письменник метафорично описує науку як таку, що не має жодного стосунку до духовного світу: *Science, by definition, is soulless. Divorced from the heart* [8]. Вербально загострення конфлікту представлено шляхом використання прикметників *soulless* і *divorced,* що створюють ефект градації емоцій реципієнта при прочитанні цього фрагмента. Крім того, спираючись на головну проблему роману «Янголи і демони», а саме занепад віри людей у Бога, можливостей співіснування релігії й науки, автор створює власне співвідношення між двома компонентами життя «науковий прогрес – релігія», у якому перевагу отримує останній: *Scientific growth is exponential. It feeds on itself like a virus. … We are spinning out of control.* Із наведеного

прикладу можна помітити, що причинно-наслідковий зв'язок між науковою сферою та життям людей представлений шляхом використання образного порівняння *It feeds on itself like a virus* і метафори *We are spinning out of control,* логічна послідовність значень яких являє собою струнку цілісність сказаного у вигляді стилістичного прийому градації.

Підсилення впливу на реципієнта в цьому випадку відбувається за рахунок проведення паралелей між радикально протилежними поняттями. І тому, аби ще більше не загострювати конфлікт, письменник займає позицію нейтралітету, вербально показуючи, що ці дві сфери мають спільну мету. Водночас, аби пояснити, що саме є однією з причин давнього конфлікту, письменник демонструє цю історію вустами камерарія й робить це недарма, адже читач може безапеляційно повірити релігійній особі стосовно питань церкви [11, с. 582]. Так, камерарій виголошує: ***They denounce God as a hallucination-a delusional crutch for those too weak to accept that life is meaningless.*** *I could not stand by while science presumed to harness the power of God himself* [8]! На мовному рівні зазначене протистояння представлено у вигляді метафоричного порівняння Бога з ілюзією та з використанням епітетів *too weak* і *meaningless,* семантичне наповнення яких має односпрямовану дію й містить негативну конотацію.

Відхилення цих серйозних звинувачень відбувається контраргументами науковця Вітторії Ветри, яка для пояснення своїх переконань послуговується науковою термінологією, що на мовному рівні представлена у вигляді стилістичного прийому порівняння: *My father was on your quest! A parallel path! Why couldn't you see that?* ***God is not some omnipotent authority looking down from above, threatening to throw us into a pit of fire if we disobey. God is the energy that flows through the synapses of our nervous system and the chambers of our hearts! God is in all things!***

Окрім таких конфронтацій, у романах спостерігаємо й дещо власне авторську позицію щодо теми релігії, яка є досить цікавою, адже її представлення є образним порівнянням із певними предметами та явищами навколишньої дійсності із застосуванням лексичних опозицій для розмежування окремих образів та увиразнюючи загальну атмосферу розповіді:

1) ***Religion is like language or dress.*** *We gravitate toward the practices with which we were raised* [8].

2) Religions are not born from scratch. They grow from one another. ***Modern religion is a collage… an assimilated historical record of man's quest to understand the divine*** [9].

Разом із цим письменник робить доволі розумний крок і неповністю стає на бік духовності: *With faith we are accountable to each other, to ourselves, and to a higher truth.* ***Religion is flawed****, but only because man is flawed.* Епітет *flawed* ніби перекреслює всі переваги церкви. Утім його повторне вживання з іменником «людина» знову залишає це питання відкритим для подальших дискусій.

Чільне місце в серії романів для представлення релігійної тематики посідають теоніми, семантика яких варіюється від нейтральної, коли ідеться про такі божества, як *Jesus Christ, the Virgin Mary, God, St. Mark, Buddha, Holy Trinity, the Virgin and Child,* до негативної, коли згадуються *Satan* і *Pegan Gogs* [8; 9].

Для повноти відтворення загальної картини теми, що розглядається, Ден Браун послуговується широким термінологічним апаратом. Крім того, варто зауважити, що певні термінологічні одиниці є досить поширеними в мові й реципієнт може їх знати, як, наприклад, *conclave, camerlegno, righteous and sinners, crypt, prophets, baptisms, bishop,* або такі, що стосуються архітектури церковних будівель і є вузькоспеціальними, як-от: *an ossuary annex, main sanctuary, anteroom, pronaos, narthex, ciborium, transept, minbar* [8; 9].

Проте нерозуміння або незнання окремих термінів компенсується детальним описом церковних приміщень, наприклад, під час зображення мечеті в Стамбулі [9]: *As if to prepare the visitor for what lay ahead, the esonarthex was significantly more ornate than the narthex, its walls made of burnished stone that glowed in the light of elegant chandeliers. On the far side of the serene space stood four doors, above which were spectacular mosaics, which Langdon found himself intently admiring.* Епітети *serene space, elegant chandeliers* і *spectacular mosaics* надають зображуваному інтер'єру пишності та певної легкості, тоді як порівняння *as if to prepare the visitor for what lay ahead, the esonarthex was significantly more ornate than the narthex* вимальовує цілісну просторову картину, яка збуджує увагу читача й підсилює зацікавленість подальшою розповіддю.

Окремим стилетвірним складником у представленні теми релігії є використання хрематонімів на позначення предметів матеріальної культури. Такими в романах Дена Брауна є священні книги, а саме: *Scripture-Matthew, the Old Testament, the book of John: 'And the Word was made flesh, and He dwelt among us'*, а також елементи оздоблення храмів, як-от: *of the most valuable altarpieces in the world – the famed Pala d'Oro, the Ghent Altarpiece.* У такий спосіб, згадуючи ці цінні елементи у світі духовної культури, письменник розкриває всю повноту зображуваного, а також демонструє свої глибокі знання в цій предметній сфері.

Відтворення теми релігії неможливе без уживання онімів на позначення церковних діячів. У романах про Роберта Ленґдона такими є справжні люди, здебільшого папи, які служили католицькій церкві: *Pope Pius IX, Pope Urban VIII, Pope Celestine V, John Paul I, Pope Julius II – Il Papa Terribile, Archbishop Paul Marcinkus, Prophet Muhammad* [8; 9] та інші. Водночас з метою мовного увиразнення романів та уникнення повторів у текстах творів прослідковується використання словосполучення *His Holiness,* яке зі стилістичного погляду є одним із тропів, що образно-описово йменує окремі поняття перифразом. При цьому варто відмітити, що принагідне згадування автором пап та історій, що пов'язані з їхніми іменами, символізують глибокі знання письменника в історії папства загалом і загальної історії Ватикану зокрема.

Цілісність вербального вираження релігії досягається й шляхом урізноманітнення творів реаліями із цієї теми. Саме за допомогою цих художніх засобів передається не тільки ідея цінності понять окремої культури, а й унікальна атмосфера, за допомогою якої автор намагається розширити наш кругозір, долучивши до пізнання нового. Такими реаліями є окремі частини собору Святого Петра: *They were nearing* ***the Niche of the Palliums –*** *the sunken area in the center of the basilica*, *Terra Santa. Holy Ground,* процедура під час обрання нового папи – *It is called* ***'Acclamation by Adoration'***, а також особа, яка на час проведення конклаву володіє всією інформацією про кандидатів на Святий престол, – *Devil's Advocate,* та елементи культури ісламу: *the hour of the akṣam* і *adhān* (заклик до молитви). Варто зазначити, що таке зіставлення двох різних культур з акцентом на окреслення провідних елементів кожної окремо уможливлює яскраве представлення релігійно-культурної самобутності двох світів, що в текстах творів синтезуються автором з метою створення цілісного образу різнорідної релігійної картини світу.

Висновки. Виконаний аналіз особливостей мовного представлення ідеї релігії в художніх творах дає нам змогу стверджувати, що розкриття цієї теми відбувається за допомогою низки засобів художньої виразності, зокрема порівнянь, антропонімів, термінів і реалій, які в комплексі з авторським ставленням до окремих аспектів цього дискутивного явища створюють цілісну картину, що вплітається в загальну сюжетну лінію роману.

Таким чином, релігійний складник у романах Дена Брауна є досить широким поняттям, адже, попри свій зв'язок з іншими аспектами життя суспільства, він у творах письменника також постає уособленням живої істоти, яка веде боротьбу з наукою. Загалом виконаний аналіз мовних репрезентант сфери релігії дав змогу виокремити такі її найчастотніші стилетвірні складники: термінологічні одиниці (29%), порівняння (15%), теоніми (11%) та епітети (14%). До менш поширених засобів можемо зарахувати антропоніми (10%), метафори (8%), хрематоніми (6%), реалії (5%) і перифрази (2%), що допомагають авторові створити бажаний комунікативно-прагматичний ефект і сугестивний вплив на читача.

До перспективних напрямів подальших наукових розвідок щодо мовної репрезентації авторської картини світу вважаємо за доцільне зарахувати вивчення взаємодії лексико-стилістичних і фонетичних засобів актуалізації авторського мовлення та коректного декодування смислового потенціалу художнього тексту.

Література:

1. Виноградов В.В. О языке художественной литературы. Москва : Гослитиздат, 1959. 656 с.
2. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: напрями та проблеми : підручник. Полтава : Довкілля-К, 2008. 711 с.
3. Сидоренко І.А. Підходи до вивчення ідіостилю у лінгвістичних дослідженнях художнього тексту. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія «Філологія (мовознавство)».* 2015. Вип. 21. С. 298–303.
4. Бессараб О.В. Роль і значення релігійної тематики в романах Дена Брауна «Янгели та демони» й «Код да Вінчі». *Вестник СевГТУ. Серия «Филология».* 2008. Вип. 54. С. 3–5.
5. Nidhal Guessoum. (2011) Science and religion in Dan Brown's '*Angels and Demons*'. URL: http://nidhalguessoum.org/science-and-religion-in-dan-browns-angels-and-demons.
6. Єрошенко Т.М. До питання про дослідження індивідуально-авторської картини світу. *Вісник Житомирського державного університету. Серія «Філологічні науки».* 2010. Вип. 52. С. 218–220.
7. Совєтна А.В., Лісун О.В. До проблеми перекладу роману Д. Брауна «Код да Вінчі». *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Філологія».* 2019. № 38.
8. Brown D. Angels and Demons. Great Britain : Cogri books, 2001. 620 p.
9. Brown D. Inferno. Great Britain : Cogri books, 2014. 624 p.
10. Larissa Johnson. (2005) The myth of conflict in Angels and Demons. URL: https://sydneyanglicans.net/news/the_myth_of_conflict_in_angels_and_demons
11. Muratova E., Pulatova D. Angels and Demons novel – A milestone in Dan Brown's creative work. *Bulletin of Science and Practice.* 2020. Vol. 6. № 3. P. 571–584.

Isniuk O. Lexico-stylistic characteristics representing the theme of religion in Robert Langdon book series by Dan Brown

Summary. The article deals with the specificity of linguistic and stylistic features related to the theme of religion in Robert Langdon book series by Dan Brown. The study of theoretical works on the subject revealed that one of the key compositional bases of the texts of the author's works is the religious component. The disclosure of its deep ideas allows the scholars to assert the creation of a new type of novels – the religious novel. It is defined that the experimental part of the linguo-stylistic representation of the theme of religion in Dan Brown's idiostyle should be carried out within the framework of a functional approach, in view of which the study of structural and stylistic analysis of the text implies the identifying of special ways of presenting ideas using certain expressive means. The paper points out that the dynamics of the events unfolding is based on the unity of artistic images, oppositions and confrontations, which are a practical realization of imagery as a linguistic category. From this point of view, the linguistic representation of imagery is incarnated through a number of stylistic techniques, namely: terms, theonyms, epithets, metaphors, similes, realia, anthroponyms, as well as paraphrases and chromatonyms. According to the results of the analysis, it is found out that the expressiveness of the subject sphere of religion is especially pronounced when it is compared with the science. In this context, the ideas of struggle and vicissitudes between the two spheres are embodied through metaphorical expressions, combined with figurative comparisons that express and spatially expand the plane of events, as well as add to the text the effect of deep tension. At the same time, the writer's use of a number of anthroponyms to denote church leaders, theonyms and religious terms reveals the whole conceptual component of the theme of religion in the book series.

Key words: idiostyle, lexico-stylistic devices, religion, Dan Brown's novels.

УДК 811. 111'42
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-1.20

Калюжна А. Б.,
orcid.org/0000-0003-4305-5311
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри ділової іноземної мови та перекладу
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

ВЗАЄМОДІЯ КЛЮЧОВИХ КОНЦЕПТІВ УПРАВЛІНСЬКОГО ДИСКУРСУ

Анотація. Стаття присвячена дослідженню взаємодії ключових концептів англомовного управлінського дискурсу. Розгортання управлінського дискурсу ґрунтується на множинних зв'язках, які виникають між концептами різних рівнів, притаманних цьому дискурсу, у тому числі й взаємозв'язках ключових концептів, зокрема таких ключових концептів, як РИЗИК і НЕПЕРЕДБАЧУВАНА ОБСТАВИНА. На основі взаємодії ключових концептів формується проблематика та цілісність дискурсу, визначається послідовність виділення ключових концептів у межах дискурсу. У статті запропоновано два підходи до визначення механізму взаємодії ключових концептів. У межах першого підходу ключові концепти управлінського дискурсу взаємодіють на основі їх імплікаційних і конвенціональних зв'язків. Імплікаційні зв'язки є аналогом зв'язків реального світу, тоді як конвенціональні відображають логіко-смислові зв'язки дискурсу, які відповідають прийнятому стандарту. Концепти РИЗИК і НЕПЕРЕДБАЧУВАНА ОБСТАВИНА взаємно обумовлюють один одного. Ризик як явище викликає непередбачувану обставину, а непередбачувана обставина через інформаційну невизначеність підштовхує до ризику. Ці концепти пов'язані конвенціональними, імплікаційними, поняттєвими типами зв'язку й мають різний ступінь виділеності на різних етапах розгортання дискурсу. Другий підхід дає змогу розглянути взаємодію концептів на основі семантичних зв'язків лексем-репрезентантів ключових концептів. В управлінському дискурсі взаємозв'язок концептів РИЗИК і НЕПЕРЕДБАЧУВАНА ОБСТАВИНА продемонстровано на прикладі перетинання компонентів лексичних значень лексем, якими вербалізовані ключові концепти в ситуації настання непередбачуваної обставини з можливими негативними наслідками. Наявність у лексичних значеннях лексем-репрезентантів концептів як спільних семантичних компонентів, так і таких компонентів, значення яких реалізуються саме в ситуації настання непередбачуваної обставини з небажаними наслідками, є підставою для взаємозв'язку ключових концептів і визначають ступінь їх виділеності на різних етапах розгортання дискурсу.

Ключові слова: взаємодія концептів, імплікаційні й конвенціональні зв'язки, ключові концепти, лексичне значення, управлінський дискурс.

Постановка проблеми. В умовах сучасних різноманітних викликів управлінська діяльність піддається багатьом зовнішнім факторам. Непередбачувані обставини та ризики належать до явищ, викликаних до життя об'єктивними умовами існування людей і їхньої діяльності в різних сферах. Люди не втрачають інтерес до подібних явищ і намагаються розробити плани уникнути негативного впливу на учасників подій і запобігти небажаним наслідкам. Це стає можливим за умови успішного спілкування в межах управлінського дискурсу. Дискурс є складним комунікативним явищем, яке відбиває різні види знання і стратегії відбору найбільш значущої інформації в контексті, що зумовлює когнітивну обробку отриманої інформації. Множинні зв'язки концептів різних рівнів обумовлюють розгортання смислів певного дискурсу. Аналіз дискурсоутворюючих концептів цього дискурсу та пояснення взаємозв'язків між ними слугують більш детальному розумінню причин, послідовності й наслідків настання небажаних обставин, а також способів виходу із ситуації, що склалася. Саме цим обґрунтована актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Результати дослідження окремих аспектів системи управління з лінгвістичного погляду представлені в роботах багатьох сучасних науковців. Так, Н. Сухачова дослідила концепт МЕНЕДЖМЕНТ як базовий концепт у рамках англомовної терміносистеми менеджменту [1]. У дослідженні Н. Шевченко увагу приділено об'єктивації концепту РИЗИК в англійській мові [2]. Особливостям вербалізації концепту РИЗИК в англомовному управлінському дискурсі присвячено колективне дослідження Н. Прохорової, Ж. Багана, О. Дехніч, Ю. Дригіної [3]. Лінгвокогнітивне дослідження концепту ЕКОНОМІЧНА КРИЗА в економічному дискурсі Н. Олійник не лише розкриває поняттєвий складник, реалізацію концепту в мові, а й висвітлює концепт у діахронічному аспекті в періоди глобальних криз [4], що, безумовно, є дотичним до дослідження. Відомо, що дискурс є середовищем існування концептів. Управлінський дискурс став предметом дослідження Ю. Дригіної [5], О. Качмар [6], Л. Науменко [7] та ін.

Метою статті є встановити й продемонструвати способи взаємодії концептів РИЗИК і НЕПЕРЕДБАЧУВАНА ОБСТАВИНА в англомовному управлінському дискурсі. Гіпотеза дослідження полягає в тому, що розгортання управлінського дискурсу зумовлено, зокрема, ключовими дискурсоутворюючими концептами РИЗИК і НЕПЕРЕДБАЧУВАНА ОБСТАВИНА, які взаємно обумовлюють один одного. Ці концепти пов'язані конвенціональними, імплікаційними, поняттєвими типами зв'язку й мають різний ступінь виділеності на різних етапах розгортання дискурсу. Ці концепти пов'язані не лише імплікаційними логічними зв'язками, а в основі взаємодії лежить взаємозв'язок компонентів лексичних значень мовних одиниць, які вербалізують вказані концепти.

Виклад основного матеріалу. Управлінський дискурс визначається дослідниками по-різному залежно від сфери використання цього поняття, таких як політична, соціальна, ділова,

медіасфера. Незалежно від розбіжностей у визначенні цього феноменуа дослідники погоджуються щодо можливості реалізації цього дискурсу в усних і письмових текстах [8, с. 144]. Услід за О. Качмар управлінський дискурс визначаємо «як мовленнєво-розумову діяльність, обмежену інституціональними межами, що зумовлює тематичну й семантико-прагматичну специфіку її продукту – текстів з теорії та практики менеджменту» [6, с. 57]. У такому дискурсі вербалізація комунікації реалізується у формі «відкритої множини тематично співвіднесених текстів – усних, письмових і технічно опосередкованих [9]. З урахуванням вищесказаного як матеріалу дослідження використано дані лексикографічних джерел, Британського національного корпусу та джерела мережі Інтернет із визначеної галузі.

У сучасному світі успішність діяльності залежить від спрямованості свідомості на ризик, розуміння ризику як невід'ємного компоненту оточуючої реальності, який має бути врахований при прийнятті рішень. Ризик-орієнтована свідомість відзначається високим ступенем орієнтації на неочікувані та непередбачувані обставини будь-якої діяльності [10, с. 124].

Прийняття рішень в обставинах, які залежать не лише від дій людини, але зазнають зовнішнього впливу або залежать від випадковості, є підґрунтям для формування проблематики управлінського дискурсу. Управлінський дискурс вирізняється певною тематичною проблематикою, до якої, зокрема, відносять наступні питання: «проблеми та виняткові події, що описують <…> надзвичайні події, які перешкоджають звичному режиму роботи або ускладнюють робочий процес» та «інформацію про фінанси <…>, що виражає ставлення до витрат, коштів» [6, с. 55–56].

Саме тому як предмет дослідження обрано концепти РИЗИК/RISK і НЕПЕРЕДБАЧУВАНА ОБСТАВИНА/CONTINGENCY, взаємозв'язок яких становить концептуальний каркас визначеної проблематики. Ці концепти вважаємо ключовими концептами згідно з визначеними критеріями [11], а саме такими, що є типовими, характерними, високоймовірними, прогнозованими й маркованими за ознакою їх значущості для управлінського дискурсу і становлять його змістовно-тематичне ядро.

Взаємозв'язок концептів у рамках дискурсу можна розглядати з різних позицій. Так, він може бути описаний у термінах М. Нікітіна як імплікаційний, що відбиває зв'язок реальних фактів (наприклад, причинно-наслідковий зв'язок), і конвенціональний, що має знаковий характер, може бути довільним, умовним [12, с. 92]. Концепт входить у багатовимірну систему імплікаційних зв'язків з іншими концептами, за допомогою свого імплікативного потенціалу – систематизованого узагальненого уявлення «про структуру можливих зв'язків, відношень, залежностей і взаємодій, потенційно прогнозованих для певного класу об'єктів» [13, с. 59].

Об'єктивне існування ризику є обумовленим імовірнісною сутністю багатьох природніх процесів, багатоваріантністю матеріальних та ідеологічних відносин, у які вступають суб'єкти соціального життя [14, с. 27]. Навіть у середовищі з відносно обмеженим рівнем ризику «завжди існує можливість неочікуваних і непередбачуваних наслідків» [15, с. 109].

In very many circumstances, economic agents, even though they may understand

the consequences and probabilities associated with the environment in which they operate, are unable to describe adequately certain complex contingencies that may arise /Nabil I. Al-Najjar, L. Anderlini, L. Felli, Unforeseen Contingencies/.

Водночас навіть, якщо і має статися щось непередбачуване, воно може бути враховане під рубрикою ризика [10, с. 77].

A risk is an event that 'may' occur. The probability of it occurring can range anywhere from just above 0 percent to just below 100 percent /www.mindtools.com/.

У теорії управління ризик розглядається як атрибутивна загальносоціологічна характеристика будь-якого виду цілеспрямованої діяльності людини, яка здійснюється в умовах ресурсних обмежень і наявності вибору оптимального способу досягнення усвідомлених цілей в умовах інформаційної невизначеності. Іншими словами, «ризик – це можливість того, що дії людини або їхні результати приведуть до негативних або позитивних наслідків» [16].

Можна зробити висновок, що між ризиком і непередбачуваною обставиною існує логічний причинно-наслідковий зв'язок: ризик як явище може створити непередбачувану обставину, а непередбачувана обставина через інформаційну невизначеність підштовхує до ризику. Таким чином, концепти РИЗИК і НЕПЕРЕДБАЧУВАНА ОБСТАВИНА взаємно обумовлюють один одного. Тому взаємодію концептів управлінського дискурсу встановлюємо на основі їх імплікаційних і конвенціональних зв'язків, тому що один концепт може передбачати й «викликати» (імплікувати) інший [12, с. 94], при цьому один концепт актуалізує у свідомості інший, інформаційно більш важливий, і налаштовує свідомість на цей останній, наприклад:

Where these conditions do not prevail <...> writing, setting, and enforcing comprehensive contracts which try to predict all contingencies and deal with all possible risks becomes very difficult and costly /BNC, HXT/.

Дослідження концептів має на мені дослідження мовної свідомості носіїв мови. Наявність у людини образного та вербального мислення пояснює двоїсту природу концепту як реалії лінгвістичної та екстралінгвістичної [17, с. 49]. Кожен концепт займає визначене місце в концептофсері, яке детерміноване системою знань і різноманітними формами досвіду в різних видах діяльності. На підставі цього поняттєво-сутнісну класифікацію концептів уважають первинною [18, с. 113]. Концепт виконує екстенсіональну логічну функцію та охоплює певну сукупність конкретних ситуацій (реальних або потенційних), які відповідають поняттєвому визначенню ситуацій цим концептом [18, с. 113].

Комунікативно-когнітивний простір тексту/дискурсу визначає номенклатуру концептів і мовних структур, що їх маніфестують. Концептуальний простір дискурсу формується на основі зближення загальних ознак концептів, які репрезентуються на поверхневому рівні тексту словами й реченнями однієї семантичної галуз, що зумовлює певну цілісність концептосфери тексту [19, с. 87].

Опис семантичного простору концепту полягає в наведенні значень лексем, що входять до нього й передають інформацію про певний фрагмент дійсності, структурований у вигляді концептуальної та мовної «картин світу». Їх співвідношення забезпечується можливістю відтворення відповідних поняттєвих фрагментів концептуальної «картини світу» за допомогою польового структурування лексичних одиниць [20, с. 231–238].

Услід за О. Шейгал уважаємо, що значення лексем – імен відповідних концептів, крім змістовного мінімуму значення,

яке об'єктивоване в словниковій дефініції, включають широкий інформаційний потенціал або поле асоціативних ознак, які в разі вербалізації номінативними одиницями утворюють тезаурус відповідної предметної області [21, с. 95].

Семантичний аналіз лексем *contingency* і *risk* дає змогу використати отримані результати для пояснення взаємозв'язку цих концептів у межах управлінського дискурсу.

Іменами концептів РИЗИК і НЕПЕРЕДБАЧУВАНА ОБСТАВИНА вважаємо лексеми *risk* і *contingency,* відповідно, згідно з критерієм визначення імені концепту. А саме іменем концепту може бути передусім слово або у випадку багатозначності один із його лексико-семантичних варіантів [22, с. 99–100]. Таке слово має бути домінантою (ядром) лексико-семантичного поля й отримує статус імені концепту як мовний знак, що найбільш повно й адекватно передає зміст концепту [22, с. 29]. Тобто ключове слово, що називає концепт, має збігатися з домінантою відповідного синонімічного ряду [23, с. 18], містити ядерні ознаки концепту в лексичній структурі [24, с. 97], мати найбільший обсяг семантичних ознак [25, с. 85], характеризуватися високою частотністю в мові (залежно від типу дискурсу, місця спілкування й учасників спілкування) [24, с. 99].

Синонімічний ряд лексем, що вербалізують концепт РИЗИК в управлінському дискурсі, становлять лексеми *risk, chance, danger, hazard, jeopardy, likelihood, menace, peril, possibility, probability, prospect, speculation, threat, uncertainty, hazard,* об'єднані спільною (інтегральною) семою 'можливість шкоди або втрати' (the possibility of harm or loss). Лексему *risk* уважаємо домінантою цього синонімічного ряду як стилістично нейтральній і найбільш загальний за смислом член синонімічного ряду.

Синонімічний ряд лексем, що вербалізують концепт НЕПЕРЕДБАЧУВАНА ОБСТАВИНА в управлінському дискурсі, становлять лексеми *contingency, accident, chance, emergency, event, eventuality, happening, incident, juncture, possibility, uncertainty,* об'єднані спільною (інтегральною) семою 'те, що може трапитись' (something that might possibly happen). Лексему *contingency* вважаємо домінантою цього синонімічного ряду як стилістично нейтральній і найбільш загальний за смислом член синонімічного ряду.

Базові властивості концепту НЕПЕРЕДБАЧУВАНА ОБСТАВИНА обумовлені основними словниковими значеннями лексеми *contingency* [26; 27; 28; 29; 30; 31]. Ця лексема полісемічна (багатозначна), тобто може використовуватися на позначення різних явищ дійсності. Оскільки між значеннями багатозначного слова існує певний зв'язок, їх можна вважати значеннями одного слова, при цьому реалізація того чи іншого значення здійснюється залежно від лексичного оточення, контексту або ситуації, загальної тематики мовлення [32].

В управлінському дискурсі реалізовані такі значення лексеми *contingency*:

– майбутня подія або обставина, яка є можливою, але не може бути передбачена напевно (a future event or circumstance which is possible but cannot be predicted with certainty), наприклад:

This is more problematic, since threats generally refer to some future contingency rather than the present /BNC, GVR/;

– можливість, до якої треба підготуватися (a possibility that must be prepared for), наприклад:

over time the parties modified and adapted their positions to cope with new problems, issues and contingencies /BNC, HY9/;

– підготовка (ресурс) на випадок можливої небажаної події (a provision for a possible event or circumstance; something done in order to prepare for a possible bad event), наприклад:

There are many of us who feel that it is sheer wilfulness if one assumes that there will be no contingency in the course of the year that needs to be budget (unclear) /BNC, KGX/;

– випадкові додаткові витрати (an incidental expense), наприклад:

At a special meeting of the SCS a rule change empowered the society to use 1 per cent of net profits for any contingency that may arise in connection with the business of the Society' including political representation /BNC, CCR/;

– випадковість (the absence of certainty in events).

A contingency is the chance occurrence /https://corporatefinanceinstitute.com/.

Властивості концепту РИЗИК обумовлені основними словниковими значеннями лексеми *risk* [26; 27; 28; 29; 30; 31]:

– можливість ушкоджень, утрати (the possibility of suffering harm or loss), наприклад:

He thinks we shouldn't go ahead with the plan because of the risks involved/because of the risk of failure /www.thefreedictionary.com/;

– те, що становить невизначену небезпеку (a factor, thing, element, or course involving uncertain danger):

Every business faces risks that could present threats to its success. Risk is defined as the probability of an event and its consequences. /www.infoentrepreneurs.org/;

– можливість того, що станеться щось неприємне або небажане (the possibility that something unpleasant or unwelcome will happen):

The national companies such as Mexico and Venezuela are still re-organizing themselves and obviously a lot of time, effort and nervous energy is being spent by people on figuring out what to do in the C I S, where there are obviously great opportunities, but great risks as well /BNC, HUP/;

– особа або річ, яка становить загрозу або є джерелом небезпеки (a person or thing regarded as a threat or likely source of danger), наприклад:

In terms of insurance eligibility, the couple constituted a bad risk /dictionary.cambridge.org/;

– особа або річ, яка в певних обставинах може виявитися доброю або поганою (a person or thing regarded as likely to turn out well or badly in a particular context or respect):

The company is quite a good risk (= safe to lend money to) /dictionary.cambridge.org/;

– можливість фінансових збитків (the possibility of financial loss):

To measure and maximize their value, firms must be able to measure and manage their total risk, which includes risks pertaining to underwriting, reserves, bonds, stocks and receivables /ERM report card/.

У свідомості людини будь-яке слово та концепт, «прихований» за словом, включені до категоріальної мережі та пов'язані багатьма асоціативними зв'язками [33, с. 133]. Хоча диференційні ознаки, які виражені семами, не порівнюються з відповідними референтами й іншими феноменами світу, саме мова стає засобом проникнення до концептуальної системи [33, с. 131–133]. І лише з допомогою мови стає можливим пізнати концепт, описати його структуру та когнітивні ознаки, що її утворюють.

Лексема передає семантичний зміст у лексичній формі, яка розкривається словниковою статтею, а концепт через лексичну форму передає когнітивний зміст [17, с. 49]. Лексико-семантичні варіанти слова утворюють мережу, відправною точкою до якої є центральне значення лексичної одиниці. Центральним уважають «інтуїтивно домінуюче значення, а всі решта створюються шляхом унесення мінімальних семантичних відмінностей» [34, с. 538–594]. Вивчення лексем передбачає, зокрема, «пошук у їх семантиці причин і шляхів еволюції, перехресність з іншими лексемами» [17, с. 49]. Кожен ЛСВ багатозначного слова вступає в особливі системні зв'язки з іншими елементами лексики [35, с. 159]. Наявність спільних сем у значеннях імен концептів *risk* і *contingency* дає підстави віднести їх до одного концептивного поля, поля, «яке включає певну кількість ментальних одиниць, імена яких поєднані якимось спільним, наскрізним семантичним стрижнем» [23, с. 271]. Такою спільною ознакою вважаємо наявність семи 'можливість' (possibility), що також пояснює взаємозв'язок концептів, вербалізованих указаними лексемами.

Організація концептосистем є складною та детермінована «системологічним алгритмом – ієрархічністю» [23, с. 171], за якою ієрархічно структуровані групи концептів організовані за принципом «матриця – конституент» [23, с. 271]. Автор не ставить завдання описати взаємоз'язок концептів як ієрархічно-структуроване угрупування. Водночас, на думку автора, взаємозв'язок ключових концептів РИЗИК і НЕПРЕДБАЧУВАНА ОБСТАВИНА управлінського дискурсу можна пояснити наявністю спільних компонентів лексичних значень лексем-репрезентантів. Таке перетинання компонентів лексичних значень реалізується в дискурсі, зокрема в межах термінологічного словосполучення *contingency planning*, і відповідного концепту, який виступає як матриця. Лексема *contingency*, крім прямої номінації об'єктивних явищ дійсності як модифікатора, входить до закріпленого термінологічного словосполучення *contingency plan/planning*, притаманного управлінському дискурсу [36]. У свою чергу, концепт PLANNING є концептом, який входить до ядра управлінського дискурсу, оскільки репрезентує один із основних видів діяльності – планування, разом з організацією, вирішенням завдань, контролем [8, с. 145]. У цьому випадку опорний компонент словосполучення *planning* реалізує свої значення, які профілюються в домені МОЖЛИВІСТЬ/ВИПАДКОВІСТЬ, позначеному лексемою *contingency*. Домен є «семантичною структурою, що функціонує як основа (фонового знання, «що підтримує» концепт і без якого він не може бути зрозумілий)» [37, с. 15]. Таким чином, ідеться про планування в ситуації, спричиненій випадковістю, можливістю. Важливим є те, що в управлінському дискурсі під такою можливість насамперед розглядається можливість негативних наслідків.

A contingency is the chance occurrence that a future event is likely to cause a negative impact on an organization or person /https://corporatefinanceinstitute.com/.

Наступні приклади демонструють взаємозв'язок ключових концептів РИЗИК і НЕПЕРЕДБАЧУВАНА ОБСТАВИНА саме з позицій перетинання компонентів лексичних значень лексем, якими вони вербалізовані.

(1) *Contingency addresses the risk at the time the event occurs and attempts to reduce its negative effects* /J.F. Heimann, Contingency planning as a necessity/.

У прикладі (1) лексема *risk*, яка вербалізує концепт РИЗИК, реалізує можливість настання неприємних або небажаних наслідків, до яких варто бути готовим. Лексема *contingency* реалізує значення 'підготовка на випадок можливої небажаної події'.

Приклади (1) і (2) також демонструють послідовність виділеності концептів на різних етапах розгортання дискурсу. Заходи щодо уникнення або пом'якшення небажаних наслідків мають розроблятися заздалегідь, але реалізуються лише під час настання загрозливої ситуації.

(2) *If a business decides to mitigate or accept the risk, it will benefit from having a contingency plan in place to deal with the situation should it occur* /Risk Assessment & Contingency Planning/.

У прикладі (3) концепт РИЗИК вербалізований лексемами *threats* і *risk*. Лексема *threat* реалізує значення 'можливість того, що станеться щось неприємне або небажане', тоді як лексема *risk* реалізує значення 'можливість фінансових збитків'. Лексема *contingency* в складі словосполучення *contingency planning* реалізує значення 'підготовка на випадок можливої небажаної події':

(3) *Any unavoidable threats with potentially disastrous consequences, and any with serious consequences and more than low probability of happening, would require preventive measure, protection, insurance and contingency planning as essential courses of action. Avoidable threats with the same consequences and probability levels would, on the other hand, require strict disciplines for avoidance, preventive measures and consideration of contingency planning should they arise anyway. Threats which have potentially serious consequences but low probability of happening, and those whose impact is unlikely to be material, would require protection and preventive measure if they are unavoidable, or avoidance and preventive measure if avoidable, so long as these are cost-effective. Otherwise, the risk should simply be accepted* /BNC, HC1/.

Приклад (4) демонструє зв'язок між концептами РИЗИК і НЕПЕРЕДБАЧУВАНА ОБСТАВИНА шляхом перетинання компонентів лексичних значень мовних одиниць, що їх вербалізують, а саме 'випадкові додаткові витрати' лексеми *contingency* та 'можливість фінансових збитків' лексеми *risk*:

(4) *So many people think contingency is a cost management concern, they forget that it's actually the integration point between cost and risk* /M. Vaughan, Managing risk and contingency/.

Наведені приклади демонструють взаємозв'язок між концептами РИЗИК і НЕПЕРЕДБАЧУВАНА ОБСТАВИНА в ситуації можливих небажаних наслідків шляхом перетинання лексичних компонентів засобів, які вербалізують указані концепти (рис. 1). Так, лексема *contingency*, крім значень 'випадковість' і 'майбутня подія або обставина, яка є можливою, але не може бути передбачена напевно', реалізує значення 'підготовка на випадок можливої небажаної події' та 'випадкові додаткові витрати' саме в ситуації, яка є загрозливою, може мати серйозні негативні наслідки, і репрезентована мовними одиницями на позначення концепту РИЗИК.

Висновки. Розгортання смислів і динаміки управлінського дискурсу ґрунтується на множинних зв'язках, які виникають між концептами різних рівнів притаманних цьому дискурсу, у тому числі й взаємозв'язках ключових концептів. У результаті дослідження встановлено й продемонстровано взаємодію ключових концептів РИЗИК і НЕПЕРЕДБАЧУВАНА ОБСТАВИНА англомовного управлінського дискурсу з позицій двох підходів. У межах першого підходу ключові концепти дискурсу взаємодіють на основі їх імплікаційних і конвенціональних

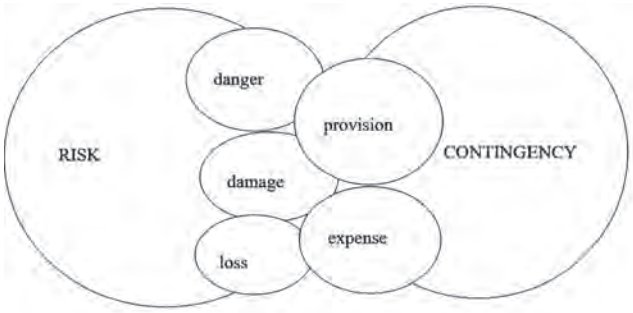

Рис. 1. Взаємозв'язок ключових концептів у ситуації настання непередбачуваної обставини з можливими негативними наслідками

зв'язків, тобто, з одного боку, відбивають зв'язки, притаманні зв'язкам реального світу, з іншого боку, відображають логіко-смислові зв'язки управлінського дискурсу. Концепти РИЗИК і НЕПЕРЕДБАЧУВАНА ОБСТАВИНА взаємно обумовлюють один одного. Ці концепти пов'язані конвенціональними, імплікаційними, поняттєвими типами зв'язку. Другий підхід дає змогу розглянути взаємодію концептів на основі семантичних зв'язків лексем-репрезентантів ключових концептів. В управлінському дискурсі взаємозв'язок концептів РИЗИК і НЕПЕРЕДБАЧУВАНА ОБСТАВИНА продемонстровано на прикладі перетинання компонентів лексичних значень лексем, які вербалізують ключові концепти. Наявність у лексичних значеннях лексем-репрезентантів концептів як спільних семантичних компонентів, так і таких компонентів значення, які реалізуються саме в ситуації настання непередбачуваної обставини з можливими негативними наслідками, є підставою для взаємозв'язку ключових концептів і визначає ступінь виділеності на різних етапах розгортання дискурсу. Перспективою дослідження може буди виділення й аналіз інших концептів управлінського дискурсу з погляду ієрархічних зв'язків між ними.

Література:

1. Сухачова Н. Концепт МЕНЕДЖМЕНТ як основний складник англомовної терміносистеми менеджменту. *Філологічні науки :* збірник наукових праць. 2011. № 9. С. 93–99.
2. Шевченко Н.О. Концепт «Ризик» і його об'єктивація в англійській мові. *Проблеми семантики, прагматики та когнітивної лінгвістики.* 2012. Вип. 21. С. 550–560. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psptkl_2012_21_70.
3. Вербализация концепта «РИСК» в англоязычном управленческом дискурсе / Ж. Баган, О.В. Дехнич, Ю.А. Дригина, Н.О. Прохорова. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/151227562.pdf.
4. Олейник Н.А. Концепт ЭКОНОМИЧЕСКИЙ КРИЗИС в англоязычном экономическом дискурсе 1930-х и 2000-х годов : дисс. … канд. филол. наук : 10.02.04. Харьков, 2015. 245 с.
5. Дрыгина Ю.А. Особенности и перспективы лингвистического исследования управленческого дискурса. *Современные проблемы науки и образования*. 2013. № 5. URL: http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=10571 (дата обращения: 29.01.2021).
6. Качмар О.Ю. Концептуальні особливості основних типів американського управлінського дискурсу. *Вісник Харківського національного університету.* Харків, 2013. № 1051. С. 52–57.
7. Науменко Л.П. Діловий англомовний дискурс у ключових концептах. *Культура народов Причерноморья*. 2004. № 49. Т. 1. С. 40–44.
8. Щербин В.К. Дискурсообразующие концепты управленческого дискурса. *Ученые записки УО «ВГУ им. П. М. Машерова» :* сборник научных трудов. Витебск : ВГУ имени П.М. Машерова, 2014. Т. 17. С. 141–146. URL: https://lib.vsu.by/jspui/bitstream/123456789/5308/1/t17p141.pdf.
9. Данюшина Ю.В. Управленческая коммуникология и организационная дискурсивная лингвистика (межкультурный критический анализ управленческого дискурса). *Филология и человек*. 2012. № 4. С. 7–20. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/upravlencheskaya-kommunikologiya-i-organizatsionnaya-diskursivnaya-lingvistika-mezhkulturnyy-kriticheskiy-analiz-upravlencheskogo.
10. Общество риска и человек: онтологический и ценностный аспекты: монография / под редакцией В.Б. Устьянцева. Саратов : Саратовский источник, 2006. 295 с.
11. Калюжна А.Б. Лінгвокогнітивні характеристики ключових концептів англомовного детективного дискурсу : дис. … канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2017. 264 с.
12. Никитин М.В. О семантике метафоры. *Вопросы языкознания*. 1979. № 1. С. 91–102.
13. Никитин М.В. Развернутые тезисы о концептах. *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2004. № 1. С. 53–64.
14. Альгин А.П. Риск и его роль в общественной жизни. Москва : Мысль, 1989. 188 с.
15. Гидденс Э. Судьба, риск и безопасность. *Thesis*. 1994. Вып. 5. URL: https://igiti.hse.ru/data/417/313/1234/5_2_1Gidd.pdf.
16. Вишняков Я.Д. Общая теория рисков : учебное пособие для студ. высш. учеб. заведений. Москва : Издательский центр «Академия», 2008. 368 с. URL: https://finances.social/povedenie-organizatsionnoe/obschaya-teoriya-riskov-ucheb-posobie-dlya.html.
17. Кудинова Е.А. Концепт и его соотнесение с лексико-семантическим полем. *Филологические науки. Вопросы теории и практики*. Тамбов : Грамота, 2008. № 1 (1) : в 2 ч. Ч. II. С. 48–50.
18. Федулова М.Н. Система концептов в юридическом дискурсе. *Вопросы психолингвистики*. 2017. № 4 (34). С .106–115.
19. Бабенко Л.Г. Филологический анализ текста. Основы теории, принципы и аспекты анализа. Москва : Академический Проект, 2004. 464 с.
20. Алефиренко Н.Ф. Теория языка. Вводный курс : учебное пособие для студ. филол. спец. высш. учеб. заведений. Москва : Издательский центр «Академия», 2007. 368 с.
21. Шейгал Е.И. Семиотика политического дискурса : дисс. ... докт. филол. наук : 10.02.19. Волгоград, 2000. 440 с.
22. Воркачев С.Г. Счастье как лингвокультурный концепт. Москва : ИТДГК «Гнозис», 2004. 192 с.
23. Приходько А.Н. Концепты и концептосистемы. Днепропетровск : Белая Е.А., 2013. 307 с.
24. Попова З.Д., Стернин И.А. Очерки по когнитивной лингвистике. Воронеж : Истоки, 2003. 191 с.
25. Стернин И.А., Саломатина М.С. Семантический анализ слова в контексте. Воронеж : Истоки, 2011. 150 с.
26. URL: https://www.collinsdictionary.com/.
27. URL: https://dictionary.cambridge.org/.
28. URL: https://www.linguee.com/english-russian.
29. URL: https://www.macmillandictionary.com/dictionary/british/a-good-bad-risk.
30. URL: https://www.thefreedictionary.com/risk.
31. URL: https://www.yourdictionary.com/.
32. Лингвистический энциклопедический словарь / под ред. В.Н. Ярцевой ; Институт языкознания АН СССР. Москва : Советская энциклопедия, 1990. 682 с. URL: http://tapemark.narod.ru/les/.
33. Пименова М.В. Терминология когнитивной лингвистики концептуальная система и концептуальная картина мира. *Термінологічний вісник*. 2013. Вип. 2 (1). С. 129–134.
34. Лакофф Дж. Женщины, огонь и опасные вещи: Что категории языка говорят нам о мышлении. Москва : Языки славянской культуры, 2004. 792 с.

35. Яковлюк А.Н. Лексико-семантический вариант как связующее звено между многозначным словом в языке и его реализацией в речи. *Вестник Челябинского государственного университета. Серия «Филология. Искусствоведение».* 2009. № 34 (172). Вып. 36. С. 156–162.
36. A Dictionary of Business and Management. URL: https://www.oxfordreference.com/view/10.1093/acref/9780199234899.001.0001/acref-9780199234899?btog=chap&hide=true&jumpTo=cont&page=76&pageSize=20&skipEditions=true&sort=titlesort&source=%2F10.1093%2Facref%2F9780199234899.001.0001%2Facref-9780199234899.
37. Croft W., Cruse A.D. Cognitive Linguistics. New York : Cambridge University Press, 2004. 374 p.

Джерела ілюстративного матеріалу:

Al-Najjar Nabil I., Anderlini L., Felli L. Unforeseen Contingencies. URL: http://www.homepages.ucl.ac.uk/.

BNC – British National Corpus. URL: http://thetis.bl.com.

ERM report card: does Enterprise Risk Management really deserve all the attention it's been getting? URL: https://www.thefreelibrary.com/ERM+report+card%3A+does+Enterprise+Risk+Management+really+deserve+all...-a0153707611.

Heimann J.F. Contingency planning as a necessity. Paper presented at Project Management Institute Annual Seminars & Symposium, Houston, TX. Newtown Square, PA : Project Management Institute, 2000. URL: https://www.pmi.org/learning/library/contingency-planning-necessity-risk-assessment-8898.

URL: https://www.infoentrepreneurs.org/en/guides/.

URL: https://www.mindtools.com/pages/article/newPPM_78.htm.

Risk Assessment & Contingency Planning. URL: https://smallbusiness.chron.com/risk-assessment-contingency-planning-20948.html.

Vaughan M. Managing risk and contingency. URL: https://projectmanager.com.au/managing-risk-contingency/.

Kalyuzhna A. Key concepts interaction in managerial discourse

Summary. This article focuses on the key concepts interaction in English managerial discourse. The development of managerial discourse is based on a variety of interactions between concepts of different levels and such as inherent to this discourse. Such concepts include, in particular, the concepts RISK and CONTINGENCY which are defined by the author as key concepts. The concepts interrelation forms a basis for problematics and integrity of discourse and determines the sequence of the concepts becoming salient within this discourse. The article suggests two approaches in identifying the basis for key concepts interaction. Within the first approach there are implicational and conventional links between the concepts. Implicational links are similar to those of the real world, while conventional links reflect the logic and semantic links, which comply with the accepted standard. Concepts RISK and CONTINGENCY mutually stipulate each other. A risk causes a contingency and a contingency due to informative vagueness leads to risk. These concepts interact on the basis of implicational, conventional and notional links and become salient to a different extent at discourse development stages. The other approach explains the interaction of the key concepts as a result of semantic links of lexemes that represent the key concepts in the discourse. This approach to interaction of RISK and CONTINGENCY concepts in managerial discourse is demonstrated as the overlapping of semantic components of lexemes that represent key concepts in the situation of unforeseeable circumstance with possible negative consequences. As lexical meanings of lexemes representing key concepts not only contain common semantic components, but also those which are realized in the situation of unforeseeable circumstance with possible undesirable consequences, this gives the ground for key concepts interaction and explains their salience at different stages of discourse development.

Key words: implicational and conventional links, interaction of key concepts, key concepts, lexical meaning, managerial discourse.

УДК 811.14'06'373.4
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-1.21

Кіор Ю. А.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри грецької філології та перекладу
Маріупольського державного університету

Кобиленко Н. К.,
старший викладач кафедри грецької філології та перекладу
Маріупольського державного університету

ПОБАЖАННЯ ЯК МОВЛЕННЄВИЙ АКТ У НОВОГРЕЦЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті розглядаються особливості мовленнєвого акту побажання. Незважаючи на чималу кількість робіт, присвячених вивченню різних аспектів побажань у мовах, поза увагою дослідників залишилося чимало питань. Зокрема, об'єктом детального дослідження ще не ставали побажання новогрецької мови. Аналіз теоретичного матеріалу показав, що побажання є складним і неоднорідним мовленнєвим актом, який може існувати в складі багатьох мовленнєвих жанрів. Висловлюючи побажання, мовець виражає надію на добробут у житті адресата в майбутньому, при вітанні мовець дає зрозуміти, що він поділяє радість з приводу події, що відбувається в цей момент. У науковій літературі існують різні точки зору як щодо тлумачення самого явища побажання, так і щодо способів його вербалізації. Більшість дослідників розглядає побажання як такі, що можуть мати як позитивну, так і негативну семантику (Л. Павловська, М. Гловинська, Н. Формановська, Н. Ранніх, А. Дедухно, Н. Сизоненко, Б. Цховребова, С. Тлупа, Г. Рігатос тощо). У результаті дослідження виявлено, що побажання належать до найуживаніших етикетних висловів, за допомогою яких установлюється контакт між людьми, визначаються їхні взаємини на роботі чи вдома, водночас підтримуються стосунки й контакти. З'ясовано, що в новогрецькій мові дослідженням побажань займалися Г. Рігатос та С. Тлупа; їхні роботи являють собою тематичні класифікації побажань у новогрецькій мові, які, незважаючи на різну кількість тематичних груп, можна поділити на дві великі групи – святкові та побутові побажання. Перспективи подальших досліджень цієї теми вбачаються в більш детальному вивченні семантики новогрецьких побажань, з'ясуванні їх структури та систематизації мовних формул, які їх виражають, а також у проведенні зіставного аналізу побажань новогрецької мови з іншими мовами.

Ключові слова: побажання, мовленнєвий акт, комунікація, семантика, етикет.

Постановка проблеми. Мовна культура народу – явище багатошарове, різноманітне й історично мінливе. У статті ми з'ясовуємо сутність побажання, зокрема, в новогрецькій мові, порівнюємо різні визначення цього терміна та зазначаємо наявні класифікації побажань у новогрецькій мові.

Зараз види письмових реалізацій поздоровлень, побажань поповнюються за рахунок можливостей сучасних технічних засобів: мобільного телефону, комп'ютера тощо. Варто зазначити, що й тут існують свої правила, зумовлені сучасними способами спілкування за допомогою техніки, зокрема використання спеціальних знаків, символів, мультимедійних засобів: картинок, музики тощо. Таким чином, побажання є поширеним явищем у масовій культурі й мають потужну інформаційну підтримку, забезпечену сучасними технічними засобами. Безперечно, усе це ми враховуватимемо під час здійснення дослідження.

Статтю підготовлено в межах комплексної наукової теми кафедри грецької філології та перекладу Маріупольського державного університету «Елліністичні студії: лінгвокультурологічний, соціолінгвістичний, діалектологічний, перекладознавчий та дидактичний виміри».

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній і зарубіжній лінгвістиці існує велика кількість робіт, присвячених вивченню різних аспектів побажань. Учені розглядають структуру й функціонування побажань у різних мовах (М. Гусаренко, Б. Цховребова, А. Дедухно, Н. Сизоненко), способи їх вираження (А. Рогоза, Н. Ранніх), семантичні особливості (Л. Павленко, Г. Рігатос, С. Тлупа), специфіку обрядового фольклору (Г. Марченко, І. Гунчик), проводять зіставний, концептуальний і комунікативний аналіз побажань (О. Шлапаков, Д. Коморова) тощо. Уважаємо за доцільне розпочати наше дослідження із з'ясування семантики терміна «побажання».

Більшість дослідників розглядає побажання як такі, що можуть мати як позитивну, так і негативну семантику, включаючи до них так звані «злопобажання» (Л. Павловська, М. Гловинська, Н. Формановська, Н. Ранніх, А. Дедухно, Н. Сизоненко, Б. Цховребова, С. Тлупа, Г. Рігатос тощо).

Метою статті стало визначення місця побажань, зокрема, новогрецьких у колі висловлювань інших комунікативних значень, а також їх класифікація на основі семантичних характеристик.

Виклад основного матеріалу. Знаки мовного етикету є самостійними культурно-історичними цінностями, найважливішими засобами регуляції поведінки, без яких не може обійтися жодна людина, жодне суспільство. Велику роль у будь-якій культурі, зокрема грецькій та українській, відіграють побажання.

Актуальність дослідження полягає в тому, що існує необхідність подальших досліджень проблем мовної комунікації, зокрема уточнення та доповнення деяких теоретичних питань, пов'язаних із грецьким мовним етикетом, недослідженістю особливостей функціонування явища «побажання», відсутністю комплексного системного опису ситуацій і побажання в грецькому мовному етикеті. Саме тому варто визначити місце й роль побажань серед інших комунікативних висловлювань.

Про силу впливу слова, його доброчинну дію на організм відомо було ще в глибоку давнину. Основані на вірі в магічну дію

слова побажання зберігають елементи давніх, язичницьких вірувань, вони є відлунням тих далеких часів, коли людина одухотворяла природу, зверталася до небесних світил, води, землі, рослин, дерев як до сил, здатних протидіяти хворобам, зцілити від недуги. Звідси основними дійовими особами в побажаннях є сили природи, тваринний і рослинний світ: вода, земля, зорі, курка, півень, дуб, буряк, цибуля наділені магічною силою [1, с. 187].

Дуже часто люди, які роблять що-небудь одне одному, навіть не замислюються над тим, що вони бажають, навіщо, чому, у якій манері та в якому тоні. Якщо на це звернути увагу, то можна помітити, що майже всі навколо бажають що-небудь одне одному без особливого бажання, щирості й будь-яких почуттів. Люди сьогодні промовляють побажання суто автоматично на якомусь підсвідомому рівні, адже в сучасної людини просто немає часу на щирість, вона постійно кудись поспішає, постійно не помічає, що коїться навколо неї.

Вивчення як мовного етикету, так і побажань завжди перебуває в центрі уваги для наукових і методичних досліджень через їх присутність у різних сферах людського спілкування, а також через зміни соціокультурних умов, слідом за якими одні мовні формули зникають, інші з'являються, треті видозмінюються. У зв'язку з цим глибокий і докладний аналіз кожної етикетної номінації та тематичної групи з погляду теорії спілкування, лінгвокультурології, лінгвістичної прагматики, національної специфіки та багатьох інших проблем залишається актуальним.

Як зазначає О. Шлапаков, побажання є складним і неоднорідним мовленнєвим актом, який може існувати в складі багатьох мовленнєвих жанрів [2, с. 94]. У сучасній літературі існують принаймні два розуміння терміна «побажання». Перше (більш вузьке) полягає в тому, що висловлювання побажань – це стандартні за формою висловлювання, уживання яких суворо регламентується правилами поведінки, прийнятими в певному суспільстві. Друге (більш широке) полягає в тому, що висловлювання побажань являють собою повноцінні інформативні висловлювання, за допомогою яких мовець повідомляє слухачеві про свої бажання й тим самим намагається домогтися їх здійснення. У рамках цього більш широкого розуміння побажання деякі лінгвісти розглядають висловлені побажання як спонукання, що не припускає конкретного виконавця, тобто як висловлювання про бажання [3, с. 3].

Щоб визначити сутність побажань, потрібно передусім визначити поняття побажання. Існує кілька визначень побажання. У «Великому тлумачному словнику української мови» термін 'побажання' визначається таким чином: «ПОБАЖАННЯ, я, сер. Висловлене, виражене бажання здійснити, одержати, здобути і т. ін. що-небудь» [4, с. 989].

У «Словнику новогрецької мови» Г. Бабіньотиса («Λεξικό της Νέας Ελληνικής γλώσσας») знаходимо таке визначення: «Побажання – 1. характерне висловлення надії або бажання кого-небудь щодо успіху або сприятливого розвитку речей» [5, с. 700].

У «Словнику новогрецької димотичної мови» («Λεξικό της Κοινής Ελληνικής») фонду М. Тріандафіллідиса «побажання» визначається таким чином: «1а. слова, за допомогою яких висловлюється бажання, щоб здійснилося щось або відбулося з кимось щось гарне, часто із зверненням до божественних або інших надприродних сил; б. стандартний, письмовий або усний, вираз побажання, адресований комусь, напр., «Καλή επιτυχία! (Удачі!)», «Χρόνια πολλά! (Довгих років! Многая літа!)» [6, с. 549].

С. Тлупа в дослідженні, присвяченому побажанням, зазначає, що побажання є невід'ємною частиною нашого життя. У багатьох повсякденних ситуаціях люди обмінюються привітаннями, побажаннями чогось позитивного (наприклад, на весілля, на хрестини, на свято), побажаннями чогось негативного (прокльони, ображання), побажання запобігти чомусь (заклинання) [7, с. 7]. Цю тему продовжує в роботі «Ευχή&Κατάρα» («Побажання та прокльон») грецький дослідник Г. Рігатос [8].

У науковій літературі теж існує чимало визначень терміна «побажання». Побажання – одна з головних інваріантних одиниць, властива певній групі сакрально-оказіональних утворень. А. Дедухно та Н. Сизоненко різницю між побажанням і привітанням убачають у часовій референції. Незважаючи на те що причина для їх реалізації може бути тією самою, відносять їх до різних аспектів цієї події. Висловлюючи побажання, мовець виражає надію на добробут у житті адресата в майбутньому, вітаючи ж, мовець дає зрозуміти, що він поділяє радість з приводу події, що відбувається в теперішній час [9, с. 83].

Досліджуючи вербальні формули побажань у різноструктурних мовах, Л. Павловська зазначає, що традиційно вони визначаються як невеликі за обсягом тексти, що входять до мікрообрядів, становлячи важливу частину *«народної напівфразеології»* (М. Толстой); генетично пов'язані з ритуальними діями *ситуативні фраземи* (М. Жуйкова); *вербально-кодові тексти*, що містять сакралізовані смисли, властиві певним обрядодіям (В. Жайворонок); стереотипи ритуально-етикетної поведінки людини (Л. Виноградова, А. Худзік); *вигукові фразеологізми* з магічною, етикетною та емоційно-виражальною функціями (Г. Кузь); *комунікативні фразеологізми* (А. Баранов), *прагматичні кліше-формативи* (Н. Баландіна) [10, с. 3]. Сама дослідниця характеризує їх як ілокутивно-вмотивовані одиниці та культурні тексти оптативно-директивного характеру, які виконують оцінно-експресивну функцію й мають позитивну/негативну семантику бажальності [10, с. 17]

На думку Г. Марченко, беручи до уваги текстові функції, естетичну установку й ефект емоційного впливу, структурно-семантичні можливості, розглядається побажання як фольклорний текст. Вона зазначає: «По-перше, побажання, подібно до байок, загадок і, на відміну від слів і фразеологічних зворотів, як й інші паремії, навіть найменші й найпростіші (як прислів'я та приказки), поминувши більш складні (побрехеньки та головоломки), являють собою тексти, тобто словесні утворення, що мають самодостатнє значення й можуть уживатися самостійно. Щодо слів і фразеологічних зворотів, то всі вони, у тім числі й найбільш складні з них, здебільшого виступають лише як елементи текстів. По-друге, побажання, як і всі фольклорні тексти, мають певну тему (іноді навіть багато тем), є аналогом певної інформації, тоді як слова та фразеологізми принципово не мають власної теми й можуть уживатися з дуже різних приводів» [11, с. 9–10].

А. Вежбицька трактує побажання як вияв бажання будь-чого доброго, виключає із цього ряду дієслова «проклинати» та «благословляти», ґрунтуючись на тому, що, бажаючи, мовець усвідомлює неможливість вплинути словами на здійснення бажань, а при прокляттях і благословеннях передбачена їх могутня сила [9, с. 83]: «Суттєва різниця між благословенням і прокляттям, з одного боку, і побажанням – з іншого, полягає в тому, що в першому випадку передбачено могутність слів, що промовляються, а в другому – їх безсилля» [12, с. 271].

М. Гловинська, досліджуючи компоненти семантики російського дієслова *бажати*, стверджує, що побажання – це вияв не тільки добра, а й будь-чого недоброго; такої самої точки зору дотримується й Н. Формановська [9, с. 84]. Погоджуючись із думкою, що інтенція, яка полягає в надії на здійснення бажаного, поєднує ці види в межах одного ілокутивного типу, позитивну або негативну оцінку бажаного, виражену в пропозиції, А. Дедухно та Н. Сизоненко зазначають, не можна вважати вирішальним критерієм для розмежування цих мовленнєвих актів.

Н. Трофімова виділяє висловлювання, які реалізують мовленнєвий акт позитивного, ритуального побажання, включаючи побажання-вітання, побажання-привітання, тости, побажання-припис, благословення. Висловлювання негативного побажання дослідниця розглядає як окремий мовленнєвий акт, що входить у групу інфлуктивів [13, с. 142].

Бажань загалом і засобів їх вираження дуже багато, констатує Б. Цховребова, але досліджувала вона лише ті з них, які звернені до адресата й містять побажання йому добра або зла. Як власне поняття добра і зла, так і добрі та злі побажання, що їх виражають, являють собою опозицію без проміжних членів. Побажання комусь або чомусь може бути або добрим, або лихим, і нічим іншим. Перші з них пробуджують в адресатові позитивні емоції й викликають у нього щодо мовця дружні або хоча б миролюбні почуття. Другі викликають прикрість в адресата або образу, навіть злість та обурення, часто афективну реакцію, унаслідок чого адресат нерідко відповідає тим самим [14, с. 154].

К. Вдовіна зазначає, що мовленнєвий акт побажання – це ввічлива мовленнєва дія, яка реалізується мовцем з метою висловити увагу й симпатію щодо адресата, надію на благополуччя в житті адресата в майбутньому й тим самим відповідати нормам етикету, прийнятим у цьому суспільстві [15, с. 16].

У новогрецькій мові побажання як явище не було достатньо дослідженим. Робота салонікської дослідниці Сапфо Тлупи «Ευχές. Ξόρκια – Κατάρες. Εκφράσεις Θυμού» [7] являє собою збірник різноманітних грецьких побажань, згрупованих за тематичним принципом (31 тематична група), і має скоріше науково-популярний, ніж науковий характер. Цінним нам видається те, що, крім типових побажань (у тому числі й негативних), авторка подає вагомий корпус побажань, дібраних із художніх творів грецьких письменників XIX – початку XXI ст.

Заслуговує на увагу й дослідження іншого грецького автора. У книзі «Ευχή & Κατάρα» [8] грецький дослідник Герасимос Рігатос описує випадки, при яких люди бажають що-небудь одне одному. Особливо цінним матеріалом є використання автором побажань, що використовуються в різних діалектах новогрецької мови. Його класифікація складається з 15 тематичних груп. Утім, як і в дослідженні С. Тлупи, всі побажання можна поділити та дві великі групи – святкові та побутові. Цікавим є той факт, що, крім звичних побажань, як, наприклад, на день народження, на свята, на певні родинні чи особисті події (Χρόνια πολλά! (Довгих років! – побажання на день народження, іменини та на будь-яке офіційне, релігійне, національне свято), Καλή Πρωτοχρονιά! (З Новим роком!), Καλό Πάσχα! (Гарного Великодня!), Καλό ταξίδι! Καλή επιστροφή! (Гарної подорожі! Щасливого повернення!)), дослідник зазначає досить незвичні побажання: Και στα δικά σου! (І тобі такого ж! – побажання неодруженим на весіллі), Καλές δουλειές! (Гарної роботи! – для продавців, торговців), Καλά γεράσματα!/ Καλή ψυχή! (Гарної старості! – побажання літнім людям), Καλή σαράντιση! (побажання по досягненні дитиною 40 днів) тощо.

Висновки. Проведений аналіз мовного матеріалу дав змогу дійти таких висновків: побажання належать до найуживаніших етикетних висловів, за допомогою яких установлюється контакт між людьми, визначаються їхні взаємини на роботі чи вдома, водночас підтримуються стосунки й контакти. Кожен із нас у повсякденному житті послуговується різними формами привітання, проте щоразу використовуємо лише одну з «вітального реєстру». Побажання – це мовленнєвий акт, притаманний не лише якійсь події або святу; багато людей сьогодні забувають, що побажання можна та навіть потрібно висловлювати в повсякденному житті. Побажання, з одного боку, можна тлумачити як просто приємні слова, а з іншого боку, вони можуть мати навіть «магічне» значення. Більшість дослідників включає до складу побажань також і злопобажання, тобто побажання з негативною семантикою.

Перспективи подальших досліджень цієї теми бачимо в більш детальному вивченні семантики побажань, з'ясуванні їх структури й систематизації мовних формул, які їх виражають. Крім того, нам видається цікавим залучити для зіставного аналізу семантики та структури новогрецьких побажань матеріал інших мов (української, англійської, німецької, французької тощо).

***Література*:**

1. Марченко Г.В. Обрядові побажання: структура і семантика тексту : дис. … канд. філол. наук : 10.01.07 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2003. 268 с.
2. Шлапаков О.С. Лингвостилистические особенности речевого акта «пожелание» в английском, французском, украинском и русском языках. *Лінгвістика*. 2014. № 1 (31). С. 101–108.
3. Ранних Н.А. Речевой акт пожелания и способы его выражения в русском языке : дисс. … канд. филол. наук : 10.02.01 / Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. Москва, 1994. 159 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2009. 1736 с.
5. Μπαμπινιώτης Γ. Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας. Αθήνα : Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε., 2002. 2033 σ.
6. Λεξικό της κοινής νεοελληνικής [Ινστιτούτο Νεοελληνικών Σπουδών του ΑΠΘ]. Θεσσαλονίκη: Αριστοτελείο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης [Ιδρυμα Μανόλη Τριανταφυλλίδη], 1998. 1532 σ.
7. Τλούπα Σ. Ευχές. Ξόρκια – Κατάρες. Εκφράσεις Θυμού. Θεσσαλονίκη : Universaty studio press, 2001. 139 σ.
8. Ρηγάτος Γ. Α. Ευχή και κατάρα. Αθήνα : Μύρτος, 2004. 180 σ.
9. Дедухно А.В., Сизоненко Н.М. Структурно-семантичні та функціональні особливості перформативного акту побажання. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія «Філологічна»*. 2015. Вип. 56. С. 83–86.
10. Павловська Л.О. Вербальні формули побажань у різноструктурних мовах: прагмасемантичний і лінгвокультурологічний аспекти : автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.02.17 / Рівнен. ін-т слов'янознавства Київ. славістич. ун-ту. Київ, 2009. 20 с.
11. Марченко Г.В. Обрядові побажання: структура і семантика тексту : автореф. дис. … канд. філол. наук : 10.01.07 / Київ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. Київ, 2003. 20 с.
12. Вежбицка А. Речевые акты. *Новое в зарубежной лингвистике*. Москва : Прогресс, 1985. Вып. 16 : Лингвистическая прагматика. С. 251–275.
13. Трофимова Н.А. Актуализация компонентов смысла высказывания в экспрессивных речевых актах (на материале современного немецкого языка) : дисс. … докт. филол. наук : 10.02.04 / Рос. гос. пед. ун-т им. А.И. Герцена. Санкт-Петербург, 2009. 420 с.

14. Цховребова Б.Ф. Структурно-функциональные характеристики языковых формул пожелания : автореф. дисс. … канд. филол. наук : 10.02.19 / Сев.-Осетин. гос. пед. ин-т. Владикавказ, 2002. 18 с.
15. Вдовина Е.В. Поздравление и пожелание в речевом этикете: концептуальный и коммуникативный анализ : автореф. дис. … канд. филол. наук : 10.02.01 / Гос. ин-т рус. яз. им. А.С. Пушкина. Москва, 2007. 23 с.

Kior Yu., Kobylenko N. Wishes as a speech act in Modern Greek

Summary. The article considers the features of the speech act of wishes. Despite the large number of papers concerned with the study of various aspects of wishes in various languages, many questions remain unaddressed by researchers. In particular, the wishes of Modern Greek have not yet been the target of detailed research. The analysis of the theoretical material has shown that a wish is a complex and inhomogeneous speech act which can exist in many speech genres. When expressing a wish, the speaker expresses the hope for well-being in the listener's life in the future and, when greeting, the speaker makes it clear that he/she shares the joy of the event going on at this time. In the scholarly literature there are different views both on the interpretation of the phenomenon of wish and on the ways of its verbalization. Most researchers consider wishes as having both positive and negative semantics (L. Pavlovska, M. Glovinska, N. Formanovska, N. Rannikh, A. Dedukhno, N. Sizonenko, B. Tskhovrebova, S. Tlupa, G. Rigatos, etc.). The study has found that wishes are among the most common etiquette expressions used to establish contacts between people, determine their mutual relations at work or at home while maintaining relationships and contacts. It has been discovered that G. Rigatos and S. Tlupa studied wishes in Modern Greek; their works are thematic classifications of wishes in Modern Greek which, despite the different number of thematic groups, can be divided into two large groups – holiday and household wishes. The prospects for further research in this field consist in a more detailed study of the semantics of Modern Greek wishes, in clarifying their structure and systematization of language formulas meant to express them as well as in conducting comparative analysis of Modern Greek wishes with other languages.

Key words: wishes, speech act, communication, semantics, etiquette.

УДК 811.111:81'28
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-1.22

Колісник М. П.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри англійської мови гуманітарного спрямування № 3
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРИГОЛОСНИХ ЗВУКІВ ПІВНІЧНО-СХІДНОГО ДІАЛЕКТУ АНГЛІЇ В ПЕРІОД 2000–2010 РОКІВ

Анотація. У статті представлено результати експериментального дослідження специфіки актуалізації носіями північно-східного діалекту Англії відхилень у системі приголосних, зареєстрованих у період 2000–2010 років.

Традиційним для діалектології є детальне вивчення відхилень діалекту від орфоепічної норми мови, позаяк саме звучання того чи іншого варіанта мовлення часто є основним фактором, який найбільше впливає на всю структуру діалекту. Разом із тим фонетичні відхилення консонантної системи діалекту регіону залишаються менш вивченими порівняно з вокалічною системою й потребують більш глибокого дослідження.

Таким чином, задля поглиблення наукових даних про особливості функціонування північно-східного діалекту Англії в статті установлено номенклатуру сегментного складу приголосної системи північно-східного діалекту шляхом проведення аудитивного та порівняльного аналізів відхилень фонетичних одиниць сегментного рівня від орфоепічної норми англійської мови. Систематизовано такі типові відхилення в актуалізації приголосних від вимовного стандарту: некоректна реалізація алофонів фонеми [l]; заміна задньоязикового сонанта [ŋ] на апікально-альвеолярний [n]; опущення фонеми [h] на початку слова; опущення фонеми [ð] у службових словах; опущення фонеми [d] у ненаголошених позиціях; опущення фонеми [t] у кінцевій позиції; наявність глотальної зупинки на місці фонем [p], [t], [k]; оглушення кінцевих дзвінких приголосних; не вимовляння фонеми [l] прислівникового суфікса -ly.

З метою систематизації та наочної репрезентації наведено графічну інтерпретацію кількісної залежності реалізацій конкретних видів відхилень у системі приголосних від соціокультурного рівня (високий, середній і низький) і статі носіїв досліджуваного діалекту (мовці жіночої та чоловічої статі у віці від 16 до 80 років).

Установлені кількісні показники чітко демонструють зміну загальноприйнятої тенденції, відповідно до якої особливості функціонування північно-східного діалекту Англії 2000–2010 років, зокрема його консонантної системи, характеризуються низьким рівнем і соціокультурної, і гендерної залежності унормування мовлення.

Ключові слова: діалект, англійська мова, північний схід Англії, фонетичні відхилення, система приголосних звуків, високий, середній і низький соціокультурний рівень мовця, стать.

Постановка проблеми. Традиційний підхід до вивчення діалектів, передбачає їх розгляд як різновидів стандартної мови, які функціонують на певній території та є притаманними здебільшого старшому поколінню жителів сільської місцевості.

Однак сучасні дослідження [1; 2; 3] стверджують, що такий підхід не є актуальним і релевантним, з огляду на повсякчасне зростання географічної та соціальної мобільності мовців, стирання чітких меж між жителями міст і сіл, упровадження так званого урбаністичного діалекту в межах територіального аспекту вивчення діалектів [4]. Більше того, деякі вчені [5; 6] стверджують, що сьогодні можна говорити про втрату стандартним варіантом мови свого домінування в повсякденному спілкуванні, що, у свою чергу, виводить на перші позиції діалектні риси мовлення представників певних регіонів.

Найбільш яскраві риси будь-якого діалекту здебільшого представлено на фонетичному рівні. Це пояснюється тим, що передусім саме фонетична організація мовлення забезпечує унікальність і впізнаваність діалекту серед решти різновидів мови. Більше того, особливості фонетичного рівня впливають можуть також впливати й на решту структурних елементів діалекту, зокрема лексичні одиниці [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Північно-східний діалект Англії є другим за впізнаванням діалектом цієї країни слідом за діалектом Мерсісайду «Скаузем» [8], що робить його популярність серед лінгвістичних розвідок цілком логічною та передбачуваною. Дослідження його фонетичної будови представлено в низці праць зарубіжних [1; 5; 9 та ін.] та вітчизняних учених [10]. Разом із тим фонетичні розбіжності консонантної системи діалекту регіону залишаються менш вивченими [1] порівняно з вокалічною системою й потребують більш глибокого дослідження, оскільки відмінні риси приголосної системи від орфоепічної норми англійської мови мають тенденцію до збереження у повсякденному спілкуванні [11].

Більше того, вивчення системи приголосних звуків північно-східного діалекту Англії має здебільшого номенклатурний характер, не розглядаючи залежність функціонування цих лінгвістичних одиниць від інших факторів, зокрема соціокультурного рівня та статі мовців.

Діалектологи сьогодення стверджують, що вивчення будь-якого різновиду мови неможливе без урахування соціокультурного фактору, оскільки всі діалекти є й регіональними, і соціальними, усі мовці разом із соціальним мають також і регіональне підґрунтя [12, с. 54; 13]. Більше того, мова, з одного боку, розвивається відповідно до власних внутрішніх законів, а з іншого боку, її розвиток зумовлюється суспільними факторами.

Таким чином, метою статті є поглиблення та систематизація наукових даних про функціонування північно-східного діалекту Англії шляхом вивчення особливостей актуалізації приголосних звуків у мовленні його носіїв різного соціокультурного рівня та статі в період 2000–2010 років.

Виклад основного матеріалу. Матеріалом дослідження слугували діалектні одиниці системи приголосних, дібрані

з автентичних записів мовлення носіїв північно-східного діалекту Англії, зафіксовані в електронному он-лайн архіві інтерв'ю «The Talk of the Toon» [14].

На наступному етапі систематизації матеріал експериментального дослідження було розподіллено на три підкласи за соціокультурним рівнем мовця (низький, середній, високий).

Третім етапом передбачалося в межах кожного такого підкласу за гендерною ознакою мовця здійснити розподіл досліджуваного матеріалу на дві відповідні групи: жіноче і чоловіче мовлення.

Методика дослідження особливостей функціонування приголосних звуків північно-східного діалекту англійської мови передбачала два етапи. На першому етапі було проаналізовано відхилення в системі приголосних звуків, виявлені під час аналізу результатів теоретичних та експериментальних розвідок, знайдених у працях інших науковців [1; 15]. Подібним чином було виявлено такі особливості системи приголосних звуків північно-східного діалекту Англії:

1) глоталізація глухих проривних звуків [p], [t], [k];

2) опускання гортанного приголосного [h];

3) альвеолярне наближення пост-альвеолярного [r];

4) наявність світлого [l] у всіх позиціях;

5) використання глухого фрикативу [f] замість глухого фрикативу [θ];

6) уживання дзвінкого фрикативу [v] замість дзвінкого міжзубного [ð];

7) звучання апікально-альвеолярного [n] замість задньоязикового [ŋ] у закінченнях «-ing» та у випадках, коли в слові за сонантом [n] слідує звук [k].

На другому етапі до наведеного списку було додано також і відхилення в системі приголосних від орфоепічної норми англійської мови, виявлені в процесі аудитивного аналізу інформантами-носіями англійської мови.

Під час проведення аудитивного аналізу інформанти-носії англійської мови прослуховували ввесь масив експериментального матеріалу для визначення відповідності/невідповідності звучання досліджуваних реалізацій англійській вимовній нормі (британський варіант) і реєстрації найтиповіших фонетичних відхилень, зафіксованих у мовленні носіїв північно-східного діалекту Англії. Аудиторам-фонетистам пропонувалося прослухати фрагменти мовлення інформантів і в процесі прослуховування визначити й відмітити (підкреслити, обвести) у надрукованих текстах (які є ідентичними з начитаними інформантами) ті звукові сегменти, які містять, на їхню думку, відхилення від англійської вимовної норми, а також по можливості кваліфікувати ці відхилення. Відхилення у вимові приголосних північно-східного діалекту Англії від стандартної англійської вимови аналізувалися за такими параметрами:

1) активний орган мовлення, який бере участь у вимовлянні приголосного, і місце перешкоди;

2) тип перешкоди та спосіб продукування шуму;

3) дзвінкість/глухість.

Таким чином, під час аудитивного аналізу експериментального матеріалу мовлення носіїв північно-східного діалекту Англії, зафіксованого за 2000–2010 роки, виокремлено й систематизовано такі типові відхилення в актуалізації приголосних від вимовного стандарту:

1) некоректна реалізація алофонів **фонеми [l],** а саме відсутність його темного алофона [ɫ], тобто наявність її палаталізованого варіанта в усіх позиціях, наприклад: *field* /fi:l'd/ замість /fi:ld/, *school* /sku:l'/ замість /sku:l/;

2) заміна задньоязикового сонанта **[ŋ]** на апікально-альвеолярний [n], наприклад: *saying* /ˈseɪn/ замість /ˈseɪŋ/, *think* /θɪnk/ замість /θɪŋk/;

3) опущення **фонеми [h]** на початку слова, наприклад: *he* /i:/ замість /hi:/, *his* /ɪz/ замість /hɪz/;

4) опущення фонеми [ð] у службових словах, наприклад: than /æn/ замість /ðæn/, the /i:/ замість /ði:/;

5) опущення **фонеми [d]** у ненаголошених позиціях, наприклад: *didn't* /dɪnt/ замість /dɪdnt/, *said* /se/ замість /sed/;

6) опущення **фонеми [t]** у кінцевій позиції, наприклад: *used* /ju:z/ замість /ju:zd/, *plant* /pla:n/ замість /pla:nt/;

7) наявність глотальної зупинки (зупинки утвореної в ротовій щілині) на місці фонем [p], [t], [k], наприклад: *lot* /lɒʔ/ замість /lɒt/, *what* /wɒʔ/ замість /wɒt/;

8) оглушення кінцевих дзвінких приголосних, наприклад: years /jɪəs/ замість /jɪəz/, depends /dɪˈpends/ замість /dɪˈpendz/;

9) не вимовляння **фонеми [l]** прислівникового суфікса *-ly,* наприклад: *really* /ˈrɪəɪ/ замість /ˈrɪəlɪ/, *only* /ˈəʊnɪ/ замість /ˈəʊnlɪ/.

Крім того, під час зазначеного аналізу в північно-східному діалекті Англії виявлено загальну тенденцію до заміщення фонем [p], [t], [k] глотальною зупинкою та наявність елізії приголосних фонем у вимові мешканців цього регіону, що, на наш погляд, пов'язано з певною недбалістю повсякденного мовлення [16].

Показники частоти актуалізації відхилень у системі приголосних носіями північно-східного діалекту Англії в період 2000–2010 років. Зміни в частоті функціонування відхилень у системі приголосних досліджуваного діалекту у вимові представників низького соціокультурного рівня, зафіксованій протягом наступних 2000–2010 років, віддзеркалено на рис. 1.

Протягом зазначеного десятиліття відхилення типу відсутність темного алофона фонеми [l], тобто домінування її палаталізованого алофона в усіх позиціях, опущення фонеми [t] у кінцевій позиції та наявність глотальної зупинки на місці фонем [p], [t], [k] носіями досліджуваного діалекту властиві виключно (100%) у вимові чоловіків.

Наведемо типові приклади:

hospital /ˈhɒspɪt(ə)l/ (St. Eng.) – *hospital* /ˈhɒspɪt(ə)l'/ *(NED);*
plant /plɑ:nt/ (St. Eng.) – *plant* /plɑ:n/ *(NED);*
factory /ˈfæktərɪ/ *(St. Eng.) – factory* /ˈfæʔtərɪ/ *(NED).*

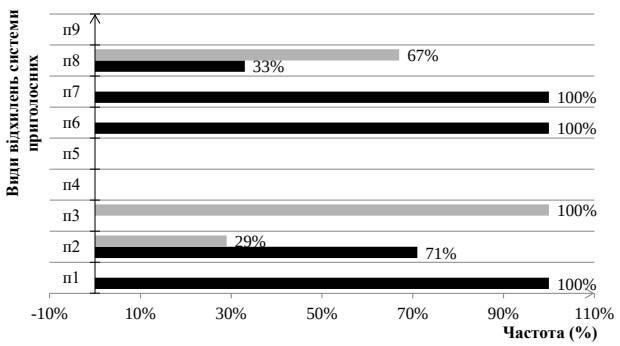

Умовні позначки: – чоловіки, – жінки.

Рис. 1. Частота відхилень у системі приголосних у мовленні носіїв північно-східного діалекту Англії з низьким соціокультурним рівнем у період 2000–2010 років

Цьому історичному періоду притаманні також досить високі показники фонетичних відхилень від орфоепічної норми у вимові жінок низького соціокультурного рівня. Максимум таких відхилень досягає 100% у разі опущення ними

фонеми [h] на початку слова і 67% у разі оглушення кінцевих дзвінких приголосних.

Частота відхилень у системі приголосних у мовленні носіїв північно-східного діалекту, що мають середній соціокультурний рівень, зафіксованих у 2000–2010 роки, наведена на рис. 2.

З діаграм видно, що такі фонетичні відхилення, як не вимовляння фонеми [l] прислівникового суфікса *-ly* та опущення фонеми [t] у кінцевій позиції, притаманне виключно (100%) мовленню чоловіків-носіїв північно-східного діалекту Англії. Вимова жінок цього регіону характеризується оглушенням кінцевих дзвінких приголосних, опущенням фонеми [h] на початку слова та фонеми [ð] у службових словах (100%).

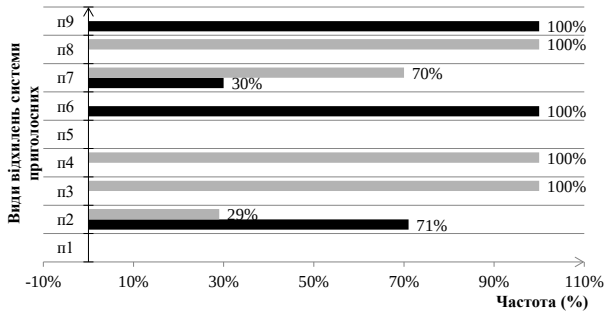

Умовні позначки: – чоловіки, – жінки.

Рис. 2. Частота відхилень у системі приголосних у мовленні носіїв північно-східного діалекту Англії із середнім соціокультурним рівнем у період 2000–2010 років

Водночас відхилення в системі приголосних типу заміна задньоязикового [ŋ] на апікально-альвеолярний [n] та наявність глотальної зупинки на місці фонем [p], [t], [k] властиві вимові представників обох статей. При цьому в першому випадку чоловіки порушують правила орфоепічної норми в 71%, на противагу 29% у жінок; у другому – навпаки, до неправильної вимови частіше вдаються жінки (70% при 30% у чоловіків). Наприклад:

nothing /ˈnʌθɪŋ/ (St. Eng.) – *nothing* /ˈnɒθɪn/ *(NED);*

back /bæk / (St. Eng.) – *back* /bæʔ / *(NED).*

Частота системи відхилень від стандарту у вимові приголосних носіями північно-східного діалекту Англії з високим соціокультурним рівнем у період 2000–2010 років представлено на рис. 3.

Результати аналізу даних рисунка свідчать про те, що такі відхилення, як не вимовляння фонеми [l] прислівникового суфікса *-ly,* оглушення кінцевих дзвінких приголосних, опущення фонеми [t] у кінцевій позиції та фонеми [d] у ненаголошених позиціях, притаманні виключно вимові жінок високого соціокультурного рівня (100%).

На відміну від цього, максимальна частота досліджуваних відхилень від орфоепічної англійської вимовної норми на сегментному рівні у вимові чоловіків північного сходу становить 100% у випадку опущення фонеми [ð] у редукованій формі службових слів і 60% у випадку не вимовляння фонеми [h] на початку слова й заміни задньоязикового [ŋ] на апікально-альвеолярний [n]. Наприклад: *them* /ðəm/ (St. Eng.) – *them* /əm/ *(NED); him* /hɪm/ (St. Eng.) – *him* /ɪm/ *(NED); forthcoming* /ˌfɔːθˈkʌmɪŋ/ (St. Eng.) – *forthcoming* /ˌfɔːθˈkʊmɪn/ *(NED).*

Разом із тим фонетичне відхилення типу наявності глотальної зупинки на місці фонем [p], [t], [k] пропорційно зафіксовано у вимові і жінок, і чоловіків північно-східного регіону Англії.

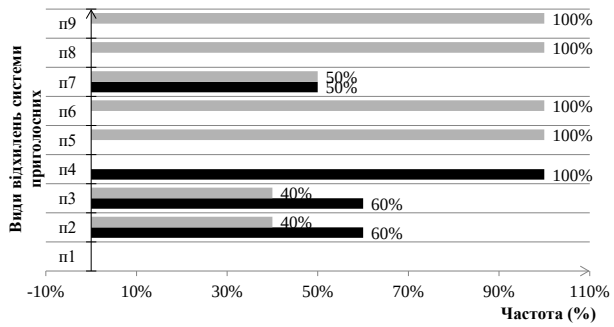

Умовні позначки: – чоловіки, – жінки.

Рис. 3. Частота відхилень у системі приголосних у мовленні носіїв північно-східного діалекту Англії з високим соціокультурним рівнем у період 2000–2010 років

Висновки. Узагальнюючи викладене, неважко зробити висновок, що в період 2000–2010 років соціокультурний рівень і стать мовців уже перестають бути надійними корелятами наближення їхньої вимови до орфоепічної норми. Цьому може сприяти загальнодоступність освіти, розвиток засобів масової інформації, підвищення рівня соціальної та географічної мобільності мешканців Англії, а також своєрідний вияв самоідентифікації громадян і певною мірою емансипація жінок аналізованого регіону. Разом із тим сучасний стан розвитку суспільства, технологій і повсякчасне впровадження засобів телекомунікації передбачувано також матимуть вагомий вплив на особливості функціонування північно-східного діалекту Англії, що може стати перспективним напрямом подальших досліджень.

Література:

1. Beal J.C., Burbano-Elizondo L., Llamas C. Urban North-Eastern English: Tyneside to Teesside. Edinburgh, 2012. 114 p.
2. Britain D. Phoenix from the ashes?: The death, contact and birth of dialects in England. *Essex Research Reports in Linguistics*. 2002. № 41.
3. Burbano-Elizondo L. Regional variation and identity in Sunderland. *The Sociolinguistics of Identity*. London : Continuum. 2006. P. 113–128.
4. Dodsworth, R. Migration and Dialect Contact. *Annual Review of Linguistics*. 2017. Vol. 3. Issue 1.
5. Pearce M, The linguistic landscape of north-east England. *Perspectives on the Northern Englishes*. 2017. P. 61–83.
6. Coupland, Nikolas. Sociolinguistic Change, Vernacularization And Broadcast British Media. *Mediatization and Sociolinguistic Change*, edited by Jannis Androutsopoulos. Berlin, Boston : De Gruyter. 2014. P. 67–96.
7. Тараненко Л.І. Просодична зв'язність англійської прозової байки : монографія. Київ : ТОВ «Агенство «Україна», 2008. 204 с.
8. Montgomery C. Northern English dialects : a perceptual approach : PhD thesis. University of Sheffield, 2006. 363 p.
9. Atkinson J. Linguistic variation and change in a North-East border town:a sociolinguistic study of Darlington. Newcastle-upon-Tyne, 2011. 299 p.
10. Лужаница Е.И. Социолингвистические параметры и особенности речевого поведения диалектоносителей (на материале нелитературной речи современной Англии). *Функциональная лингвистика. Язык. Культура. Общество* : материалы VII Междунар. конференции по функциональной лингвистики, г. Симферополь, 9–14 октября, 2000 г. Сиферополь : CLC, 2000. С. 214–217.
11. Chodroff E., Wilson C. Predictability of stop consonant phonetics across talkers: Between-category and within-category dependencies among cues for place and voice. *Linguistics Vanguard*. 2018. Vol. 4. № s2.

12. Chambers J.K., Trudgill P. Dialectology. Cambridge : Cambridge University Press, 2002. 218 p.
13. ReganB.P. The effect of dialect contact and social identity on fricative demerger: Doctoral dissertation. 2017.
14. The Talk of the Toon archive. URL: http://research.ncl.ac.uk/decte/toon/about.html.
15. Beal J. Geordie Accent and Grammar. *Newcastle University Review*. Newcastle : University of Newcastle Press, 1993. P. 34–46.
16. Колісник М.П. Фонетичні розбіжності у системі приголосних звуків північно-східного діалекту Англії. *Сучасні тенденції фонетичних досліджень* : матеріали IV круглого столу з міжнародною участю, 23 квітня. 2020 р. Київ, 2020. С. 100–101.
17. Kolisnyk M.P. Fonetychni Rozbizhnosti U Systemi Pryholosnykh Zvukiv Pivnichno-Skhidnoho Dialektu Anhlii. *Proceedings of Suchasni Tendentsii Fonetychnykh Doslidzhen.* 2020. P. 100–101.

Kolisnyk M. Characteristics of consonant deviations system in English North-East dialect in 2000-2010 years

Summary. The article presents the experimental study results of the specificity of the deviations in the consonant system registered in the pronunciation of the English north-eastern dialect speakers within the period of 2000–2010 years.

Traditional dialectology is usually dedicated to the profound study of dialect deviations from the English orthoepic norm since the phonetic realization of speech greatly influences the overall dialect structure. At the same time, the phonetic deviations of the regional dialect consonant system are studied to a lower degree compared to the vocalic system and, therefore, require further investigation.

Thus in order to broaden the scientific knowledge about the functionality of English north-eastern dialect the following result were achieved within the scope of the article. The nomenclature of segmental units of the north-eastern dialect consonant system was determined by means of auditory and comparative analyses of segmental phonetic units' deviations from the orthoepic norm of the English language. As a result, the consonant system of the dialect under study includes: incorrect realization of [l] phoneme allophones; replacement of the phoneme [ŋ] with the [n]; omission of the [h] phoneme at the beginning of the word; omission of the [ð] phoneme in empty words; omission of the [d] phoneme in unstressed positions; omission of the [t] phoneme in the final position; replacement of the phonemes [p], [t], [k] with a glottal stop; stunning of voiced consonants; omission of the [l] phoneme in the adverbial suffix – ly.

The article also presents the percentage rates of the mentioned deviations actualizations as well as gives a graphical interpretation of the quantitative relation between the specific types of deviations in the consonant system and the speakers' socio-cultural level and their sex. The formed frequency rate matrixes of such deviations show the change of a conventional tendency according to which the characteristics of the north-eastern dialect of England within the period of 2000-2010 display a low level of socio-cultural (high, middle, low) as well as gender (the speakers were represented by females and males in the age from 16 to 80 years old) relation to speech standardization.

Key words: dialect, English, North East of England, phonetic deviations consonant system, speaker's high, mid and low socio-cultural level, sex.

УДК 811.133.1'34
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-1.23

Комірна Є. В.,
доцент кафедри романських мов
Київського національного лінгвістичного університету

ФОНОСТИЛІСТИЧНІ ОЗНАКИ ДИСКУРСУ ГОЛОВНОГО ГЕРОЯ В РОМАНІ Ж. ГОДБУ «ПРИВІТ, ГАЛАРНО!»

Анотація. Статтю присвячено аналізу фоностилістичних ознак дискурсу головного героя роману Франсуа Галарно. Будь-який написаний текст передбачає усну інтерпретацію. Оралізація написаного тексту залежить від фоностилістичних засобів кодування, закладених автором. Фоностилістичний аналіз, за П. Леоном, має включати індикатори та сигнали дискурсу героїв. Фоностилістичні індикатори (indices) мовлення, які вказують на вік, стать, настрій, походження героя, уважаються несвідомими. Водночас можна помітити сигнали (signaux), тобто свідомі, навмисні, які вживаються в мовленнєвому повідомленні, щоб вразити співрозмовника. Традиційно фоностилістичне дослідження торкалося лише сигналів. Утім розвиток соціолінгвістики розширив поле досліджень і відкрив шлях до вивчення ознак, які хоч і вважаються несвідомими, але можуть бути інтерпретованими як такі, що впливають на сприймання доповідача (відправника інформації). Щодо індикаторів, то в певній ситуації вони можуть бути інтерпретовані як сигнали. Основним індикатором дискурсу головного героя є слова релігійного значення, які він уживає або в лайливому значенні, або як слово-супровід *stie*, яким він завершує речення. Цей індикатор виконує функцію сигналу, сприяючи відтворенню образу героя та надаючи йому певні риси. Психоемоційний стан героя, його іронія та сарказм у тому числі щодо нього самого лінгвістично передаються за допомогою образної лексики, порівнянь, його міркування, мрії, погляди на життя – за допомогою складних речень, питальних речень, якими він окреслює поле своїх інтересів; важливість певних слів, листа брата, адресованого йому, газетні об'яви, рецепти страв, меню, а також англіцизмів, які є невід'ємною рисою герою, – усі ці ознаки, які мають вагоме значення для відтворення світу героя, передаються графічно курсивом; герой утворює нове слово *vécrire*, яке для нього має екзистенційне значення, а саме жити, щоб писати; слово DOMINER із наведеним переліком прикладів його вживання, надруковане великими літерами, а отже, має бути озвученим із застосуванням фонетичних виразних засобів (логічного наголосу, силабічної вимови, інтонації).

Ключові слова: фоностилістична ознака, фоностилістичний індикатор, фоностилістичний сигнал, фоностилістичне кодування.

Постановка проблеми. Питання засобів фоностилістичного кодування письмового тексту привертають увагу лінгвістів і письменників у середині XX століття. Від того часу підходи до аналізу зазнали значних змін, які відображено в різних моделях: Ш. Балі, який витягнув стилістику з літературного кола і став окреслювати поняття стилю, вивчаючи форми мови, які функціонують у ньому [1]; М. Грамон, який надає перевагу звуковому символізму в моделі імпресивної фонетики [2]; Н. Трубецький, засновник Празької фонологічної школи разом зі своїми послідовниками функціональної лінгвістики, який пропонує термін фоностилістики, з якої вилучає вивчення експресивних засобів [3]; модель Р. Якобсона, яка зазнала критики щодо наведених ним функцій вербальної комунікації, з яких пропоновані ним функції є варіантом референтної функції [4]. П. Леон розвинув фоностилістичну модель М. Ріффатера, який пропонує розглядати повідомлення як результат функцій, пов'язаних із доповідачем, з іншого боку – з тими функціями, які пов'язані з рецептором повідомлення [5].

Функції, пов'язані з рецептором, П. Леон називає ідентифікаційними функціями [6, с. 21]. Вони навіть без відома доповідача характеризують саме його. П. Леон пропонує поділяти такі функції на семіотичні індикатори, пов'язані з фізіологічним або психологічним станом, указуючи на емоції та характер доповідача, і на лінгвістичні, які вказують на діалектичну або соціологічну конотацію доповідача. Функції, які походять від свідомої волі доповідача вразити рецептора, П. Леон називає імпресивними [6, с. 21]. Вони складаються зі стилістичними сигналами, позначаючи ставлення, яке проявляється згідно з певними обставинами: статусом рецептора, соціальним контекстом, професійною діяльністю доповідача. На думку П. Леона, сигнали добре кодовані в мові, тому легше підлягають декодуванню, ніж індикатори, які несуть велику частку суб'єктивної інтерпретації з боку рецептора. П. Леон уважає за необхідність включати до фоностилістичної моделі наслідки, які проявляються в реакціях рецептора, навіть якщо доповідач і не мав наміру змусити того плакати, сміятися, посміхатися тощо. Також, на його думку, необхідно включати до моделі акцент і настрій доповідача, незалежно від того свідомий він чи несвідомий. Таким чином, модель, пропонована П. Леоном, вирішує проблему Н. Трубецького, який уважав складною проблему аналізу фоностилістичних засобів, що передають реальний стан доповідача чи той, за кого він себе видає [6, с. 22]. У певний момент фоностилістична ознака перестає бути індикатором і перетворюється на сигнал. П. Леон висловлює думку з приводу того, що вплив завжди має місце, незалежно від того спричинений він реальною емоцією або прихованою. Психопатологічні дефекти, несвідомі для доповідача, можуть бути інтерпретовані залежно від певної комунікативної ситуації, морального, соціального, інтелектуального статусу співрозмовника. Отже, проблема визначення індикаторів і сигналів, на нашу думку, може бути проаналізована на матеріалі роману Жака Годбу «Привіт, Галарно!» Цей роман посідає особливе місце у творчості автора й має певною мірою сповідальний характер, де автор словами головного героя передає своє ставлення до суспільства, сім'ї, людей свого часу. Вивчення засобів кодування розмовного дискурсу в письмових творах сприятиме відтворенню більш цілісного образу героя, розумінню логіки

його вчинків, мотивації дій, стосунків з оточуючим його суспільством. Результати досліджень декодування засобів розмовного стилю в написаному творі слугуватимуть створенню спецкурсу з фоностилістики на лінгвістичних факультетах вищих навчальних закладів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій довів, що цей роман, написаний у середині 60-х років XX століття, потребує сучасного погляду особливо з погляду фоностилістики, адже він написаний у період значних соціальних змін, які відображено в мові. Виникла певна дистанція між лінгвістичними дослідженнями, які мали місце в той період, коли вийшов роман. Серед значимих досліджень, присвячених творчості Жака Годбу, є докторська дисертація Івона Бельмара (Yvon Bellemare), яка присвячена техніці написання романів Жаком Годбу [7]. Предметом дослідження цієї дисертації є техніка передачі часового простору романів і розірвана хронологія, персонажі, яким відведена певна роль у романі, та їхні стосунки, еволюція наративного стилю Ж. Годбу. Серед авторів есе, присвячених творам Ж. Годбу, можна виділити Александра Лазарідеса (Alexandre Lazaridès), який торкався аналізу засобів відтворення образності в романі [8].

Метою статті є дослідження кодування фоностилістичних рис дискурсу головного героя роману Жака Годбу «Привіт, Галарно!», індикаторів і сигналів засобами писемного стилю.

Виклад основного матеріалу. Роман Ж. Годбу «Привіт, Галарно!» написаний у 60-х роках, коли в соціально-політичному житті Квебеку, у якому сам автор брав активну участь, відбувалися значні зміни. Роман вийшов у 1967 році у видавництві *Seuil* під час Тихої революції (Quiet Revolution) [9].

Головний герой роману – Франсуа Галарно, 25-річний продавець хот-догів і водночас філософ, який прагне стати письменником. Він уважає важливим своє місце роботи, адже, на його думку, його крамниця є своєрідним форпостом на кордоні зі США, де американські туристи вперше стикаються з представниками франкомовного середовища, серед яких, безумовно, він є першим квебекцем, носієм французької мови (je dois être leur premier Québécois, leur premier *native*). Мета американських туристів – відвідати гарну провінцію, відчути різницю та, на думку героя, перевірити свої знання французької, якої вони навчилися в школі.

За П. Леоном, коли автор хоче передати регіональний чи місцевий акцент, емоційний стан героїв, їхнє екскламативне мовлення, зарозумілість, він насправді має дуже бідну систему засобів кодування, яку має писемне мовлення. Проте ритм та інтонація, краще кодовані, на думку П. Леона, але ще не дуже досконало щодо того, що промовляється [6, с. 29]. П. Леон пропонує встановити типологію письмових текстів відповідно до їх ступеня оралізації. З одного боку, від ілюзії мовлення, з іншого – від роботи над мовою. У першому випадку автор застосовує морфологічні та графічні металінгвістичні засоби, щоб передати манеру висловлювання персонажа. У другому випадку автор працює над субстанцією та формою висловлювання шляхом підбору звуків і їх упорядкуванням. Також необхідно зазначити, що для аналізу засобів фоностилістичного кодування писемного тексту необхідно виходити з того, що будь-який написаний текст передбачає усну інтерпретацію. А успіх оралізації тексту залежить від індикаторів, закладених змістом, а також від роботи автора над просодичними та лінгвістичними ефектами, які ті справляють на читача [6, с. 30].

Для аналізу фоностилістичних матеріалів кодування, на наш погляд, було б доцільно взяти за основу модель П. Леона, яка передає функціонування усного в писемному незалежно від мети, комунікативної, людичної, естетичної або іншої. Така модель передбачає просодичні (акцентуація, інтонація), паралінгвістичні (звуки та їх упорядкування, а також артикуляція) та екстралінгвістичні (сміх, сльози, подихи, кашель тощо) засоби кодування усного стилю в писемному.

Роман Ж. Годбу «Привіт, Галарно!» написаний від першої особи, тобто головний герой Франсуа Галарно розповідає від першої особи про своє життя, про свою сім'ю, про навчання, про свої стосунки з друзями та жінками. Для дослідження фоностилістичних рис мовлення головного героя обрано семіотичну модель фоностилістичного аналізу П. Леона [6, с. 22]. Фоностилістичні індикатори (indices) мовлення, які вказують на вік, стать, настрій, походження героя, уважаються несвідомими. Водночас можна помітити сигнали (signaux), тобто свідомі, навмисні, які вживаються в мовленнєвому повідомленні, щоб вразити співрозмовника. Традиційно фоностилістичне дослідження торкалося лише сигналів. Утім розвиток соціолінгвістики розширив поле досліджень і відкрив шлях до вивчення ознак, які хоча й уважаються несвідомими, але можуть бути інтерпретованими як такі, що впливають на сприймання доповідача (відправника інформації). П. Леон наголошував на необхідності включити до фоностилістичного аналізу індикатори доповідача, які спричинили певний емоційний вплив на співрозмовника, якщо навіть доповідач і на ставив свідомо за мету призвести до певного емоційного стану свого співрозмовника. Такий підхід до фоностилістичного аналізу дає змогу проаналізувати ту межу, коли індикатор стає сигналом, а також вивчати процес фоностилістичного варіювання та його наслідки, не зводячи жорсткого бар'єру між індикаторами й сигналами. Необхідно брати до уваги, що будь-яке мовлення містить індикатори та сигнали, але перевага тих чи інших залежить від наповнення змістом. Індикатори, у свою чергу, поділяються на такі, які характеризують психоемоційний стан, і на лінгвістичні, які характеризують належність доповідача до певного діалекту або соціолекту.

Однак імпресивні функції (impressives, за П. Леоном), які залежать від бажання (свідомого або несвідомого) доповідача вразити отримувача інформації (співрозмовника), складаються зі стилістичних сигналів, позначаючи ставлення, які проявляються за певними обставинами: статусом отримувача інформації, соціальним контекстом і професійною репрезантивністю доповідача. Такі сигнали добре кодовані, і, як наслідок, їх легше декодувати, ніж ознаки, які несуть більше суб'єктивної інтерпретації з боку отримувача інформації. За П. Леоном [6, с. 21], сукупність мовленнєвих ознак і сигналів складає функціональну модель фоностилістичної комунікації.

Роман Ж. Годбу «Привіт, Галарно!» є своєрідною сповіддю героя, який довіряє читачеві події свого життя, свої роздуми, ставлення до близьких і друзів, свій світогляд. Роман починається з роздумів героя стосовно важливості розташування його робочого місця на кордоні Квебеку із США. Індикатори, що свідчать про психоемоційний стан героя, характеризують його як щирого молодого чоловіка, який небайдужий як громадянин і гордий з того, що він перший справжній квебекець, якого зустрічають американці: "... ils viennent visiter la belle province, la différence, l'hospitalité *spoken here*, ils arrivent par

l'Ontario: je dois être leur premier Québécois, leur premier *native*" [10, c. 13]. Уживання англіцизмів, які використовує герой і які автор кодує курсивом, свідчать про значний вплив англоканадського середовища на франкомовних квебекців. Але раптовий перехід на іронічне ставлення до приїжджих, навіть глузування з них свідчать про те, що Франсуа Галарно свідомо впливає на читача, викриваючи своє справжнє ставлення. Отже, індикатори можуть бути інтерпретованими як сигнали: "Il y en a même – c'est touchant en sacrement! – qui s'essayent à me parler français. Je les laisse se ridiculiser, je ne les encourage pas, je ne les décourage pas non plus" [10, c. 13]. З перших слів Франсуа Галарно відверто заявляє, що він хоче стати письменником: "Ce n'est vraiment pas l'après-midi pour essayer d'écrire un livre", не залишає читачеві сумніву про серйозність своїх намірів: "... je vous le jure, je veux dire: ce n'est pas facile de se concentrer avec la trâlée de clients qui, les uns derrière les autres, se pointent le nez au guichet" [10, c. 13]. *Je veux dire*, яке герой уживає досить часто, є його певним індикатором і видає його авторитарний характер.

Сигнали, які отримує читач, указують на соціальний статус героя, його справжнє професійне прагнення стати письменником, яке підпорядковано буденній діяльності продавця хот-догів. Але та щирість і невимушеність героя міркувати над такими темами, як освіта, релігія, сімейні стосунки, професія письменника, справжня чи награна? Франсуа Галарно заявляє, що написання книги для нього – це процес випорожнення ("Depuis longtemps, je devais en avoir besoin, pour me vider, j'étais trop plein... [10, c. 26]). Ще одним сигналом, який впливає на читача, є амбітні заяви героя щодо прагнення стати письменником, порівнюючи себе зі старшим братом Жаком, який навчався у Франції: "Mon frère Jacques – cinq pieds, dix pouces, cent quatre-vints livres, de trois ans mon aîné ... m'a parlé lui aussi d'un livre, publié à Paris, France" [10, c. 27]. Жак, який став відомим сценаристом на радіо Канади ("il fait des textes pour Radio-Canada ..." [10, c. 56]) під псевдонімом, але мріє стати серйозним письменником ("C'est qu'il veut faire des livres sérieux un jour ... " [10, c. 56]), є справжнім стимулом для Франсуа в його прагненні стати письменником. У роздумах щодо професійного становлення Франсуа постає вже досить серйозною, розважливою людиною. Міркуючи над тим, як Жак витрачає гроші, отримані за написання сценаріїв, Франсуа справляє враження цілеспрямованої людини: "… si jamais il arrête de faire de l'argent comment il en fait et de changer d'auto tous les printemps" [10, c. 56]. Своє серйозне ставлення до професії письменника герой формулює на початку роману, де він порівнює значимість досвіду лікарів для написання книг і свій, який для нього має більші переваги. Герой навіть наводить певну формулу складників письменницької діяльності: "Il y a des tas de médecins qui écoutent leurs patients patiemment, puis ils arrangent ça avec du sel, de la chapelure et de l'imagination. Ça vous prend aux tripes comme un ragoût trop gras, des gens qui souffrent ça ne peut rien cacher au praticien alors que, moi, les contacts avec les clients, c'est plutôt: Salut, Galarneau! Donne-moi donc un hamburger avec des oignons crus puis de la relish verte..." [10, c. 28]. Франсуа Галарно ставиться досить зневажливо до міркувань своєї подруги Марізи щодо її здатності написати книгу, але не через те, що вона – жінка, а через те, що для Марізи – це, скоріше, бажання стати своєрідною "la Georges Sand de Musset, la Simone de Beauvoir d'un Jean-Paul Sartre". Для нього писати – це своєрідний прихисток ("Je veux dire, mon stand, c'est un refuge; j'y suis, j'y reste. Ils m'ont instruit? Très bien, mais qu'ils me sacrent patience, j'aime la vie simple et l'odeur des frites" [10, c. 29]).

Цілеспрямованості й упевненості у своєму успіху герою навіть не заважає той факт, що він залишив школу, уважаючи себе жертвою освіти. Нищівний саркастичний тон героя передається в його судженнях щодо тодішньої системи освіти у Квебеці, яку він порівнює з церковними статуями: "... elles étaient comme des statues dans une chapelle: le regard fixe, de la poussière sur les épaules, indifférentes à l'écho de mes toussotements discrets. Les livres étaient vides, le tableau noir était gris, ma tête était vide, comme une bouteille de ketsup après trois jours de comptoir. Ce n'était pas mon intelligence qui s'en allait: c'était l'ennui qui venait, s'allongeait, prenait toute la place, comme un gaz réchauffé dans uns une cornue en laboratoire" [10, c. 14]. Але разом із тим герой пояснює своє небажання продовжувати навчання певною безпорадністю через відсутність своїх братів: "Mais sans Jacques ni Arthur, je ne savais que faire" [10, c. 14].

Франсуа Галарно, будучи сучасником Тихої революції у Квебеці, яка відбувалася в 60-х роках XX століття, підкреслює своє зневажливе ставлення до всього, що пов'язано з впливом церкви на життя. Звідти зневажливий тон у його судженнях, де він уживає релігійну та церковну лексику в зневажливій конотації, що може вважатися також фоностилістичним сигналом. Однак це не є особливістю лише Франсуа Галарно, оскільки усна квебекська форма французької мови, яку використовує автор, відрізняється своєрідною образною системою. Одна з її особливостей – використання лайливої лексики, яка пов'язана з релігійною сферою. Але на читача справляє певний вплив найуживаніше слово Франсуа Галарно, яким він закінчує майже будь-яке своє висловлювання, – це вигук *hostie*, що звучить скорочено *stie* [10, c. 22], що означає просфору [11]. У монологах головного героя цей вигук утратив лайливе значення й залишився як емоційний супровід. Навіть у фінальному діалозі Франсуа Галарно, який відрізняється від попередніх оптимістичним ставленням до життя, у кінці звучить *stie*: "A demain vieille boule, salut Galarneau! Stie" [10, c. 155]. Необхідно зазначити, що одним із фоностилістичних сигналів може вважатися зміна тону головного героя у фінальному монолозі. На відміну від попередніх роздумів, у яких він передає своє іронічне або саркастичне ставлення до членів родини, життя, навчання, жінок, останній монолог сповнений жаги до життя, до рідних, до письменницької діяльності. У цьому діалозі Франсуа звертається до сонця, підкреслюючи походження свого прізвища Galarneau, яке означає бретонською сонце [12]. Отже, образ сонця в роздумах героя підкреслює зв'язок Франсуа Галарно зі своїм корінням, що також може вважатися сигналом: "Salut, Galarneau! Bonjour, Soleil!" [10, c. 57]; "Le soleil aujourd'hui est plus cru encore qu'hier. Un soleil cru qui cuit" [10, c. 71]; "A demain vieille boule, salut Galarneau ! Stie" [10, c. 155]; "Le soleil d'automne se lève plus tard maintenant, il se couche plus tôt, mais il monte droit devant la maison, comme une perdrix effarouchée" [10, c. 155].

Уживаючи слово *vampires* замість *fils,* Франсуа Галарно передає іронічне ставлення до фінансового становища батька, який відправив на кошти діда Артура до семінарії, Жака до Франції, а Франсуа до Монреаля, залишивши наймолодшого у Квебеці: "C'était la première fois que papa permettait que l'on sépare les vampires: Arthur au séminaire de Saint-Thérèse, Jacques en France, François à Montréal" [10, c. 14]. Франсуа виглядає справжнім провінціалом у своїх роздумах щодо планів

у Парижі, які досить примарні: "Bien sûr, on ne pouvait tous aller en Europe d'un seul coup. ... La France, j'y serais bien allé, pour être avec Jacques, pour voir les Champs-Elysées" [10, c. 14].

Проте Франсуа Галарно ставиться іронічно й до самого себе, відверто розповідаючи про шлюб із Луїзою, де він себе вважав справжнім йолопом, оскільки дав себе обдурити: "Une femme enceinte ça s'épouse, je connaissais mon devoir, mais une femme engrossée qui n'avait pas plus de bébé au ventre que moi de Rolls Royce au garage, ça m'a coupé les liens du mariage à ras de la sainte table" [10, c. 99]. І в контексті розриву шлюбних стосунків Франсуа Галарно передає свій сарказм через своє ставлення до релігії: "Je veux dire: on a beau ne plus croire en Dieu, c'est pas une raison pour ne plus croire en Dieu. Je croyais en Louise ma femme bien-aimée qui n'avait pas conçu sous Ponce-Pilate... " [10, c. 100].

Для Франсуа Галарно як для уродженця Квебеку притаманно вживати англіцизми, які виділені автором курсивом. Ця ознака може виступати як індикатор, але й бути водночас сигналом, створюючи особливу мовну характеристику героя, який уживає англіцизми, підкреслюючи важливість певної події: "l'hospitalité *spoken here*", "leur premier *native*", "*un nowhere* c'est fait pour ça", "il fait des textes pour Radio-Canada *and all that stuff*", "des cornets *magic*", "*All work, no play?* C'est pas sérieux, François!", "près de mon comptoir d'arborite *gold-feather*", "J'ai rencontré Marise au *Edgewater Bar*".

Але не тільки англіцизми, які вживає герой, виділені курсивом. У дискурсі героя, у його міркуваннях автор виділяє також і слова французької мови. Такі слова можуть бути озвучені з логічним наголосом або з певною інтонацією, підкреслюючи, отже, певні риси характеру героя: "Je veux dire, je *pense* que ce n'était pas *vraiment* une question d'intelligence", "A qui faire confiance, je veux dire: à qui vraiment peut-on *tout* confier", "Je ne me souviens pas *exactement* de toutes ses paroles, mais c'est le sens de son discours", "Ce n'est sûrement pas un accident, c'est sûrement un truc arrangé comme quand Louise est *tombée* enceinte, après quelques mois de fréquentation", "Quand j'ai quitté Jacques et Marise, je ne savais *vraiment* plus où aller, quoi boire", "Tu vas faire quelque chose de *constructif*, Galarneau", "Je vais être *constructif*", "*Je pourrais ne pas faire abattre le mur*, je conserverais la maison comme écritoire".

Як на початку роману, так і в кінці Франсуа Галарно формулює своє ставлення до професії письменника, своєрідне кредо, утворюючи дієслово *vécrire* від модального дієслова *vouloir* у першій особі теперішнього часу індикативу *je veux* та інфінітива *écrire*: "Je sais bien que de deux choses l'une: ou tu vis, ou tu écris. Moi, je veux *vécrire*" [10, c. 154]. *Vécrire* може виступати фоностилістичним сигналом дискурсу героя. Дієслово DOMINER, яке надруковане великими літерами, є графічним засобом фоностилістичного кодування та фоностилістичним сигналом дискурсу героя. Герой у своїх роздумах наводить приклади вживання цього дієслова, пристосовуючи його до свого життя: "Dominer: avoir une puissance absolue. fig. L'ambition domine dans mon coeur. Se trouver plus haut. Le chateau domine sur la plaine. Dominer sa colère. S'élever au-dessus de. La citadelle domine la ville; se dominer, se rendre maître de soi..." [10, c. 154]. Таке графічне кодування можна озвучити за допомогою логічного наголосу, силабічної вимови, зміни інтонації, уповільненої швидкості мовлення.

Отже, можна зробити **висновки**, що деякі фоностилістичні ознаки можуть бути водночас індикаторами, що характеризують героя, і сигналами, які впливають на читача. Іронія, сарказм, принциповість героя, які притаманні його дискурсу щодо його ставлення до буденного життя, проблем освіти, професії письменника, взаємин із членами сім'ї, друзями, є його індикаторами, але разом із тим і сигналами, створюючи його особливий образ. Вони кодовані в тексті роману за допомогою певних лінгвістичних засобів (улюблені слова героя, квебекські варіанти французької мови, англіцизми); за допомогою троп (galarneau, roi du hot-dog, elle était comme des grandes actrices, l'amour avait toujours raison) і синтаксичних засобів (складні синтаксичні конструкції з різними видами зв'язку у роздумах героя, а в розмові з іншими героями – небагатослівність, яка передається короткими фразами, але влучними за ситуацією, розмовні конструкції: faut pas ambitionner sur l'ambition); за допомогою морфонології, вигадує нове слово (vécrire); за допомогою фонетичних явищ (підібрані слова за благозвучністю й ритмом, від двох до шести складів у ритмічній групі: j'attendais que vienne l'inspiration; j'avais un sourire de premier communiant); за допомогою ідеографічних засобів (листи, написані під нахилом, а також слова, які набувають конотацію за змістом, надруковані під нахилом або великими літерами (*vécrire*, DOMINER)).

Література:

1. Bally Ch. Traité de stylistique française, 3e éd. vol. 1. Paris, Klincksieck. 331 p.
2. Grammont M. Traité de phonétique. Paris, Delagrave, 1926. 480 p.
3. Troubetskoy N. Principes de phonologie. Paris, Klincksieck, 1986. 396 p.
4. Jakobson R. Essais de linguistique générale. Paris, Ed. de Minuit, 1963. 260 p.
5. Riffaterre M. Essais de stylistique structurale. Présentation et traductions de Daniel Delas. Nouvelle Bibliothèque scientifique dirigée par Fernand Braudel. P. : Flammarion, 1971. 364 p.
6. Léon P.R. Précis de phonostylistique. Paris, Nathan, 1993. 314 p.
7. Bellemare Y. Thèse de doctorat. La technique romanesque de J. Godbout. Université Laval, 1981. 164 p.
8. Lazaridès A. Du roman au mythe: essai sur l'imaginaire dans Salut Galarneau! *Voix et images du pays.* 1973. Vol. 6. № 1. P. 65–87.
9. Warren J.-Ph. L'origine d'un nom. D'où vient l'expression «Révolution tranquille»? *HistoireEngagée.ca.* 14 septembre 2016. URL: http://histoireengagee.ca/?p=5787 (дата звернення: 06.04.2021).
10. Godbout J. Salut Galarneau! Paris, Editions du Seuil, 1967. 155 p.
11. Wictionnaire. URL: https://recrutementsantequebec.ca/Medias/fichiers/Lexique.pdf (дата звернення: 06.04.2021).
12. Une journée dans la vie de Galarneau. URL: http://www.meteo.org/phenomen/galarsun.htm#:~:text=De%20ce%20terme%20serait%/20d%C3%A9riv%C3%A9,atlantique%20avait%20chang%C3%A9%20de%20c%C3%B4t%C3%A9 (дата звернення: 06.04.2021).

Komirna Ye. Phonostylistic features of the main hero discourse in the novel "Hail Galarneau!" by Jacques Godbout

Summary. The article is devoted to the analysis of the phonostylistic features of the main hero (François Gallarneau) discourse in the novel "Hail Galarneau!" by Jacques Godbout. Any written text requires an oral interpretation. The oral interpretation of the written text depends on the phonostylistic means of coding laid down by the author. Phonostylistic analysis, according to P.R. Leon, should include indicators and signals of the discourse of the heroes. Phonostylistic indicators of speech, which indicate the age,

gender, mood, origin of the hero, are considered unconscious. At the same time, it is possible to notice signals (signaux), which are conscious, intentional and which are used in a speech message to impress the interlocutor. Traditionally, phonostylistic research has only concerned signals. However, the development of sociolinguistics has expanded the field of research and paved the way for the study of features that, although considered unconscious, but can be interpreted as influencing the perception of the speaker (sender of information). As for indicators, in a certain situation, they can be interpreted as signals. The main indicator of the protagonist's discourse are words of religious meaning, which he uses either in a derogatory sense, or as a word accompanying *stie*, with which he completes the sentence. This indicator serves as a signal, helping to reproduce the image of the hero and giving him certain features. The psycho-emotional state of the hero, his irony and sarcasm, including, in relation to himself, are linguistically conveyed through figurative vocabulary, comparisons, his reasoning, dreams, views on life, through complex sentences, interrogative sentences, which point to the field of his interests; the importance of certain words, a letter from a brother addressed to him, newspaper ads, recipes, menus, as well as english words, which are an integral feature of the hero, all these features are important for the reproduction of the hero's world; the hero forms a new word *vécrire*, which for him has an existential meaning, namely to live for writing; the word DOMINER with the given list of examples of its use, printed in capital letters, should be sounded with use of phonetic means of expression (logical emphasis, syllabic pronunciation, intonation).

Key words: phonostylistic means, phonostylistic indicators, phonostylistic signal, phonostylistic coding.

УДК 81'42
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-1.24

Коркішко С. В.,
викладач кафедри іноземних мов професійного спілкування
Міжнародного гуманітарного університету

Кольцова О. С.,
викладач кафедри іноземних мов професійного спілкування
Міжнародного гуманітарного університету

ЯВИЩЕ НЕРОЗУМІННЯ В ДІАЛОГІЧНОМУ СПІЛКУВАННІ

Анотація. Дослідження визначається активним зацікавленням мовознавців когнітивно-прагматичними ознаками спілкування. Назріла необхідність систематизації й узагальнення емпіричних даних, які свідчать про те, що нерозуміння повідомлення реципієнтом зумовлено відповідно порушенням учасниками комунікації принципу кооперації, наявністю / відсутністю фреймового конфлікту. Крім того, дотепер поза увагою багатьох учених перебували невербальні та просодичні актуалізатори нерозуміння в художньому діалозі. Нерозуміння є комунікативно-когнітивним явищем, яке виникає під час рецепції повідомлення у процесі діалогічної взаємодії двох і більше співрозмовників і властиве зазвичай слухачеві. Аналіз англомовних діалогічних єдностей, які спричиняють непорозуміння, доводить його існування у двох площинах – комунікативній та когнітивній. Таке існування відбувається паралельно. Нерозуміння поєднує ознаки як дискурсивно-комунікативної, так і лінгвокогнітивної природи. Розглянемо нерозуміння як тип інтерпретації з погляду когнітивної лінгвістики. З такого погляду нерозуміння пов'язане з поняттям інтерпретації – видом когнітивної діяльності, спрямованої на розкриття змісту повідомлення адресанта. Незавершеність окремих змістових компонентів, неправильний інтерпретаційний перебіг формують псевдоментальну репрезентацію дискурсу, створюють когнітивні передумови нерозуміння як типу інтерпретації. Когнітивна природа розуміння трактується як послідовність операцій або процедур, відповідальність за здійснення яких несе окремий модуль. Отже, має йтися про модульної організації розуміння. У процесі вивчення комунікації неможливо не враховувати такі компоненти комунікації, як: адресант, адресат, повідомлення, канал комунікації, інформаційний шум, фільтри, зворотний зв'язок, контекст і ситуація, мотивація, фрейм. Дослідження спілкування породжує необхідність вивчення успішної комунікації, яка визначається як адекватна комунікація, за якої досягається більш-менш повне, але обов'язково достатнє з погляду комунікантів, взаєморозуміння.

Із цим згодні більшість сучасних лінгвістів, які вважають, що проблема успішного / неуспішного спілкування є однією з найважливіших у теорії комунікації. У наукових роботах, пов'язаних із вивченням цієї проблеми, держава приділяє величезну увагу умовам досягнення благополучного спілкування, що сприяє виникненню розуміння між комунікантами, підкреслюється, що між людьми не може бути розуміння, якщо не знати, що собою становить людина. В ідеалі ефективним називають таке спілкування, коли комунікативні наміри мовців реалізуються в повному обсязі. Ефективність комунікативної діяльності залежить від особливостей мовного досвіду комунікантів, рівня їхнього інтелекту, бази знань мовної системи, уміння будувати висловлювання відповідно до позамовних параметрів ситуації спілкування, а також від уміння враховувати прагматичні особливості мовного процесу, тобто від рівня їхньої комунікативної компетенції. Саме з урахуванням перелічених умов, необхідних для досягнення адекватної комунікації, повинна будуватися стратегія мовної поведінки комунікантів. Якщо ці умови порушуються, між комунікантами виникає нерозуміння.

Ключові слова: нерозуміння, літературний дискурс, фрейм, когнітивна лінгвістика, когнітивна семантика, незнання, сумнів, здивування.

Когнітивна лінгвістика – мовознавчий напрям, у якому функціонування мови розглядають як різновид пізнавальної діяльності, а когнітивні механізми та структури людської свідомості досліджують через мовні явища.

Звернення до когнітивних категорій дозволяє розглянути проблему розуміння/нерозуміння в зовсім іншому теоретичному контексті.

Когнітивна наука поставила перед собою завдання дослідження пізнання (когніції) і пов'язаних із ним процесів і структур, хоч це завдання деякою мірою вже реалізували такі галузі науки, як філософія, логіка, психологія [1, с. 234].

Головними завданнями когнітивної лінгвістики вважають:

1) аналіз природи мовної компетенції людини, її онтогенезу;

2) визначення специфіки категоризації та концептуалізації досвіду в колективній свідомості носіїв мови;

3) опис організації внутрішнього лексикону, вербальної пам'яті людини відповідно до структур репрезентації знань і механізмів пам'яті взагалі;

4) пояснення когнітивної діяльності людини у процесах породження, сприйняття і розуміння мовлення, у комунікативній діяльності;

5) дослідження пізнавальних процесів і ролі природних мов у їхньому здійсненні;

6) установлення співвідношення мовних структур тощо.

Проблеми недостатньої або неправильної інтерпретації інформації, що призводить до нерозуміння адресатом отриманого ним повідомлення, варто також розглянути в межах когнітивної семантики.

Когнітивна семантика є напрямом когнітивної лінгвістики, який розглядає значення як ментальне явище, пов'язане зі способами отримання, збереження й оброблення інформації людським мозком [1, с. 239].

Представниками когнітивної семантики є Дж. Лакофф, М. Джонсон, Р. Ленекер, Р. Джекендофф, Ч. Філлмор, Л. Талмі, Р. Дірвен, Д. Герартс, Ж. Фоконьє, І. Світсер, Б. Рудзка-Остін, Л. Янда, А. Ченкі, К. Бругман та інші.

У фокусі даного дослідження перебувають такі положення когнітивної семантики:

1) положення про те, що семантика природних мов є конвенційним результатом категоризації та концептуалізації світу представниками певного етносу та культури, відображає досвід, знання, відчуття людини, які можуть не відповідати справжньому стану речей;

2) положення про те, що генератором значень висловлювання є людина як носій когніції, яка обирає власний або нав'язаний мовою спосіб інтерпретації дійсності [1, с. 239].

Крім того, уважаємо неможливим дослідження феномену розуміння/нерозуміння без урахування постулатів когнітивної семантики, сформульованих О.Є. Кібриком, Р. Ленекером, В. Чейфом, А.Н. Барановим, В.Я. Мізецькою:

1. Постулат про примат когнітивного. Згідно із цим постулатом, за значеннями слів перебувають тісно пов'язані з ними когнітивні структури – сутності, які можна описати тією чи іншою розробленою мовою представлення знань. Елементами цієї мови є фрейми, сценарії, плани, фон vs. фігура, модель світу, афективні структури, сюжет, рамки уваги тощо. Отже, вивчення мовних форм є свідомо неповним без звернення до когнітивних категорій, оскільки розумові категорії є практично невіддільними від мовних категорій [2, с. 28].

2. Постулат про тенденції до економії зусиль. Тенденція до економії часто-густо породжує «ритуалізацію» мислення людини та її мовної поведінки. Зусилля економляться лише там, де проблемна область є чітко структурованою, а поведінка – реґламентованою. Фрейми та прототипи фактично являють собою один із засобів економії зусиль, оскільки вони є «ідеалізованими когнітивними моделями» [3, с. 54] та зводять практично будь-яку унікальну ситуацію до стандарту, у якому втілено попередній досвід людини.

3. Постулат про множинність утілень когнітивних структур у мові. Сутність цього постулату полягає в тому, що когнітивні структури не обов'язково прив'язані до певного мовного знака: та сама когнітивна структура може виражатися за допомогою різних значень того самого слова (полісемія) або значень різних слів (синонімія). З іншого боку, когнітивна структура може поєднувати декілька слів (джерело формування фразеологічних одиниць) або виражатися граматичними значеннями (значеннями граматичних категорій). Із цього випливає, що різні значення одного слова можуть виявитися результатом модифікацій єдиної когнітивної структури.

Є деяка схожість термінів: *нерозуміння, незнання, сумнів, здивування*. Уважаємо доцільним розмежувати ці суміжні, але не тотожні поняття.

«Словник української мови» трактує *незнання* так: «відсутність знань, відомостей тощо про кого-, що-небудь, необізнаність у чомусь» [4, с. 321].

Англомовні словники, а саме «Оксфордський словник англійської мови» та «Кембриджський словник», трактують *незнання* (*ignorance*) так:

1. Lack of knowledge, understanding, or information about something [5]; lack of knowledge or information about something [6].

Порівняно з *незнанням*, яке є відсутністю знань або неволодінням повною інформацією, тобто є константною характеристикою мовця, нерозуміння вважаємо неуспішною когнітивною ситуацію, яка, у деяких контекстах (але не в усіх), спричинена відсутністю знань або неповнотою інформації, тобто ***нерозуміння* виникає як наслідок *незнання***.

Сумнів, у свою чергу, трактується як «непевність щодо вірогідності, можливості чого-небудь; брак впевненості в комусь, чомусь; підозра, острах; ускладнення, що виникають під час розв'язання якого-небудь питання, певної проблеми; стан душевного розладу, невпевненості, вагань» [7, с. 1414].

Подібно до цього ***сумнів*** трактується у «Словнику української мови» як «непевність щодо вірогідності, можливості чого-небудь; брак твердої впевненості в комусь, чомусь» [4, т. 9, с. 839].

«Оксфордський словник англійської мови» трактує ***сумнів*** (***doubt***) так: "a feeling of uncertainty or lack of conviction" [6].

«Кембриджський словник» надає таке тлумачення даного терміна: "***doubt*** is a feeling of not being certain about something, especially about how good or true it is" [5]. Українські словники трактують ***здивування*** як «почуття, стан людини, дуже враженої чимось незвичайним, дивним, незрозумілим» [1, т. 3, с. 536].

З погляду когнітивістики нерозуміння спричиняється незнанням когнітивної структури відповідного фрейму у стандартній ситуації спілкування.

У сучасній когнітивній лінгвістиці далекосяжним уважають *фреймовий* підхід, адже фреймова модель є гнучкою й узгодженою із психологічними концепціями пам'яті й експериментальними психофізіологічними даними.

Фрейм (від англ. *framework – каркас*) – структура репрезентації знань, у якій відображено набуту досвідним шляхом інформацію про деяку стереотипну ситуацію та про текст, що її описує, а також інструкцію щодо використання даної інформації [1, с. 771].

У наведеному нижче контексті Лізі розраховує на те, що Джемайма володіє знаннями з античної міфології та чула фразеологізм «Ахіллесова п'ята». Такі фонові знання могли б слугувати основою спілкування, проте неволодіння поняттями, які є складниками фрейму «антична міфологія», спричиняє нерозуміння, яке відчуває Джемайма, у результаті чого створюється комічний ефект:

"You must know something!" says Jemima. "You slept with him, for goodness sake! He must have some secret. Some weak point".

"An Achilles' heel", puts in Lissy, and Jemima gives her an odd look".

It doesn't have to be to do with his feet", she says, and turns to me, pulling a ***"Lissy's lostit' face"*** [8, с. 298].

У наведеному прикладі нерозуміння Джемайми підкреслено авторським коментарем щодо її виразу обличчя.

Отже, фонові знання як спільний «бекграунд» співрозмовників, який мається на увазі, але явно не проговорюється в діалозі, є важливою складовою спілкування. Якщо не має потрібної для певної комунікативної ситуації фреймової інформації, його мовленнєва поведінка відхиляється від комунікативної норми і спричиняє нерозуміння між ним і його співрозмовником.

Незважаючи на численні дослідження, у яких указується на необхідність урахування екстралінгвістичних чинників, дотепер не створена їхня чітка класифікація. У результаті аналізу літератури з даної проблеми можна зробити висновок, що

екстралінгвістичні чинники, які виділяються дослідниками, деякою мірою корелюють із відзначеними вище змінними, водночас як екстралінгвістичні чинники діалогічного мовлення виступають:

1) тема спілкування;
2) обстановка, у якій комунікація підтримана, допустима;
3) комуніканти (їхній соціальний статус, стосунки);
4) мета комунікації.

Сукупність названих умов, як зовнішніх, так і внутрішніх, утворює ту прагматику мови, яка характерна для реального мовного спілкування. Найважливішою складовою частиною прагматики тексту є його прагматична настанова, яку варто розглядати як матеріалізований у тексті усвідомлений конкретний намір адресанта здійснити відповідний вплив на адресата.

З погляду когнітивістики нерозуміння спричиняється незнанням когнітивної структури відповідного фрейму у стандартній ситуації спілкування.

Когнітивісти активно досліджують такі прагматичні характеристики висловлювання, як умови щирості, успішності: розробляються параметри комунікативної компетенції мовців, а також принципи правильного ведення розмови. Г.П. Грайс сформулював **принцип кооперації**: «Твій комунікативний внесок на даному етапі діалогу має бути таким, якого вимагає спільно прийнята мета (напрям) цього діалогу» [9, с. 24], включає чотири постулати – **кількості**, **якості**, **відношення** і **способу**.

Отже, можна конкретизувати, що причинами нерозуміння когнітивісти вважають відмінності у стандартній мовленнєвій компетенції спілкування та невідповідність сказаного очікуванням адресата. Як наголошують когнітивісти, нерозумінню як типу інтерпретації властивий *помилковий хід міркування*, що призводить до створення неадекватної внутрішньої моделі комунікативного повідомлення. Неефективне здійснення інтерпретаційних операцій реципієнтом провокує *неповну ментальну репрезентацію комунікативного повідомлення* з неправильною репрезентацією та помилковим відтворенням конструктивних елементів.

Комунікативний прояв нерозуміння вважають комунікативним збоєм, воно може бути комунікативно експліковано суб'єктом нерозуміння або ідентифікуватися співрозмовником.

Аналіз феномену нерозуміння у тлумаченнях різних наукових парадигм свідчить про його складну та суперечливу природу, адже його, з одного боку, позиціонують як *комунікативну девіацію,* або аномалію, що привертає до себе увагу, а із другого – як цілком звичайну комунікативну подію, як необхідну *умову початку* роботи розуміння чи його можливий проміжний негативний результат.

Факт складної природи нерозуміння потребує розмежування даного терміна від *незнання*, *сумніву* та *здивування*. Порівняно з *незнанням*, яке є відсутністю знань або неволодінням повною інформацією, тобто є константною характеристикою мовця, нерозуміння вважаємо неуспішною когнітивною ситуацію, яка, в окремих контекстах, спричинена відсутністю знань або неповнотою інформації, тобто нерозуміння виникає як *наслідок незнання*.

У результаті порівняння нерозуміння із сумнівом та здивуванням доходимо висновку, що нерозуміння є значно ширшим поняттям. Сумнів або здивування вважаємо проявами нерозуміння.

Дослідження феномену нерозуміння як наслідку порушення співрозмовником **принципів кооперації**, висунутих Г.П. Грайсом, вказує на те, що адресант незрозумілої репліки порушив одну із двох максим: **максиму кількості (повноти) інформації** або **максиму способу**.

У художньому творі експлікація нерозуміння відбувається не тільки у прямому мовленні персонажів, але й у їхньому внутрішньому мовленні, а також за допомогою авторського опису їхньої невербальної поведінки. Про прагматичні причини нерозуміння читач дізнається з контексту художнього твору.

Література:

1. Селіванова О.О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2010. 844 с.
2. Кибрик А.Е. Лингвистические постулаты. *Механизмы вывода и переработки знаний в системах понимания языка. Труды по искусственному интеллекту. Ученые записки Тартуского университета.* Тарту, 1983. Вып. 621. С. 24–39.
3. Lakoff G., Johnson M. Metaphors we Live by. Chicago : University of Chicago Press, 1980. 193 p.
4. Словник української мови : в 11-ти т. 1974. Т. 5. С. 379.
5. Cambridge Dictionary.
6. Oxford Dictionary.
7. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. 1728 с.
8. Kinsella S. Can You Keep a Secret? Black Swan. First Thus edition. London, 2003. 368 p.
9. Grice H.P. Logic and conversation. *Studies in the Way of Words.* New York : Academic Press, 1991. P. 22–40.
10. Мизецкая В.Я. Когнитивистика и генеративистика : борьба идей. *Научный вестник Международного гуманитарного университета. Серия «Филология».* Одесса : Гельветика, 2019. Вып. 38. С. 95–97.

Korkishko S., Koltsova O. The phenomenon of misunderstanding in dialogical communication

Summary. Research is determined by the active interest of linguists in cognitive – pragmatic features of communication. There is a need to systematize and generalize empirical data, which indicate that the misunderstanding of the message by the recipient is respectively due to violation by the participants in communication of the Cooperation Principle, the presence/absence of cognitive conflict. In addition, non-verbal and prosodic actualizers of misunderstanding in artistic dialogue require further research. Misunderstanding is a communicative-cognitive phenomenon that occurs during the reception of a message in the process of dialogic interaction of two or more interlocutors and is usually inherent in the listener. Analysis of English-language dialogic units, screaming misunderstandings, proves its existence in two planes - communicative and cognitive. Such existence occurs in parallel. Misunderstanding combines features of both discursive-communicative and linguocognitive nature. Consider misunderstanding as a type of interpretation in terms of cognitive linguistics. From this point of view, the misunderstanding is related to the concept of interpretation - a type of cognitive activity aimed at revealing the content of the message of the addressee. Incompleteness of separate semantic components, incorrect interpretive course form pseudomental representation of discourse, create cognitive preconditions of misunderstanding as a type of interpretation. The cognitive nature of understanding is interpreted as a sequence of operations or procedures, the implementation of which is the responsibility of a separate module. Thus, we must talk about a modular organization of understanding. When studying communication, it is impossible not to take

into account the following components of communication: addressee, message, communication channel, information noise, filters, feedback, context and situation, motivation, frame. The study of communication creates the need to study successful communication, which is defined as adequate communication, which achieves more or less complete, but necessarily sufficient, from the point of view of communicators, mutual understanding.

Most modern linguists agree that the problem of successful / unsuccessful communication is one of the most important in communication theory. In scientific work related to the study of this problem, the state pays great attention to the conditions for achieving successful communication, which promotes understanding between communicators, and emphasizes that there can be no understanding between people if you do not know what a person is. Ideally, such communication is called effective, in which the communicative intentions of the speakers are realized in full. The effectiveness of communicative activity depends on the language experience of communicators, their level of intelligence, knowledge base of the language system, the ability to build utterances according to the extralinguistic parameters of the communication situation, as well as the ability to take into account pragmatic features of the language process. It is taking into account these conditions necessary to achieve adequate communication, should be built strategy of language behavior of communicators. If these conditions are violated, there is a misunderstanding between the communicators.

Key words: misunderstanding, literary discourse, frame, cognitive linguistics, cognitive semantics, ignorance, doubt, surprise.

УДК 659.4:81
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-1.25

Кузнєцова Г. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри іноземних мов
Державного університету «Житомирська політехніка»

АДРЕСОВАНІСТЬ ТА АДРЕСАТ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ)

Анотація. Метою наукової розвідки є огляд сучасного стану вивчення категорії адресата політичного дискурсу в роботах східноєвропейських лінгвістів; обґрунтовується актуальність і важливість дослідження категорії адресата. Вказується на недостатню увагу до адресатного чинника дискурсу на відміну від власне текстового чинника й чинника відправника політичного дискурсу (політичного діяча). У роботі наголошується на необхідному зв'язку вивчення категорії адресованості й чинника адресата політичного дискурсу. Стаття містить коротку історію дослідження категорії адресованості, оскільки вона становить підґрунтя для вивчення категорії адресата політичного дискурсу. Огляд розробленості питання зроблено на основі праць українських, російських, польських та сербських філологів, доведено, що попри недостатню увагу мовознавців до вказаної тематики, найбільший доробок становлять дослідження російських лінгвістів середини – кінця XX століття, а також роботи вітчизняних мовознавців. Показано, що увага до адресата як до категорії виникла в лінгвістиці досить давно й пов'язана передусім із роботами М. Бахтіна та Ю. Лотмана, завдяки яким інтерес до вказаної категорії поширився на інші європейські лінгвістичні школи й наукові підрозділи університетів. Незважаючи на довгу історію, категоріальні ознаки текстової й дискурсивної адресованості все ще не сформульовані досить чітко як у лінгвістичній, так і в нелінгвістичних парадигмах; однак важливість дослідження питання в мультимедійній парадигмі є визнаною.

Є небагато робіт, написаних протягом останнього десятиліття, у яких зроблено деякі спроби визначити категоріальні ознаки категорії адресата. Проте більшість цих досліджень зроблено на матеріалі інших видів дискурсу, наприклад художнього. Дослідження, що стосуються політичного дискурсу, виконані на обмеженому матеріалі, зроблені в них висновки не можуть стосуватися цього виду дискурсу загалом. Тому досліджувана категорія залишається маловивченою, і цей факт тільки підкреслює своєчасність її подальшого дослідження.

Ключові слова: адресованість, адресат, типи адресата, політичний дискурс.

Постановка проблеми. Адресованість є однією з найважливіших категорій дискурсу, адже вона відображає одну із трьох найважливіших інтенцій породження текстового складника дискурсу – рецептивну. Рецепція ж текстової інформації не повинна звужуватися до просто слухання або бачення мовця; це радше виконання текстового повідомлення «про себе», внутрішнє свідоме приговорювання, інтенційний мовленнєвий акт інтерпретації [1, с. 60–61]. Тому рецептивна функція текстового повідомлення полягає у співвіднесеності даного повідомлення з певною моделлю змісторозуміння, тобто в інтендованій націленості повідомлення на відповідний уявний адресат, спроможний сприйняти й інтерпретувати це повідомлення, інакше кажучи, у його адресованості.

Зрозуміло, що сказане стосується будь-якого ситуативно детермінованого текстового повідомлення, тобто будь-якого виду дискурсу. У пропонованій праці представлена спроба дослідити ступінь вивчення категорії адресованості політичного дискурсу (далі – ПД) в аспекті дослідження адресата ПД.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Політичний дискурс є одним із найпопулярніших об'єктів лінгвістичних і міждисциплінарних досліджень і, можливо, найбільш досліджуваним видом інституційного дискурсу. Серед сотень вітчизняних і закордонних робіт, присвячених ПД, найбільше їх число має об'єктом аналізу перший та другий фундаментальні компоненти ПД – його адресанта, тобто політичного або громадського діяча, який виступає відправником або автором дискурсу, а також політичне повідомлення безпосередньо. Найбільший внесок до цих напрямів у вітчизняному та східноєвропейському мовознавстві зроблено В.З. Демьянковим, В.І. Карасиком, Ю.І. Левшенко, М.Ю. Сейранян, С.Л. Славовою, Ю.Ю. Сухановим, В. Фігаром, В.О. Чернявською, Є.О. Четвертак, О.П. Чудіновим, Д.В. Шапочкіним, І.С. Шевченко, О.І Шейгал, групою польських дослідників, які працюють у напрямі критичного аналізу дискурсу, а саме У. Окульською, П. Цапом, А. Совіньською та багатьма іншими дослідниками. Загалом, безсумнівний інтерес до вивчення ПД і політичного спілкування привів до появи нової окремої галузі філологічних досліджень – політичної лінгвістики й політичної дискурсології, причому названій царині присвячуються окремі семінари та друковані періодичні видання [2; 3].

Необхідно, однак, підкреслити, що третій фундаментальний компонент ПД – адресат – не здобув донині такого глибокого вивчення ні в лінгвістиці, ні в інших наукових дисциплінах, з огляду на те, що дискурс як мультимодальне явище, зокрема і ПД, потребують мультимодального підходу. Загалом адресат ПД розглядається як дещо пасивний компонент, як об'єкт і результат маніпулятивного впливу, здійснюваного адресантом або адресантами через політичне повідомлення – текст у тій чи іншій формі. Доситьтиповими є спостереження Є.О. Четвертак, яка стверджує, що ПД є засобом маніпулювання свідомістю великих груп людей, основною метою якого є нав'язування певної думки широким лавам виборців із подальшим розрахунком завоювати їхні голоси під час виборчої кампанії [4, с. 42–43]. Варто зазначити, що в роботах із ПД трапляються висловлення про доцільність та необхідність уважного врахування чинника адресата ПД, його аналізу та вивчення. Усе вищесказане безпосередньо свідчить про актуальність

і важливість дослідження різних аспектів адресату ПД, зокрема його лінгвістичних і когнітивних чинників.

Метою статті є аналіз досліджень адресата ПД як виразника категорії адресованості у працях лінгвістів, що репрезентують східноєвропейську наукову площину.

Виклад основного матеріалу. Насамперед варто підкреслити, що вивчення характеристик і функцій адресата ПД тісно пов'язане із проблемою адресатності загалом, особливо із проблемою вербальної адресатності. Чинник адресата мовленнєвого повідомлення неодноразово був предметом лінгвістичних досліджень, хоч аналізу вербального повідомлення в широкому розумінні присвячено на порядок більше наукових розвідок. Кореляція адресант – адресат у різних мовленнєвих жанрах аналізувалася в роботах багатьох вітчизняних та закордонних мовознавців, серед яких А.М. Баранов, Ф.С. Бацевич, В.В. Богданов, Г.І. Барташова, Т.Г. Вінокур, О.П. Воробйова, Т.А. Єщенко, Ю.А. Левицький, О.В. Михайлова, А.В. Полонський, М.Ю. Федосюк, І.С. Черватюк, О.Й. Шейгал, Т.В. Шмельова й інші.

Зазначимо, що більшість праць названих мовознавців ґрунтуються на базових положеннях творів видатного філолога й філософа М.М. Бахтіна, який уперше розглядав концепцію адресата мовлення щодо мовленнєвих жанрів. За М.М. Бахтіним, кожне висловлення завжди має адресата (різного характеру, різного ступеня близькості до автора, конкретності, усвідомленості тощо), розуміння якого у відповідь автор мовленнєвого твору очікує й передбачає. Адресованість висловлення є його відмітною ознакою, адже кожний мовленнєвий жанр має типову концепцію адресата. Крім того, науковець зазначав, що така концепція адресата є особливою не тільки для кожної історичної доби, а й для кожного літературно-художнього жанру та стилю [5, с. 168, 279–280]. Ці базові положення вивчення адресата як дискурсивної категорії залишаються актуальними донині.

Серед найґрунтовніших робіт з питання передусім варто назвати дослідження Н.Д. Арутюнової й О.П. Воробйової. Н.Д. Арутюнова, яка підсумовує наявні на той час визначення другого учасника комунікації, який отримує інформацію, зауважує, що такий учасник називається по-різному, як-от: отримувач мови, рецептор, інтерпретатор, слухач, аудиторія, співрозмовник, декодував, і пропонує більш універсальний термін «адресат», що підкреслює свідоме спрямування висловлення на конкретну або неконкретну особу, причому така особа або особи можуть бути певним чином охарактеризовані, і комунікативний намір автора повідомлення повинен узгоджуватися із цією його характеристикою [6, с. 362]. Уже в цьому визначенні звертається увага на можливі множинність чинників, що стосуються адресата, важливість їх урахування й вивчення, висвітлення таких чинників залежно від жанру й характеристик самого повідомлення, яке розумілося мовознавцем у широкому сенсі. Роботи дослідниці, присвячені вивченню адресата повідомлення, стали класикою лінгвістики.

Неабияке значення для подальшого дослідження чинника адресата повідомлення мали також погляди професора Тартуського університету Ю.М. Лотмана, який першим розглянув питання колективного, або масового, адресата, що має велике значення для вивчення адресата ПД. Науковець уживав термін «образ аудиторії», пов'язував його з розшифруванням набору мовних культурних кодів та з поняттям загальної пам'яті, реконструкція якої для тексту та його отримувачів дозволяє досліднику знайти в тексті прихований у ньому «образ аудиторії». За Ю.М. Лотманом, текст містить згорнуту систему всіх ланок комунікативного ланцюжка, й наскільки ми можемо вичленити з нього позицію автора тексту, настільки ж можливо реконструювати на ґрунті цього тексту і його ідеального читача. Учений уважав, що цей образ активно впливає на реальну аудиторію, перебудовує її на власний кшталт. Особистість реципієнта повідомлення, яка є семіотичною єдністю, обов'язково варіативна та здатна «настроюватися за текстом». Тому між текстом і аудиторією відбувається складна гра позиціями [7, с. 88]. Це спостереження має надзвичайне значення для дослідження сучасного ПД, оскільки політичні повідомлення різної форми, як відзначають спеціалісти з теорії комунікації, не стільки впливають на аудиторію, скільки взаємодіють із нею.

Подальший розвиток категорій адресованості й адресата знаходимо у працях вітчизняного науковця О.П. Воробйової, яка користувалася терміном «розщеплена адресація» та спиралася на такі важливі моменти, як: розмежування реальної, зображеної та відображеної комунікації; виокремлення образу читача як модусу реалізації адресованості, що втілює призупинку безпосередньої адресації; неоднорідність образу читача як наслідок множинності виявлень діалогічної взаємодії; співвіднесеність адресата й адресанта в дискурсі. Відповідно дослідниця будує типологію адресатів (для художнього тексту короткого оповідання), виокремлює три типи адресата, а саме: фіктивний адресат (тобто художній образ, включений до сфери зображеної комунікації), гіпотетичний адресат (образ адресата в уявленні адресанта, на якого орієнтовано висловлювання і який виступає посередником між автором дискурсу й адресатом) та реальний (емпіричний адресат), який безпосередньо виступає реципієнтом даного висловлювання [8, с. 138, 139].

Названа праця слугувала підґрунтям для подальшого вивчення категорій адресатності й адресата в сучасному мовознавстві. Так, дисертаційне дослідження Т.Л. Камінської присвячене висвітленню образу адресата в текстах масової комунікації [9]. Автор розглядає й аналізує адресата текстів масової комунікації (під якими розуміє тексти політичного змісту) у таких аспектах: адресат як реальна людина; адресат як категорія, представлена у структурі комунікативного акту в широкому розумінні; адресат як соціологічна категорія з його характеристиками, отриманими шляхом соціологічних досліджень; адресат як текстова категорія [9, с. 35–36]. Т.Л. Камінська представляє типологію образу адресата масової комунікації (далі – МК), виділяє такі його категоріальні ознаки, що знаходяться безпосередньо в текстовому повідомленні: елементи, які репрезентують картину світу; елементи, що слугують для характеризації стилю життя та соціального статусу; елементи, зорієнтовані на мовленнєвий досвід аудиторії. Автор робить найбільший акцент на дослідженні соціально-економічних чинників під час побудови класифікації адресатів текстів масової комунікації, пропонує певний розвиток поняття «цільова аудиторія» і відзначає, що виділення й описання типів спільностей (можливі типи цільових аудиторій) для ЗМІ й політичних діячів допомагає створити уявлення про особливості національної самосвідомості в певний історичний момент, адже без вивчення соціальних груп, на які може ділитися аудиторія, що сприймає тексти масової комунікації, передусім тексти політичного характеру, у конкретний період, важко уявити практичну

політичну діяльність, організацію рекламних та виборчих кампаній тощо [9, с. 47]. Т.Л. Камінська пропонує таку типологію адресатів текстів масової комунікації: «інтелігентна меншість»; «представники зразкового середовища»; «прості люди», зауважує, що формулювання названих типів адресатів було запозичене із самих текстів як характеристика ними своїх цільових аудиторій [9, с. 174–183, 239]. Дослідниця робить висновок про те, що система адресатів є рухливою й детермінована соціальною ситуацією, яка міняється [9, с. 238], що робить результати дослідження й запропоновану класифікацію досить відносною. Заслуговує на увагу також зроблене вказаним автором спостереження про те, що реальний чинник адресата далеко не завжди береться до уваги під час утілення видавницьких проектів, незважаючи на його важливість [9, с. 240–241].

Вітчизняні мовознавці А.В. Прокопенко та Н.С. Рева досліджують категорію адресованості на матеріалі жанру політичного інтерв'ю і називають такі особливості адресата медіаполітичного дискурсу, як: соціальна роль, вік, ґендерна приналежність, психологічний стан, когнітивні здібності, життєві цінності, особливості сприйняття мовлення. Виходячи з названих чинників, автори наводять низку типологій, в основі яких є один або декілька з перелічених чинників. Так, за характером адресованості розрізняють прямі (тобто емпіричні читачі/слухачі), непрямі (ті, що мають доступ до інформації, але не беруть у ситуації участі) і адресати-ретранслятори (ті, що передають і тлумачать повідомлення). За соціально-типологічними значеннями виділяються національні й позанаціональні адресати, кожна із цих груп формується за ознаками, які властиві конкретній культурі. За професійною орієнтацією автори виокремлюють адресатів-професіоналів й адресатів-непрофесіоналів. Професіонали взаємодіють з адресантами за паритетними принципами, тоді як непрофесіонали залежать від адресантів-професіоналів та ретрансляторів. За ступенем обізнаності розрізняють епіфанів (обізнані адресати) та профанів (необізнані адресати), за принципом співвіднесеності до реального/уявного світу – реальних адресатів і текстових адресатів, які втілюють і реалізують образ читача [10, с. 160–161]. Попри всю наукову цінність зробленого огляду типів адресатів, автори не заглиблюються в аналіз кожного з типів та у процедури виділення їхніх категоріальних рис, зосереджують свій дослідницький інтерес на структурних та лінгвістичних чинниках обраного жанру політичного дискурсу з огляду на дотримання відповідних ролей його учасників. Крім того, вказана розвідка фактично стосується тільки одного жанру ПД, який був у фокусі уваги авторів. Проте зроблений ними огляд типів адресатів на основі різних чинників заслуговує на увагу й подальше опрацювання на ширшому матеріалі.

Загалом можна зауважити, що адресат ПД як дискурсивна категорія не був донині ретельно вивчений у працях східноєвропейських мовознавців, хоч необхідно відзначити окремі наробітки в цьому напрямі стосовно окремих жанрів ПД, особливо у працях українських і російських науковців. Для філологічного загалу більш характерні окремі зауваження про необхідність урахування чинника адресата в дослідженні дискурсу, як, наприклад, у роботах польського дискурсолога П. Цапа. Науковець стверджує, що у ПД мовець повинен бути переконаним в тому, що його мовленнєві тактики спроможні активувати аксіологічну чутливість адресата належною мірою та спонукати його до бажаного сприйняття політичного повідомлення [11].

Висновки. Викладене вище дає підстави для таких висновків:

– стосовно ПД, адресованість не можна назвати глибоко дослідженою категорією дискурсу у східноєвропейському мовознавстві, оскільки окресленими є тільки основні напрями дослідження цієї категорії;

– деякою мірою визначені можливі типи адресатів на обмеженому фактичному матеріалі;

– натепер невідомі спроби більш розширеного та ґрунтовного вивчення адресованості ПД та його адресатів;

– категорія адресованості ПД становить актуальну й важливу царину лінгвістичного пошуку;

– подальше дослідження зазначеної проблеми вбачається у вивченні чинника адресата стосовно жанрів ПД, включаючи також інтернет-форму цього виду дискурсу. Доцільним також уявляється застосування деяких методик когнітивно-концептуального аналізу для вивчення природи адресата ПД.

Література:

1. Тюпа В.И. Дискурсные формации: очерки по компаративной риторике. Москва : Языки славянской культуры, 2010. 320 с.
2. Плахотная Ю.И. Речевое воздействие в диалогическом дискурсе. *Политическая лингвистика*. 2011. № 4 (38). С. 121–124.
3. Чудинов А.П. Политическая лингвистика. Москва : Флинта ; Наука, 2006. 254 с.
4. Четвертак Є.О. Вербалізація національної ідентичності США в англомовному політичному дискурсі : дис. … канд. філол. наук: 10.02.04. Запоріжжя, 2016. 237 с.
5. Бахтин М.М. Проблема текста в лингвистике, филологии и других гуманитарных науках : опыт философского анализа. *Русская словесность : от теории словесности к структуре текста :* антология / под общ. ред. В.П. Нерознанка. Ин-т народов России. Москва, 1997. С. 227–244.
6. Арутюнова Н.Д. Фактор адресата. *Известия Академии наук Союза Советских Социалистических Республик. Серия литературы и языка*. 1981. Т. 40. № 4. С. 356–367.
7. Лотман Ю.М. Внутри мыслящих миров : человек – текст – семиосфера – история. Тарт. ун-т. Москва : Яз. рус. культуры, 1996. 447с.
8. Воробьева О.П. Текстовые категории и фактор адресата : монография. Киев : Вища школа, 1993. 200 с.
9. Каминская Т.Л. Образ адресата в текстах массовой коммуникации: семантико-прагматическое исследование : дис. … докт. филол. наук : 10.01.10. Санкт-Петербург, 2009. 284 с. URL: http://medialing.spbu.ru/upload/files/file_1394717974_2201.pdf (дата звернення: 01.02.2021).
10. Прокопенко А.В., Рева Н.С. Актуалізація адресатності у тексті політінтерв'ю. *Сучасні дослідження з іноземної філології*. 2015. Вип. 13. С. 159–169. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Sdzif_2015_13_28 (дата звернення: 09.12.2020).
11. Cap P., Okulska U. Analyzing Genres in Political Communication. An Introduction. 2013. URL: https://www.academia.edu/3648323/Analyzing_Genres_in_Political_ Communication_Theory_and_Practice (дата звернення: 03.12.2020).

Kuznietsova H. Targeting and addressee (on the political discourse material)

Summary. The objective of the paper is to present the review of contemporary state of the study of the political discourse addressee category in the works of East-European linguists; the topicality and importance of the study of the addressee category is substantiated. Inadequate attention towards the research of the discourse addressee constituent in comparison to the text constituent and the forwarder constituent of the political discourse is pointed out.

The necessary connection with the addressness (targeting) category in the study of the political discourse addressee constituent is emphasized. The paper includes a brief history of the research of the addressness (targeting) category, as it is the basis of the study of the political discourse addressee phenomenon. The review of the problem's development is exercised on the basis of the works of Ukrainian, Russian, Polish and Serbian philologists; it is proved that the greatest contribution to the study of the given topic is observed in the papers of Russian linguists of the middle-late XX century and in the works of Ukrainian researchers. It is shown that the attention to an addressee as a category appeared in linguistics quite a while ago and can be attributed primarily to the works of M. Bakhtin and Yu. Lotman, owing to who the interest to the category in question was spread throughout other European linguistic schools and university research departments. Notwithstanding its long history, the categorical features of text and discourse targeting are still not formulated clearly enough, either in linguistic or in non-linguistic paradigms; however, the necessity of the multi-paradigm studies is acknowledged. There exist a few papers, published within the last decade, in which certain attempts were made to outline and determine categorical features of the addressee category. However, the majority of these papers have other discourse kinds as their material, for instance the belles-lettres discourse. Papers dealing with political discourse are exercised on a limited material and their conclusions can't be referred to this discourse kind as a whole. Hence, the category in question remains poorly studied, and this fact only emphasizes the timeliness of its further research.

Key words: targeting, addressee, addressee types, political discourse.

UDC 811.111.81'44
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-1.26

Kulish A. R.,
Postgraduate Student
Borys Grinchenko Kyiv University,
Senior Lecturer at the Department of Philology, Translation and Strategic Communication
National Academy of the National Guard of Ukraine

COMMUNICATIVE STRATEGIES OF THE SPEECH PERSONALITY (ON THE MATERIAL OF SPEECH BEHAVIOUR OF SHERLOCK HOLMES)

Summary. The paper discusses the speech personality of Sherlock Holmes in the aspect of communicative linguistics. The aim of the paper is to identify linguistic features of speech behaviour of Sherlock Holmes. In order to achieve the aim there has been requested the classification of communicative strategies of O. Issers that is based on functional significance. This classification assumes the following communicative strategies: strategy of discrediting and subjugation, pragmatic, dialogue and rhetorical strategies. Every communicative strategy is accompanied by the use of a certain speech move with intention to achieve a communicative goal. Speech moves of Sherlock Holmes are filled with certain linguistic features, namely, the lexical and grammatical linguistic layers. To achieve the aim, the following methods were used: method of analysis was applied to study the theoretical basis of the concepts of speech personality in the area of communicative linguistics; method of synthesis was used to summarize the main principles and conclusions of the paper; descriptive and structural methods made it possible to characterize the linguistic features of Sherlock Holmes' speech taking into account the communicative strategies; the method of conversational analysis was used to study the strategic linguistic features of the construction of the discourse. The research shows that Sherlock Holmes operates such linguistic features in his speech behaviour: the use of negatively marked nouns like "stupid", "idiot" in order to undermine the authority; imperative sentences and imperative phrasal verbs such as "get out", "go away", "shut up", imperative verbs "don't", "stop" to establish his own authority; exclamatory sentences and adverbs such as "neat", "brilliant", "fun" to attract attention of his interlocutor; adverbs as "obviously", "exactly", idiom "of course" to demonstrate his superiority and power in communication.

Key words: speech personality, speech behaviour, speech move, communicative linguistics, linguistic features, communicative strategies.

Introduction. The cognitive paradigm that prevails in linguistics at the present stage is based on the principles of anthropocentrism, i.e. human with all his\her mental processes is the starting point of all linguistic studies. The study of the anthropocentric paradigm "human in language" contributed to the rapid development of a new branch of science – linguistic personology, which studies the issues on the linguistic personality, in particular the speech personality of both the individual and the whole nation.

Every speech personality in his\her speech behaviour operates with different communicative strategies. In modern linguistics, communicative strategy is regarded as a set of certain speech moves aimed at achieving a communicative goal by choosing effective speech moves, as well as their flexible modification in a particular situation. The peculiarity of communicative strategies is their flexibility and dynamics in the process of communication; speech behaviour undergoes constant adjustments depending on the discourse, which is constantly supplemented and changed.

The aim of the paper is to define the main linguistic features of Sherlock Holmes through the analysis of his speech behaviour taking into account the communicative strategies. Despite the interest of scientists in speech personality, there is a noticeable lag in the creation of speech portraits of TV characters in the aspect of communicative linguistics, thereby the relevance of this paper is marked.

The study of speech personality in the aspect of communicative linguistics is carried out by studying the psychological attitudes and level of communicative competence of real representatives of a particular nation with the whole spectrum of speech manifestation. On the contrary, when it comes to a TV character or a protagonist of some work of art, the spectrum of speech manifestation is narrowed and restricted to a certain communicative situation (discourse). This explains the problematic of the paper because the material of our research is the British TV series "Sherlock" [1; 2].

To achieve the aim, the following **methods** were used: method of analysis was applied to study the theoretical basis of the concepts of speech personality in the area of communicative linguistics; method of synthesis was used to summarize the main principles and conclusions of the paper; descriptive and structural methods made it possible to characterize the linguistic features of Sherlock Holmes' speech taking into account the communicative strategies; the method of conversational analysis was used to study the strategic linguistic features of the construction of the discourse.

Theoretical Background. The tradition of studying the speech personality is originated in the works of V. Humboldt, V. Vinogradov, Yu. Karaulov, O. Leontiev, G. Bogin, and others. The ways of formation of speech personality are laid down in a number of concepts of the theory of language personality by Yu. Prokhorov, V. Krasnykh, L. Klobukova, etc. Yu. Prokhorov [3] suggests that speech personality is revealed in a specific communication situation, and in order to achieve a positive result of this communication, all components of the speech personality are realized. V. Krasnykh [4] suggests to consider the speech personality, focusing on the speech activity of the language personality.

The issue of communication strategies is covered in the works of A. Bielova, Dzh. Humperz, T.A. van Dijk, S. Derien,

O. Dmytruk, O. Ilchenko, O. Issers, W. Kintsch, H. Pocheptsov, etc. Communicative strategies and tactics are reflected in the research of the following linguists: N. Vasylenko, M. Vulfson, N. Honcharova, Kh. Hruber, N. Korobova, P. Robinson, I. Shkitska, O. Iashenkova.

Main results. Before analyzing the speech personality of Sherlock Holmes and his communicative strategies, we need to consider the classification of communicative strategies. Currently, common typology of communicative strategies have not been yet created because of the variety of communicative discourse [5]. The classification of communicative strategies of T.A. van Dijk and W. Kintsch [6] is considered to be the basic one. Researchers distinguish contextual, speech, semantic, syntactic, schematic, textual strategies of communication. Others distinguish communicative and semantic; cooperative and non-cooperative strategies of communication.

T. Tolmachova [7] offers a methodological typology of communicative strategies based on speech acts, grouped on the principle of similarity of communicative functions (exchange of information, assessment or comments, expression of emotions, motivation and regulation of relations, attention support). Accordingly, there are following communication strategies: informative, evaluative and influential, emotional and influential, regulatory and incentive, conventional.

In our research we will use the classification of communicative strategies of O. Issers [8] that is based on functional significance. The researcher identifies the main and supplemental communicative strategies. The main strategies, whether cognitive or semantic, are primarily aimed at influencing the interlocutor to change his\her perceptions of the world, value system, behaviour, etc. (e. g. strategy of discrediting, subjugation). The supplemental strategies contribute to the effective organization of dialogue and can be divided into:

1. Pragmatic (communicative-situational) strategies that are focused on the speaker's self-expression and the choice of the optimal speech act, which best corresponds to communicative situation (e. g. to create an image, adjust emotional mood, etc.).

2. Dialogue (conversation) strategies, the purpose of which is to control the topic of communication, initiative in dialogue, etc.

3. Rhetorical strategies, which involves the use of various techniques of public speaking to increase the impact on the interlocutor (e.g. the strategy of attracting attention, dramatization of the presentation, etc.).

The communicative strategy of discrediting means the deliberate speech moves aimed at undermining the authority, image and trust in someone, belittling his\her dignity and authority with a help of certain linguistic features. Let's analyze the following examples of Sherlock Holmes' speech behaviour:

"I dislike being outnumbered. It makes for too much stupid in the room".

"Your mind: it's so placid, straightforward, barely used. Mine's like an engine, racing out of control; a rocket tearing itself to pieces trapped on the launch pad".

"Miss Mackenzie, you're in charge of pupil welfare, yet you left this place wide open last night. What are you: an idiot, a drunk or a criminal?"

"Well, anybody who wears a hat as stupid as this isn't in the habit of hanging around other people, is he?"

"SHERLOCK: Brilliant, Anderson.

ANDERSON: Really?

SHERLOCK: Yes. Brilliant impression of an idiot".

"SHERLOCK: I don't care what people think.

JOHN: You'd care if they thought you were stupid, or wrong.

SHERLOCK: No, that would just make them stupid or wrong" [1; 2].

Based on the analysis of the Sherlock Holmes' speech behaviour given above, the use of negatively marked nouns like "stupid", "idiot" and adjectives "wrong", "straightforward", "placid" demonstrates the intention of Sherlock Holmes to point out the ignorance of society and undermining the authority with a help of communicative strategy of discrediting.

The communicative strategy of subjugation denotes the intention of speech personality to bring to heel someone using certain linguistic means. Such intention is manifested in the Sherlock Holmes' speech behaviour:

"Lestrade. We've had a break-in at Baker Street. Send your least irritating officers and an ambulance".

"Anderson, don't talk out loud. You lower the I.Q. of the whole street".

"Shut up, everybody, shut up! Don't move, don't speak, don't breathe".

"Very nice, yes, good. Get out".

"MRS HUDSON: Isn't the doorbell working? Your taxi's here.

SHERLOCK: I didn't order a taxi. Go away".

"SHERLOCK: Might need some food.

MRS HUDSON: I'm your landlady, dear, not your housekeeper.

SHERLOCK: Something cold will do. John, have a cup of tea, make yourself at home. Don't wait up!"

"SHERLOCK: Scuse me.

JOHN: What – what's up, Sherlock?

SHERLOCK : I said excuse me" [1; 2].

Sherlock Holmes uses imperative sentences with intention to establish his own authority; applying of imperative phrasal verbs such as "get out", "go away", "shut up", imperative verbs "don't", "stop" and adjective "least irritating" encourage Sherlock Holmes' interlocutors to obey his orders and prohibitions. The use of the imperative mood in Sherlock Holmes' speech indicates his dominance in communication.

The dialogue strategies can be carried out at different levels at which participants are influenced or influence others with a help of certain linguistic means. Dialogue strategies issues are those speech moves regarding the topics to be addressed in the dialogue. These are issues in which Sherlock Holmes has a point of view and wants to influence the interlocutor's attitude. Sherlock Holmes in his speech operates with dialogue strategies in order to change, avoid or cease the topic of conversation.

"No, sorry, Doctor Mortimer wins. Childhood trauma masked by an invented memory. Boring! Goodbye, Mr. Knight. Thank you for smoking".

"HENRY: It's an amazing place. It's like nowhere else. It's sort of <...> bleak but beautiful.

SHERLOCK: Mmm, not interested. Move on".

"JOHN: So, she's alive then. How are we feeling about that?

SHERLOCK: Happy New Year, John".

"JOHN: Okay, this is too much. We need to be more careful.

SHERLOCK: It's got flaps <…> ear flaps. It's an ear hat, John".

"SHERLOCK: Four people are dead. There isn't time to talk to the police.

JOHN: So why are you talking to me?

SHERLOCK: Mrs Hudson took my skull" [1; 2].

To change the topic of dialogue, Sherlock Holmes resorts to infraction of the logical development of conversation. This is an indicator of Sherlock Holmes's dominance over his interlocutor. Here Sherlock Holmes uses imperative sentences with intention to influence his interlocutor and convince him\her.

The rhetorical strategy of attracting attention is aimed to make interlocutor notice someone or something using definite speech moves and linguistic features. Sherlock Holmes operates method of the "exclamation phrase" and raising voice in his speech with intention to draw attention. Such intention is manifested in the Sherlock Holmes' speech behaviour in the situation of detective investigation:

"The hungrier they got, the more they ate <...> the faster they died. (He grins.) Neat".

"Twenty year old disappearance; a monstrous hound? I wouldn't miss this for the world!".

"Murder weapon and scene of the crime all at once. (He laughs with delight.) Oh, this case, Henry! Thank you. It's been brilliant".

"Bit mean, springing it on you like that, I know. Could have given you a heart attack, probably still will. But in my defence, it was very funny".

"It's murder, all of them. I don't know how, but they're not suicides, they're killings – serial killings. We've got ourselves a serial killer. I love those. There's always something to look forward to".

"SHERLOCK: Yeah, well, this is more fun.

JOHN: Fun? There's a woman lying dead" [1; 2].

In the given examples of Sherlock Holmes' speech behaviour we trace a sharp and ill-considered reaction to various crimes (serial murders, suicides, mysterious disappearances, etc.) which is denoted by the exclamatory sentences and adverbs such as "neat", "brilliant", "fun" in order to attract attention of his interlocutor or others.

Dramatization of the presentation is achieved by fixing the facts, phenomena, events, behind which there is some danger for a personality or the opportunity to get some pleasure, to get out of trouble, to find glory and power. Sherlock Holmes' speech is characterized by markers of confidence, the most popular of which is an adverb "obviously". The mentioned word is a modern interpretation of the already set expression "elementary":

"You said trained at Bart's, so Army doctor – obvious".

"Of course she's not. She's from out of town, though. Intended to stay in London for one night <...> before returning home to Cardiff. So far, so obvious".

"Yes, obviously. Oh, perhaps I should mention: I didn't kill her".

"Oh, well, perhaps he shouldn't have done. He was obviously just trying to show off".

"SHERLOCK: I have high hopes for you, Inspector. A glittering career.

DIMMOCK: I go where you point me.

SHERLOCK: Exactly".

"You've got a psychosomatic limp – of course you've got a therapist".

"I know it wasn't. The same way that I know the victim was an excellent sportsman recently returned from foreign travel and that the photographs I'm looking for are in this room" [1; 2].

Sherlock Holmes uses such adverbs as "obviously", "exactly", idiom "of course" and simple sentences "I know", "I think" with the intention to demonstrate his superiority and power both in communication and intellectual development.

Conclusions. In this article we have outlined and described Sherlock Holmes as the speech personality in the aspect of communicative linguistics. The main linguistic features of Sherlock Holmes' speech behaviour were analyzed taking into account the communicative strategies. In his speech, Sherlock Holmes often makes use of such communicative strategies: strategy of discrediting and subjugation, dialogue and rhetorical strategies. Depending on the chosen strategy and communicative discourse, Sherlock Holmes operates such linguistic features in his speech behaviour: the use of negatively marked nouns like "stupid", "idiot" in order to undermine the authority; imperative sentences and imperative phrasal verbs such as "get out", "go away", "shut up", imperative verbs "don't", "stop" to establish his own authority; exclamatory sentences and adverbs such as "neat", "brilliant", "fun" to attract attention of his interlocutor; adverbs as "obviously", "exactly", idiom "of course" to demonstrate his superiority and power in communication. The prospect of further study of the speech personality of Sherlock Holmes will be considered in terms of communicative competence. The level of communicative competence of Sherlock Holmes will be studied on the base of four communicative competence areas: linguistic, sociolinguistic, discourse and strategic.

References:

1. Sherlock transcripts (1–3 seasons). Forever dreaming. Retrieved from https://transcripts.foreverdreaming.org/viewforum.php?f=51 (access date: 25–30.03.21).
2. Translation in context. Sherlock in the original version with English subtitles. URL: https://www.opensubtitles.org/en/ssearch/sublanguageid-eng/ idmovi- 59571 (access date: 25–30.03.21).
3. Прохоров Ю. Действительность. Текст. Дискурс : учебное пособие. Москва : Флинта ; Наука, 2004. 224 с.
4. Красных В. «Свой» среди «чужих»: миф или реальность? Москва : Гнозис, 2003. 375 с.
5. Бєлова А. Комунікативні стратегії і тактики: проблеми систематики. *Мовні і концептуальні картини світу :* збірник наукових праць. Київ : КНУ імені Тараса Шевченка, 2004. С. 11–16.
6. Dijk Teun A. van, Kintsch Walter. Strategies of Discourse Comprehension. New York : Academic Press, 1983. 389 p.
7. Толмачева Т. К вопросу о типологии коммуникативных стратегий. *Горный Алтай: проблемы билингвизма в поликультурном пространстве :* сборник научных трудов. ГорноАлтайск : РИО ГАГУ, 2006. С. 159–162.
8. Иссерс О. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи 5-е изд. Москва : Изд-во ЛКИ, 2008. 288 с.

Куліш А. Комунікативні стратегії мовленнєвої особистості (на матеріалі мовленнєвої поведінки Шерлока Холмса)

Анотація. У статті розглядається мовленнєва особистість Шерлока Холмса в аспекті комунікативної лінгвістики. Метою статті є визначення мовних особливостей Шерлока Холмса шляхом аналізу його мовленнєвої поведінки з урахуванням комунікативних стратегій. Для досягнення поставленої мети було запропоновано класифікацію комунікативних стратегій О. Іссерс, яка базується на функціональному значенні. Класифікація включає такі комунікативні стратегії, як стратегія дискредитації та підкорення, прагматичні, діалогові та риторичні стратегії. Кожна комунікативна стратегія супроводжується використанням певних мовленнєвих ходів із наміром досягти комунікативної мети. Мовленнєві ходи Шерлока Холмса наповнені

деякими мовними особливостями, а саме лексичними та граматичним, що були дослідженні. Для досягнення мети було використано такі методи: метод аналізу для дослідження теоретичних основ концепції мовленнєвої особистості в галузі комунікативної лінгвістики; метод синтезу для узагальнення основних результатів та висновків статті; описовий та структурний методи для характеристики мовних особливостей Шерлока Холмса з урахуванням комунікативних стратегій; метод конверсаційного аналізу був використаний для вивчення стратегічних і лінгвістичних особливостей побудови дискурсу. У результаті дослідження нами було встановлено такі лексико-граматичні особливості мовленнєвої поведінки Шерлока Холмса: негативно марковані іменники “stupid”, “idiot”, щоб дискредитувати співрозмовника; наказові речення та наказові фразеологічні дієслова “get out”, “go away”, “shut up”, наказові дієслова “don’t”, “stop” з метою виявлення власного авторитету під час розмови; окличні речення та прислівники на кшталт “neat”, “brilliant”, “fun”, щоб привернути увагу свого співрозмовника; прислівники “obviously”, “exactly”, ідіому “of course” для демонстрації власної переваги під час комунікації.

Ключові слова: мовленнєва особистість, мовленнєва поведінка, мовленнєвий хід, комунікативна лінгвістика, мовні особливості, комунікативні стратегії.

УДК 811.11'37:378
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-1.27

Кунцьо О. І.,
викладач кафедри іноземних мов
Подільського державного аграрно-технічного університету

Гуменюк І. І.,
кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов
Подільського державного аграрно-технічного університету

ЕКСТРАЛІНГВІСТИЧНА МОТИВАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ЕФЕКТИВНОЇ РЕТЕНЦІЇ ЛЕКСИКИ ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSES

Анотація. У статті висвітлюються особливості та шляхи імплементації засад когнітивної лінгвістики у процес викладання лексики English for Specific Purposes. Екстралінгвістична мотивація розглядається як ефективний засіб семантичного опрацювання, отже, глибшої обробки та довготривалої ретенції словникового запасу. Автори дотримуються актуальних поглядів, що когнітивне тлумачення лінгвістичного феномену як такого, який є мотивованим, може також вирішити завдання мотивації студента до вивчення іноземної мови.

Уважається, що засвоєння іноземної професійної лексики передбачає знання нелінгвістичної концептуальної структури та засобів вербалізації – концептуального та лінгвістичного змісту відповідно. Коли через лінгвістичну форму виявляється екстралінгвістичний феномен, така форма вважається вмотивованою. З огляду на семантичний потенціал лексики English for Specific Purposes її прийнято поділяти на технічну (моносемічна і використовується в певній галузі), субтехнічну (полісемічна – доповнює певний контекст, зберігає своє початкове значення) та загальну лексику (слова із загального лексикону, що використовуються у професійній галузі). Екстралінгвістична мотивація найбільш дієва під час розгляду полісемічної (субтехнічна та загальна) лексики English for Specific Purposes, додаткові значення якої радіально розширюються від центрального змісту через ментальні операції. Під час імплементації даного підходу увага зосереджується на поясненні концептуальних структур чи концептуального проєктування, однією з форм якого є концептуальна метафора, у межах якої разом зі структурою, яку сфера-джерело переносить на сферу-мету, переходять і асоційовані зі сферою-джерелом слова та фрази.

З'ясовано, що студенти, які розуміють, як концептуальні метафора та метонімія структурують значення вислову, можуть швидше його осягнути та на довше утримати в пам'яті. З огляду на когнітивну природу даного процесу, потенційно сприйнятливими до застосування такого підходу у викладанні лексики вважаються студенти, схильні до частого, пов'язаного із професійною діяльністю, використання візуальних образів, образних метафор і образного мислення загалом.

Ключові слова: лексика ESP, екстралінгвістична мотивація, концептуальна структура, образна метафора, ментальний образ, ретенція.

Постановка проблеми. Натепер беззаперечний вплив та позитивний внесок когнітивної лінгвістики у викладання іноземної мови зумовлюється «різноманітністю способів презентації та відмінностями між учнями, що можуть суттєво вплинути на ефективність педагогічних методів» [1, с. 66]. Сучасні дослідження в галузі акцентують увагу на тому, що викладання іноземної мови є невіддільним від таких аспектів опанування мови, як перекладознавство, культурологія, психологія та когнітивний підхід» [2].

Ф. Бурс і С. Ліндстремберг підкреслюють необхідність у такому комплексному підході до вивчення іноземної лексики, який сприятиме ефективному засвоєнню слів не лише в умовах заняття, часто обмеженого часовим рамками, але й поза ним [3, с. 13]. А когнітивне тлумачення лінгвістичного феномену як такого, який є мотивованим, покликане вирішити завдання мотивації студента до вивчення іноземної мови всередині та за межами освітнього середовища [4, с. 211].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковий доробок останніх десятиліть у галузі викладання іноземної мови пропонує застосування ідей когнітивної лінгвістики, зокрема концептуальної теорії метафори, для викладання лексики англійської мови для спеціальних цілей (English for Specific Purposes (далі – ESP)). На думку М. Беренді, С. Чабі та З. Кьовечеса [1], обізнаність із принципом дії концептуальної метафори може допомогти із засвоєнням словникового запасу. Однак, як зазначають дослідники Ф. Бурс та С. Ліндстремберг [3], імплементація ідей когнітивістики має здійснюватися невіддільно від детального розгляду особливостей лексики мови, яка вивчається [4, с. 208]. За таких умов когнітивний підхід може стати чудовим доповненням у викладанні та засвоєнні нових слів [3, с. 13].

До уваги взято дослідження Н. Давидко [5, с. 87], яка стверджує, що метафори є когнітивно або гносеологічно значущими носіями в побудові теорії та концепції термінології. Річ у тому, що для ментальної структури терміна однаково важливі як лінгвістичний, так і нелінгвістичний концептуальний зміст, отже, змістовне викладання є невіддільним від розгляду когнітивного аспекту [6, с. 82].

З. Кьовечес [7] підкреслює, що теорія когнітивної лінгвістики та запропонована нею характеристика різноманітних мовних аспектів можуть стати у пригоді у викладанні іноземної мови, оскільки оперують поняттям вмотивованого значення (motivated meaning): "The assumption concerning the potential usefulness of cognitive linguistics is predicated on the commonsensical belief that motivation always facilitates

learning" [7]. Більшість досліджень ментальної мотивації зосереджено на зв'язках «значення – значення» (meaning – meaning connections), які переважно простежуються в полісемантах та ідіоматичних висловах [3, с. 19]. Так, наприклад, за результатами дослідження М. Беренді, С. Чабі та З. Кьовечеса було доведено, що студенти, які розуміють, як концептуальні метафора та метонімія структурують значення ідіоматичного вислову, сприймають та засвоюють такі вислови краще [1, с. 65–66].

Ж. Літлемор [8] у результаті проведення аналізу шляхів розвитку метафоричної компетентності у двомовному лексиконі встановлює взаємозв'язок між здатністю інтерпретувати та створювати метафори рідною мовою і відповідною компетенцією в мові іноземній. Увагу дослідниці зосереджено на таких чотирьох вимірах метафоричної компетентності, як: тенденція до виявлення значення в метафорі ("tendency to find meaning in metaphor"), швидкість виявлення значення в метафорі ("speed in finding meaning in metaphor"), здатність встановлювати множинні інтерпретації даної метафори ("ability to identify multiple interpretations for a given metaphor") та продукування нових метафор ("novel metaphor production").

Попри очевидні переваги навчання лексики з розглядом асоційованих із лексичними одиницями структур, низка сучасних досліджень, зокрема Г. Реда [9], наголошують на доцільності суто комплементарного застосування когнітивного підходу у викладанні [9, с. 193–197]. З огляду на відмінність у сприйнятті даного підходу, уважається також, що лінгвістична мотивація буде більш дієвою для студентів власне мовних спеціальностей [3, с. 41]. На противагу зазначеному, А. Ролдан-Рієхос [10] підкреслює інтенсивне використання образних метафор в інженерії та притаманні концептуальні зв'язки (conceptual mappings), які лежать в основі інженерної мови та формують спосіб спілкування інженерів [10, с. 173]. Отже, питання доцільності застосування когнітивного підходу у викладанні ESP студентам інженерних спеціальностей. залишається відкритим для дослідження.

Мета статті полягає у висвітленні особливостей засвоєння лінгвістично вмотивованої лексики ESP, з урахуванням її ментальної структури. Вихідним взято твердження Ф. Бурс та С. Ліндстремберг [3], що «екстралінгвістична мотивація пропонує шляхи семантичного опрацювання, отже, глибшої обробки та відповідного збереження/ретенції словникового запасу» [3, с. 18].

Виклад основного матеріалу. Традиційно заняття ESP організовуються відповідно до потреб студента та передбачають опанування професійної термінології [6, с. 82]. Проте для засвоєння словникового запасу поза межами заняття, зважаючи на те, що студент перебуває в середовищі, де використовується перша мова, виникає необхідність застосування додаткових навчальних технік [3, с. 13]. Водночас варто брати до уваги, що процес засвоєння іноземної мови відрізняється від інших видів навчання. Оскільки опанування іноземної мови передбачає розвиток додаткової репрезентаційної вербальної системи, встановлення зв'язку між нею і загальною концептуальною системою, яка вже існує в рідній мові [6, с. 84].

Ф. Бурс та С. Ліндстремберг [3, с. 27] аргументують когнітивно орієнтоване викладання, стверджуючи, що це допоможе учням глибше зрозуміти мову, запам'ятати більше слів і фраз, встановити зв'язок між мовою та культурою. Комплементарним для збагачення словникового запасу буде характерний акцент на ментальних асоціаціях, базованих на досвіді та фонових знаннях [11]. Оскільки засвоєння іноземної термінології передбачає знання нелінгвістичної концептуальної структури та засобів вербалізації – концептуального та лінгвістичного змісту відповідно [6, с. 82].

З позицій когнітивістики лексикон забезпечує структурування та символізацію концептуального змісту: коли ми використовуємо певну конструкцію чи морфему, ми обираємо відповідний образ, щоби структурувати ситуацію, яку сприймаємо, для комунікативних цілей [12, с. 12]. Дане явище полягає в лінгвістичній іконічності, яка досягається, коли через лінгвістичну форму виявляється екстралінгвістичний феномен [3, с. 17]. Така форма вважається вмотивованою – відповідно, деякі мовні явища є частотнішими за інші, бо відповідають нашому звичному перцептивному досвіду [4, с. 211]. Коли значення лінгвістичної форми мотивується досвідом фізичного, соціального чи культурного оточення користувача мови – ідеться про екстралінгвістичну мотивацію [3, с. 17–18].

Імплементація екстралінгвістичної мотивації в навчальний процес полягає у спробі ознайомити учня з базовим чи прототипним змістом слова та продемонструвати систематичне розширення основного змісту до додаткових значень через ментальні структури [9, с. 192]. Залежно від наявного ресурсу часу та рівня сприйняття можна запропонувати студентам тлумачити такі «ланцюжки значення», або просто вказати на них [3, с. 21]. У будь-якому разі така мотивація буде ефективною для засвоєння значення лексичних одиниць, зважаючи на семантичну природу екстралінгвістичної мотивації [3, с. 40].

Н. Карбахоса [11] стверджує, що викладання словникового запасу є еквівалентним викладанню значення, виділяє такі компоненти лексики ESP, як: технічна лексика (моносемічна, використовується в певній галузі); субтехнічна лексика (полісемічна – зберігає своє початкове значення та водночас доповнює певний контекст); загальна лексика (слова із загального лексикону, що використовуються у професійній галузі) .

Екстралінгвістична мотивація буде найбільш дієвою під час розгляду полісемічних висловів, «периферійний зміст яких радіально розшиється від центрального чи прототипного, через такі ментальні операції, як трансформації образ-схем, метонімія чи метафора» [3, с. 19]. Це дає змогу тлумачити складні для сприйняття поняття через більш конкретні. А спільні асоціації дозволяють швидко та без зайвих зусиль передавати й отримувати інформацію, де слова виступають у ролі вже пізнаваних метафор чи метонімій [4, с. 211]. Проте концептуальні метафоричні зв'язки можна простежити не лише в полісемічних субтехнічній та загальній лексиці ESP. Вони також відіграють важливу роль у створенні термінологічної системи (технічна лексика), де концептуальне мапування набуває форми термінологічної пропозиції (terminological proposition), оскільки термінологічні поняття неможливо тлумачити без урахування загальної ідеї, з якої вони виникли [5, с. 87].

Під час імплементації даного підходу в навчання варто пам'ятати, що під семантично вмотивованими висловами маються на увазі не такі, значення яких є прогнозованим чи неминуче визначеним його складовими частинами, а такі вислови, семантичний розвиток яких можна встановити, опираючись на певні принципи [3, с. 19]. Тому в разі застосування когнітивної методики у викладанні ESP увага зосереджується здебільшого на поясненні концептуальних структур, чи

«концептуального проєктування, яке включає мапування або встановлення відповідності між конкретними концептуальними сферами» [13, с. 137]. Формою такого проєктування є концептуальна метафора, у межах якої разом зі структурою, яку сфера-джерело (source domain) переносить на сферу-мету (target domain), переходять і слова та фрази, асоційовані зі сферою-джерелом, набуваючи водночас образного змісту [4, с. 212]. Учень може осягнути загальне образне значення, виражене іноземною мовою, через мапування, на якому базується вислів, з яким учень обізнаний завдяки першій мові або вивченому мапуванню [7]. Такі навички визначаються як метафорична компетентність [8, с. 300], передбачають залучення психологічних асоціативних процесів.

На заняттях ESP процес опанування лексики відрізняється від умов реального життя, у якому ментальні структури та численні зв'язки встановлюються з повторюваного досвіду [6, с. 85], тому часто навчання відбувається за допомого візуальних образів. Буквальні аналогії можна пояснити усно, але засвоєння їхнього значення можна спростити за допомогою розігрування або використання картинок і малюнків [4, с. 212]. З огляду на часте використання різних образів, пов'язаних із професійною діяльністю (схеми, діаграми), прийнято вважати [10, с. 189], що для студентів інженерних спеціальностей найбільш звичними будуть саме образні метафори.

Традиційним у визначенні образних метафор є підхід Дж. Лакоффа [14], за яким залучені в мапування образи є «підсвідомо й автоматично набутими членами культурної спільноти впродовж багатьох років [14, с. 220]». Намагання стимулювати когнітивну взаємодію із цільовою лексикою та сприяти її ретенції передбачає «глибоку обробку інформації» [4, с. 213] – семантичне опрацювання із залученням ментальних образів. Тобто наявність такого образу в поняттєвій системі студента дає змогу опановувати лексику ESP навіть без фактичної візуалізації.

Варто розглянути більш конкретні приклади образних метафор, використовуваних на заняттях з ESP для студентів інженерних спеціальностей. Отже, щоб виявити метафоричний зв'язок між ментальними образами, обидва повинні бути структуровані стосовно загальної форми того ж виду [14, с. 220]. Тому очікується, що студенти, обізнані з базовими принципами метафоричних зв'язків, можуть швидше осягнути та на довше утримати в пам'яті такі вислови, як *"brush feed mechanism"* [15, с. 2] та *"star wheel mechanism"* [15, с. 2]. Цікаво також, що наведені приклади образних метафор демонструють можливість сприйняття значення технічної лексики через зв'язки, які встановлюються зі значенням загальної лексики завдяки схожості у формі образів, які вони презентують.

У підручнику М. Ібботсона *"Professional English in Use Engineering"* [16] віднаходимо варті уваги приклади образних метафор, у яких, з огляду на спільні формальні ознаки, концептуальний зв'язок встановлено між «видами структурних секцій» та літерами, обриси яких взято за характерну ознаку [16, с. 106]: *"universal beam (UB) – an **I-section** with a depth greater than its width"; "universal column (UC) – an **I-section** whose outside dimensions are roughly square"; "rolled steel joist (RSJ) – a term sometimes used to refer to **I-sections** generally"; "rolled steel channel (RSC) – a **C-section**"; "rolled steel angle (RSA) – an **L-section**"; "structural tee – a **T-section**"; "**circular hollow section** (CHS) – a circular tube"; "**rectangular hollow section** (RHS) – a square or rectangular tube"*.

Загалом, Дж. Лакофф [14, с. 221] підкреслює, що хоча образні метафори варто відрізняти від концептуальних метафор, проте вони встановлюють структурні зв'язки на концептуальному рівні та можуть взаємодіяти з концептуальними метафорами, передавати не лише образ, а й інформацію про нього, як, наприклад, у таких метафорах: *"shoe type furrow opener"* [15, с. 3], *"boot for seed and fertilizer"* [15, с. 3], *"ninety-degree elbow"* [16, с. 111], *"forty five degree elbow"* [16, с. 111], *"cap (fits over the outside of the end of a pipe to close it)"* [16, с. 111]. Водночас учні повинні розуміти, що буквальний і образний аспекти категорії можуть змішуватись, утворювати комплексне значення [9, с. 194].

Зважаючи на беззаперечну роль тілесного досвіду у створенні ментальних категорій, одними з найчастотніших метафоричних висловів будуть ті, осягнення цільового змісту яких досягатиметься через асоціативне встановлення зв'язку із частинами тіла за (1) суто формальними ознаками або ж (2.1) притаманними їм характеристиками, чи (2.2) за манерою поведінки. До перших можемо віднести такі приклади [16, с. 50]: (1) ***"screw heads"***; (1) "The ridge on the pipe slots into this groove to form a tongue-and-groove joint (***the ridge is the tongue***). When the two are slotted together there is a ***cavity***". Другий вид метафоричних виразів передбачає складніший зв'язок та більш комплексне значення відповідно. Наприклад: (2.1) "the holes in the pipe wall are ***blind holes*** – they do not go all the way through" [16, с. 50]; (2.2) ***"the screw*** has a round ***head, which is*** raised or ***proud"*** [16, с. 50].

Окрім виявлення метафоричних висловів, учням можна запропонувати зробити припущення щодо їхнього значення, визначити, чи є метафори спільними для обох мов, порівняти їх із висловами, що існують у рідній мові [4, с. 213; 7]. Пошук таких відповідників не лише стимулюватиме глибоку обробку інформації, а й сприятиме встановленню семантичних зв'язків, отже, ефективній ретенції лексики ESP.

Висновки. Продукування й інтерпретація метафор відображають такі загальні когнітивні процеси, як глибока обробка інформації, категоризація, встановлення асоціативних зв'язків між семантично вмотивованими мовними явищами. Найефективнішим буде застосування екстралінгвістичної мотивації в розгляді полісемічної структури субтехнічної лексики ESP, проте варто слід також зважати на концептуальні метафоричні зв'язки, які простежуються в технічній (термінологія) та загальній лексиці.

Найбільш сприйнятливими до застосування когнітивного підходу у викладанні лексики будуть студенти, схильні до образного мислення та такі, спеціальність яких передбачає активне використання образів загалом. Репрезентація й інтерпретування образів часто є більш безпосередніми, дають змогу тлумачити складні для сприйняття поняття через більш конкретні, а обізнаність із концептуальними структурами, за якими вони співвідносяться в людській свідомості, покликана сприяти активації ментальних процесів, зокрема й ретенції значення мовних висловів. Очевидно, що застосування екстралінгвістичної мотивації в рамках когнітивного підходу до викладання лексики ESP не лише позитивно впливає на засвоєння іноземної професійної лексики, але і здатне допомогти студентам розвинути соціолінгвістичну компетентність, стимулювати їх креативне мислення та жвавий розум.

Проте той факт, що всі задіяні процеси є когнітивними, передбачає різний рівень сприйняття окресленого підходу.

Отже, перспективу подальшого дослідження становить статистичне обґрунтування доцільності використання когнітивного підходу у викладанні ESP студентам немовних спеціальностей.

Література:

1. Beréndi M., Csábi S., Kövecses Z. Using conceptual metaphors and metonymies in vocabulary teaching. *Cognitive linguistic approaches to teaching vocabulary and phraseology* / Ed. by F. Boers, S. Lindstromberg. Berlin ; New York : Mouton de Gruyter, 2008. P. 65–99.
2. Drobot I. Teaching English to Engineers: Between English Language Teaching and Psychology (Version 10004770). *World Academy of Science, Engineering and Technology. International Journal of Educational and Pedagogical Sciences.* 2016. № 10 (6). P. 2083–2087. DOI: 10.5281/zenodo.1125117.
3. Boers F., Lindstromberg S. How cognitive linguistics can foster effective vocabulary teaching. *Cognitive linguistic approaches to teaching vocabulary and phraseology* / Ed. by F. Boers, S. Lindstromberg. Berlin ; New York : Mouton de Gruyter, 2008. P. 1–61.
4. Boers F. Cognitive Linguistic approaches to teaching vocabulary: Assessment and integration. *Language Teaching.* 2013. № 46. P. 208–224. DOI: 10.1017/S0261444811000450.
5. Davidko N. Metaphoricity in the History of Economic Thought (on the Basis of the 17'th Century Economic Discourse). *Kalbų Studijos. Studies about Languages*. 2013. № 22. P. 86–97. DOI: 10.5755/j01.sal.0.22.4501.
6. Davidko N. A Cognitive Approach to Teaching English for Special Purposes (ESP). *Kalbų Studijos. Studies about Languages.* 2011. № 18. P. 82–89. DOI: 10.5755/j01.sal.0.18.414.
7. Kövecses Z. A cognitive linguistic view of learning idioms in an FLT context. II Language Pedagogy / Ed. by D. Geeraerts et al. Berlin; Boston : Mouton de Gruyter, 2012. P. 87–116. DOI: 10.1515/9783110866254.87.
8. Littlemore J. Metaphoric competence in the first and second language. Similarities and di□erences. *Cognitive Processing in Second Language Acquisition/* Ed. by M. Pütz, L. Sicola. Amsterdam ; Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2010. Vol. 13. P. 293–316.
9. Reda G. A Review of the Cognitive Linguistics Approach to Teaching the EFL/EIL Vocabulary. *Arab World English Journal.* 2015. Vol. 6. № 2. P. 189– 200.
10. Roldán-Riejos A. Therapeutic Metaphors in Engineering: How to cure a building structure. *Selected Papers from the 2008 Stockholm Metaphor Festival* / Ed. by N.-L. Johannesson, D.C. Minugh. Stockholm, 2014. P. 173–191.
11. Carbajosa N. A cognitive experience in ESP: teaching vocabulary to Telecommunications Engineering students. *ESP World*. URL: http://www.esp-world.info/Articles_2/Experience.html (дата звернення: 16.09.2019).
12. Langacker R.W. Concept, image, and symbol: the cognitive basis of grammar. Berlin ; New York : Mouton de Gruyter, 1991. 395 p.
13. Evans V. A Glossary of Cognitive Linguistics. Edinburgh : Edinburgh University Press, 2007. 239 p.
14. Lakoff G. Image Metaphors. *Metaphor and Symbolic Activity.* 1987. № (2) 3. P. 219–222. DOI: 10.1207/s15327868ms0203_4.
15. SOWING & ITS EQUIPMENT. URL: https://www.academia.edu/9981576/AG_ENGG_243_Lecture_13_1_SOWING_and_ITS_EQUIPMENT (дата звернення: 18.11.2020).
16. Ibbotson M. Professional English in Use Engineering. Cambridge University Press, 2009. 144 p.

Kuntso O., Humeniuk I. Extra-linguistic motivation in enhancing English for Specific Purposes vocabulary retention

Summary. The article highlights the features and possible ways of implementing the principles of cognitive linguistics into English for Specific Purposes vocabulary teaching. Extra-linguistic motivation is considered as an effective mean of semantic elaboration, and thus deeper vocabulary processing and long-term retention. The authors comply with the view that the cognitive interpretation of a linguistic phenomenon as such, which is motivated, can also solve the problem of motivating students to learn a foreign language.

It is regarded, that the acquisition of professional vocabulary in a foreign language involves knowledge of non-linguistic conceptual structure and means of verbalization – conceptual and linguistic content, respectively. When an extra-linguistic phenomenon reveals through a linguistic form, such a form considered to be motivated. Taking into account the semantic potential of English for Specific Purposes vocabulary, it is supposed to consist of the technical (monosemic and used in a particular field), sub-technical (polysemic – complements a certain context, retaining its original meaning), and general vocabulary (words from the general lexicon used in the professional field). Applying extra-linguistic motivation can be the most efficient in instructing polysemic (sub-technical and general) English for Specific Purposes vocabulary, the additional meanings of which radially expand from the central meaning through mental operations. Such an approach to teaching focuses on explaining conceptual structures or conceptual projection, namely, the mappings, underlying a conceptual metaphor within which words and phrases associated with the source domain are transferred with the structure that the source domain provides to the target domain.

Students who understand how conceptual metaphor and metonymy structure the meaning of an expression proved to comprehend it faster and retain it in memory for a longer period. Due to the cognitive nature of this process, students, prone to frequent use of professional visual images, image metaphors, and figurative thinking, in general, are considered to be potentially susceptible to this approach in vocabulary teaching.

Key words: ESP vocabulary, extra-linguistic motivation, conceptual structure, image metaphor, mental image, vocabulary retention.

УДК 811.111: 379.823:905-05
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-1.28

Кущ Е. О.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та практики перекладу
Національного університету «Запорізька політехніка»

ҐЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ АКТУАЛІЗАЦІЇ КОМІЧНОГО (НА МАТЕРІАЛІ ДИСКУРСУ ВЕДУЧИХ АМЕРИКАНСЬКИХ РОЗВАЖАЛЬНИХ ТОК-ШОУ)

Анотація. Статтю присвячено дослідженню ґендерних особливостей вияву комічного в дискурсі телеведучих американських розважальних ток-шоу. У статті надається визначення поняття «комічне», аналізуються форми та засоби його вияву, надаються характеристики ток-шоу як жанру телевізійного дискурсу, з'ясовуються особливості американських комічних ток-шоу "The Daily Show with John Stewart" та "Chelsea Lately". Основна увага приділяється у статті встановленню ґендерних особливостей комунікативної поведінки телеведучих визначених ток-шоу й аналізу мовних засобів актуалізації комічного в їхньому дискурсі.

Комічне є естетичною категорією, що відображає суперечності дійсності, викриває пороки та містить оцінку, яка викликає сміх або посмішку. Формами вираження комічного є гумор, сатира, іронія, сарказм, пародія та гротеск. Являючи собою універсальну категорію, комічне знаходить свою актуалізацію в різних типах дискурсу, зокрема в дискурсі американських ток-шоу.

Ток-шоу є видом розважального розмовного жанру телевізійного дискурсу, що характеризується спонтанністю, уживанням розмовної лексики, періодичною невідповідністю мовлення нормам літературної мови. Метою створення такого дискурсу є також викриття деяких фактів, надання інформації про осіб, події, їх критика, що здійснюється різними формами та засобами комічного.

Одну з вирішальних ролей у цьому відіграє ґендерна приналежність ведучого ток-шоу. Комунікативна поведінка чоловіків, що є ведучими розважальних ток-шоу, є більш агресивною та ворожою, ніж у жінок. Це підтверджує дискурс ведучих американських розважальних ток-шоу "The Daily Show with John Stewart" та "Chelsey Lately". Гумор, сатира та сарказм, а також пародіювання спрямовані здебільшого на критику суспільних і політичних подій та їх експонентів у ток-шоу із Джоном Стюартом. Комунікативна поведінка жінок, які є ведучими розважальних ток-шоу, є більш спокійною та неворожою. Комічне в їхньому дискурсі виявляється в зневажливих і неагресивних жартах. Дискурс телеведучої розважального ток-шоу "Chelsey Lately" Челсі Хендлер свідчить про те, що її жарти й іронія спрямовані не на критику телевізійних каналів, американських політиків чи будь-яких відомих діячів, а на безпосередніх учасників чи гостей програми.

Дискурс Челсі Хендлер також підтверджує, що жінки є більш самокритичними, ніж чоловіки, та не бояться висміювати себе. Саме тому інвективна лексика використовується ведучою насамперед стосовно себе, а потім вже щодо інших. Поряд із негативними й інвективними одиницями Челсі Хендлер використовує слова позитивно-оцінної семантики, що сприяє створенню ефекту ошуканого очікування як елементу комічного в її дискурсі. На відміну від Челсі Хендлер, Джон Стюарт використовує не тільки інвективну, але й табуйовану лексику, яку перетворює на оказіоналізми.

Ключові слова: ґендерні особливості, дискурс, комічне, комунікативна поведінка, оказіоналізм, ток-шоу.

Постановка проблеми. Вивчення природи комічного розпочалося ще за часів Сократа, Платона й Аристотеля. Більше ніж дві з половиною тисячі років природу та вияви комічного розглядають у межах різних наукових дисциплін: естетики, психології, антропології, культурології, лінгвістики тощо. Отже, проблематика комічного стала нині міждисциплінарною. Це зумовлено тим фактом, що в комічному акумулюється та ретранслюється різноманітний суспільний та індивідуальний досвід, відображається пізнання світу, що оточує людину, в усіх його виявах і суперечностях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри існування великої кількості досліджень комічного та його виявів, що здійснювалися науковцями на різному матеріалі та в різних парадигмах лінгвістики [1–9], ще й дотепер не було приділено окремої уваги вивченню ґендерних аспектів вияву комічного, розбіжностей комічної комунікативної поведінки чоловіка та жінки в реальному соціокультурному середовищі, засобів її мовного аранжування. Цей факт і визначає актуальність запропонованої наукової розвідки.

Метою статті є аналіз ґендерних особливостей мовної репрезентації комічного, що здійснюється на матеріалі американських розважальних ток-шоу. Завдання статті полягають у визначенні поняття комічного, аналізі форм і засобів його вияву, наданні характеристики ток-шоу як жанру телевізійного дискурсу, з'ясуванні особливостей американських комічних ток-шоу "The Daily Show with John Stewart" та "Chelsea Lately", встановленні ґендерних особливостей комунікативної поведінки телеведучих визначених ток-шоу, аналізі мовних засобів актуалізації комічного в їхньому мовленні.

Виклад основного матеріалу. Згідно з «Філософським енциклопедичним словником» комічне розглядається як «естетична категорія, що віддзеркалює невідповідність між недосконалим, неповноцінним змістом явища чи предмета та його формою, що претендує на повноцінність і значущість; між важливою дією та її недосконалим результатом, високою метою та негідним засобом. Виявлення та викриття цієї невідповідності породжує відчуття комічного» [10, с. 282]. Основою комічного як специфічного світосприйняття є надія на відновлення гармонії, норми [1, с. 69]. Саме ж поняття «комічне»

(від грецьк. *komikos – веселий, комічний,* від *komos – весела ватага на сільському святі Діоніса в Давній Греції*) сягає ігрового, святкового, колективного сміху на святах [5, с. 11].

Основними формами комічного вважають іронію та гумор [5, с. 16]. І.О. Єлісєєва вважає, що «гумористичне в іронії ховається під ефектом серйозності, з додаванням негативного ставлення. Тоді як сам гумор відзначається серйозністю, прихованою під гумористичним, часто з перевагою позитивного ставлення» [11, с. 217]. Комічне як естетична категорія може виражатися в гуморі, сатирі, іронії, сарказмі та гротеску [5, с. 15]. До мовних засобів актуалізації комічного відносять фонетичні, лексичні, фразеологічні, граматичні [6, с. 39]. У сучасних дослідженнях передусім підлягає аналізу семантична природа комічного [11–14], його актуалізація в різних типах і жанрах дискурсу [3; 6–9; 11].

Дискурс ток-шоу є жанром телевізійного дискурсу, який, слідом за Н.О. Мелеховою, ми розуміємо як «субдискурс масмедійного дискурсу, зв'язний вербальний (на рівні звукоряду) та невербальний (на рівні відеоряду), усний і писемний (титри, текстові заставки) текст у сукупності лінгвістичних і екстралінгвістичних факторів, текст, взятий у подієвому аспекті, мовлення як цілеспрямовану соціальну дію» [15, с. 4]. Мета такої дій залежно від жанру телевізійного дискурсу й інтенції його учасників може бути різною: інформування, розвага, освіта, спонукання тощо. Інтенції учасників телевізійного дискурсу залежать від жанрів, які його представляють. Крім того, необхідно зазначити, що особливості жанрів телевізійного дискурсу залежать від культури, реалій, менталітету суспільства, у якому вони народжуються. Дж. Мітелл у книзі "Genre and Television: From Cop Shows to Cartoons in American Culture" стверджує, що «жанри – це продукти культури, які створюються засобами масової інформації та підлягають постійним змінам і переоцінці» [16, с. 32].

Американське телебачення рясніє різними жанрами, які часто змішуються. О.Г. Ларіна розглядає жанри телевізійного дискурсу як «складні мовленнєві події», а за тематичною ознакою виокремлює теленовини, телесеріали, художні фільми, телеспектаклі, мультиплікаційні фільмі, телеінтерв'ю, телерекламу, теледебати, телешоу, телеігри, телеклуби, телешопи, програми про здоров'я, науково-популярні програми, пародійно-гумористичні програми тощо [17, с. 4]. За структурно-композиційної ознакою науковець виокремлює теленовини, телеінтерв'ю, теледебати, телеігри, ігрові шоу, реаліті-шоу, ток-шоу тощо [17, с. 5].

Отже, ток-шоу є окремим жанром телевізійного дискурсу. Жанр ток-шоу в теледискурсі характеризується низкою ознак. О.Г. Ларіна аналізує американські ток-шоу та виокремлює їхні екстралінгвістичні ознаки. До них вона відносить склад ток-шоу: ведучого чи ведучих, помічників ведучих, гостей, експертів, глядачів у студії. Науковець відзначає важливість організаційно-технічного чинника та підкреслює важливість заявленої ведучим теми, участь у дискусії експертів або глядачів, пультів для голосування, музичної заставки, що є візитною карткою ток-шоу, студії, де відбувається основна дія [17, с. 7].

За стилістичною ознакою О.Г. Ларіна відносить ток-шоу до розмовного жанру телевізійного дискурсу, що відрізняється спонтанністю, використанням розмовної лексики, періодичною невідповідністю мовлення нормам літературної мови [17, с. 8]. Коли йдеться про дискурс засобів масової інформації (далі – ЗМІ), стало модним уживати термін «формат», що може включати в себе елементи різних жанрів. О.О. Новікова виокремлює «гібридність» як ознаку телевізійного формату: «Чим більш складною є гібридна структура формату тієї чи іншої програми, тим більша ймовірність успіху цього телевізійного продукту у глядачів. Увесь гібридний формат може зацікавити різні вікові та соціальні верстви аудиторії, надаючи за підсумками високий рейтинг програмі» [18, с. 59]. Бекка Крагін підкреслює таку особливість ток-шоу, коли говорить про формат цього жанру: «оскільки цей жанр слугує функції як розваги, так і інформування, він зводить цілі та методи, які часто суперечать одне одному» [19, с. 156].

Вибір ток-шоу американських телеведучих Джона Стюарта та Челсі Хендлер зумовлений тим, що, незважаючи на різноманітність тем, які обговорюються на них, гостей різних статусів, обидва телеведучі забезпечили високий рейтинг своїх програм на американському телебаченні завдяки своїй харизмі, комічності передач і водночас їхній інформативності. Ток-шоу "The Daily Show with John Stewart" транслюється на американському каналі Comedy Club з 1996 р. Коли його ведучим став Джон Стюарт, воно набуло політичної спрямованості: Дж. Стюарт став пародіювати новини на різних каналах американського телебачення. Однією з головних тем цього ток-шоу стала критика сучасних ЗМІ США. У ток-шоу іноді включаються сегменти з фальшивими новинами від «репортерів», яких ведучий оголошує як «головних експертів» з того чи іншого питання. Складовими частинами ток-шоу є рубрики "Back in Black", "This Week in God", "Are you Prepared?", "Trendspotting", "Willmore-Oliver Investigates", "You're welcome", "Money Talks". Безумовно, невід'ємною частиною ток-шоу є інтерв'ю з відомим гостем.

"Chelsea Lately" є півгодинним шоу, яке розпочинається з короткого монологу ведучої у стилі стенд-ап. Виступ у стилі стенд-ап є авторським і сольним, у якому актор звертається до аудиторії у формі невимушеного монологу, спрямованого на обговорення актуальних тем [20, с. 36]. Темою такого монологу здебільшого слугують будь-які актуальні новини, зазвичай із світу поп-культури, шоу-бізнесу. Іноді монолог може бути підкріплений відеоматеріалом або слайд-шоу. Потім ведуча ток-шоу Челсі Хендлер представляє комедіантів, акторів або гостей за круглим столом і, зрештою, свого асистента, до яка вона звертається час від часу для того, щоб пошуткувати або висміяти його перед аудиторією чи гостями.

Різноманітність, гібридність (у термінах О.Г. Ларіной), харизма ведучих та їхня дотепність роблять вказані ток-шоу не тільки привабливими для глядачів, але й комічними. Не можна не погодитися у з'язку із цим також із Н.Н. Панченко, яка вказує, що «породження комічного змісту має особистісний характер. Комічний зміст є одномоментним, ситуативно зумовленим; він усвідомлено конструюється особистістю на певного адресата, в обов'язок його входить розуміння даного змісту та реагування на нього у вигляді перлокутивної гумористичної реакції» [7, с. 32]. Ведучі вказаних ток-шоу практично постійного переключаються з одного режиму на інший. Вони виконують ролі професійних комедіантів і «розігрівають» публіку коротким монологом, а потім зустрічають гостя і вступають із ним у словесну «дуель».

Вочевидь, одним із вирішальних чинників, що створює образ ведучого ток-шоу, є ґендер. Якщо метою ток-шоу Джона Стюарта є пародіювання серйозних новин і головних каналів

країни, то Челсі Хендер сама висміює своє ток-шоу та багато інших реаліті-шоу на розважальному каналі *E*, де їх показують. Ток-шоу "Chelsey Lately" буяє зневажливими жартами на адресу гостей, персоналу, співведучого, але про себе вона говорить із найбільшою долею іронії, наприклад:

I think of myself as someone who wants to get as far away as possible from the retarded people I work with [21].

Ведуча телешоу "Chelsey Lately" іронізує не тільки над собою, але й над стереотипами про євреїв, до яких вона належить:

Guy Pearce: A *lot is being shot there, yes. Er, it was French production and there's a great studio that's been built in Serbia and I guess it's cheap. It's always about money.*

Chelsea: I guess it is always about money, especially when you're re talking to a Jew like me [22].

Челсі Хендлер сміється над собою та суспільством. Так, у передачі після Різдва вона говорить про любов американців до їжі, особливо у свята. Такий прийом, який узагальнює та дозволяє глядачу асоціювати себе з ведучою, а також іншими глядачами, властивий жіночому гумору. З огляду на те, що проблема зайвої ваги хвилює передусім жінок, стає зрозумілим, кому призначено жарт:

Today is the day after Christmas and most of us are so fat and bloated that we have no interest in being penetrated <...> from the front or the back [23].

Мовлення ведучої характеризується автобіографічністю. Так, наприклад, вона розповідає аудиторії про свої пригоди та проблеми з поліцією:

Yeah, I would have made you look like Mother Teresa, because I would have been a hot mess <...> If I got famous in my twenties, I would have been drinking, driving, fucking, sucking <...> I mean, whatever I do now is so tame compared to me! [24].

Образ Джона Стюарта в сатиричному шоу політичного характеру є зовсім іншим: він – викривальник. Його іронія та сарказм спрямовані на уряд, політиків, головні канали новин країни, відомих американцям осіб. Агресія та ворожість у гуморі, абсурдистський гумор із сатиричним відтінком уважають невід'ємними елементами чоловічого гумору [19, с. 168]. Притаманні вони й Джону Стюарту. Залежно від ситуації він обирає той чи інший образ, який може впізнати глядач за різними ознаками відповідного образу для пародіювання, зокрема:

Jon: First of all, it's great to see you guys! The movie <…> er, I haven't seen it, but I heard <…> no, it's great. It's <…> it's <…> you guys are hilarious. Tell me about being on the set together. That must have been <…> that must have been something. The two of you guys <…> The hijinks, you know what I mean <…>

Will Ferrell: Yeah, we had a lot of fun!

Jon: Yeah <…>

Will Ferrell: There were a lot of pranks we pulled on each other.

Jon: Right, right <…>

Will Ferrell: Er, this one prank that I pulled on Zach <…> Zach has nut allergy <…>

Jon: Oh <…>

Will Ferrell: And <…>

Zach Galifianakis: And I'm not even gay!

Jon: Right, right <…>

Will Ferrell: And so I had the <…> the, er, you know, the craft service guy put some walnuts in his breakfast burrito <…>

Jon: Oh, ok <…>

Will Ferrell: And er and his throat closed up <…> to the point that someone said Someone call a doctor!" and he was laughing so hard, "No, seriously, someone, call a doctor!" and EMTs came and, er, they said, this is what they said "If it'd been 5 minutes later, he would have died".

Jon: Yeah <...> Um [25].

У вказаному фрагменті Джон Стюарт пародією відомого американського історика та письменника Лорена Грехема, який критикував політику Барака Обами, спрямовану на запобігання війні із Сирією, та називав провалом зовнішньої політики США і втрати авторитету країни в очах світового співтовариства. Те, що Лорен Грехем називав провалом, Джон Стюарт порівнює з фіаско, пов'язаним із неправильним підбором аксесуарів для волосся. Ведучий копіює високий голос Л. Грехема, його манеру говорити та жестикулювати, намагається створити образ цієї людини. Порівняння між ситуацією потенційної війни із жертвами серед мирного населення та вибором аксесуарів є безглуздим. Таке порівняння спрямоване на висміювання частини населення Америки, що підтримує ідею війни із Сирією.

Уживання інвективної лексики є характерним для мовлення обох із зазначених ведучих. Челсі Хендлер уживає таку лексику стосовно себе й інших учасників ток-шоу, що викликає сміх глядачів. Іноді такі слова сполучаються з позитивно-оцінною лексикою, створюють ефект ошуканого очікування:

You look at me and you see ***a law-abiding clean-cut*** *classic American* ***slut*** [26].

На відміну від Челсі Хендлер, Джон Стюарт не просто вживає інвективну та табуйовану лексику стосовно об'єкта жарту та критики, але й перетворює її на оказіоналізми, наприклад:

Earlier this week we talked about how the official launch of Obamacare was marked by web glitches and long delays, but there was another obstacle to Obamacare's implementation – total ***dickishttess*** [27].

Визначений фрагмент є початком монологу Джона Стюарта, у якому він пояснює, які проблеми виникають в американському суспільстві у зв'язку з утіленням у життя програми медичного страхування під назвою *Obamacare*. Ведучий використовує у вказаному фрагменті авторський оказіоналізм *dickishttess*. Зазначимо, що лексема *dick* має значення: 1) *a man's penis*; 2) *a stupid or contemptible man*; 3) *anything at all* [28, с. 201]. У вказаному контексті оказіоналізм *dickishttess* використовується у значенні *тупість, дурість*. Отже, застосування цієї лексеми спрямоване в мовленні Джона Стюарта на критику програми медичного страхування, уведеного Бараком Обамою.

Висновки. Отже, комічне викриває пороки, суперечності дійсності та містить оцінку, яка викликає сміх або посмішку. Основними формами вияву комічного є гумор та іронія. Комічне актуалізується в різних типах дискурсу. Ток-шоу є видом розважального розмовного жанру телевізійного дискурсу, метою створення якого є не тільки розважання адресата, але й викриття окремих фактів, надання інформації про деякі події, осіб, їх критику, пародіювання, що може здійснюватися різними формами та засобами комічного. Ґендерна приналежність ведучих ток-шоу визначає вибір форм і засобів актуалізації комічного в таких шоу. Про це свідчить дискурс ведучих американських розважальних ток-шоу "The Daily Show with John Stewart" та "Chelsey Lately". Агресивний гумор, сарказм і пародіювання є більш характерними для комунікативної поведінки чоловіка-ведучого, зневажливі та неагресивні

жарти – для жінки. Засобами актуалізації в дискурсі ведучих вказаних ток-шоу виступають інвективні одиниці, які використовуються поряд зі словами позитивно-оцінної семантики, створюють комічний ефект у мовленні ведучої одного із вказаних шоу, перетворюються на оказіоналізми в мовленні ведучого в іншому. Перспективи подальших досліджень убачаємо в аналізі ґендерних і лінгвокультурних особливостей дискурсу ведучих розважальних ток-шоу різних англомовних країн.

Література:

1. Антонио И.А. Юмор и комическое в лингвистических исследованиях. *Филологические науки*. 2008. № 6. С. 69–74.
2. Бушев А.Б. Жанры и языковые механизмы комического. *Studia culturae*. 2011. Вып. 12. С. 217–234.
3. Логинова Т.А. Логико-семантические основы юмора американского анекдота : автореф. дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Самара, 2010. 28 с.
4. Лучковский Р.Я. Лингвокультурологические особенности английского юмора (на материале произведений П.Г. Вудхауза). *Материалы Региональной межвузовской научно-практической конференции студентов, аспирантов и молодых ученых*. Пятигорск, 2005. С. 130–132.
5. Мишина О.В. Средства создания комического в видеовербальном тексте: на материале английского юмористического сериала “Monty Python Flying Circus” : дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Самара, 2007. 203 с.
6. Орлова Г.К. Способы создания комического эффекта в сказке Г.Х. Андерсена «Маленький Клаус и Большой Клаус». *Вестник Московского университета. Серия 9 «Филология»*. 2003. С. 135–140.
7. Панченко Н.Н. Лингвистическая реализация комического в новостном дискурсе : дис. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Иркутск, 20057. 206 с.
8. Сысоева О.А. Литературная пародия : проблема жанра. *Вестник Нижегородского университета имени Н.И. Лобачевского*. 2013. № 12. С. 42–46.
9. Тепляшина А.Н. Жанры и формы комического в таблоидах. *Вестник Санкт-Петербургского университета*. 2016. Вып. 11. С. 131–139.
10. Философский энциклопедический словарь / гл. ред. Л.Ф. Ильичев. Москва : Советская энциклопедия, 1983. 839 с.
11. Елисеева И.Б. О средствах создания пародийной художественной реальности в произведениях Терри Прэтчерра. *Известия Тульского университета. Гуманитарные науки*. 2008. Вып. 1. С. 215–220.
12. Attardo S. Linguistic Theories of Humor. Berlin : Mouton de Gruyter, 1994. 426 p.
13. Бирюков Н.Г. Семантическая категория комического. *Вестник Челябинского государственного университета. Филология. Искусствоведение*. 2010. Вып. 42. С. 16–21.
14. Ивлева С.В. Семантические характеристики комического. *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2010. № 3. С. 133–138.
15. Мелехова Н.О. Исповедальное телевизионное интервью как речевой жанр масс-медиального дискурса : автореф. дис. … канд. филол. наук: 10.02.19. Ярославль, 2010. 23 с.
16. Mittel J. Genre and Television : From Shows to Cartoons in American Culture. Oxford : Routledge, 2004. 241 p.
17. Ларина Е.Г. Лингвопрагматические особенности ток-шоу как жанра телевизионного дискурса (на материале американских телевизионных программ) : автореф. дис. … канд. филол. наук: 10.02.04. Волгоград, 2004. 22 с.
18. Новикова А.А. Гибридность как определяющий признак телевизионного формата. *Вестник Московского университета. Серия 10 «Журналистика»*. № 6. С. 56–65.
19. Cragin B. Beyond the Feminine : Intersectionality and Hybridity in Talk Shows. *Gender watch*. 2010. № 33. P. 154–172.
20. Кущ Е.О. Засоби вираження гумору в художньо-публіцистичному та кінематографічному дискурсі Вуді Аллена. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. Серія «Філологія. Соціальні комунікації». 2020. Т. 32 (71). № 1. С. 34–39.
21. Chelsea Lately. July 2, 2012. URL: http://www.dailymotion.com/video/xs6_chel-sea-lately-july-2-2012-russell-brand-shortfilms (дата звернення: 07.04.2021).
22. Chelsea Lately. April 1, 2012. URL: http://www.dailymotion.com/video/xq78_chelsea-lately-april-1-2012-guy-pearce_shortfilms (дата звернення : 07.04.2021).
23. Chelsea Lately. December 26, 2012. URL: http://www.dailymotion.com/video/xwma49_chelsea-lately-december-26dita-von-teese_film (дата звернення: 07.04.2021).
24. Chelsea Lately. April 16, 2012. URL: http://www.dailymotion.com/video/xqbds221_chelsea-lately-april-16-2012_shannon-doherty_shorttfilms (дата звернення: 07.04.2021).
25. The Daily Show with John Stewart. July 26, 2012. URL: http://www.thedailyshow.com/watch/thu-july-26-2012/zach-galifianakis-will-ferrell (дата звернення: 09.04.2021).
26. Chelsea Lately. July 25, 2012. URL: http://www.dailymotion.com/video/xsn21023_chelsea-lately-july-25-2012-2_shannon-doherty_shorttfilms (дата звернення: 09.04.2021).
27. The Daily Show with John Stewart. July 26, 2012. URL: http://www.thedailyshow.com/watch/thu-october-10-2013/medican-t (дата звернення: 09.04.2021).
28. Cambridge International Dictionary of English / ed. by N. Jones. Cambridge : Cambridge University Press, 1995. 1774 p.

Kushch E. Gender peculiarities of actualization of comic (based on discourse of presenters of American entertaining talk shows)

Summary. The article is devoted to the research of gender peculiarities of actualization of comic in the discourse of presenters of American entertaining talk show. The definitions of the notions of “comic” is given, forms and ways of its revealing are analyzed in the article. Talk show as a genre of television discourse is characterized and peculiarities of American comic talk shows “The Daily Show with John Stewart” and “Chelsea Lately” are also clarified in the article. Main attention is given in it to the analysis of gender peculiarities of communicative behavior of show presenters in the abovementioned talk show and language means of actualization of comic in their discourse.

Comic is an aesthetic category that reveals contradictions of reality, exposes vices, and causes laugh or smile. Humor, satire, irony, sarcasm, parody and grotesque are considered to be forms of expressing of comic. As a universal category, comic can be actualized in any type of discourse, in the discourse of American talk shows in particular.

Talk show is a type of entertaining genre of television discourse, characterized by spontaneity, use of colloquial lexis, and certain periodicity of incomparability of speech with the norms of literary language. The aim of creating of such a discourse lies in revealing certain facts, giving information about certain persons, events, their critics actualized by different forms and means of comic.

Gender factor of presenters of talk shows plays an important role in the realization of the aim. Communicative behavior of male presenters of show is more aggressive and hostile than female ones. This is confirmed by the discourse of presenters of American entertaining talk shows “The Daily Show with John Stewart” and “Chelsey Lately”. Humor, satire and sarcasm

are mostly directed at the critics of social and political events and their exponents in the talk show with John Stewart. Communicative behavior of Chelsey Handler from the talk show "Chelsey Lately" is more calm and not hostile. Her jokes and irony are directed at the participants of the program or its quests first of all.

The discourse of Chelsey Handler shows that female show presenters are more self-critical, than male ones. They are not afraid to deride themselves. That's why invective lexis is used by Chelsey Handler towards herself in the talk show first all. Invective lexical units are also used together with units of positive semantics in her discourse. This contributes to creating of the effect of failed expectations as an element of comic in it. Unlike Chelsey Handler, John Stewart uses not only invective but also taboo lexical units, changing them into ocassionalisms.

Key words: gender peculiarities, discourse, comic, communicative behavior, occasionalism, talk show.

УДК 811.112
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-1.29

Лейцюсь Г. М.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри іноземної філології та перекладу
Національного транспортного університету

Шеверун Н. В.,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри іноземної філології та перекладу
Національного транспортного університету

КІЛЬКІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СПОЛУЧУВАНОСТІ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ГРУП ПРИСЛІВНИКІВ-ІНТЕНСИФІКАТОРІВ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ

Анотація. Статтю присвячено дослідженню сполучуваності лексико-семантичних груп прислівників-інтенсифікаторів із прикметниками в сучасній німецькій мові. Лексико-семантична група прислівників-інтенсифікаторів є найбільш репрезентативною за кількістю словосполучень із прикметниками. Висока частота вживання в мові пояснюється їхнім значенням, оскільки вони означають ступінь, а всіляка якість змінюється за ступенем. Прислівники-інтенсифікатори, що утворюють словосполучення із прикметниками, поділено на такі лексико-семантичні групи: прислівники-інтенсифікатори малого, середнього, високого, гранично високого, достатнього, надмірного, неповного, повного, невизначеного ступенів та прислівники *noch* і *immer* у значенні вираження ступеня певної ознаки. Прикметники, що сполучаються із прислівниками-інтенсифікаторами, згруповано за семантичними ознаками у 20 підкласів. Розглянуто кількісні характеристики сполучуваності прислівників-інтенсифікаторів: обсяг підкласу, частотність уживання, широту, частотність та інтенсивність сполучуваності, а також вибірковість (селективність). Найбільшими за обсягом лексико-семантичними групами є прислівники високого та повного ступенів. Прислівники-інтенсифікатори високого та невизначеного ступенів характеризуються найбільшою широтою сполучуваності. Найбільш частотними є зв'язки прислівників непевного та високого ступенів із прикметниками на позначення загальної позитивної оцінки, прислівників названих лексико-семантичних груп із прикметниками на позначення рис характеру людини, прислівників невизначеного ступеня із прикметниками на позначення розміру, форми й із прикметниками на позначення емоційного стану. Для аналізу вибірки з текстів сучасної художньої літератури й описання інтенсивності сполучуваності в нашому дослідженні використано статистичні методи: критерій χ^2, який показує наявність чи відсутність зв'язку між ознаками, що досліджуються, та коефіцієнт взаємної спряженості К, який вказує на силу (інтенсивність) цього зв'язку. Підкреслено, що більшість стандартних синтагматичних зв'язків є характерними для прислівників-інтенсифікаторів із прикметниками, які характеризують персонажів у німецькій художній літературі, їхні вчинки та дії, а також предмети, явища та події. Наголошено на необхідності застосування статистичних методів для забезпечення точності дослідження під час вивчення й опису сполучуваності лексичних одиниць.

Ключові слова: сполучуваність, прислівник, прикметник, синтагматичний зв'язок, обсяг підкласу, частотність уживання, широта, інтенсивність сполучуваності, вибірковість, селективність, критерій χ^2.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку мовознавства особлива увага приділяється вивченню синтагматичних характеристик лексичних одиниць. Для визначення відношень між словами у словосполученнях уживають термін «сполучуваність», тобто здатність слова вступати з іншими словами у сполучення. Як підкреслює лінгвіст Д.М. Шмельов, вивчення лексичної сполучуваності «розкриває індивідуальні семантичні особливості кожного окремого слова» [1, с. 200]. У сучасній лексикології розрізняють три основні сполучуваності: синтаксичну (сполучуваність слова з іншими словами на рівні класу слів), семантичну (сполучуваність на рівні підкласу слів) та лексичну (сполучуваність на рівні окремого слова) [2, с. 27]. Основна увага приділяється в сучасній лінгвістиці, як відомо, синтаксичній та лексичній сполучуваності, що зумовлюється пошуками ізоморфізму між планом вираження і планом змісту, а також між лексичним значенням слова та його сполучуваністю. Практично малодослідженою залишається семантична сполучуваність, тобто сполучуваність на рівні підкласу слів або ж лексико-семантичних розрядів (груп).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемами сполучуваності різних частин мови цікавилися багато іноземних та вітчизняних лінгвістів, зокрема: Н.Н. Амосова, Л.В. Бистрова, Н.Д. Капатрук, В.В. Левицький, М.Д. Степанова, А.А. Уфімцева, Д.М. Шмельов, К.-Е. Зоммерфельдт, В. Шенкель, Г. Хельбіг, Х. Шрайбер та інші. Однак кількісні характеристики сполучуваності німецьких прислівників-інтенсифікаторів ще не були об'єктом дослідження, що і зумовило вибір теми нашої праці.

Метою статті є виявлення й описання кількісних (статистичних) характеристик лексико-семантичних груп прислівників-інтенсифікаторів, що сполучаються із прикметниками в сучасній німецькій мові, та дослідження семантичних зв'язків синтагматичного характеру між ними за допомогою

статистичних методів. Матеріалом для дослідження послугувала вибірка із 22 творів сучасної німецької художньої літератури (приблизно 3 млн слововживань). Одержана картотека включає 5 246 синтагм (прикметники виписувались в атрибутивній і предикативній функціях).

Під час дослідження сполучуваності прислівників із прикметниками прислівники були поділені на: 1) кількісні прислівники-інтенсифікатори (*sehr, besonders*, *ziemlich, zu*) – усього приблизно 50 слів; 2) якісні прислівники (*schön, herrlich, stark*) – усього приблизно 400 слів; 3) прислівники часу (*immer, wieder, plötzlich, noch*) – усього приблизно 60 слів; 4) прислівники місця (*dort, hier, überall*) – усього приблизно 30 слів; 5) прислівники умови, причини (*sonst, gleichwohl*) – усього 2 слова. Крім названих семантичних підкласів прислівників, ми виділяємо підклас модальних прислівників (*sicher, natürlich, wirklich*) – приблизно 10 слів, поділяємо думку тих мовознавців, які розглядають їх у складі прислівників, а не як самостійну частину мови (В.Г. Гак, Л.Р. Зіндер, В.В. Левицький, Т.В. Строєва, W. Bachmann, W. Jung та інші).

Лексико-семантична група прислівників-інтенсифікаторів виявилася найбільш репрезентативною за кількістю словосполучень із прикметниками (4 160 синтагм, що становить 79% суцільної вибірки), саме тому ця група була вибрана нами для проведення дослідження. Висока частота вживання в мові пояснюється їхнім значенням, оскільки вони означають ступінь, а всіляка якість змінюється за ступенем. Ознаку, яку виражає прикметник, ці прислівники доповнюють вказівкою на ступінь даної ознаки.

Для виконання завдань нашого дослідження ми застосовуємо запропоновану лінгвістом Н.В. Лісовою класифікацію лексико-семантичних груп прислівників-інтенсифікаторів [3, с. 10–11]. Але ця класифікація не враховує прислівники на позначення непевності виявлення ознаки, а також інтенсивності повторюваності ознаки.

У кожній лексико-семантичній групі була виділена домінанта, тобто опорне слово, яке, згідно з лінгвістом Н.Г. Долгих, виражає «поняття, ідею в найбільш загальній, абстрактній та нейтральній формі» [4, с. 93]. Правильність віднесення прислівника-інтенсифікатора до тієї або ж іншої лексико-семантичної групи перевірялась шляхом субституції прислівником-домінантою. Можливість та допустимість субституції перевірялася за допомогою словника [5].

Усі прислівники-інтенсифікатори, що утворюють словосполучення із прикметниками, були розподілені за такими лексико-семантичними групами: 1) прислівники-інтенсифікатори малого ступеня (домінанта *etwas; ein bißchen, ein wenig, wenigstens* – усього 4 слова); 2) прислівники-інтенсифікатори середнього ступеня (домінанта *ziemlich; recht* – усього 2 слова); 3) прислівники-інтенсифікатори високого ступеня (домінанта *sehr*; *besonders, außerordentlich, bedeutend, furchtbar, unerträglich, erstaunlich, ungewöhnlich, schrecklich, grimmig, grausam, stark, unglaublich* – усього 40 слів); 4) прислівники-інтенсифікатори гранично високого ступеня (домінанта *höchst*; *äußerst, überaus* – усього 3 слова); 5) прислівники-інтенсифікатори достатнього ступеня (домінанта *genug; genügend, ausreichend* – усього 3 слова); 6) прислівники-інтенсифікатори надлишкового ступеня (домінанта *zu*; *allzu, übermäßig* – усього 3 слова); 7) прислівники-інтенсифікатори неповного ступеня (домінанта *fast; beinahe, kaum, halb* – усього 4 слова); 8) прислівники-інтенсифікатори повного ступеня (домінанта *ganz; vollkommen, vollständig, rein, absolut, völlig, gar, gänzlich, durchaus* – усього 9 слів); 9) прислівники-інтенсифікатори невизначеного ступеня (домінанта *so; ebenso, genauso, ebensowenig* – усього 4 слова). Окрему лексико-семантичну групу у складі прислівників-інтенсифікаторів становлять прислівники *noch* і *immer*, що вживаються в конструкціях *noch* + прикметник в компаративі та *immer* + прикметник в компаративі. Наведемо ілюстративний матеріал: “Er fand das Leben sehr ernst, den Dienst *noch ernster*, aber am ernsten die Kunst” [6, с. 112]. “Sie war *noch schmaler* und *verschlossener* geworden in der letzten Zeit” [7, с. 487]. Необхідно зауважити, що прислівники *noch* і *immer* є прислівниками часу, але в наведених прикладах вони вказують не на час прояву певної ознаки, а на наростання інтенсивності ознаки, тривалий стан або постійність цієї ознаки. Названі конструкції лише епізодично згадуються у вітчизняному та зарубіжному мовознавстві, тому ми вирішили виділити ці прислівники у складі прислівників-інтенсифікаторів.

Щодо прикметників, що сполучаються із прислівниками-інтенсифікаторами, то на основі класифікації російського мовознавця А.Н. Шрамма вони були згруповані у 20 підкласів [8, с. 32]: 1) прикметники на позначення загальної позитивної оцінки (*wunderbar*, *gut*, *merkwürdig*, *richtig, großartig*); 2) прикметники на позначення загальної негативної оцінки (*unangenehm*, *schlimm*, *schlecht, übel, falsch*, *furchtbar*); 3) прикметники, що характеризують риси характеру людини (*gut*, *gnädig*, *ehrlich*); 4) прикметники на позначення фізичного стану (*hungrig*, *krank*, *satt, müde*, *gesund*); 5) прикметники на позначення емоційного стану (*froh*, *traurig*, *ruhig*, *glücklich, böse*); 6) прикметники, що характеризують обличчя, очі, погляд, голос людини (*gleichgültig, trüb, lustig*, *ironisch*); 7) прикметники на позначення розумових здібностей (*dumm, klug, begabt, blöd, närrisch*, *hirnlos*); 8) прикметники на позначення зовнішніх ознак людини (*elegant*, *beleibt, nett, häßlich, hübsch, blond, schlank, großkopfig, rotwangig, bläuäugig*); 9) прикметники на позначення функціонування органів чуття (*taub, stumm, blind*); 10) прикметники на позначення віку та часу (*jung, alt*, *heutig, spät, ewig*); 11) прикметники на позначення температури (*warm*, *heiß, kalt, kühl, froschkalt*); 12) прикметники на позначення кольору (*rotgelb*, *gelbweiß, weiß, rot, schwarz*); 13) прикметники на позначення розміру та форми (*gering, kreisrund, winzig, lang, groß, klein, enorm*); 14) прикметники на позначення смаку (*süß, sauer, bitter, salzig, süßlich*); 15) прикметники на позначення ваги (*schwer, leicht, unschwer*); 16) прикметники на позначення ознак, що зумовлені наявністю або відсутністю вологи (*nass, trocken*, feucht); 17) прикметники на позначення ознак, що зумовлені наявністю або відсутністю багатства, цінностей (*arm, reich, teuer, billig, elend, prächtig*); 18) прикметники на позначення ознак, що зумовлені наявністю або відсутністю життя (*leblos, tot, lebendig*); 19) прикметники на позначення інтенсивності, ступеня якості, властивості (*hell, laut, stark, schnell*); 20) прикметники на позначення інших властивостей та якостей предметів (*golden, fremd, leer, wild, satt, sonnig*).

Як відомо, «мова являє собою надзвичайно складну систему дискретних одиниць, які, як і всякі дискретні одиниці будь-якої природи, можуть мати кількісні характеристики. Ці кількісні характеристики властиві одиницям усіх рівнів мовної системи» [9, с. 5], що є підставою для твердження про підпорядкованість мови дії статистичних законів. Саме тому для більш точної характеристики сполучуваності на рівні підкласу

мовних одиниць необхідно виділити й описати деякі кількісні величини, що характеризують сполучуваність і вживання підкласів слів: обсяг групи, частоту вживання, широту, частотність та інтенсивність сполучуваності, а також вибірковість (селективність). Згідно з аналізом вибірки з текстів сучасної німецької літератури встановлено, що найбільшими за обсягом лексико-семантичними групами прислівників-інтенсифікаторів є прислівники високого (приблизно 40), повного (9), малого (4), неповного (4) та невизначеного (4) ступенів. Прислівники середнього ступеня налічують тільки 2, а інші лексико-семантичні групи тільки по 3 лексичні одиниці.

Найбільшою частотою вживання характеризуються прислівники-інтенсифікатори невизначеного (1 411), високого (982) та повного (610) ступенів, а найменшою – гранично високого (63) та достатнього (82) ступенів.

Поняття «широта сполучуваності» означає відношення зв'язків досліджуваної одиниці до всіх зафіксованих одиниць, що сполучаються, і вимірюється відносними величинами від 0 до 1. Згідно з аналізом вибірки з текстів встановлено, що з усіма семантичними підкласами прикметників сполучаються прислівники-інтенсифікатори високого та невизначеного ступенів (широта вживання цих прислівників становить 1, прислівники малого ступеня і прислівники *noch* і *immer* – із 16 підкласами (0,8), прислівники середнього, надмірного та неповного ступенів – з 15 підкласами (0,75), прислівники достатнього та гранично високого ступенів – з 11 підкласами (0,55).

Цікаві результати дає порівняння частотності й інтенсивності зв'язків між лексико-семантичними групами прислівників-інтенсифікаторів та підкласами прикметників. Найбільш частотними є зв'язки прислівників непевного та високого ступенів із прикметниками на позначення загальної позитивної оцінки (відповідно 194 та 187), прислівників названих лексико-семантичних груп із прикметниками на позначення рис характеру людини (267 і 146), прислівників невизначеного ступеня із прикметниками на позначення розміру, форми (176) та із прикметниками на позначення емоційного стану (136).

Ще однією важливою характеристикою сполучуваності є сила зв'язку між досліджуваними одиницями, тобто інтенсивність. Ця величина не тотожна частотності вживання. Знайти інтенсивність можна за допомогою спеціальних статистичних прийомів. Оскільки шкала градації тієї чи іншої ознаки може бути вивчена та виміряна тільки за допомогою кількісних критеріїв, у нашому дослідженні для аналізу отриманих даних використано статистичні методи: критерій χ^2, який показує наявність чи відсутність зв'язку між ознаками, що спостерігаються, та коефіцієнт К, який вказує на силу (інтенсивність) цього зв'язку [10, с. 28]. За допомогою критерію χ^2 і коефіцієнта взаємної спряженості К, які є в багатьох лінгвістичних дослідженнях (Л.В. Бистрова, В.В. Левицький, О.Д. Огуй, В.М. Баскевич та інші), можна визначити взаємозв'язок між семантичними ознаками на основі частотності вживання двох досліджуваних мовних явищ, тобто прислівника та прикметника, з яким він сполучений. Достовірність результатів кількісного аналізу ґрунтується на відповідному експериментальному матеріалі й підтверджується спеціальними статистичними критеріями (відносна похибка дорівнює 1,5%). Для проведення статистичного аналізу були складені чотирипільні таблиці для визначення стандартних синтагматичних зв'язків прислівників-інтенсифікаторів із кожним підкласом прикметників. За допомогою коефіцієнта взаємної спряженості К, у формулі якого основною складовою частиною є χ^2, були встановлені статистично значущі зв'язки між усіма досліджуваними одиницями. Аналіз дозволив зробити висновки про те, що: 1) прислівники-інтенсифікатори малого ступеня характеризуються наявністю стандартних синтагматичних зв'язків із прикметниками на позначення позитивної оцінки, емоційного стану й ознак, що характеризують обличчя, погляд, очі, голос людини; 2) прислівники-інтенсифікатори середнього ступеня характеризуються наявністю стандартних синтагматичних зв'язків із прикметниками на позначення негативної оцінки й інших властивостей та якостей предметів; 3) прислівники-інтенсифікатори високого ступеня характеризуються наявністю стандартних синтагматичних зв'язків із прикметниками на позначення позитивної та негативної оцінки, фізичного стану, розумових здібностей, зовнішніх ознак людини, віку та часу, розміру та форми, ваги; 4) прислівники-інтенсифікатори гранично високого ступеня характеризуються наявністю стандартних синтагматичних зв'язків із прикметниками на позначення позитивної оцінки й інших властивостей та якостей предметів; 5) прислівники-інтенсифікатори достатнього ступеня характеризуються наявністю стандартних синтагматичних зв'язків із прикметниками на позначення фізичного стану та віку; 6) прислівники-інтенсифікатори надлишкового ступеня характеризуються наявністю стандартних синтагматичних зв'язків із прикметниками на позначення позитивної оцінки, фізичного й емоційного стану, розміру та форми; 7) прислівники-інтенсифікатори неповного ступеня характеризуються наявністю стандартних синтагматичних зв'язків із прикметниками на позначення позитивної оцінки, ознак, що характеризують обличчя, погляд, очі, голос людини, колір, розмір та форму; 8) прислівники-інтенсифікатори повного ступеня характеризуються наявністю стандартних синтагматичних зв'язків із прикметниками на позначення негативної оцінки, фізичного й емоційного стану, розумових здібностей, ознак, що характеризують обличчя, погляд, очі, голос людини, розумових здібностей, інших властивостей та якостей предметів; 9) прислівники-інтенсифікатори невизначеного ступеня характеризуються наявністю стандартних синтагматичних зв'язків із прикметниками на позначення рис характеру людини, функціонування органів чуття, температури, ознак, що зумовлені наявністю або відсутністю життя, інтенсивності, ступені якості, властивості, а також на позначення інших властивостей та якостей предметів; 10) прислівники-інтенсифікатори *noch* та *immer* характеризуються наявністю стандартних синтагматичних зв'язків із прикметниками на позначення позитивної та негативної оцінки, емоційного стану, інтенсивності, ступеня якості, властивості, а також на позначення інших властивостей та якостей предметів. Отже, найбільшим діапазоном інтенсивних / статистично значущих зв'язків характеризуються прислівники високого (8) та невизначеного (8) ступенів. Найменше інтенсивних зв'язків мають прислівники гранично високого (2), середнього (2) і достатнього (2) ступенів. Необхідно зауважити, що найбільшою кількістю інтенсивних зв'язків характеризуються прислівники з найбільшою частотою вживання, а найменшою – групи прислівників із найменшою частотою вживання.

Для більш детальної та повної характеристики сполучуваності можна виділити ще одну величину – селективність (вибірковість). За показник вибірковості можна прийняти коефіцієнт

спряженості К. Як засвідчують результати дослідження, найбільшою вибірковістю характеризуються прислівники надлишкового (0,0377), малого (0,0367) ступенів та прислівники *noch* і *immer* (0,0376), а найменшою – прислівники середнього (0,0255) та достатнього (0,0244) ступенів.

Варто зауважити, що прислівники-інтенсифікатори найчастіше трапляються у сполученні із прикметниками на позначення характеристики персонажів у художній літературі (риси характеру, фізичний та емоційний стан, вік людини, розумові здібності, ознаки, що характеризують обличчя, очі, голос, погляд людини). Широкою сполучуваністю характеризуються ці прислівники також із прикметниками на позначення позитивної або ж негативної оцінки. Значення таких прикметників має часто й емоційний компонент. У сполученні з інтенсифікаторами прикметники оцінки виступають засобом характеристики персонажів художніх творів, їхніх учинків, дій, а також предметів, явищ, подій.

Висновки. Результати нашого дослідження свідчать про те, що лексико-семантичні групи прислівників-інтенсифікаторів у німецькій мові відрізняються не лише кількістю елементів, що до них належать, але й частотою вживання, широтою сполучуваності, інтенсивністю синтагматичних зв'язків і ступенем селективності сполучуваності. Статистичні методи вже давно широко використовуються в мовознавстві для забезпечення точності дослідження під час вивчення й опису лінгвістичних об'єктів. Їх застосування уможливлює більш повне дослідження також і семантичної сполучуваності німецьких прислівників-інтенсифікаторів на рівні лексико-семантичних груп.

Перспективою подальших розробок у цьому напрямі може бути детальний аналіз особливостей семантичної та лексичної сполучуваності кожної лексико-семантичної групи німецьких прислівників-інтенсифікаторів.

Література:

1. Шмелев Д.Н. Очерки по семасиологии русского языка. Москва : Просвещение, 1964. 344 с.
2. Бистрова Л.В., Шевченко О.Ф. Сполучуваність прислівників з прикметниками у сучасній англійській мові. *Мовознавство.* 1986. № 3. С. 27–31.
3. Лисова Н.В. Количественные наречия степени и меры в современном немецком языке : автореф. дис. … канд. филол. наук. Ленинград, 1975. 25 с.
4. Долгих Н.Г. Теория семантического поля на современном этапе развития семасиологии. *Научные доклады высшей школы. Филологические науки.* 1973. № 1. С. 89–98.
5. Wahrig G. Deutsches Wörterbuch: Mit einem Lexikon der deutschen Sprachlehre-München : Mosaik-Verlag, 1980. 4358 S.
6. Böll Heinrich. Wo warst du Adam. Leipzig : Verlag Philipp Reclam. 1967. 179 S.
7. Feuchtwanger Lion. Goya oder Der arge Weg der Erkenntnis. Berlin und Weimar : Aufbau-Verlag. 1978. 659 S.
8. Шрамм А.Н. Очерки по семантике качественных прилагательных (на материале современного русского языка). Ленинград : Изд-во Ленингр. ун-та, 1979. 134 с.
9. Перебийніс В.І. Статистичні методи для лінгвістів. Вінниця : Нова книга? 2013. 176 с.
10. Левицкий В.В. Статистическое изучение лексической семантики. Киев : УМК ВО. 155 с.

Leitsius H., Sheverun N. Quantitative characteristics of connectivity of lexical-semantic groups of adverbs-intensifiers in modern German

Summary. The article is devoted to the investigation of the combinability of lexical and semantic groups of strong adverbs-intensifiers with adjectives in modern German language. The lexical-semantic group of adverbs-intensifiers is the most representative in the number of phrases with adjectives. The high frequency of use in the language is explained by their meaning, since they mean a degree, and all kinds of quality varies by degree. The adverbs-intensifiers, that form phrases with adjectives, are divided into the following lexical and semantic groups: adverbs-intensifiers of small, medium, high, extremely high, sufficient, excessive, incomplete, complete, indefinite degrees and adverbs *noch* and *immer* in the sense of expressing the degree of a certain sign. Adjectives combined with adverbs-intensifiers are grouped by semantic characteristics in 20 subclasses. Quantitative characteristics of connectivity of adverbs-intensifiers are considered: subclass volume, frequency of use, latitude, frequency and intensity of connectivity, as well as selectivity. The largest lexical and semantic groups are adverbs of high and full degrees. Adverbs-intensifiers of high and indefinite degrees are characterized by the greatest latitude of connectivity. The most frequent are the connections of the adverbs of uncertain and high degrees with adjectives on indication of general positive assessment, adverbs of named lexical-semantic groups with adjectives, that indicate human character traits, adverbs of an indefinite degree with adjectives on indication size, shape and adjectives, that indicate an emotional state. In order to analyze the sample from the texts of modern fiction and describe the intensity of connectivity in our study, statistical methods are used: the criterion χ^2, which shows the presence or absence of a relationship between the signs under study and mutual contingency factor K, which indicates the intensity of this relationship. It is emphasized, that most standard syntagmatic connections are characteristic of adverbs of intensification with adjectives, that describee the characters in German fiction, their actions as well as objects, phenomena and events. The need to use statistical methods to ensure the accuracy of research in the study and description of the connectivity of lexical units is emphasized.

Key words: connectivity, adverbility, adjective, syntagmatic bond, subclass volume, frequency of use, latitude, connectivity intensity, selectivity, selectivity, criterion χ^2.

УДК 81'374 (=152.2/=111)
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-1.30

Лемещенко-Лагода В. В.,
викладач кафедри іноземних мов
Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного,
аспірант кафедри прикладної лінгвістики, порівняльного мовознавства та перекладу
Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова

НАЦІОНАЛЬНО МАРКОВАНА ЛЕКСИКА: ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ТА СПЕЦИФІКА ЛЕКСИКОГРАФІЧНОГО ОПРАЦЮВАННЯ В ШОТЛАНДСЬКО-АНГЛІЙСЬКИХ СЛОВНИКАХ

Анотація. Статтю присвячено визначенню поняття «національно маркована лексика», дослідженню особливостей її лексикографічного опрацювання в шотландсько-англійських словниках (Scots-English).

Натепер немає єдиного визначення поняття «національно маркована лексика» серед як вітчизняних, так і закордонних науковців. Більшість мовознавців оперують різними термінами на позначення цього поняття. Зважаючи на різноплановість підходів до тлумачення національно маркованих одиниць, неоднозначність та варіативність у визначенні цього феномену, національно марковані одиниці варто розглядати як слова та словосполучення, що відображають національно-мовну картину світу певної нації, а також особливості економіки, географії, суспільного ладу, фольклору, літератури, усіх видів мистецтва, науки, побуту, звичаїв носіїв відповідної мови.

Укладання словникової статті до національно маркованої одиниці є одним із найскладніших завдань сучасної лексикографії та полягає в чіткій організації, зазначенні всіх елементів, необхідних для її адекватного розуміння та відтворення. Національно марковані лексичні одиниці зазвичай не мають прямих відповідників, або еквівалентів, у мові перекладу, оскільки мають притаманне лише вихідній мові національно-культурне забарвлення. Саме тому під час перекладу та лексикографічному описі поданої лексичної одиниці найчастіше використовуються такі методи, як метод транскрипції та транслітерації, що надає перекладу національного забарвлення, метод функціонального аналога, що уможливлює розуміння поняття не носієм мови, описовий метод, що дає вичерпну характеристику явищу або предмету, що позначає національно маркована лексична одиниця.

Шотландсько-англійській лексикографії (Scots-English) притаманне поєднання декількох методів, а саме транскрипції із тлумаченням і описом, або функціонального аналога з описом та поясненням, що дозволяє найповніше розкрити національно-культурний компонент та надати вичерпне пояснення особливостей вживання та функціонування національно маркованих лексичних одиниць. Отже, лексикографічний опис національно маркованих одиниць має реалізовуватись із використання різноманітних підходів до перекладу та тлумачення.

Ключові слова: національно маркована лексика, транскрипція, транслітерація, функціональний аналог, перекладний еквівалент, шотландсько-англійські словники (Scots-English).

Постановка проблеми. Проблема взаємодії мови і культури є однією з найважливіших серед ключових проблем сучасного мовознавства, оскільки саме мова є джерелом накопичення та відображення національної культури, традицій та звичаїв. В умовах інтенсивних глобалізаційних процесів особливої актуальності набувають питання збереження й опису лексичного складу міноритарних мов, що перебувають на межі зникнення і зазвичай є маловивченими. Лексикографічний опис міноритарної шотландської мови Скотс має свою специфіку і значно ускладнюється через відсутність літературного стандарту, орфографічну й орфоепічну варіативність, насиченість архаїзмами й історизмами тощо. Проте найбільше на увагу заслуговує проблема адекватного опису лексичних одиниць, що національно-культурний компонент. Різноплановість підходів до тлумачення поняття «національно маркована лексика», невпорядкованість та відмінності у виділенні та її фіксації у словниках міноритарних мов, зокрема шотландсько-англійських, зумовлюють актуальність даної розвідки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Варто зазначити, що дослідженню національно маркованої лексики присвятили свої праці такі видатні лінгвісти, як Л. Бархударов, Я. Бойко, М. Бондар, Є. Верещагін, С. Влахов, Р. Зорівчак, В. Коптілов, В. Костомаров, О. Кубрякова, С. Тер-Мінасова, Т. Тупиця, С. Флорін, Н. Ясиненко й інші науковці. Незважаючи на активне вивчення, досі не має одностайності у визначенні та розумінні поняття «національно маркована» лексика. Навіть більше, проблема адекватного опису національно маркованих одиниць у словниках залишається поза увагою вітчизняних та закордонних лінгвістів, є лише частково опрацьованою (Х. Вемер, О. Которова, Ю. Мозел, А. Нефьодов та інші).

Мета статті полягає у визначенні поняття «національно маркована лексика», аналізі специфіки її лексикографічної фіксації та перекладу в шотландсько-англійських словниках.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки національно маркована лексика розглядається з різних поглядів з урахуванням закономірностей мовної поведінки носіїв, особливостей відображення культурних явищ у мові, впливу культурного компонента на значення лексичної одиниці тощо. Отже, на позначення поняття «національно маркована лексика» уживаються численні синоніми, серед яких «реалія», «безеквівалентна лексика», «етнолексема», «культурема», «культурно маркована лексика», «етномаркована лексика» «фонова лексика» та інші.

У своїх дослідженнях науковець Л. Дяченко звертає особливу увагу на різноманітність понять і водночас підкреслює їхні спільні риси: «Слова з такою наповненістю семантики

національно-культурним змістом лінгвісти називають по-різному: безеквівалентними, реаліями, етнографізмами тощо. Ці слова є не що інше, як джерело знань про певний етнос: менталітет, звичаї, традиції, побут, надбання духовної культури народу. З одного боку, вони служать для позначення не наявних в інших національних культурах предметів чи понять, з ними пов'язаних, з іншого – називають денотати, які були або є типовими, характерними, такими, що становлять невід'ємний атрибут духовної або матеріальної культури того чи іншого народу» [1, с. 9].

Уперше термін «реалія» ужитий відомим мовознавцем А. Федоровим у праці «О художественном переводе» (1941 р.). С. Влахов і С. Флорін у своїй праці «Неперекладне в перекладі» дають таке визначення цьому поняттю: «реалії – це слова і словосполучення народної мови, які відображають найменування предметів, понять, явищ, характерних для географічного середовища, культури, матеріального побуту або суспільно-історичних особливостей народу, нації, країни, племені, і які, таким чином, постають носіями національного, місцевого або історичного колориту; точних відповідностей в інших мовах такі слова не мають, а отже, не можуть бути перекладені «на загальних основах», тому що вимагають особливого підходу» [2, с. 238].

Р. Зорівчак розглядає реалії як «моно- і полілексемні одиниці, основне лексичне значення яких вміщає традиційно закріплений за ними комплекс етнокультурної інформації, чужої для об'єктивної дійсності мови-сприймача» [3, с. 58].

Учений Л. Бархударов послуговується поняттям «безеквівалентна лексика», відносить до її складу:

– власні імена, географічні назви, найменування установ та організацій, тощо;

– реалії (слова, які позначають предмети, поняття й ситуації, які не існують у практичному досвіді людей, які розмовляють іншою мовою) [4, с. 78];

– випадкові лакуни [4, с. 94–95].

Мовознавець О. Тупиця до складу національно маркованої лексики відносить фонову лексику, конотативні слова, екзотизми, варваризми, визначає їх як безеквівалентну лексику [5, с. 32].

Більшість мовознавців у своїх дослідженнях оперують терміном «культурно маркована лексика» (хоча такий підхід передбачає безпосередній зв'язок із національною культурою та світоглядом) [6, с. 19]. На думку В. Кононенка, «фіксація культури в поширеному тексті, дискурсі зазвичай пов'язана з вивченням національної культури світу <…>» [7, с. 31].

У результаті проведеного аналізу поглядів багатьох дослідників ми дійшли висновку, що, незважаючи на наявне розмежування та варіативність понять, усі вчені розглядають те саме явище, яке ми вважаємо за доцільне називати «національно маркованою лексикою». Погоджуємося з науковцем М. Бондар та визначаємо національно марковані одиниці як групи слів, що відображають національно-мовну картину світу окремої нації, а також особливості економіки, географії, суспільного ладу, фольклору, літератури, усіх видів мистецтва, науки, побуту, звичаїв носіїв відповідної мови [5, с. 31].

Адекватне відтворення національно маркованої лексики в перекладних словниках міноритарних мов повинно реалізовуватись із дотриманням багатьох параметрів, які дали б змогу не тільки зрозуміти значення поняття, а й правильно його вжити в повсякденному спілкуванні.

Науковець М. Бурлакова головним недоліком словникової статті до національно маркованої лексичної одиниці називає відсутність територіальних та стилістичних позначок, що унеможливлює коректне вживання поданого поняття користувачем [8, с. 143]. Саме тому О. Карпова вважає за потрібне включати до складу словникової статті вербальні ілюстрації, що відображають функціонування лексичної одиниці в мовленні [9, с. 32]. Отже, укладання словникової статті до національно маркованої одиниці міноритарної мови передбачає передусім її чітку організацію, наявність усіх елементів, необхідних для її адекватного розуміння та відтворення. Проте, на думку вченої О. Іваніщевої, головним завданням укладання словникової статті до національно маркованої лексичної одиниці є правильне тлумачення явища мовою перекладу та коректний підбір еквівалента [10, с. 16].

Основними труднощами передачі національно маркованої лексики під час перекладу є відсутність у мові перекладу прямих еквівалентів позначеного предмета чи явища, необхідність передати національно-культурну інформацію, закодовану в них. Дослідники пропонують різноманітні шляхи перекладу національно маркованої лексики, серед яких найпоширеніші в лексикографії такі:

– використання транскрипції та транслітерації (терміном «транскрипція» позначають віднайдення якомога точнішого відповідника через запис звучання слів мови-джерела графемами мови перекладу) [11, с. 123];

– використання функціонального аналога [12, с. 12];

– використання опису, пояснення та тлумачення.

Для шотландсько-англійської лексикографії найпоширенішим є поєднання декількох методів. Так, у "Dictionaries of Scots Language" у словниковій статті до слова "tartan" під час перекладу застосовано метод транскрипції, з подальшим тлумаченням поняття:

TARTAN, n. *Also tairtan, tertin (Slk. 1893 J. Dalgleish Walter Wathershanks 21).* [ˈtɑ rtə n, ˈtertə n] **tartan**

n. A woollen cloth woven in stripes of varying width and colour repeated at regular intervals and crossing a similar set of stripes at right angles so as to form a pattern. A plaid or long blanket of this sort was the characteristic garb of Highlanders and certain patterns were favoured in certain districts perhaps because of the availability of local vegetable dyes.

In consequence, towards the end of the 18'th century and largely through the enterprise of Messrs Wilson, weavers in Bannockburn, a series of tartans, each ascribed to a certain clan, was devised and is now accepted as authoritative, though almost entirely unhistorical [13].

Транскрипція та транслітерація наближають читача до мови оригіналу, надають предмету, який вона позначає, конотацій небуденності, оригінальності, проте здебільшого реалія залишається незрозумілою для людини і, як наслідок, втрачає своє семантико-стилістичне значення [11, с. 122]. У цьому разі використання описового методу є цілком виправданим, оскільки дозволяє заповнити суттєву прогалину в розумінні національно-культурного компоненту. Водночас у статті зазначаються особливості вимови та варіанти написання слова, а також надано короткий граматичний коментар (визначається частиномовна приналежність), що сприяє кращому розумінню особливостей використання поданої лексичної одиниці.

В електронному словнику "Online Scots Dictionary" (2020 р.) тлумачення слова "Hogmanay" поєднує в собі використання методів функціонального аналогу й опису:

Hogmanay [hɔgmə'ne:]
n. New Year's Eve.

A new year's gift *such as oatcakes, bread or the like given to or solicited by children on New Year's Eve. The cry uttered by children for such a gift* [14].

Пояснення та тлумачення за допомогою описового методу є необхідним для того, щоб зробити предмет чи явище, позначуване національно маркованою лексичною одиницею, зрозумілими для неносія мови. Водночас використання функціонального аналога дозволяє викликати в користувача схожу реакцію, що й у носія мови [12, с. 12], проте може призвести до часткової або цілковитої втрати національно-культурного компоненту, що містить поняття. Таким, наприклад, є тлумачення цього ж слова у словнику "Scots Dictionary for schools" (2021 р.), що виконано тільки за допомогою методу функціонального аналога.

Hogmanay
noun
1. *New Year's Eve*
2. *New Year's gift* [15].

Як ми бачимо, відсутність опису до поданого поняття призводить до цілковитої втрати національного забарвлення, не передає ту культурну інформацію, що закодована в ньому.

На нашу думку, лексикографічний опис національно маркованої лексичної одиниці буде адекватним тільки тоді, коли буде містити граматичний коментар до поняття із зазначенням особливостей вимови та написання, переклад (за допомогою транскрипції та/або функціонального аналога), коротке тлумачення або опис з обов'язковим розкриттям національно-культурного компоненту, етимологію слова, можливі похідні словосполучення й ідіоматичні вирази, а також буде супроводжуватись прикладами з літератури або повсякденного мовлення. Найбільш наближеними, однак не ідеальними, є словникові статті "Concise Scots Dictionary" (2005 р.), що включають етимологію слів, тлумачення та переклад, однак не містять достатнього граматичного коментаря, необхідного для адекватного вжиття поданої лексичної одиниці неносієм мови:

haggis &c, haggeis *el6 n*

1 = haggis, the traditional Scottish dish of sheep's offal, oatmeal *etc 16-*, *now chf Sc*,

2 the stomach (of a person or animal) *lal8-19*.

□**bag** the sheep's stomach in which a haggis is cooked *lal8-*, now Rox. [ME *hagas, hagese &c* (*e15*), of unknown orig] [16].

Отже, лексикографічний опис національно маркованих лексичних одиниць повинен реалізовуватись із використання різноманітних підходів до перекладу та тлумачення, бо неправильна або недостатня інтерпретація може призвести до втрати національно-культурного компоненту, некоректного або помилкового розуміння значення поняття, як наслідок, до помилок під час міжмовної та міжкультурної взаємодії.

Висновки. У підсумку варто наголосити, що немає єдиного визначення поняття «національно маркована лексика». У результаті проведеного аналізу різних поглядів вітчизняних і закордонних науковців дійшли висновку, що під поняттям «національно марковані лексичні одиниці» варто розглядати групи слів, що відображають національно-мовну картину світу певної нації, а також особливості економіки, географії, суспільного ладу, фольклору, літератури, усіх видів мистецтва, науки, побуту, звичаїв носіїв відповідної мови.

Лексикографічне опрацювання й адекватне відтворення національно маркованих одиниць у перекладних словниках повинно реалізовуватись із дотриманням багатьох параметрів, які б дали змогу не тільки зрозуміти значення поняття, а й правильно його вжити під час міжкультурної взаємодії.

Найпоширенішими методами перекладу національно маркованих одиниць у лексикографії є використання транскрипції та транслітерації, використання функціонального аналога, використання опису, пояснення та тлумачення.

Для шотландсько-англійської лексикографії найпоширенішим є поєднання декількох методів, а саме транскрипції із тлумаченням та описом, або функціонального аналога з описом та поясненням. Проте лексикографічний опис національно маркованої лексичної одиниці, на нашу думку, буде адекватним та вичерпним тоді, коли буде містити граматичний, переклад, коротке тлумачення або опис, етимологію слова, можливі похідні словосполучення й ідіоматичні вирази, буде проілюстрований прикладами вживання.

Література:

1. Дяченко Л. Функціонально-семантична характеристика безеквівалентної та фонової лексики сучасної української літературної мови : автореф. дис. … канд. філол. наук. Київ, 1997. 18 с.
2. Влахов С., Флорин С. Непереводимое в переводе. Москва : Международные отношения, 1980. 352 с.
3. Зорівчак Р. Реалія і переклад (на матеріалі англомовних перекладів української прози). Львів : Вид-во при Львів. держ. ун-ті, 1989. 216 с.
4. Бархударов Л. Язык и перевод. Вопросы общей и частной теории переводов. Москва : Международные отношения, 1975. 237 с.
5. Бондар М. Класифікація національно маркованих одиниць. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія. Педагогіка. Психологія»*. 2015. Вип. 30. С. 31–36.
6. Гдовская Б. Лексика страноведческих реалий в художественном тексте : дис. … канд. филол. наук: 10.02.01. Киев, 1993. 210 с.
7. Кононенко В. Мова у контексті культури. Київ ; Івано-Франківськ : Плай, 2008. 390 с.
8. Бурлакова М. К проблеме культурологической направленности учебного словаря: *Английская лексикография : формирование, развитие, современное состояние :* юбилейный сборник научных статей. Иваново : Иван. Гос. ун-т, 2006. С. 135–153.
9. Карпова О. Лексикографические портреты словарей английского языка. Иваново : Иван. гос. ун-т, 2005. 185 с.
10. Иванищева О. Лексикографирование культуры в двуязычном словаре : автореф. дис. … докт. филол. наук. Санкт-Петербург : Изд-во С.-Петерб. ун-та, 2005. 31 с.
11. Довбиш М., Свінтковська Т. Шляхи перекладу етномаркованої лексики. *ЛОГОС. Мистецтво наукової думки.* 2019. № 3. С. 122–124.
12. Бойко Я. Лінгвопрагматичні аспекти перекладу культурно маркованої лексики в англомовних публіцистичних текстах. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія «Філологія».* Київ : Вид. центр КНЛУ, 2015. Т. 12. № 2. С. 7–13.
13. The Dictionary of the Scots language. 2000. URL: http://www.dsl.ac.uk/ (дата звернення: 05.04.2021).
14. The online Scots dictionary. 2020. URL: https://www.scots-online.org/dictionary/read_dictionary.php?letter=N (дата звернення: 02.04.2021).
15. Scots Dictionary for Schools. 2021. URL: https://dsl.ac.uk/our-publications/scots-dictionary-for-schools-app/ (дата звернення: 08.04.2021).
16. The Concise Scots Dictionary. Edinburgh: Edinburgh University Press, 2005. 820 p.

Lemeshchenko-Lagoda V. Nationally marked vocabulary: the problem of definition and specificity of lexicographic fixation in Scots-English dictionaries

Summary. The article is devoted to the definition of "nationally marked vocabulary" and the study of the features of its lexicographic fixation in Scots-English dictionaries.

To date, among both domestic and foreign scholars, there is no single approach to the definition of "nationally marked vocabulary". Most linguists use different terms to denote this concept. Given the diversity of approaches to the interpretation of nationally marked units, ambiguity and variability in the definition of this phenomenon, nationally marked units should be considered as words and phrases that reflect the national-linguistic picture of the world of a nation, as well as features of economy, geography, social life, folklore, literature, all kinds of art, science, life, customs of native speakers.

Compiling a dictionary article for a nationally marked unit is one of the most difficult tasks of modern lexicography and demands a clear organization, indicating all the elements necessary for its adequate understanding and reproduction.

Nationally marked lexical units, as a rule, do not have direct equivalents in the language of translation, as they contain national-cultural features peculiar only to the source language. That is why the translation and lexicographic description of the given lexical unit most often uses such methods as the method of transcription and transliteration, which makes the translation nationally coloured, the method of functional analogue, which allows understanding the concept by the non-native speakers, descriptive method that gives a comprehensive description of the phenomenon, denotes a nationally marked lexical unit.

Scots-English lexicography is characterized by a combination of several methods, namely transcription with descriptive method and interpretation, or functional analogue with description and explanation, which allows fully revealing the national and cultural component and providing a comprehensive explanation of the peculiarities of use and nationally marked lexical units functioning. Thus, the lexicographic description of nationally marked units should be realized using various approaches to translation and interpretation.

Key words: nationally marked vocabulary, transcription, transliteration, functional analogue, translation equivalent, Scots-English dictionaries.

УДК 81'42
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-1.31

Лисенко Є. А.,
аспірант
Херсонського державного університету,
викладач кафедри соціально-гуманітарних та фундаментальних дисциплін
Інституту військово-морських сил
Національного університету «Одеська морська академія»

ЕТНОСПЕЦИФІКА АНГЛОМОВНОЇ КАНАДСЬКОЇ КАЗКИ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ДІАЛОГУ КУЛЬТУР

Анотація. Стаття присвячена розкриттю особливостей утілення інтертекстуальних зв'язків англомовних канадських казок через аналіз прецедентних текстів фольклорних творів англійської та французької етнокультур. Матеріалом дослідження послугували канадські ("The Boy who overcame the Giants", "Jack and his wonderful hen", "How Rabbit lost his tail", "Scurvyhead", "The Fountain of Youth", "How Rabbit deceived Fox"), англійські та французькі фольклорні казки. Аналітичний аналіз теоретичного доробку, присвяченого казці як жанру, та наратологічний аналіз фактичного матеріалу уможливили дійти низки висновків. Було виявлено, що канадські фольклорні казки є результатом довготривалого розвитку країни та її культури. Канадську фольклорну творчість розглядаємо як результат переплетіння культур народів, які іммігрували до Канади, з культурою аборигенів у єдиний «витвір». З огляду на зазначену особливість казкових творів, яка пояснює поєднання в текстових фрагментах елементів культурних традицій різних народів, нами були розглянуті наукові підходи до вивчення цього питання. Спираючись на праці науковців, які досліджували інтертекстуальність та проблему множинних зв'язків тексту з іншими текстами, ми обґрунтували категорію інтертекстуальності з позицій її висвітлення у класичній наратології та когнітивній лінгвістиці. Процес «діалогу» одного тексту з іншими, їхнього змішування й утворення нового продукту творчості з оригінальними значеннями чи не найкраще простежується на матеріалі творів казкового жанру. У текстах казкових творів Канади ми знаходимо інтертекстуальні зв'язки з фольклорними творами європейських народів іммігрантів, зокрема англійців і французів. Упродовж дослідження у виділених казкових творах ми розглядали засоби втілення інтертекстуальних зв'язків через аналіз зв'язків казки і прецедентного тексту в заголовку; алюзіях, які реалізовані через посилання на імена відомих персонажів, їхні характерні риси, казкові реалії, відомі казкові мотиви, а також посилання на відомі сюжети казок.

Ключові слова: канадська казка, фольклорна казка, інтертекстуальність, персонаж, мотив, сюжет.

Постановка проблеми. Кожний народ має власний неповторний фольклор, який стає відомим на всій земній кулі завдяки переказам представників окремих етносів. Фольклор, у вузькому розумінні цього слова, – усне словесне мистецтво, яке має власну жанрову систему, перелік сюжетів, персонажів, а в широкому розумінні – традиційна народна культура, що містить все розмаїття форм і засобів її втілення, – перебуває в колі дослідницьких пошуків літературознавців, фольклористів і лінгвістів (О. Веселовський, В. Пропп, Є. Мелетинський, А. Аарне, К. Леві-Строс, С. Томпсон, Н. Єремеєва, К. Єсипович). Таку зацікавленість у фольклорі можна пояснити не лише прагненням проаналізувати специфіку, систему сюжетів, жанрів, але і тим, що фольклор є відображенням певної картини світу, яка формувалась у свідомості народу протягом тисячоліть і не втратила своєї актуальності та значущості й донині [1, с. 3]. Отже, актуальною стала така наука, як етнолінгвістика, у межах якої дослідники розглядають мову в поєднанні з особливостями існування і використання даної мови етносом (М. Толстой, О. Герд, Л. Виноградова, Т. Агапкіна, Г. Кабакова). Особливого розвитку набула лінгвокультурологія, яка досліджує взаємозв'язок мови і культури, таким чином визначає культурну самобутність окремого народу й особливості устрою мовної картини світу (Н. Арутюнова, В. Воробйов, В. Карасик, В. Красних, Ю. Степанов, В. Телія). Взаємодія мови і культури особливо чітко відстежується через реконструкцію концептів і образів у фольклорних творах.

Окрім того, що фольклор із давніх-давен слугував засобом повчання і розважання, він містить суспільні й індивідуальні погляди певного народу на різні життєві явища і ситуації, відображає мистецькі уподобання і форми мислення, що превалюють у даному суспільстві. Казкові оповідання як вид народної творчості відігравали значну роль у житті та культурі всього населення нашої планети, адже вони допомагали людям осягнути їхнє соціальне і природне оточення та подолати життєві труднощі, які випадали на долю тих чи інших народів, залежно від особливостей географічного розташування, зміни сезонів року, життєвого циклу тощо.

На збереження та розвиток фольклору в Канаді впливали різні чинники: превалювання сільського населення (принаймні до Другої світової війни), високий відсоток неграмотності серед окремих суспільних груп, використання фольклору для сприяння формуванню етнічної та національної ідентичності. Наприклад, франкофонна Канада навмисно створювала умови для пролонгації стану речей, що склався серед корінного населення. Мала чисельність шкіл, брак освіти та відсутність розвитку писемного мовлення поміж трудящих мас колонії й автохтонного населення сприяли підсиленню актуальності культури, яка була закарбована у фольклорі [2].

На початковому етапі освоєння території майбутньої Канади легенди, казки та пісні були єдиними формами художньої та пізнавальної діяльності народу. Фольклорні твори, занесені у країну з-за океану, рідко зберігали свій первісний вигляд. Зазвичай вони перероблялися відповідно до нових природних, етнографічних і суспільних умов. Змінювалися лексика, приспіви,

переосмислювались ситуації, концепти тощо. Через велику кількість іммігрантів до Канади, які привносили в культуру країни особливості власних етнічних цінностей, канадський фольклор ставав дедалі розмаїтим, що давало безліч матеріалу для творчості. Однак фольклорні твори Канади, зокрема казки, довгий час існували лише в усній формі та передавались із покоління в покоління, через що багато творів були забуті [2]. Зазначений факт негативно вплинув на кількість зібраних творів збирачами канадського фольклору. Крім того, оцінити і надати характеристику особливостям розповсюдження елементів етнокультур важко через брак достовірних даних.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З огляду на особливості розвитку літературної і культурної традицій Канади, недостатній рівень вивченості канадських фольклорних творів у річищі лінгвістичних досліджень, актуальною є проблема міжтекстової взаємодії казкових творів канадських аборигенів та іммігрантів до цієї країни. Дослідження шляхів утілення інтертекстуальності стало предметом наукової розвідки закордонних (Ю. Крістева, Р. Барт, Ж. Женетт, Р. Нич, М. Бахтін, І. Арнольд, Н. Кузьмина, Н. Фатєєва) і вітчизняних науковців (О. Селіванова, О. Переломова, В. Просалова, Л. Біловус, В. Єфименко). Численні праці літературознавців, мовознавців окреслили науковий контекст висвітлення зазначеної вище теми, у якому, однак, невивченими залишаються шляхи втілення інтертекстуальних зв'язків у канадських фольклорних творах, зокрема казках.

Мета статті – розкрити особливості втілення інтертекстуального зв'язку англомовних канадських казок через аналіз міжтекстової взаємодії народних казок Канади і прецедентних текстів фольклорних творів англійської та французької етнокультур.

Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких науково-дослідницьких завдань: надати загальну характеристику особливостей казки як жанру фольклору та підходів до її вивчення; навести визначення поняття інтертекстуальності; виявити засоби інтертекстуального зв'язку англомовних канадських казок із текстами фольклорних творів, які були привнесені англійськими і французькими іммігрантами до Канади.

Виклад основного матеріалу. Читач, який звертається до творів фольклорних жанрів, здебільшого пов'язує їх із результатами історичного і соціокультурного надбання окремих націй. Читач позасвідомо вбачає у фольклорі, зокрема й казках, відображення певних ідіоетнічних ознак, етнопсихологічних особливостей. Саме з казок ми отримуємо перші знання про базові моральні, соціальні норми, навколишнє середовище та надприродні явища.

Зародившись дуже давно, казки як найбільш розповсюджений вид усної творчості увібрали в себе первинні уявлення про світобудову, що притаманні кожному народові. У процесі дослідження текстів казок ми знаходимо втілення архаїчного розуміння світу, одухотворення сил природи, надання тваринам людських рис або магічних здібностей та інші елементи давніх культів і поклоніння тотемним божищам. Із часом казки розвивалися, вбирали в себе нові елементи культурної традиції, які відображали підвалини національного життя, завдяки культурно-історичним зв'язкам між народами запозичувались й інтегрувались в інші літературні традиції. Саме тому вчені під час дослідження фольклорних текстів повсякчас натрапляють на подібність/ тотожність символів, образів, мотив і сюжетів у фольклорі різних народів.

Ця особливість казкових творів – поєднання елементів культурних традицій різних народів такою мірою, що читач сприймає їх як нерозривні, спричинила появу окремого напряму в дослідженнях учених. *Фольклорно орієнтований* підхід із його провідною теорією запозичення пояснював подібність різних елементів фольклору не спорідненістю народів (як уважали представники міфологічної школи), а культурно-історичними зв'язками, запозиченнями [3, с. 70]. Відповідно до концепції *соціоісторичного* підходу, усі народи схожі в побуті, звичаях, релігійних поглядах через спільність людської натури, психіки, мислення й однакових шляхів розвитку культури [4, с. 47]. У контексті *психоаналітичного* підходу казки – це архетипові психологічні феномени, які є найпростішим вираженням психічних процесів колективного позасвідомого [4, с. 45]. Наступний підхід – *структуралістський* – фокусується на виявленні структурних компонентів творів казкового жанру, які залишаються незмінними, незважаючи на соціально-історичні аспекти та культурний контекст функціонування казки, а також варіативні складові частини форми та змісту казок [4, с. 43]. *Постструктуралістський* підхід заклав основу лінгвістичних досліджень інтертекстуальності, вивчає проблему множинних зв'язків тексту з іншими текстами. Новаторським підходом до аналізування тексту, зокрема казкових творів, є запропонований А. Цапів *метод поетико-наратологічного аналізування,* який дозволяє всебічно, різноаспектно, голографічно дослідити художній наратив як конструкт, створений з історії (наратив) і її творчого конструювання (нарація) [5, с. 359].

Казковому жанрові властиві динамізм і здатність до модифікацій, які втілюються у сюжетних трансформаціях. Англомовна канадська казка зазнала численних трансформацій сюжетів і їхніх складових частин під впливом культурно-історичного розвитку Канади, зумовленого великою кількістю європейських іммігрантів, зокрема англійців і французів. Привнесення елементів етнокультур прийдешніх народів накладало свій відбиток на культурну самобутність регіону [6, с. 8]. Зазначений процес згодом був охарактеризований як тенденція до сплетення наявних особливостей у єдиний культурний витвір, немовби у «клаптевий виріб» ("patchwork") [7, с. 426].

З огляду на той факт, що англомовні канадські казки є результатом переплетіння культур народів, які іммігрували до Канади, з культурою аборигенів у єдиний «витвір», уважаємо доцільним розглянути тексти англомовних канадських казок із позиції їхніх інтертекстуальних зв'язків.

Класичним є положення Р. Барта про текст як інтертекст: «Кожен текст є інтертекстом; інші тексти наявні в ньому на різних рівнях, у більш чи менш упізнаваних формах: тексти попередньої культури і тексти навколишньої культури. Кожен текст – це нова тканина, зіткана зі старих цитат» [8, с. 418]. На думку М. Бахтіна, основною характеристикою міжтекстових зв'язків є діалог одного тексту з іншими: «Текст живе, лише дотикаючись до іншого тексту. Лише в точці цього контакту текстів спалахує світло, яке освітлює і назад, і вперед, і яке залучає текст до діалогу. Твір набуває значущості та змісту, коли він співвідноситься з іншими творами в єдності культури» [9, с. 369]. Діалогізм М. Бахтіна французька дослідниця Ю. Кристева трансформує в термін інтертекстуальність, який має таке визначення: «текстуальна інтеракція, що відбувається всередині окремого тексту» [10, с. 97]. Слідом за І. Арнольд «інтертекстуальність» визначаємо як «включення в текст цілих

інших текстів з іншим суб'єктом мовлення, або їхніх фрагментів у вигляді маркованих і немаркованих, перетворених і незмінних цитат, алюзій і ремінісценцій» [11, с. 346].

К. Сміт у своїй роботі «Постмодерністська казка» виділяє вісім елементів інтертекстуального використання казок, а саме: експліцитне посилання в заголовку, завдяки якому читач автоматично усвідомлює, що це інтертекстуальне посилання має стосунок до тексту, який слідує за ним; імпліцитне посилання в заголовку (допускає різні інтерпретації); інкорпорування казки в новий твір (експліцитне посилання в тексті твору); алюзія, тобто імпліцитні посилання в тексті твору (цитати, імена та характерні риси персонажів, функції персонажів, казкові мотиви); адаптація традиційної казки; створення оригінальної казки; метапроза (коментарі щодо природи казки); архітекстуальність (наявність архітекстуальних рис, які асоціюються з казковим жанром) [12, с. 10].

О. Гронська вважає, що жодний інший жанр не виробив таких тісних форм інтертекстуальних зв'язків на змістовому та формальному рівнях, як казка [13, с. 58].

З розвитком наукової думки категорія інтертекстуальності набула нового висвітлення в галузі когнітивної лінгвістики, зокрема теорії концептуальної інтеграції (Ж. Фоконьє, М. Тернер). Концептуальна інтеграція, або змішування (*blending*), – це базова когнітивна операція, у якій задіяні дві або більше концептуальні структури. Ці структури, так звані вихідні простори, відображаються в родовому або загальному просторі, у якому стає очевидною спільна інформація, що міститься в цих просторах. Звідси ця інформація із двох або більше вихідних просторів проєцюється у змішаний простір, у якому її елементи об'єднуються та починають взаємодіяти. Відтоді виникає нова структура з новим змістом, яка вже не тотожна інформації, що міститься у вихідних просторах і, у свою чергу, може стати вихідним простором у нових структурах під час утворення нових значень [14, с. 314].

Процес змішування світів відбувається, зокрема, за такого явища, як інтертекстуальність. Якщо один текст має багато запозичень з іншого тексту або якщо один сюжет переноситься в зовсім інший контекст, або в разі сіквелів персонажі, сюжети, місце дії та теми переносяться з оригінального середовища до нового змішаного простору, у якому складові елементи набувають нового значення. Водночас оригінальні когнітивні моделі можуть зазнавати суттєвих змін [4, с. 95].

Спираючись на класифікацію елементів інтертекстуального використання казок К. Сміт, окреслену у праці «Постмодерністська казка» [12], проілюструємо шляхи втілення міжтекстових зв'язків на матеріалі фольклорних англомовних канадських казок.

1. Посилання на прецедентний текст у заголовку.

Прикладом даного типу інтертекстуальних зв'язків може слугувати канадська казка "The Boy who overcame the Giants", у якій простежуємо посилання в заголовку на прецедентний текст традиційної англійської казки "Adventures of Jack the Giant-Killer". Попри те, що після прочитання назви твору ми маємо деякі уявлення, які базуємо на текстові-оригіналі, і чіткі очікування про його сюжет і набір реалій, варто зазначити, що інтертекстуальні зв'язки між даними двома казками обмежуються лише назвою твору і запозиченням мотиву «боротьби з велетнями», де головний персонаж перемагає завдяки кмітливості та хитрощам.

2. Посилання на імена відомих персонажів – персонаж «селянський син Джек».

Серед образів персонажів, які ми знаходимо в англійських казках ("Jack and the Beanstalk", "Jack the Buttermilk", "Adventures of Jack the Giant-Killer") і реконструюємо з канадських казок, є селянський син Джек – завжди працьовитий, чесний, благородний, сміливий, завдяки своїм вчинкам стає справжнім народним героєм. Хоча варто зазначити, що на початку він думає тільки про нагороду, але потім стає справжнім зразком доброчесної людини [15, с. 96]. Так, у канадській казці "Jack and his wonderful hen" через скрутний фінансовий стан родини селянський син Джек вирішує продати козу своїх батьків заможному панові, але після отримання грошей хлопець не йде додому і планує викрасти свою козу: *"He planned to steal the goat back and take her home. Then he would have the goat and much money too"*. Маючи таку мету, Джек купляє гостинці для королівської варти й одурює наглядачів: *"The night is too long and cool. The Seigneur sent me to you with this basket of food <...> If you want to sleep for an hour, I will watch. I like to sit in the moonlight"*, після чого успішно повертається додому. Згодом Джек вирушає на заробітки і бере із собою козу, однак тепер він уже не хоче її продавати і на запитання чоловіка, який трапляється йому дорогою, про ціну, що хлопець править за худобу, Джек відповідає, що це коза пана: *"I am a servant of the Seigneur. I take care of his beautiful goats"*, і що вона не для продажу: *"But Jack said he would not sell her"*. Можливо, у даній казці втілився б традиційний англійський сюжет, Джек повернув би козу панові, чим довів би свою доброчесність, але новий знайомий, що зустрівся йому дорогою, виявився крадієм, який для наживи не лише краде худобу, але і вбиває Джека.

3. Посилання на знайомі казкові мотиви – мотив «самопожертва заради допомоги тому, хто в біді».

Англійські казки про тварин – особливий тип казок, який сягає глибокої давнини. Наприклад англійська казка "The Lion and the Mouse" вчить співпереживати слабким, допомагати ближнім [15, с. 97]. Утілення даних моральних цінностей знаходимо в канадській фольклорній казці "How Rabbit lost his tail", у якій ступінь самопожертви заради допомоги нужденним межує із загрозою життю особи, яка надає допомогу. У даній казці Заєць пропонує свої послуги провідника через ліс Індіанцю, який заблукав і поспішає на власне весілля. Протягом їхньої подорожі Індіанець спочатку провалюється у глибоку яму, проте Заєць не покидає його в біді та пропонує хлопцю вхопитися за заячий хвіст, щоб таким способом витягти Індіанця з ями: *"Have no fear, I will get you out without mishap <...> Catch hold of my tail"*, але хлопець виявився таким важким, що відірвав хвіст Зайцю: *"<...> the man, who was very heavy, was more than he could bear, and poor Bunny's tail broke off within an inch of the root"*. Однак через це Заєць не полишає спроб врятувати Індіанця, пропонує хлопцю ухопитись за заячі задні лапи: *"Take hold of my legs and hang on tight"*, але навіть сильні лапи відважного провідника не витримують ваги чоловіка і витягуються так сильно, що Заєць майже втратив їх. Після того, як Зайцю вдалося витягти Індіанця з ями, він бачить, що його задні лапи більше не виглядають як раніше: тепер вони довгі, Заєць не може стояти на них прямо, а його хода стала нагадувати дивакуваті стрибки: *"He found to his dismay that his legs had lengthened greatly because of their heavy load. He was no longer able to walk straight, but he now had to hop along with*

a strange jumping gait". Незважаючи на всі негаразди, Заєць не кидає Індіанця самого в лісі, мандрівники вчасно прибувають на весілля.

4. Посилання на відомі казкові мотиви – мотив «непокора тим, хто має владу».

Французьким казкам властиві контрасти – хоробрість може бути доведена до зухвалості, любов до свободи – до непокори. Революційні образи головних персонажів у французьких казках часто представлені в союзі з образами авторитарних особистостей, які чинять проти них насильницькі дії [16, с. 133]. Дана характеристика простежується також у казкових творах Канади. Так, у казці "Scurvyhead" хлопчик на ім'я Жан живе з батьком, який звинувачує сина в усіх своїх негараздах і б'є хлопця: *"Morning and evening, day after day, he beat Petit Jean like a carpet. You would have wept to see him!"*. Протягом казки Жан наважується змінити життя і втекти від жорстокого батька: *"One fine day Petit Jean decided that he had had enough of this. He made up his mind to run away"*, але потрапляє до рук злої відьми, яка поводить себе вкрай авторитарно, сипле заборонами та погрожує покараннями: *"If you disobey me, my little man, you will dearly repent it. Mark my words!"*. Зрештою Жан не лише втече від Злої відьми, але провчить її.

5. Посилання на відомі казкові мотиви – мотив «цікавість».

Наступною особливістю, яка характерна для французьких казок (як-от "La Barbe bleue") і знаходить своє втілення в канадських казках, є раптовість рішень, перевага почуттів над розумом і жадібне прагнення до сприйняття всього нового [16, с. 133]. Загалом такі якості, як легковажність, бездумність учинків, віддання переваги приємному над корисним, які властиві французькому народові [16, с. 133], втілені в канадських казках. Наприклад, у згаданій вище казці "Scurvyhead" хлопець Жан є дуже допитливим: *"He could hardly sleep for curiosity"*, тому, незважаючи на обіцяні жахливі наслідки, він порушує заборону відьми: *"There must be something interesting in that little room <...> But it won't hurt just to have a look"*. Жан відчиняє кімнату й опиняється в суцільній темряві, яка мала б застерегти його від подальших дій, але хлопець знов легковажно починає досліджувати незнайому територію, де натрапляє на зачароване джерело. Вода в тому джерелі перетворювала будь-який предмет на золото, але Жан цього не знав, тому, коли він нахилився до джерела, а його волосся першим торкнулося води, воно миттєво обернулося на золото: *"Suddenly the air seemed brighter <...> The brightness came from his hair – it had turned to pure gold!"*, що і стало покаранням за його бездумні вчинки.

6. Посилання на характерні риси персонажів і реалії казок – персонаж «Відважний лицар».

Фольклорним творам французької літератури притаманне уславлення образу відважного лицаря, головними справами якого є війна і служіння прекрасній дамі [16, с. 134]. Наведемо такий приклад утілення даного сміливого, шляхетного і деякою мірою нерозважливого образу в канадських казках: у казці "The Fountain of Youth" королівський син Джозеф вирушає в далекі землі, де з-поміж інших небезпечних випробувань (*"It will be dangerous. It might even cost you your lives"*) йому доводиться рятувати принцесу, яку боронять велетні: *"And lying around it were the three giants, fast asleep after their dinner. The noise of their snoring shook the ground"*. Характерною рисою таких казок є рішення відважного чоловіка одружитися на прекрасній дамі: *"I want only one thing <...> your permission to marry this lady, the Princess of the Seven Splendors"*. У даній казці простежуємо посилання на такі реалії, властиві казкам про відважних лицарів: принц, зачарована принцеса (*"the Princess, deep in an enchanted sleep"*), загроза життю, порятунок принцеси, рішення принца одружитися на принцесі та пишне весілля (*"they were married with a fanfare of silver trumpets and a blaze of colored lanterns"*).

7. Посилання на знайомі імена персонажів і реалії казок – персонаж «Спляча красуня».

Коли говоримо про образ Принцеси у вищенаведеному прикладі, доречним буде сказати, що в даній казці був утілений ще один випадок інтертекстуального зв'язку – традиційний для європейських, зокрема французьких, казкових творів персонаж Сплячої красуні, який ми реконструюємо з фольклорної канадської казки "The Fountain of Youth". У даному разі ім'я принцеси та реалії, які використані: *THE PRINCESS OF THE SEVEN SPLENDORS; fine white bed; enchanted sleep,* дають нам змогу одразу здогадатися, що саме казка про Сплячу красуню слугувала основою для запозичень: *"On one of the doors inside the castle there were seven gold stars, and beneath them was written: THE PRINCESS OF THE SEVEN SPLENDORS <...> Very softly he opened it [the door] and went in. There on a fine white bed lay the Princess, deep in an enchanted sleep <...> He decided to rescue her"*.

8. Використання відомого сюжету: «кмітливий, але слабкий персонаж одурює нерозважливого, але сильного персонажа».

Разом з образом відважного лицаря французькому фольклорові властивий життєрадісний і кмітливий образ персонажу. Він, шибеник і гульвіса, має язик, мов на коловороті, та завжди примудряється обкрутити круг пальця інших сильних, але не таких розумних персонажів [16, с. 134]. Казкові твори даного типу, наприклад французька казка "Le loup et le renard", відображають одні з базових якостей, притаманних французькому народові, та рясніють дотепністю, кепкуванням, доброзичливістю і легкою витонченістю, що ми знаходимо й у канадських казках. Так, у казці "How Rabbit deceived Fox" Заєць зображений в образі злодія, який краде овочі у старої жінки, яка жила неподалік його оселі. Одного разу жінка вирішує назавжди позбутися шкідника, змайструвала пастку, схопила Зайця та посадила в мішок, щоб згодом його вбити. Тим часом неподалік був Лис, який зацікавився вмістом мішка, що лежав покинутим серед городу. Кмітливий Заєць не втрачає надії на визволення та скористався горем Лиса, який довго не міг знайти собі дружини, і замість того, щоб зізнатися у своїй неминучій долі, Заєць уводить Лиса в оману, кажучи, що стара жінка посадила його в мішок, щоб насильно одружити зі своєю онукою: *"I am not hiding, the old woman who owns this garden wants me to marry her grand-daughter, and when I refused to do it she caught me and shut me up in this bag; she has just gone to bring the girl from her house <...> I don't want to marry her, for she is very big and fat"*. Нерозважливий Лис вірить Зайцеві та пропонує свою поміч, адже таким чином усі будуть у виграші – Лис одружиться, а Заєць буде вільний від небажаної долі: *"I have been looking for a wife for a long time, and I like fat people. Let me get into the bag in your place, and I will marry the grand-daughter instead"*, після чого Лис розв'язав мішок і заліз усередину, натомість Заєць тієї ж миті чкурнув до лісу. Протягом казки Заєць ще не раз уведе Лиса в оману, тоді як останній постійно буде докладати марних зусиль, щоб помститися Зайцеві за образи.

Висновки. Канадські казки є результатом довготривалого розвитку цієї країни. Вони, будучи відображенням людського досвіду, увібрали в себе елементи іммігрантських культур. У текстах казкових творів Канади ми знаходимо інтертекстуальні зв'язки з фольклорними творами європейських народів-іммігрантів, зокрема англійців і французів. Аналіз фольклорних текстів дав змогу виявити засоби втілення інтертекстуальних зв'язків: посилання в заголовках, алюзії, що реалізовані через посилання на імена персонажів, характерні риси персонажів, казкові реалії, мотиви, а також посилання на цілі сюжети казок. Перспективи наукового пошуку вбачаємо в дослідженні текстотвірного та світотвірного потенціалу засобів утілення інтертекстуальних зв'язків на матеріалі канадських англомовних казкових текстів.

Література:

1. Бесолова Е. Язык фольклора: специфика мышления и концептуализация символов : монография. Владикавказ : ИПЦ СОИГСИ ВНЦ РАН и РСО-А, 2015. 176 с.
2. Klymasz R. Folklore. URL: https://www.thecanadianencyclopedia.ca/en/ article/folklore.
3. Соколов Ю. Русский фольклор : учебное пособие / отв. редактор В. Аникин. 3-е изд. Москва : Изд-во Моск. ун-та, 2007. 544 с.
4. Єфименко В. Жанрові трансформації та мультимодальність сучасних казкових наративів (на матеріалі англійської мови) : дис. … докт. філол. наук: 10.02.04. Київ, 2018. 472 с.
5. Цапів А. Поетика наративу англійськомовних художніх текстів для дітей : дис. … докт. філол. наук: 10.02.04 Харків, 2020. URL: http://dspace.univer.kharkov.ua/handle/123456789/15833.
6. Жукова И. Художественная культура современной Канады в контексте политики мультикультурализма (на примере этнопоэзии) : дис. … докт. культурол.: 24.00.01. Москва, 2005. С. 7–8.
7. Zipes J. The Oxford companion to fairy tales. New York : Oxford University Press, 2000. P. 426.
8. Барт Р. Избранные работы : Семиотика. Поэтика / общ. ред. Г. Косикова. Пер. с фр. Г. Косикова. Москва : Прогресс, 1989. 615 с.
9. Бахтин М. Вопросы литературы и эстетики. Исследования разных лет. Москва : Художественная литература, 1975. 407 с.
10. Кристева Ю. Бахтин. Слово, диалог и роман. *Вестник Московского университета. Серия 9 «Филология»*. 1995. № 1. С. 97–124.
11. Арнольд И. Читательское восприятие интертекстуальности и герменевтика. *Интертекстуальные связи в художественном тексте :* межвузовский сборник научных трудов. Санкт-Петербург, 1993. С. 346.
12. Smith K. The Postmodern Fairy Tale: Folkloric Intertexts in Contemporary Fiction. London : Palgrave, MacMillan, 2007. 198 p.
13. Гронская О. Интертекстуальные связи народной и литературной сказки (структура имени и хронотоп). *Интертекстуальные связи в художественном тексте :* межвузовский сборник научных трудов. Санкт-Петербург : Образование, 1993. С. 57–68.
14. Fauconnier G., Turner M. The Way We Think: Conceptual Blendings and the Mind's Hidden Complexities. New York : Basic Books, 2002. 464 p.
15. Норец Т., Дидковский И. Национальные особенности сказок Западной Европы (на материале английских, немецких и французских сказок). *Ученые записки Крымского федерального университета имени В.И. Вернадского*. Серия «Филологические науки». 2015. Т. 1 (67). № 2. С. 95–99.
16. Шипилова О. Стереотипное в познании (на материале французской художественной литературы). *Вестник Российского университета дружбы народов*. Серия «Лингвистика», 2012. № 3. С. 131–137.

Lysenko Ye. Ethnospecific features of Canadian English folktale as a result of cross-cultural dialogue

Summary. The article focuses on revealing the features of English Canadian folktales' intertextual ties through the analysis of folklore pre-texts ascribed to English and French ethnic cultures. A case study of the research is Canadian ("The Boy who overcame the Giants", "Jack and his wonderful hen", "How Rabbit lost his tail", "Scurvyhead", "The Fountain of Youth", "How Rabbit deceived Fox"), English and French folktales. The study of theoretical material and narratological analysis of the text material, namely Canadian aboriginal folktales, enables to arrive at the following conclusions: it is emphasized that Canadian folktales have come out from a prolonged development of the country and its culture; Canadian folklore is regarded as a result of cultures interweaving among ethnic groups immigrated to Canada and Canadian aboriginal people, which has led to the origin of a unified "patchwork". In the connection with this peculiarity some scientific approaches that explain the nature of combining different cultural elements in a literary work, a folktale in particular, are considered. The article presents theoretical background referred to the category of intertexuality as well as its interpretation in the terms of cognitive linguistics considering the scientific investigations of leading research workers in the field of intertextuality and those concerned with the issue of multiple textual ties between different texts. The process of interaction between two or more texts, their blending and origin of an inimitable product of art and culture obtaining unique meanings could be in the best way possible traced in folktales and fairytales. The investigation reveals the process of intertextual merging of proper Canadian aboriginal folktales with immigrant nations' folklore, namely English and French folktales. Much attention is given to the analysis of means of intertextual ties embodiment realized through references to a pre-text in titles; allusions realized via references to the well-known characters' names, traits of their character, folktales and fairytales realia, the well-known motifs and plots.

Key words: Canadian fairy tale, folktale, intertextuality, character, motif, plot.

УДК 811.112.2'373.7:316.774
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-1.32

Любчук Н. В.,
кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри германської філології та перекладу
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕОФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В ЕЛЕКТРОННИХ ВИДАННЯХ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Анотація. Важливою складовою частиною, що служить для реалізації головної прагматичної мети дискурсу засобів масової інформації – впливу на адресата, – є експресивність висловлювання. Для її забезпечення існує цілий спектр мовних засобів, до яких належать і фразеологізми. Невід'ємною частиною мови засобів масової інформації стали неофразеологізми, які впродовж останніх десятиліть активно утворюються в німецькій мові. У статті визначено поняття «неофразеологізм» як ідіоматичний або частково ідіоматичний сталий вислів, що виник у певний відрізок розвитку мови, набув поширення й утвердився як загальноприйнята складова частина системи, феномен, новизна якого усвідомлюється носіями мови. Досліджено особливості німецьких неофразеологізмів, їхнього функціонування в текстах засобів масової інформації. Встановлено, що за ступенем ідіоматичності в текстах німецькомовних засобів масової інформації представлені як ідіоматичні, так і частково ідіоматичні неофразеологізми, а їхньою особливістю є наявність значної кількості субстантивних одиниць, що мають номінативний характер і можуть бути як стилістично забарвленими, так і стилістично нейтральними. Окремі групи частково ідіоматичних висловів утворюються за моделлю. Завдяки місткості змісту таких висловів у тексті вони виконують не лише номінативну й експресивну функції, а й функцію спрощення подачі інформації. На відміну від субстантивних, дієслівні неофразеологізми завжди стилістично забарвлені й виконують експресивну функцію. Аналіз текстів німецькомовних засобів масової інформації дає підстави стверджувати, що неофразеологізми частіше використовуються в аналітичних типах текстів, тобто коментарях, колонках, аналітичних статтях та інтерв'ю, часто виносяться в заголовки, а в разі повторів у тексті стають основою організації тексту. Встановлено, що неофразеологізми рідко зазнають трансформацій у тексті, проте можуть мати варіанти, які можуть використовуватися як в різних, так і в одному тексті.

Ключові слова: текст ЗМІ, неофразеологізм, ідіоматичність, номінативна функція, експресивна функція, спрощувальна функція, текстотвірна функція.

Постановка проблеми. Головною прагматичною метою дискурсу засобів масової інформації (далі – ЗМІ) як різновиду політичного дискурсу є вплив на адресата, переконання у правдивості викладеної інформації. Саме головна мета визначає вибір експресивних засобів аргументації, функція яких полягає насамперед у впливі «не стільки на раціональне, логічне, скільки на емоційно-образне мислення адресата з метою викликати його довіру» [1, с. 58]. Одним із мовних засобів, що служать для забезпечення експресивності висловлювання, є фразеологічні одиниці (далі – ФО). Протягом останніх десятиліть спостерігається активне утворення нових фразеологізмів, причиною чого стало виникнення нових явищ, прагнення до їх експресивної характеристики. Такі одиниці лише поволі потрапляють у словники, надто двомовні. Актуальність аналізу неофразеологізмів полягає у виявленні тенденцій розвитку німецької мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізу фразеологізмів присвячено чимало праць як вітчизняних, так і закордонних науковців. Перші дослідження були спрямовані на класифікацію фразеологізмів, їхнє визначення, структуру і семантику; наступним етапом стало зіставлення як їх окремих груп, так і фразеологічних систем різних мов загалом, яке продовжується дотепер. Сучасні дослідження зосереджені на вивченні прагматичного потенціалу ФО, їх використанні в різних комунікативних ситуаціях, у різних типах текстів (H. Burger, N. Filatkina, S. Stein, A. Sabban), окремі дослідження присвячені аналізу функціонування ФО в текстах ЗМІ (M. Skog-Södersved, L. Köster, J. Pociask), проте вони зосереджені на вивченні узуальних одиниць, їхніх трансформаціях. Поза увагою залишаються неофразеологізми, їх розмежування за сферами вживання, функціями. Значення деяких неофразеологізмів описані у словнику німецьких неологізмів Д. Штеффенс, Д. ал-Ваді.

Мета статті полягає в аналізі типів неофразеологізмів, їхньої тематичної приналежності та функцій у німецькомовних ЗМІ. Об'єктом аналізу стали вислови, утворені у XXI ст., матеріалом – електронні видання німецькомовних ЗМІ.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на те, що фразеологізми давно стали популярним об'єктом дослідження, єдиного визначення цього поняття немає дотепер. Дискусійним залишається питання, чи відносити до фразеологізмів неідіоматичні усталені вислови, прислів'я, приказки, чи враховувати лише ідіоми. Відмінність підходів може залежати не лише від поглядів окремих науковців, а від країни, у якій вони працюють. В Україні прислів'я і приказки є об'єктом дослідження пареміології. У Німеччині від початку активних досліджень теоретичних питань фразеології у 70-х рр. XX ст. з'явилися численні, досить різні, класифікації. У 2007 р. вийшла друком книга "Phraseologie: ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung" за редакцією Г. Бургера, Д. Добровольського, П. Кюна та Н.Р. Норріка, у якій викладено аналіз сучасного стану дослідження фразеології, окреслено шляхи подальших досліджень. На думку авторів праці, фразеологія охоплює широке поле феноменів і питань [2, с. V–VI],

з огляду на що вони пропонують відмовитися від дихотомії «фразеологія» – «пареміологія», а весь напрям назвати «Фразеологія» [2, с. 2]. Такий підхід простежується у словнику "Neuer Wortschatz. Neologismen im Deutschen 2001–2010", автори якого розрізняють нові слова (неолексема – Neulexem) і нові сталі словосполучення (неолексема [фразеологізм] – Neulexem [Phraseologismus]) [3, с. XI], причому останні поділяються на ідіоматичні (vollidiomatisch), частково ідіоматичні (teilidiomatisch) і неідіоматичні (nichtidiomatisch) [3; 4]. В Україні до фразеологізмів традиційно відносять ідіоматичні та частково ідіоматичні одиниці. Так, О. Селіванова пропонує розуміти під фразеологізмом «у широкому розумінні стійкі, зв'язані єдністю змісту, постійно відтворювані в мовленні словосполуки або висловлення, які ґрунтуються на стереотипах етносвідомості, є репрезентантами культури народу й характеризуються образністю й експресивністю» [5, с. 641]. Спираючись на викладене вище і запропоноване Д. Штеффенс визначення неологізмів як слів і словосполучень, що виникли або були використані в новому значенні в певний відрізок розвитку мови, набули поширення й утвердилися як мовна норма, феноменів, що ще не належать до системи на початку періоду фіксації, а в кінці є загальноприйнятими складовими частинами системи [6, с. 147], під **неофразеологізмом** розуміємо ідіоматичний або частково ідіоматичний сталий вислів, що виник у певний відрізок розвитку мови, набув поширення й утвердився як загальноприйнята складова частина системи, феномен, новизна якого усвідомлюється носіями мови. Неідіоматичні одиниці вважаємо сталими висловами нефразеологічного типу.

Частотність уживання фразеологізмів залежить як від типу тексту (художній, публіцистичний, науковий тощо), так і від підтипу в межах одного типу. Як і будь-який тип, тексти ЗМІ не є гомогенними. Негомогенність зумовлена тематикою, структурою, функцією тексту, а також вибором мовних засобів, до яких належать і фразеологізми. За В. Фляйшером, «фразеологізми можуть деякою мірою визначати «параметри модальності» тексту та його ізотопію» [7, с. 217]. Залежно від способу вживання фразеологізму (узуальний варіант – трансформація) може посилюватися його експресивність.

За ступенем ідіоматичності в текстах німецькомовних ЗМІ представлені всі типи неофразеологізмів: ідіоматичні (напр., *falsche Neun; hätte, hätte, Fahrradkette; (jemandem) latte sein; bis es quietscht*), частково ідіоматичні (напр., *alternativer Fakt, Arabischer Frühling, vertrauliche Geburt, viral gehen*), а також сталі вислови нефразеологічного типу (напр., *autonomes Waffensystem, grüner Smoothie, freie Trauung*).

М. Ског-Седерсвед стверджує, що найчастіше в текстах німецьких друкованих ЗМІ вживають вербальні фразеологізми, що, на її думку, може бути спричинено їх багатством і розмаїттям із погляду морфосинтактики і семантики, зазначає водночас, що детальний аналіз за часовими періодами не здійснювався [8, с. 269]. З огляду на це твердження цікавим виявився факт, що серед ідіоматичних неофразеологізмів загалом і використовуваних в електронних виданнях ЗМІ зокрема найбільшою групою виявилися субстантивні одиниці, а серед частково ідіоматичних ФО і сталих висловів нефразеологічного типу представлені майже суто субстантивні. Причиною цього може бути той факт, що нові одиниці часто утворюються для позначення нових об'єктів, явищ (напр., *Hartz IV, vertrauliche Geburt, Arabischer Frühling, blutige Entlassung, fliegendes Büfett*), характеристик (напр., *ein Elefant im Zimmer, großes Tennis, ein gebrauchter Tag, Generation Silber, Generation Praktikum*). Фразеологізовані назви окремих об'єктів утворюються в різних сферах (напр., суспільне життя, спорт, медицина, банківська справа) і не мають стилістичного забарвлення (напр., *freie Trauung – конфесійно нейтральна урочиста церемонія укладення шлюбу, що проводиться поза церквою незалежним теологом або розпорядником* (вислів утворився на початку XXI ст.)*, toxisches Papier – токсичні активи, токсичні цінні папери* (вислів утворився наприкінці першого десятиліття XXI ст.)*, grünes Rezept – «зелений рецепт» – рекомендація, яку лікар виписує пацієнту, застрахованому в системі державного медичного страхування, для придбання ліків власним коштом* (вислів утворився на початку XXI ст.)). З іншого боку, частина субстантивних неофразеологізмів містять характеристику об'єкта, такі одиниці можуть бути як стилістично забарвленими, так і стилістично нейтральними (напр., *ein gebrauchter Tag* – (розм.) *невдалий день, großes Tennis* – (розм.) *щось надзвичайне,* (ірон.) *щось незначне; ein Elefant im Zimmer – велика проблема, яку постійно ігнорують, Generation Silber – срібне покоління* (покоління людей, яким за 50 років, які мають гарний фізичний стан і гарне фінансове становище), *Generation Praktikum – покоління практикантів* (вікова група молодих людей, які після закінчення (вищого) навчального закладу отримують від роботодавців лише пропозицію пройти практику або стажування замість постійного робочого місця). Впадає в око, що стилістично нейтральні номінативні одиниці трапляються як серед ідіоматичних, так і серед частково ідіоматичних ФО (напр., *falsche Neun/ falscher Neuner – «фальшива дев'ятка»* – гравець середини поля, що відтягує супротивника в центр поля для вивільнення зон для атаки іншим гравцям (ідіома); *Arabischer Frühling – арабська весна; blutige Entlassung* – виписка з лікарні з фінансових причин, хоча лікування після операції ще не завершено (частково ідіоматичні ФО). До номінативних одиниць належать також позначення різних поколінь (*Generation Facebook – покоління Facebook*, *Generation 50 plus – покоління «50 плюс»*, *Generation Silber – срібне покоління*, *Generation Praktikum – покоління практикантів/стажерів, Generation Z* – люди, народжені орієнтовно з 1997 по 2012 рр.). Проте кожне позначення містить не лише назву, а й характеристику відповідного покоління. Так, наприклад, літера *Y* у вислові *Generation Y* (покоління народжених від початку 1980-х до кінця 1990-х рр., відповідає українському поняттю «міленіали») вимовляється як англійське *"Why"* з огляду на притаманну цьому поколінню схильність до уточнень [9]. Такі позначення постійно утворюються в німецькій мові за моделлю: у лютому 2019 р. до онлайн-словника німецьких неологізмів був включений вислів *Generation G 8* (молоді люди, що закінчили восьмирічну гімназію), а в листопаді 2020 р. – вислови *Generation Alpha* (покоління народжених у 10–20-х рр. XXI ст.), *Generation Greta* (молоді люди, що переймаються змінами клімату), утворений від імені екоактивістки Грети Тунберг [10]. Із другої половини 2020 р. з'являється вислів *Generation Lockdown* на позначення молодих людей, що починають трудову діяльність у 2020 р., ускладнену через пандемію коронавірусу [11]. Цей вислів ще не внесений у словники.

До оцінних субстантивних ФО можна віднести ідіоматичний вислів *ein Elefant im Zimmer* і частково ідіоматичний *ein gebrauchter Tag.*

На відміну від субстантивних, більшість вербальних неофразеологізмів стилістично і / або експресивно забарвлені й містять оцінку дій, ситуацій (напр., *bis der Arzt kommt* – (розм.) *до нестями, до упаду*; *der Drops ist gelutscht* – (розм.) *справу зроблено, нічого змінити не можна*; *wissen, wo der Frosch die Locken hat* – (розм.) *знати, що до чого, розбиратися в чому-небудь*).

Аналіз уживання фразеологізмів у текстах ЗМІ передбачає вивчення їхнього функціонування в різних типах журналістських текстів. Клаус Брінкер визначає поняття **«текст»** як мовну і водночас комунікативну одиницю, тобто як обмежену, граматично і тематично когерентну послідовність мовних знаків, що реалізує впізнавану комунікативну функцію (функцію тексту) [12, с. 19–20]. До основних функцій тексту він відносить інформативну (Informationsfunktion), апелятивну (Appelfunktion), зобов'язувальну (Obligationsfunktion), контактну (Kontaktfunktion) і декларативну функції (Deklarationsfunktion) [12, с. 98]. Залежно від виконуваної функції тексти розподіляють за типами. До основних типів журналістських текстів належать інформаційне повідомлення, аналітична стаття, репортаж, коментар, інтерв'ю (інформаційне, аналітичне). Основною функцією інформаційних повідомлень та інтерв'ю, а також репортажів є інформування про події; для коментаря, аналітичної статті й аналітичного інтерв'ю характерні як інформативна, так і апелятивна функції.

Аналіз текстів ЗМІ дає підстави стверджувати, що номінативні одиниці з огляду на їхню змістову місткість виконують у тексті також спрощувальну функцію, тобто функцію спрощення подачі інформації, створюють можливість стислого формулювання складних понять.

Напр., *Kunstfehler am laufenden Band, unnütze Operationen, die "**blutige Entlassung**" und massiver Gewinndruck machen unser Gesundheitssystem zur Gesundheitsfalle* [13].

Уживання стилістично й експресивно забарвлених неофразеологізмів характерне для аналітичних статей, коментарів, колонок, інтерв'ю, блогів, тобто аналітичних типів текстів, автори яких не лише інформують, а й коментують, аналізують, оцінюють явища і події, намагаються вплинути на їхню оцінку читачами. Із проаналізованих 70 статей лише 2 належали до інформаційних повідомлень.

Компонент фразеологізму може стати основою для гри слів, його значення може бути протиставленим прямому значенню слова. Наприклад, у виступі на з'їзді партії СДПН Андреа Найлз емоційно прокоментувала перспективи створення коаліції:

"*Wir werden verhandeln **bis es quietscht** auf der anderen Seite*" [14].

Наступного дня на сайті welt.de з'явилася стаття, у якій проводилися паралелі зі схожим висловлюванням одного з політиків у 1933 р.:

*"Wir werden verhandeln **bis es quietscht** auf der anderen Seite"*.

SPD-Fraktionschefin Andrea Nahles kämpft leidenschaftlich für eine große Koaliton. "Wir werden die Koalitionsverhandlungen ernst nehmen", so Nahles.

*Diese Formulierung weckt Erinnerungen: "In zwei Monaten haben wir Hitler in die Ecke gedrückt, dass **er quietscht**!". Mit diesen Worten, so wird berichtet, verlieh Franz von Papen seiner fatalen Fehleinschätzung Ausdruck, man werde die Nationalsozialisten in dem am 30. Januar 1933 gebildeten Reichskabinett schon unter Kontrolle zu halten wissen. Selten hat sich eine Prognose so rasant und so verhängnisvoll als falsch erwiesen* [15].

Проте в 1933 р. слово *quietschen* було вжите у прямому значенні «пищати», а у 2018 р. у складі усталеного вислову *bis es quietscht* («до останнього», 2поки стане сил»).

Неофразеологізми можуть з'являтися в різних частинах тексту, проте з різною частотністю. У 28,5% проаналізованих статей вони винесені в назву (напр., *Packende Pokalauslosung: "Pipi in den Augen!"* [16]). Уживання неофразеологізмів лише в тексті статті простежується у 8,5% випадків. Така ситуація свідчить про те, що завдяки новизні ці одиниці використовуються як узагальнено-оцінний вступ до основного тексту для привернення уваги до його змісту.

У 63% статей фразеологізм повторюється в назві та в тексті, у такому разі він виконує текстотвірну функцію, може стати вихідною точкою, основою змісту, напр.:

Der Elefant im Zimmer

*In Indien stehen **viele Elefanten im Raum**. **Einer der größten** ist die problematische Situation der Frauen* [17].

Ужитий у кінці тексту фразеологізм виконує функцію підсумку, напр.:

Das Bundesverfassungsgericht hat in einem Altanschließer-Fall das Brandenburger Kommunalabgabengesetz (KAG) für verfassungswidrig erklärt und damit den Zweckverbänden die Rechtsgrundlage für die Erhebung von Altanschließerbeiträgen entzogen.

*<...> Es gibt noch offene Fragen zum Beispiel im Verband Mittelgraben. Dort steht der aktuelle Beitragssatz für Abwasseranschlüsse von 3,79 Euro pro Quadratmeter in der Kritik. Die Kalkulation für diesen Satz sollte gerichtlich überprüft werden. In der Grundsatzfrage wäre vieles einfacher, wenn die Verbände und das Land einmal klar Stellung nehmen würden. Auch eine Entschuldigung für den unzulässigen Griff ins Portemonnaie der Bürger wäre angebracht. Im Prinzip **ist** mit dem Urteil des Verfassungsgerichts **der Drops gelutscht*** [18].

Інтерв'ю, уривок із якого наведено вище, починається з повідомлення про рішення Конституційного суду, далі в тексті подано інформацію про розвиток подій, останнє речення стало експресивною оцінкою результату.

На відміну від узуальних усталених висловів, неофразеологізми рідко зазнають трансформацій у тексті. Поодинокі їх випадки стосуються заміни однини на множину, артикля на займенник тощо. Це можна пояснити, з одного боку, новизною, з іншого – особливістю структури багатьох одиниць. Проте деяка їх частина має варіанти, які можна побачити як у різних текстах, так і в одному, як це видно з передостаннього прикладу.

Висновки. У підсумку можна стверджувати, що неофразеологізми є невід'ємною складовою частиною текстів німецькомовних ЗМІ. Їхня особливість полягає в тому, що значна їх кількість належать до субстантивних одиниць. Основними їхніми функціями є номінативна й експресивна. Номінативні одиниці виконують спрощувальну функцію, а експресивність забезпечується насамперед не завдяки трансформаціям, а завдяки новизні самої одиниці. Важливим і часто застосовуваним прийомом для привернення уваги читача є винесення усталеного вислову в заголовок. У разі повторення одиниці в тексті вона стає основою, що служить для організації тексту. Неофразеологізми використовуються переважно в текстах, які виконують не лише інформативну, а й апелятивну функцію, служать для створення і посилення прагматичного ефекту.

З огляду на потенціал німецьких неофразеологізмів доцільними видаються подальші розвідки щодо можливості їх відтворення в перекладі.

Література:

1. Чередниченко О. Про мову і переклад. Київ : Либідь, 2007. 248 с.
2. Phraseologie: ein internationales Handbuch zeitgenössischer Forschung. Phraseology: an international handbook of contemporary research / edited by Harald Burger et al. Berlin ; New York : Walter de Gruyter, 2007. 640 S.
3. Steffens D., al-Wadi D. Neuer Wortschatz. Neologismen im Deutschen 2001–2010. 3., durchgesehene Auflage Mannheim : Institut für Deutsche Sprache, 2015. Band 1 : A – Kite. 316 S.
4. Steffens D., al-Wadi D. Neuer Wortschatz. Neologismen im Deutschen 2001–2010. 3., durchgesehene Auflage Mannheim : Institut für Deutsche Sprache, 2015. Band 2 : kiten – Z. 324 S.
5. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2006. 716 с.
6. Steffens D. Von "Aquajogging" bis "Zickenalarm". Neuer Wortschatz im Deutschen seit den 90-er Jahren im Spiegel des ersten größeren Neologismenwörterbuches. *Der Sprachdienst*. 2007. Jg. 51. № 4. S. 146–159.
7. Fleischer W. Phraseologie der deutschen Gegenwartssprache. Leipzig : VEB Bibliographisches Institut, 1982. 250 S.
8. Skog-Södersved M. Phraseologismen in den Printmedien. *Phraseologie. Phraseology: Ein internationales Handbuch der zeitgenössischen Forschung. An International Handbook of Contemporary Research*. Herausgegeben von / edited by Harald Burger et al. Vol. 1. Berlin ; New York : Walter de Gruyter, 2007. S. 269–274.
9. Buck J. Generation Y – Glück schlägt Geld. 12. April 2014. URL: https://rp-online.de/politik/generation-y-glueck-schlaegt-geld_aid-20439609 (дата звернення: 25.03.2021).
10. Neologismenwörterbuch. Wörter unter Beobachtung. URL: https://www.owid.de/docs/neo/listen/monitor.jsp# (дата звернення: 25.03.2021).
11. Loos M. Generation Lockdown: Wenn die Coronakrise den Berufsstart verpfuscht. 23.09.2020. URL: https://www.handelszeitung.ch/konjunktur/generation-lockdown-wenn-die-coronakrise-den-berufsstart-verpfuscht (дата звернення: 25.03.2021).
12. Brinker K. Linguistische Textanalyse. Eine Einführung in Grundbegriffe und Methoden. Berlin : Erich Schmidt Verlag, 2010. 160 S.
13. Preuk M. Unnötige OPs, blutige Entlassungen : Wie Kliniken und Ärzte Sie krank machen. 23.01.2017. URL: https://www.focus.de/gesundheit/arzt-klinik/vorsicht-wenn-der-arzt-kommt-warum-arzt-und-klinik-krank-machen-und-wie-sie-sich-schuetzen_id_6105002.html (дата звернення: 27.03.2021).
14. Wir werden verhandeln bis es quietscht auf der anderen Seite. 21.01.2018. URL: https://www.welt.de/politik/video172684024/Andrea-Nahles-Wir-werden-verhandeln-bis-es-quietscht-auf-der-anderen-Seite.html (дата звернення: 25.03.2021).
15. Kablitz A. Zum Quietschen sollte schon Hitler gebracht werden. 22.01.2018. URL: https://www.welt.de/kultur/article172713530/Nahles-Zitat-Zum-Quietschen-sollte-schon-Hitler-gebracht-werden.html (дата звернення: 25.03.2021).
16. Packende Pokalauslosung: "Pipi in den Augen!". 12.06.2017. URL: http://www.fussball.de/newsdetail.app/packende-pokalauslosung-pipi-in-den-augen/-/article-id/169001#!/ (дата звернення: 27.03.2021).
17. Hutter R. Der Elefant im Zimmer. 06.12.2016. URL: https://www.neues-deutschland.de/artikel/1034389.der-elefant-im-zimmer.html (дата звернення: 25.03.2021).
18. Steglich J. MAZ-Interview Altanschließer-Urteil: "Drops ist gelutscht". 11.01.2016. URL: https://www.maz-online.de/Lokales/Potsdam-Mittelmark/Mit-dem-Urteil-ist-der-Drops-gelutscht (дата звернення: 28.03.2021).

Lyubchuk N. Functioning of neophraseologisms in German-language online newspapers

Summary. An important factor to achieve the main pragmatic goal of media discourse – to exert impact on addressees – is the expressiveness of statements. To ensure the expressiveness, there is a wide range of language tools, which include phraseology. Neophraseologisms, which have been actively formed in the German language in recent decades, have become an integral part of the language of the media. The article defines a neophraseologism as an idiomatic or partially idiomatic set expression that came into being in a certain period of language development, became widespread and established as a common component of the system, a phenomenon whose novelty is perceived by native speakers. Peculiarities of German neophraseologisms and their functioning in mass media texts have been investigated. It has been established that, in terms of the degree of idiomaticity, both idiomatic and partially idiomatic neophraseologisms are presented in the texts of German-language media, and their speciality is the presence of a significant number of substantive units that have a nominative character and can be both stylistically colored and stylistically neutral. Some groups of partially idiomatic set expressions are formed according to the model. Due to the capacity of the content of such expressions, in the text they perform not only nominative and expressive functions, but also the function of simplifying the presentation of information. Unlike substantive ones, verbal neophraseologisms are always stylistically colored and perform an expressive function. An analysis of the texts of the German-language media affords ground for asserting that neophraseologisms are more often used in analytical types of texts, that is, comments, columns, analytical articles and interviews, are often placed in headlines, and when repeated in the text become the basis for organizing the text. It has been established that neophraseologisms rarely are transformed in the text, but they can have variants that can be used in both different and in the same text.

Key words: media text, neophraseologism, idiomaticity, nominative function, expressive function, simplifying function, text organization function.

УДК 811.133.1'42:82-9.09
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-1.33

Махачашвілі Р. К.,
доктор філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри романської філології та порівняльно-типологічного мовознавства
Інституту філології
Київського університету імені Бориса Грінченка

Білик К. М.,
викладач,
аспірант кафедри романської філології та порівняльно-типологічного мовознавства
Інституту філології
Київського університету імені Бориса Грінченка

ДОСЛІДЖЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНО-ЛІНГВІСТИЧНИХ АСПЕКТІВ ЗАГОЛОВКІВ ТЕКСТІВ НОВИН У СУЧАСНОМУ ФРАНЦУЗЬКОМУ МЕДІАДИСКУРСІ

Анотація. В епоху розвитку інформативних технологій надзвичайно збільшилась кількість джерел інформатизації суспільства. Їхньою метою є не лише передача новини, подання найповнішої картини того, що відбувається у світі, а й привертання уваги населення до подій, частково вплив на їхню свідомість, формування бачення. Стаття присвячена розгляду, аналізу функціональних і лінгвістичних аспектів заголовків сучасного французького медіатексту на прикладі статей французького видання "Le Parisien". Ефективність газетного тексту багато в чому визначається його заголовком. Заголовок варто визначати як компонент тексту, тісно пов'язаний з іншими компонентами цієї системи, що має стилістично сильну позицію, називає текст і дає первинну інформацію про нього. Актуальною складовою частиною ознайомлення із заголовками газетних статей є розвиток здатності філолога зрозуміти значення, вкладене у висловлення співрозмовником. За допомогою інструменту системи "Sketch Engine" було здійснено дистрибутивно-статистичний аналіз корпусу текстів.

Вагому роль у лінгвістиці посідає процес вивчення лексики, процедура аналізу змін, характер уживанням запозичень, позиція слів у реченні тощо. Під час дослідження текстів новин чи заголовків у системі "Sketch Engine" створюється спеціальний тематичний корпус із метою детального аналізу лексичних змін у тексті. Система "Sketch Engine" являє собою корпусний менеджер, який працює з морфологічно розмічених корпусом. Однією з функцій "Sketch Engine" є формування частотних списків лексичних одиниць, які входять у корпус, ці частоти характеризують лексичний склад мови і допомагають виявити лексико-семантичне поле корпусу. У зібраному корпусі заголовків, наприклад політичного спрямування, налічується 145 заголовків, які містять 9 190 знаків без пробілів, або ж 1 806 слів. Основними лексичними одиницями є сталі вирази, окремі леми та тезауруси відповідної предметної сфери. Вироблення автоматичних методів аналізу колокацій – важливий чинник для якісного корпусно-лінгвістичного дослідження спеціалізованої термінології заголовків новин газет за березень 2021 року.

Ключові слова: корпус, газетні заголовки, засоби масової інформації, функціональні особливості заголовків, стисла інформація, аналіз, тезаурус, колокація.

Постановка проблеми. У час інформаційної доступності зростає кількість видань, які представляють читачам картину світу, актуальні події та питання, які викликають зацікавленість і активізують дискусію щодо запропонованих тем. У сучасних конкурентних умовах кожне видання має виборювати право з'явитися на перших шпальтах газет. Значна увага редакторами, авторами видань приділяється заголовкам новинних повідомлень, адже завдяки цій важливій складовій частині читач має змогу уявити, яким може бути корпус тексту новини, проаналізувати актуальність тематики для нього як для споживача. Тому заголовок у газеті, який відповідає вимогам атрактивності, емоційності, яскравості, виразності подачі інформації, привернення уваги читачів та збудження їхнього інтересу до тексту, набуває особливого значення.

Заголовки статей, рубрик, новинних повідомлень у медіадискурсі є однією з найпоширеніших форм передачі стислої інформації. Щодо сприйняття реципієнтами інформації варто зазначити, що воно різниться.

Газетний заголовок як об'єкт лінгвістичного дослідження почав інтенсивно вивчатися на межі 50–60 рр. XX ст. Різним аспектам вивчення заголовків присвятили свої роботи: Н.А. Веселова [1], Н.М. Разінкіна [2] (функціональні особливості заголовків). Серед перших сформулював визначення терміна «заголовок» Т. ван Дейк [3]. Ефекти в читацькому сприйнятті заголовків досліджували Є.О. Лазарева [4], Ю.В. Верещинська [5] й інші.

Проблему функціонально-лінгвістичних аспектів дослідження особливостей заголовків текстів новин у сучасному французькому медіадискурсі, зібраних у корпус та проаналізованих через програму "Sketch Engine", вивчають такі науковці, як: В.П. Захаров [6], Ю.І. Дем'янчук [7], A. Kilgarriff [8]. Також із 2019 р. її досліджують Р.К. Махачашвілі та К.М. Білик, які входять до складу дослідницької групи для реалізації міжнародного науково-дослідного проєкту «Європейська лексикографічна система ELEXIS" [9], відповідно до угоди між Інститутом філології Київського університету імені Бориса Грінченка та Інститутом Йозефа Стефана (Словенія) вивчають специфіку роботи з корпусом "Sketch Engine" [10].

Водночас проблема функціонально-лінгвістичних аспектів особливостей заголовків текстів новин у сучасному французькому медіадискурсі залишається малодослідженою.

Мета статті – виокремити та проаналізувати лінгвістичні аспекти на прикладі корпусу тексту новин французького періодичного видання "Le Parisien", визначити відмінності між функціями заголовків новин.

Завдання статті такі: виявити та зазначити функціональні аспекти заголовків текстів новин французького періодичного видання "Le Parisien" за березень 2021 р.; визначити лінгвістичні особливості заголовків текстів новин у сучасному французькому медіадискурсі за допомогою інструменту корпусних даних "Sketch Engine".

Виклад основного матеріалу. Поняття заголовку досліджувалось науковцями з різних позицій: крізь питання функціональних, структурних, лексичних, граматичних особливостей тощо. Н.М. Разінкіна в дослідженні функціональних аспектів заголовків вказує на те, що заголовок – це «гранично стисле і влучне висловлення головної ідеї твору» [2, с. 24].

Д.А. Качаєв характеризує заголовок як «виділений графічно потенційно згорнений знак тексту, виражений вербальними і невербальними засобами мови, у якого автосемантичність є відносною; є абсолютно початковим, єдиним для тексту елементом, що іменує або характеризує текст, прогнозує зміст, інтерпретує текст, інформує про його додаткові сенси» [11, с. 75].

Є.О. Лазарева стверджує, що заголовок – це цілісна одиниця мовлення, що стоїть перед текстом; є назвою тексту, яка вказує на його зміст і відокремлює цей відрізок мовлення від інших [4].

Під час проведення функціонального аналізу заголовків газетних текстів уважаємо за необхідне звернути увагу на те, що з досліджень Є.О. Лазаревої «заголовок експлікує певну інформацію про зміст публіцистичного / інформаційного твору / тексту. Водночас заголовки газетної шпальти, газетного номера мають емоційне забарвлення, збуджують читацький інтерес, привертають увагу» [4]. На підтвердження думки Є.О. Лазаревої Ю.В. Верещинська визначає, що «газетний заголовок – це особливий різновид медіатекстів, який складається з одного або декількох речень, що називають газетний матеріал і передують основному тексту статті й відображають його основну тему» [5].

Отже, заголовки належать до найважливіших елементів оформлення газети, оскільки керують увагою читача, допомагають швидко ознайомитися з випуском газети, отримати уявлення про зміст матеріалів, виокремити головний посил від автора статті. Від характеру й оформлення заголовків залежить бажання читача ознайомитися з матеріалом.

До того ж, як зазначає Є.О. Лазарева, значення заголовка різноманітні, адже він розташовуються за межами тексту і виконує самостійну функцію, передає основну тему й ідею матеріалу; виступає елементом тексту, містить основну інформацію про подальші події, які висвітлені у статті.

За основу класифікації функцій заголовків беремо дослідження науковця Н.А. Веселової, згідно з якою заголовки новин набуватимуть таких функцій, як:

– ***графічно-видільна*** (виокремлення заголовка від основного тексту через використання більшого шрифту, риторичних запитань чи цитувань для залучення читачів до прочитання матеріалу);

– ***номінативна (називна)*** (дозволяє ідентифікувати подію, яка відбулась);

– ***інформативна*** (має на меті донесення інформації про подію, яка відбувається, наголошує на місці, часі, однак не висвітлює подробиць);

– ***атрактивна*** (заохочує читача до прочитання статті);

– ***спонукальна*** (дозволяє активізувати увагу читача до подальших дій і аналізу прочитаного);

– ***експресивна*** (містить авторське ставлення до події через використання емоційно забарвлених слів, містить цитування) [1].

Пропонуємо розглянути більш детально функціональні аспекти на прикладах заголовків текстів новин французького періодичного видання "Le Parisien" [12].

Використання графічно-видільної функції маємо змогу простежити в таких прикладах.

Автор заголовка *"Reconfinement:* ***une attestation de déplacement «imparfaite» qui vire au couac"*** [12] Christophe Goudaillier зацікавлює необхідним паспортом водія, який має бути в кожного, хто пересувається транспортом містом у період карантину, однак інформація для водіїв щодо їхнього пересування містом взята в лапки для збудження інтересу до прочитання матеріалу.

А в заголовку ***""Quel champion, quel panache!":*** *la joie de Luc Alphand après le sacre d'Alexis Pinturault"* [12] Cyril Simon зацікавлює цитатою Люка Альфонда із Твіттера, акцентує увагу на грандіозності перемоги.

З номінативною функцією пропонуємо ознайомитись в заголовку *"Japon:* ***puissant séisme*** *de magnitude 6,9 dans le nord-est du pays, l'alerte au tsunami levée"* [12], де автор Ch. G. разом з асоціацією L'AFP інформує про сильний землетрус за шкалою 6,9, який стався в Японії.

А от рубрика «Надзвичайні новини» не менш чітко демонструє номінативну функцію, у заголовку ***"Disparition*** *de Magali Blandin : l'inquiétant scénario criminel"* [12] Zoé Lauwereys, Solenne Durox та Vincent Gautronneau наголошують на зникненні Магалі Бландін із дивним кримінальним сценарієм.

Заголовок ***"Seine-et-Marne:*** *14 000 parfums de luxe* ***volés****, 11 personnes* ***arrêtées"*** [12], представлений газетою "Le Parisien", відображає інформативну функцію, надає дані щодо кількості викрадених розкішних парфумів та результатів відкриття кримінального впровадження.

Matthias Galante в заголовку представляє два основні інформативні аспекти – місце події та предмет обговорення: ***"A Nice****, des galets sous étroite surveillance"* [12].

Атрактивна функція, яка відображається в заголовках, простежується в таких прикладах.

Агентство Франс Прес – французька інформаційна агенція AFP ознайомлює з публікацією ***"Et maintenant, une version d'Instagram pour les enfants?"*** [12], де немає конкретизації та деталізації місця події, наслідків тощо, однак у цьому прикладі простежується незавершене або риторичне питання, що заохочує читача до подальшого, більш детального ознайомлення з інформацією.

А Céline Carez не окреслює обставини, за яких була вбита жінка собакою ***"Femme tuée par un chien à Paris****: son fils, propriétaire du malinois, dans le viseur de la police"* [12], і дізнатись подробиці можна, якщо перейти до прочитання основного тексту.

Проте не варто залишати поза увагою і заголовки тих статей, які змушують читачів поміркувати щодо прочитаного.

Автор статті Miguel Medina разом з асоціацією AFP та командою L'équipe de Code source демонструють у заголовку актуальні питання щодо нової вакцини AstraZeneca ***"Comment le vaccin d'AstraZeneca en est arrivé là?*** *L'histoire d'un doute"* [12], а в час пандемії люди будуть з ажіотажем відкривати новини із заголовками, у яких міститься інформація щодо порятунку від вірусу.

Експресивна функція простежується в заголовку статті E. Marnette ***""C'est l'hécatombe":*** *l'école maternelle de Gournay désertée à cause du Covid"* [12], де йдеться про дитячі садочки, які знову будуть спустошені у зв'язку з новими карантинними обмеженнями, про що можна дізнатись, якщо прочитати текст статті.

Після ознайомлення з дослідженням Є.І. Турчинської щодо функціональних аспектів заголовків варто зазначити, що незалежно від жанру та стилю тексту заголовок виконує три основні функції:

1) проінформувати споживача про характер та жанр тексту;
2) надати більш детальне розкриття тексту;
3) спонукати читача ознайомитися з текстом [13, с. 52].

У процесі дослідження заголовків новинних текстів значне місце приділяємо розділовим знакам. Так, наприклад, М.А. Шостак зазначає, що саме розділові знаки відображають емоціональне тло і привертають увагу читачів [14]. Маємо можливість більш детально ознайомитись зі значенням і прикладами використання розділових знаків у заголовках на основі новин французького видання "Le Parisien".

1. Знак оклику передає гнів, роздратування, обурення, заклик до важливої інформації, інколи радість. Marcelo Wesfreid у заголовку ***"Vaccination anti-Covid : ce week-end, au gouvernement, c'est tous sur le pont!"*** [12] інформує читачів про те, що Уряд Франції у вихідні отримав вакцину проти розповсюдження захворювання COVID-19.

2. Знак питання може мотивувати до роздумів над важливими питаннями, інколи звучати риторично, навіть іронічно. N. Be. демонструє в заголовку ***"Bientôt un reconfinement?"*** [12] своє невдоволення локдауном. Заголовки з такими закликами привертають увагу дорослої аудиторії, яка зацікавлена промовою прем'єр-міністра Франції Жана Кастекса.

3. Використання двокрапки та лапок мають схожі функції – роблять заголовок більш виваженим і помітним, привертають увагу до місця, де відбуваються події. Здебільшого використовується після позначення локації, часового проміжку або ж прізвища відомих особистостей, після яких далі в лапках є можливість побачити цитування на них. Так, Julie Cloris у заголовку ***"Ardennes: une femme et un nourrisson meurent dans un incendie"*** [12] інформує про те, що в місті Арденн жінка та немовля загинули внаслідок пожежі, врятувати їх не вдалось, атрактивну функцію простежуємо в акцентуванні на локації події та жертви.

Також двокрапка використовується зазвичай після інформації про вбивство, насилля, аварії літака тощо, а після даного розділового знаку наведено уточнення або питальне речення, так, Nicolas Berrod та Ludwig Gallet у заголовку ***"Reconfinement, restrictions, vaccins : ce qu'il faut retenir des annonces de Jean Castex?"*** [12] пропонують актуальні питання, з яких починається заголовок, – ще один карантин, обмеження, вакцинування, що ж стосовно цього скаже Жан Кастекс у наступних виступах, на що можна очікувати?

У заголовку ***"Adolescent tué à Bondy : les deux suspects mis en examen et placés en détention provisoire"*** [12] Maëlys Dolbois подає заключну частину статті, де є можливість простежити, що сталось внаслідок події, яка кількість жертв, чи затримані злодії чи вбивці, вона ідентифікує одразу дві події – убивство підлітка в Бонді й арешт двох підозрюваних у скоєнні злочину, нині вони під вартою.

Водночас лапки використовуються в цитуванні політиків, однак іноді в заголовки вставляють запозичені слова або ж цілі уривки англійською чи іншими мовами, які теж виокремлюються лапками в реченні, оскільки прирівнюються до цитування.

Marcelo Wesfreid починає заголовок з акцентування уваги на особі, якій належить цитоване висловлювання, тобто президенті Франції, який закликає триматись разом і подолати всі негаразди: ***"Vœux d'Emmanuel Macron: "Ensemble, nous en sortirons encore plus unis""*** [12].

4. Трикрапки можна простежити тоді, коли речення незавершене, у заголовку надається мало інформації, що і спонукає читача ознайомитись із матеріалом більш детально. Також у такій формі пропонується вдумливе ознайомлення з інформацією, або ж можливість сформувати власну позицію. Інколи такі статті не мають чіткого висновку або ж завуальовані, змушують читача поміркувати про закінчення прочитаного.

Olivier Beaumont, Pauline Théveniaud та Marcelo Wesfreid засвідчують, що карантин очікується, які ж будуть обмеження? ***"Covid-19: le reconfinement attendra <…>"*** [12]. У статті із заголовком такого типу зазвичай не надається точна інформація, а частіше наявні припущення авторів, їхнє власне бачення ситуації.

Отже, робота над заголовком для автора статті є важливою складовою частиною його праці. Заголовок зазвичай пишеться в теперішньому часі, однак більша частина його інформації, тобто корпус статті в газеті, розповідає про події в минулому. Варто уникати банальних, простих, нецікавих заголовків, але й вкластись у ліміт кількості слів, адже від усіх чинників, які має врахувати автор, залежатиме рейтинг статті.

Актуальним залишається також дослідження лінгвістичних аспектів. Для дослідження лінгвістичних аспектів заголовків текстів новин французької газети "Le Parisien" було обрано 145 заголовків тематики "Politique" (Політика) за березень 2021 р., які містять 9 190 знаків без пробілів, або ж 1 806 слів [12]. У процесі корпусного дослідження за основний інструмент було обрано систему "Sketch Engine" [10].

Система "Sketch Engine" оперує поняттям «лексичних портретів» (word sketches), які фіксують лексичну і граматичну сполучуваність лексичних одиниць. На основі морфологічно розміченого корпусу система формує списки слів, у яких міститься інформація про їхню «лінгвістичну структуру». Результат роботи програми представлений найбільш частотними / стійкими словосполученнями, які класифікуються за типами відповідно до лексикосинтаксичних шаблонів граматики.

Інструмент "Sketch Engine" налічує низку спеціальних інструментів: «Тезаурус» (Thesaurus) для побудови тезауруса; «Кластеризація» (Clustering) – групування одиниць тезауруса у кластери / лексико-семантичні групи; «Диференціація» (Sketch diff) – виявлення подібностей та відмінностей у сполучуваності для пар слів; «Колокація» (Collocations) – автоматичне виявлення колокацій; «Лексичні шаблони» (Word sketch) – виявлення коллігацій (колокації, обмежені синтаксичною моделлю). Усі вони різними способами виявляють

семантичний зв'язок між термінами, відстежують їх у заданому корпусі. Також висвітлюється список із зазначенням частоти кожної колокації в корпусі, значення зв'язку між ключовим словом і колокацією [6; 7; 8; 10].

Робота з корпусним менеджером дозволила здійснити пошук даних із заданої тематики й отримати статистичні дані. У результаті використання корпусів отримали не лише аналіз лексичних одиниць в корпусі тексту, а й інформацію щодо частоти словоформ, лексем, граматичних категорій, варіантів сполучуваності лексем у реченні, вилучено колокації зі стійких термінологічних виразів.

У процесі дослідження заголовків політичних новин на основі корпусу текстів виокремили для аналізу лему "Macron" (Макрон). Був завантажений текстовий матеріал, який налічував 2 019 токенів, 1 631 слово. Результати пошуку «Макрон» продемонстрували, що саме ця лема займає 1,83% корпусу, частота вживання цього слова демонструє показник 36, серед мільйонів токенів лема «Макрон» трапляється 18 301,98 раз.

Більш детально проаналізуємо складники, які виокремлюють із корпусу стійкі вирази із заданою лемою. Одним із таких розділів є "Word Sketch", який пропонує задати до пошуку лему, яка нас цікавить, попередньо обирати власний корпус текстів або ж автоматично створений, запропонований програмою. Інструмент "Word Sketch" формує список найбільш стійких співвіднесень (рис. 1, 2).

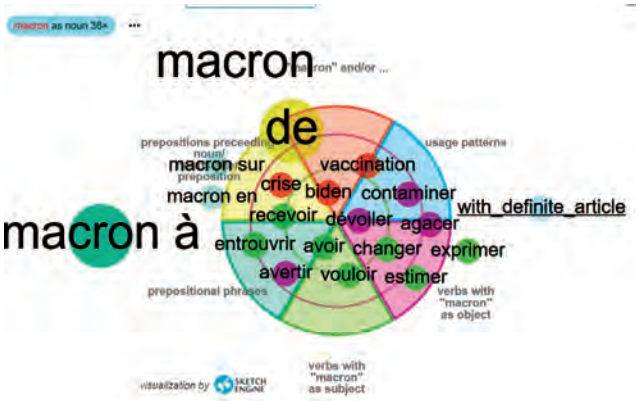

Рис. 1. Типи зв'язків в корпусі для слова «Макрон»

Розглянемо детальніше частоту вживання леми «Макрон» у стійких виразах або у зв'язку з іншими членами речення (рис. 2).

Перша позиція, яку пропонує інструмент, є *"verbs with "Macron" as object"*, тобто система пропонує розглянути ті дієслова, які розташовані біля леми «Макрон», яка в реченні виступає додатком. Під час проведення аналізу поданих нижче прикладів варто зауважити, що здебільшого у французькій мові перед додатком уживається прийменник "de". Налічується 7 прикладів із завантаженого нами корпусу.

Автор статті Marcelo Wesfreid інформує в заголовку, що в тексті читач має змогу ознайомитись із промовою Е. Макрона, яка була напередодні конференції із Ж. Кастексом*: "Covid-19 en Ile-de-France**: des pistes de Macron dévoilées** avant la conférence de Castex?"* [12].

Друга позиція представляє запит із пошуку слова «Макрон», який виконує функцію підмета (*verbs with "Macron" as subject*). З огляду на те, що «Макрон» – це власна назва, перед словом у реченнях не використовується прийменник. У корпусі налічується 28 прикладів використання леми в ролі підмета.

Marcelo Wesfreid інформує в заголовку *"Covid-19: **Macron veut** un nouveau "monsieur déconfinement""* [12] щодо пошуків президентом відповідальної особи, яка контролюватиме стан виходу з карантинних обмежень.

У наступних статистичних даних простежуємо, що лема у зв'язку із прийменниками налічує 6 прикладів, серед яких 4 з використанням прийменника "à", по одному прикладу із "sur" та "en". Останню позицію займає в діаграмі зв'язок леми зі сполучником "et", за нашими спостереженнями, прослтежуємо це в заголовках, де йдеться про Е. Макрона й інших політиків або коли автори мають на меті наголосити на тому, що у статті буде цитування президента. Розглянемо на двох прикладах, запропонованих авторами Olivier Beaumont, Pauline Théveniaud, Marcelo Wesfreid і асоціацією L'AFP: *"Relation franco-américaine: climat, Covid-19 <...> ce que **Biden et Macron** se sont dit au téléphone", "**Emmanuel Macron et la crise sanitaire**: l'histoire du président devenu chef de "guerre""* [12].

Висновки. Отже, аналіз наукових досліджень дозволив з'ясувати, що заголовок – це невід'ємна і важлива частина тексту, з якою першочергово читач стикається і яка справляє на нього враження, він розташований перед основним текстом і містить інформацію про місце, час та коротко про саму подію. Тому від характеру й оформлення заголовків залежить імідж

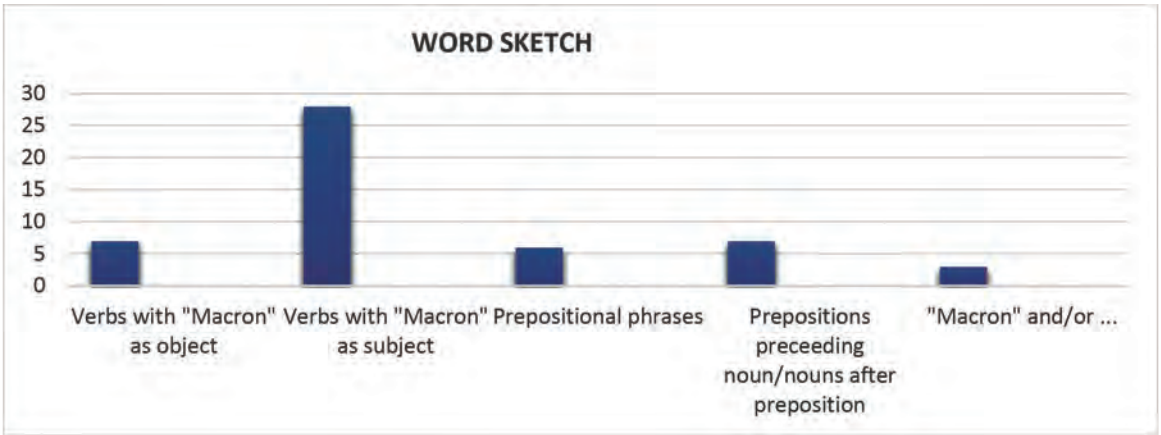

Рис. 2. Частота використання леми «Макрон» у стійких виразах

газети чи журналу, а також вплив тієї чи іншої публікації на читача: змістовну статтю з неправильно вибраним заголовком не помічають, тоді як досить посередня стаття може завоювати популярність завдяки своєму яскравому, виразному заголовку. Заголовки належать до найважливіших елементів оформлення газети, бо вони керують увагою читача. Вони допомагають читачеві швидко ознайомитися з номером, отримати уявлення про зміст матеріалів, вибрати найголовніше і цікаве. Отже, заголовок – важливий елемент текстової публікації.

Серед основних функцій заголовків текстів новин на матеріалі французького періодичного видання "Le Parisien" є такі: графічно-видільна (містить риторичні запитання, цитування), номінативна (ідентифікує подію), інформативна (містить зазвичай інформацію про часові та локальні ідентифікатори), атрактивна (може містити незакінчені речення, які будуть супроводжуватись використанням розділового знака трикрапки, який збуджуватиме інтерес у читачів до прочитання тексту статті), спонукальна (активізує увагу читача до подальших дій і аналізу прочитаного), експресивна (наявне використання лапок, експресивно забарвленої лексики, придуманих автором статті сталих виразів).

Лінгвістичні аспекти дослідження на основі інструменту корпусних даних "Sketch Engine" під час аналізу леми «Макрон» ілюструють, що ця лема займає 1,83% завантаженого корпусу, частота вживання цього слова демонструє показник 36, серед мільйонів токенів лема «Макрон» трапляється 18 301,98 раз. Щодо частоти використання леми «Макрон» варто зазначити, що вона вживається у стійких виразах або ув позиції з іншими членами речення. Найвищі показники отримано з використання леми в ролі підмета, налічується 28 прикладів. Найнижчі показники зафіксовано в позиції леми зі сполучником "et" (укр. «і»).

Водночас варто зазначити, що у створенні заголовків важливою складовою частиною є використання розділових знаків, які відображають позицію автора та сприяють встановленню контакту «автор – читач».

Перспективу подальших пошуків убачаємо в аналізі застосування запозичень у заголовках текстів новин. Саме тому зміни у словниковому складі мови не залишаються поза нашою увагою.

Література:

1. Веселова Н.А. Заглавие литературно-художественного текста : автореф. дис. … канд. филол. наук: 10.01.06. Тверь, 1998. 24 с.
2. Разинкина Н.М. Функциональная стилистика английского языка теория и практика : учебное пособие. Тюмень : ТюмГНГУ, 2012. 88 с.
3. Ван Дейк Т.А. Медиаконтент: междисциплинарное исследование новостей как дискурса. *Филология*. 1991. № 5. С. 17.
4. Лазарева Э.А. Заголовок в газете : учебное пособие для студентов-журналистов. Свердловск, 1989. С. 96.
5. Верещинская Ю.В. Заголовки газетных статей в аспекте медиалингвистики (на материале испанского языка). *Филологические науки в Московском государственном институте международных отношений :* сборник научных трудов. 2007. № 28 (43). С. 17–25.
6. Захаров В.П. Тезаурус по корпусной лингвистике. *Информационные технологии и письменное наследие. El'Manuscript-10 :* материалы Международной научной конференции, г. Уфа, г. Ижевск, 28–31 октября 2010 г. Уфа : Вагант, 2010. С. 95–98.
7. Дем'янчук Ю.І. Програмне забезпечення для виділення колокацій (на прикладі військових термінів НАТО). *Вісник Маріупольського державного університету. Серія «Філологія».* 2016. Вип. 15. С. 70–77.
8. The Sketch Engine: ten years on / A. Kilgarriff et al. *Lexicography ASIALEX.* Czech Republic. 2014. № 1. P. 7–36.
9. Elex.is. URL: https://elex.is/ (дата звернення: 12.03.2021).
10. Sketch Engine. URL: http://www.sketchengine.co.uk (дата звернення: 12.03.2021).
11. Качаев Д.А. Социокультурный и интертекстуальные компоненты в газетных заголовках (на материале российской прессы 2000–2006 гг.) : автореф. дис. … канд. филол. наук: 10.02.01. Ростов-на-Дону, 2007. 75 с.
12. Le Parisien. URL: http://www.leparisien.fr (дата звернення: 12.03.2021).
13. Турчинська Е.И. Соотношение заголовка и текста в газетно-публицистическом стиле (на примере заголовков передовых статей газеты «Юманите»). *Сборник научных трудов Московского государственного педагогического института иностранных языков имени М. Тореза.* 1984. Вып. 234. С. 134–146.
14. Шостак М.А. Сочиняем заголовок. *Научно-исследовательский институт механики Московского государственного университета. Серия «Журналистика».* 1998. № 3. С. 13.

Makhachashvili R., Bilyk K. Study of the functional and linguistic aspects of "breaking news" headlines in the contemporary French mediadiscourse

Summary. In the era of the development of informational technology, the number of sources of informatization within society has increased enormously. Their purpose is not only to transmit news, present the most complete picture of what is happening in the world, but also to attract the attention of the population to the events, in part, to influence their consciousness, to form a vision. The article is devoted to the analysis of functional and linguistic aspects of modern French media text headlines on the example of articles of the French edition "Le Parisien". A newspaper text's effectiveness is largely determined by its title. The title should be defined as a component of the text, is closely related to the other components of this system, occupies a stylistically strong position, names the text and provides preliminary information about it. In getting to know the headlines of newspaper articles, a relevant component is to develop the philologist's ability to understand the meaning implicit in the expression of the interlocutor. A distributive-statistical analysis of the corpus of texts was carried out with the help of the tool "Sketch Engine" system.

A significant role in linguistics is taken by the process of studying the vocabulary, the procedure of analyzing changes, the nature of the use of loanwords, the position of words in a sentence, and so on. During the study of news texts and headlines, "Sketch Engine" creates a special thematic corpus in order to analyze in detail the lexical changes in the text. "Sketch Engine" is a corpus manager that works with a morphologically marked corpus. As one of the "Sketch Engine's" functions, it generates frequency lists of the lexical units in the corpus. These frequencies characterize the lexical composition of the language and help to identify the lexical and semantic field of the corpus. The assembled corpus of headings, for example, political direction, contains a total of 145 headings, which include 9 190 symbols without spaces or 1 806 words. The main lexical units are established expressions, individual lemmas, and thesauri of the corresponding subject area. The development of automatic methods of collocation analysis is an important factor for the qualitative corpus-linguistic study of specialized terminology of newspaper news headlines for March 2021.

Key words: corpus, newspaper headlines, media, functional features of headlines, summary information, analysis, thesaurus, colocation, pragmatics.

UDC 811.111: 81'42
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2021.48-1.34

Makhachashvili R. K.,
orcid.org/0000-0002-4806-6434
Habilitated Doctor, Associate Professor,
Head of Romance Languages and Typology Department
Borys Grinchenko Kyiv University

Semenist I. V.,
orcid.org/0000-0002-0847-8856
Candidate of Historical Sciences,
Head of Oriental Languages and Translation Department
Borys Grinchenko Kyiv University

GLOBAL INNOVATIVE LOGOSPHERE OF COMPUTER BEING MACROSTRUCTURE DYNAMICS (BASED ON EUROPEAN AND ORIENTAL LANGUAGES)

Summary. The paper is devoted to disclosure of the comprehensive principles of structural dynamics of the global innovative linguistic sphere of modern digital technologies (Global innovative logosphere of computer being as construed by the transformative neological strata of modern European and Oriental languages of international communication). Consolidated substantive characteristics of the macrostructure of the Global innovative logosphere of computer being determine the phenomenological specificity of the configuration in statics, end-to-end interaction and mobility of formal-semantic constituents of its microstructure in dynamics.The integration of the macro level of the global innovative computer logosphere is coordinated by the spectrum of its specific characteristics and is realized, first, due to the significant coordination of elements of internal and external form of this logosphere and signs of substantive and substrate originality of computer being as a whole; secondly, due to the phenomenological correlation of the elements of the internal and external form of the innovative computer logosphere and various types of structural elements of the computer being (ontological, epistemic and anthropological respectively), exhaustive, super-dense innovative verbalization of which determines the differential specificity of the studied logosphere. The integration of the innovative computer logosphere is ensured by the configurative isomorphism of taxonymic (ontological, epistemic, anthropological) and operational mechanisms of integration of the macrostructure of the innovative computer being and taxonymic and operational mechanisms of integration of its external (formative) microstructure. Dynamic shifts in the structure of the content plane of the Global innovative logosphere within the substantive dimension are determined by transformations in the plane of sequential and nonlinear interaction and correlation of the substantive elements of the content plane.

Key words: global innovative logosphere, dynamics, computer being, conceptual nucleus projection, European Languages, Oriental Languages.

Problem statement and state-of-the-art review. Theoretical problems of complex, holistic, multidimensional modelling of reality and its separate spheres (one of which within linguistic studies of the XX–XXI centuries is the sphere of development and update of computer technologies) are directed by the deterministic interaction of objects, signs of their reception and interpretation (in the field of individual and collective consciousness), embodiment, consolidation and retransmission of the results of interaction of these systems of features.

At the turn of the XX–XXI centuries as an essential product of civilization, Computer reality has been gradually separated into an independent existential whole, within which electronic and digital media, in particular, serve not only as a means of transmitting information or interaction, but fulfill their own world-building, sense-building and, consequently, logogenerative potential [1]. Computer Being – CB hereon – (the term introduced by V.A. Kutyr'yev [2; 3], M. Heim [4]) *is a complex, integrated, multi-dimensional sphere synthesis of reality, human experience and activity, mediated by contemporary digital and information technology* and is an object of study of a wide range of academic branches – philosophy of modern humanities, psychology, sociology, cultural studies, etc. [5; 6; 7; 8].

In this regard, the fundamental dimension of being (as synonymous with the latter "reality", "realm" and "world" can be used) [9; 10; 11] is defined as a heterogeneous hyperonymic concept that can summarize the multidimensional features of the world order:

− the world that really exists and is subject to direct perception;

− a world that is not subject to direct reception, but exists in reality;

− a world that is imaginary, unreal (for example the ideal, mythological images);

− reality, which exists objectively, regardless of human consciousness (nature, objective physical laws of the world order, space-time dimensions);

− the general way of life of humankind, society, culture, civilization.

Thus, the Computer Being dimension is understood as a fundamental ontological parameter that exists outside the scope of human mind and is involved in the perceptual field regardless of the will of the subject of cognition.

Conditions for the development of modern globalization civilization determine the expansion and refinement of the paradigm of views on the theoretical principles of determining the groundwork and characteristics of the consolidation of the world order, its perception in culture, collective social consciousness and natural language.

The intellectualization of modern global culture determines a qualitatively new approach to understanding the processes of parallel development of human activities and cognitive (intellectual) experiences. That is the origin and methodological premise of the concept of "noosphere". The noosphere is defined as the current stage of development of the biosphere, associated with the emergence of humanity in it [12; 13], and is interpreted as part of the planet and planet ambient with traces of human activity.

Given the definite unity of nature and culture (in their interaction) there are two stages determined in the development of the noosphere [14; 15]:

1) noosphere stage in its development, in the process of natural development, since the emergence of humans;

2) noosphere that is consciously improving joint efforts of people in the interests of humanity as a whole and each individual separately.

Among its components noosphere as a consolidated model of the universe incorporates:

− Anthroposphere (a set of people as living organisms, their activities and achievements);

− Sociosphere (a set of social factors and relations specific to the stage of development of society and its interaction with nature);

− Technosphere (a set of artificial objects, man-made and natural objects, changed as a result of human activity).

Given the context outlined transformation of initial position awareness of the principles and foundations of the universe integrated modeling, we note that at the turn of the XXI century modern computer technology as part of the technosphere (and respectively – the noosphere) take up more space in the public consciousness and functional activity of mankind.

The integral real component of the Noosphere is identified as the Technosphere – a set of artificial objects (technologies) created by the humankind, and natural objects changed as a result of technological activity of humankind [16]. In turn, Computer Being (computer reality, cyberspace) is a complex, multidimensional, interdisciplinary sphere of synthesis of reality, human experience as represented through natural language and activity mediated by the latest digital and information technologies; technogenic reality, a component of the technosphere of existence.

Objective. The paper overall **objective** is the inquiry into the comprehensive principles of *structural dynamics* of the global innovative linguistic sphere of modern digital technologies (global innovative logosphere of computer being as construed by the transformative neological strata of modern European and Oriental languages of international communication).

The objective hypothesis of the study is that the typological characteristics of innovative logosphere of computer being as a macro-object of a phenomenological investigation determine the specificity of static configuration and dynamic interaction of formal and substantive constituents of its microstructure. Around 4000 of speech and linguistic units – innovations that relate to multi-substrat areas, objects and phenomena of computer being – in usage serve as research empirical database, selected by canvas sampling out of conventional lexicographic sources, specific registers of English, Italian, Spanish, French, Mandarin Chinese and Japanese lexicographic innovations in electronic format and periodicals of the timespan from 1997 to 2021. (Note that within the procedural network analysis, but beyond the quantitative calculation of the sample retained are projected and potential linguistic units that are updated based on structural and semantic models of unlimited productivity within the English innovative computer logosphere, structurally and functionally extrapolated on other globalized languages).

Findings. The *logosphere* is perceived as a *synthetic linguophilosophical concept* that means: 1) a multitude of speech units that are the phenomenologically exhaustive implementations of abstract (substant, conceptual) and empirical (factual, objective) elements of different areas of life [15]; 2) integrable area of mind-speech continuum of a (linguistic) culture in general and specific (linguistic) cultures in particular [17].

Parameterization principles of a concept of "logos" in the paradigm of the humanities in general, linguophilosophy, and linguistics – in particular, allow to identify the features of logosphere as a complex object system pertaining the following parameters:

− Ubiquity (inclusiveness);
− Ontocentrizm;
− Integrativity;
− Automorphism;
− Normativity;
− Lingual substantiality;
− Phenomenology of thesaurus units;
− Information-capacity;
− Referential and semiotic isomorphism of the referent and meaning.

Through the fragmented set of qualitative features, logosphere is tangent to the concepts of complex system replicas of linguistic-mental outlook, such as:

− Model of the world / world view (inclusive, integrative, self-identity);

− Language picture of the world (phenomenology of linguistic constituents – the ability to summarize and signify objects of reality);

− Noosphere (onthotsentrism, info-capacity).

For the listed set of features the integral notion of logosphere stands as a semantic synthesis of these concepts (see figure 1.):

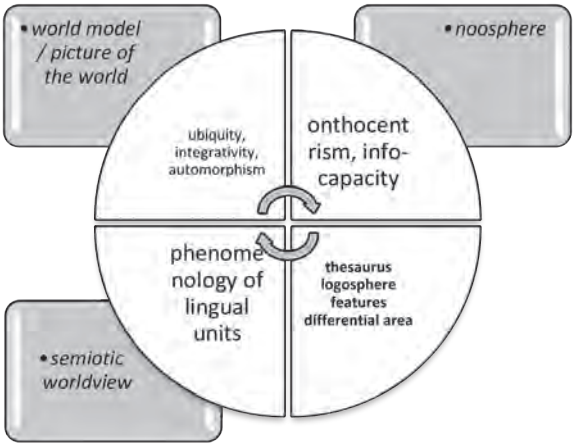

Fig. 1. Global innovative logosphere integral and differential features model

It is appropriate to separate configuration and parameterization of a specified macrophenomenon of linguistic research – global innovative computer logosphere. Thus, the network innovation and relevant subsystems in computer logosphere (multidimensional, complex, dynamic system) is the most comprehensive quantitative and qualitative terms of language representation of the linguistic actualization of being, determined by a number of qualifying conditions of its emergence, existence and development [18], including:

1) exhaustive synchronization process of the object, phenomenological and anthropological field of computer being and development processes of the cyberspace meta-language;

2) exhaustive output of parameterization isomorphism of ontological (substance phenomenological), anthropic and digitized structures of reality;

3) flexibility, adaptability and dynamic potential of the vocabulary of the modern languages (heavily influenced by English global hegemony) in correlation with the ICT sphere (that is fulfilled, in particular through info-capacity, sign hybridization, the evolution of the basic ontological and functional features of neologisms in relevant areas).

In view of the foregoing, the Global innovative computer logosphere (GICL) is defined as:

a) a syncretic, consolidated within its semantic scope, plurality of verbal units that are the asymptotically (i.e. in unlimited approximation) exhaustive embodiments of substantive and factual elements of modern computer being.

b) as a vertically integrated at the macro and micro levels plurality of ICT thesaurus, its typological specificity being the relatively exhaustive phenomenological correlates of multi-substrat elements of computer being.

The specific differential features of GICL as a linguistic-ontological, linguistic-phenomenological object are:

− Normativity – arising from the parametric features of the concept of "logos" – (while maintaining the characteristics of dynamic variation and logosphere);

− Lingual substantivity – phenomenological status of verbal language signs membranes in reality;

− The principle of isomorphism of the signified and meaning.

The outline of each separate national (English, American, Iberoamerican, Asian) logosphere in synchrony within this study is positioned as an Innovative National Logosphere. Innovative English logosphere itself (multidimensional, of complex, dynamic system) is a kind of "test-ground" for linguistic actualization of reality. That is, linguistic (lexical-semantic) representation of new modes of reality exists within reach of the human mind, and therefore is subject to immediate perception and comprehension.

It is considered appropriate to separate configuration and parameterization of a specified macrophenomenon of linguistic research – Global innovative computer being logosphere. Thus, the network innovation and relevant subsystems in modern European and Oriental Languages, the Global innovative computer being logosphere (multidimensional, complex, dynamic system) is the most comprehensive quantitative and qualitative mode of language representation of the universe "test site" for linguistic actualization of being mediated and informed by digital technologies development. Thus, linguistic representation of new modes of computer reality exists within reach of the human mind, and therefore is subject to direct perception and understanding (as opposed to reality as such, lingual ontogenesis of which, according to historical data paradigms and linguistic sciences can only be conditionality reconstructed by linguistic methods).

Given signs of the logosphere as a specific ontological and linguistic-semiotic object, we postulate to distinguish the following substantial characteristics of Global innovative computer logosphere (GICL):

− The ability to synthesize substances at their own attributes, parameters and properties of ontological objects and phenomena and innovative verbal units, respectively;

− Ability for an asymptotic (very close to exhaustive) implementation of the substantive and factual elements of modern computer being at their own substance as a whole and at the level of substantial characteristics of discrete verbal units that constitute the relevant innovation logosphere.

− Exhaustive semantic, formal and constructive density of implementation (reveal) of substantive and factual elements of modern computer being in the ontological, epistemological and anthropological plane.

Consequently, Global innovative computer logosphere (GICL) is understood as a vertically integrated at the macro and micro levels plurality of lingual innovations of European and Oriental languages, which in its typological specificity is a relatively exhaustive phenomenoogical correlate of multisubstrat elements of computer realm (figure 2).

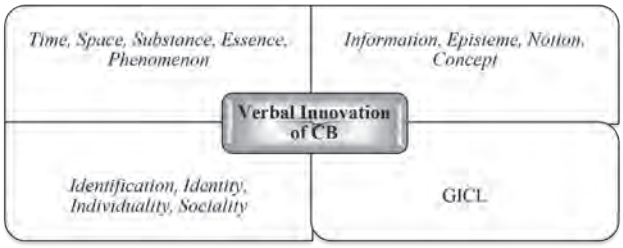

Fig. 2. Macrostructure Integativity of GICL

From the above system of parametric characteristics of Global innovative computer logosphere macrostructure it is evident that the principle of hierarchical abstraction correlation powers its integrative macrostructure within the conceptual dyad substance: substrate. In this case, the substance is identified as an objective reality in terms of the internal unity of all forms of its manifestation and self-development [19]. The term "substrate" in turn, denotes the simplest structure or formation [20], which remains stable, unchanged under any transformation of the object and determines its specific properties.

Thus, macrostructure of GICL is defined within this study as comprehensive language body of neologisms in the system of reference semantic unity in correlation with substantive (ontological, epistemic, anthropological) measurements and computer being elements of comprehensive, innovative super-dense verbalization which determines the phenomenological originality of logosphere.

Research into dynamics of cross-integration of macro and microstructure of Global innovative computer logosphere is based on the following princilples:

I. Presumption of a conceptual nucleus in the content plane of the logosphere of modern European and Oriental languages realm in general. The conceptual core of Global logosphere is

a universal meaningful construct, concentration of content elements mediated by subjective and collective cognitive experience of native language speakers.

Note that the partial correlates of appointed terminological concepts can be the nominated "world view", "conceptual world view", "conceptual model of the world" – [21; 22; 23]; differential features category "conceptual nucleus" within this study is determined by configurative cumulativeness of components in the appropriate content area.

Based on genus-species characteristics of parametric notion of "conceptual world view" and its derivatives poly-lateral, conceptual core of the logosphere is understood as a universal semantic construct concentrate of semantic elements mediated by individual and collective cognitive experiences of native speakers. Semantic elements of the conceptual core of the logosphere (based on methodological angles defining concepts and conceptual structures that are conventional in modern cognitive linguistics) are explicated by establishing conceptual attributes (the term after M.V. Pimenov) – that are ambivalently understood as: a) construal elements of conceptual structures; b) substrate conceptual structures. The differential feature of the notion of "conceptual nucleus of logosphere" is the configurative cumulativeness of components that are parameterized in different types of planes of reality mapping, the relevant semantic field.

II. Presumption of the conceptual core projection of Global logosphere substantial layer onto sectoral innovation logosphere of modern European and Oriental languages in general (respectively – a substantial layer of the Global innovative computer logosphere, in particular).

Accordingly, in the projection of the **conceptual nucleus** of the Global innovative computer logosphere are the concentrate content elements mediated by subjective and collective cognitive experience of European and Oriental languages speakers in the area of interaction and use of digital technologies, which is a proportional and adequate "fingerprint" concentrate of content elements mediated by subjective and collective cognitive experiences of globalized languages speakers in general.

III.Ongoing diffusion process of conceptual projection nucleus on the Global innovative computer logosphere, which resulted in the structure of the internal form units microstructure of Global innovative computer logosphere to be dominated by substance elements (figure 3).

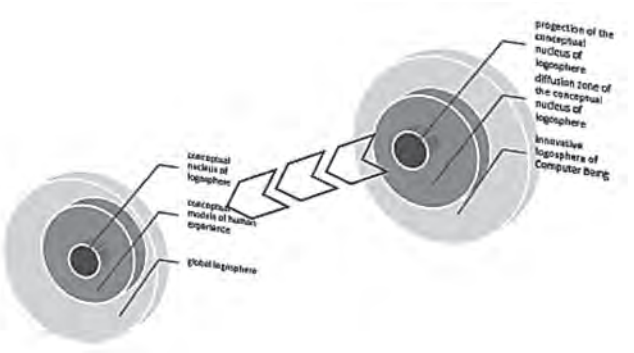

Fig. 3. Conceptual Nucleus Projection onto GICL

Thus, the ***dynamics*** *of Global innovative computer logosphere is identified as ways, directions and appropriate language implementation mechanisms of qualitative changes in the content plane of the projection of the conceptual nucleus of the Global innovative logosphere.*

Empirical identification of defined parameters of GICL dynamics is made possible due to the typological characteristics of the microstructure of Global innovative computer logosphere units – Innovative computer terminus (term-logos) of ICT.

The structure of the content of the innovative computer terminos in European and Oriental languages alike is distributed in the following sabers, and is consistent through a vertical ratio which satisfies the dialectical categories of "essence" → "phenomenon":

1) ontological denotatum (OD) – a set of meaningful elements of exhaustive degree of substance and epistemic abstraction (phenomenalogization attributes, parameters and properties of elements multi-substrat computer being) in the structure of meaning of an innovative computer terminos → 2) conceptual denotatum (CD) – a set of meaningful elements of median level of abstraction mediated by anthropogenic (subjective and collective) cognitive experiences of European and Oriental languages speakers in the area of interaction and use of computer technology, the projection area of GICL conceptual nucleus → 3) lingual denotatum (LD) – semantics of innovative computer terminos.

The degree of abstraction of these sabers structure of the content of the innovative computer terminos correlates with the degree of abstraction of ICTs parametric features. Saber (1) "ontological denotatum" corresponds to the parametric feature "existential dimension", saber (2) "conceptual denotatum" – to the parametric feature "notion" and the parametric feature "concept"; saber (3) "lingual denotatum" – to the parametric feature of a "language unit".

Instrumental apparatus of algorithmic procedures for conceptual analysis (which usually involves component analysis of the content of a linguistic unit) permits to identify elements of implicit lingual meanings that serve as "access points" (the term by R. Langacker) to the content structure of the content. However, off-grid of the component and, more broadly, the underlying conceptual analysis are the essential (substant) elements that parameterize the structure of the content of ICTs as phenomenological correlates of digital components of being. These elements form the basis of onthological denotatum of ICTs.

Given the specific characteristics of the Global innovation computer logosphere the identification onthological denotata in the structure of the content of ICTs discloses typological peculiarity ICTs as the specific nature of the sign.

The meaningfuly discrete unit of ontological denotatum for innovative computer terminos is perceived as a substanteme – the in-depth and essential element of the content substance of a computer verbal innovation that is identified both deductively and inductively. Deductive identification is by layering phenomenological diagnostics [24; 25; 26; 27] of the content elements of the GICL microstructure parallel phenomenological reduction and content of computer elements to the definition of being "phenomenological points of intersection" – isomorphic or correlative content substant components. Inductively substanteme is identified through procedural component analysis and correlation of multi-level conceptual structures of the ICTs content.

The accordance of the dialectical nature of consistent level structure of the ICTs content within dialectical opposition "entity / phenomenon", where step (1) "ontological denotatum" corresponds to the dialectical category of "essence", step (3) "lingual

denotatum" – to the dialectical category of "phenomenon", discrete elements of saber (3) of the ICTs content (seme) and discrete elements saber (1) of the ICTs content (substanteme) typology is correlated in isomorphic manner.

Given the synchronous rate and a significant degree of phenomenological density of lingual representation of multi-substrat elements of computer being, all levels of the structure of the ICTs content (and partially – the expression) in modern globalized European and Oriental languages store signs of an extensional (term after R. Carnap), and therefore may be considered denotative by their phenomenological nature.

Accordingly, the level ($1^0/1$) – "ontological denotatum" – corresponds to parametric feature "existential dimension" (substanteme), level (2) "conceptual denotatum" – to the parametric features "concept" and "concept" stage ($3^0/3$) "lingual denotatum" – to the parametric sign "language units" (terminos).

For example, equivalent ICT *digital natives* in European and Oriental languages phenomenological structure is disclosed in the following stratified way:

digital native (Eng.) / nativo digital (Esp.) / デジタル・ネイティブ *(Jap.)*

– Substance (OD): TECHNOGENESIS → Concept (CD) (2) SUBJECT OF COMPUTER BEING → Meaning (LD) (3) a person born or brought up during the age of digital technology and therefore familiar with computers and the internet from an early age.

These content plane transformations of the ICTs *digital native (Eng.) / nativo digital (Esp.) /* デジタル・ネイティブ *(Jap.)* are carried out due to:

– *dissipation* [x=PERSON];

– *status adaptation* [y=SUBJECT$^{\underline{e}_{\underline{1}}=\text{SUBSTANT TYPE}}$];

– *alternation*

[z=ANTHROPOGENESIS=$\underline{e}_{\underline{3.1}}$=PHYLOGENESIS=$\underline{\mathbf{e}}_{\underline{3.3}}$=**TECHNOGENESIS**];

– *partial alternation* of the elements of *conceptual denotatum* elements by elements of *ontological denotatum* – a set of ICTs substantemae: |$\underline{e}_{\underline{3.1}}$=PHYLOGENESIS=$\underline{e}_{\underline{3.2}}$ONTOGENESIS=$\underline{\mathbf{e}}_{\underline{3.3}}$**TECHNOGENESIS**|).

These transformations are manifested on the *lingual denotatum* tier of ICTs *digital native (Eng.) / nativo digital (Esp.) /* デジタル・ネイティブ *(Jap.)* (both end to end and independently) by the evident *cumulation of the proportion of ontological denotatum elements of the* ICTs.

Representative configurations of the conceptual denotatum level are manifested due to the presence in the structures of the content plane of ICTs of a number of elements of the projection zone of the conceptual nucleus of the GICL: [CB SUBJECT] – 96% static representativeness in the structure of the content plane (e.g. *übernerd, cyberati,* ユーバーオタク – a specialist in the field of CB) and its content derivatives: [ANTHROPOMORPHISM] [e.g.: *thumb culture, cultura del pulgar,* 親指文化 – the use of manually operated digital technology); [ANTHROPOGENESIS] (e.g. *socialbot*, ソーシャルボット), [AGENCY] (e.g. *Vulcan nerve pinch* – vigorous computer restart, *computer wizard,* コンピューターウィザード – software specialist).

Conclusions. The macrostructure of the Global innovative logosphere of computer being is the generality of linguistic innovations of globalized European and Oriental languages in the systemic semantic unity of their reference correlation with the substantive (ontological, epistemic, anthropological) dimensions and elements of CB. The integration of the macro level of the global innovative logosphere of the CB is coordinated by the spectrum of its specific characteristics and is realized, first, due to the significant coordination of elements of internal and external form of this logosphere and signs of substantive and substrate originality of computer being as a whole; secondly, due to the phenomenological correlation of the elements of the internal and external form of the innovative computer logosphere and various types of structural elements of the computer being (ontological, epistemic and anthropological respectively), exhaustive, super-dense innovative verbalization of which determines the differential specificity of the studied logosphere.

The dynamics of the Global innovative computer logosphere is defined as a qualifier of paths, directions and corresponding linguistic-structural mechanisms of realization of qualitative semantic changes in the integrative zone of vertical contraction (cumulation) or divergence (dissipation) of different-level and multisubstrate elements. The operators of the processes of phenomenological mobility of extensional elements of ICTs are transformations of semantic elements (discrete conceptual features and their combinations), which constitute a zone of accumulation of information mediated by individual and collective cognitive experience of globalized European and Oriental languages speakers in the functioning and use of digital technologies.

The dynamic interaction of the structural stages of the ICTs content plane within the linguistic innovative logosphere of computer being is characterized by the expansion of the ontological denotatum, resulting in isolation/absorption/replacement, or partial isolation/absorption/replacement of anthropogenic parameters of the content plane, mediated by the subjective and collective cognitive experience of native speakers of globalized languages in the realm of functioning and use of computer technologies (the area of the conceptual core projection of the logosphere onto the innovative logosphere of computer being).

References:

1. Gelernter D. Virtual Realism. Oxford, 1998. 138 p.
2. Кутырев В.А. Культура и технология: борьба миров. Москва, 2001. 336 с.
3. Кутырев В.А. Пост-пред-гипер-контр-модернизм: концы и начала. *Вопросы философии*. 1998. №5. С. 35–41.
4. Heim M. The Metaphysics of Virtual Reality. Los Angeles, 1993.
5. Allen P. Information culture is in need of development. *Network News*. 2003. № 9. P. 21–22.
6. Bell D. Social Framework of the Information Society. Oxford, 1987. 315 p.
7. Allison D. Derrida's critique of Husserl and the philosophy of presence. *Veritas*. 2005. V. 50 (1). P. 89-99.
8. Абдеев Р.Ф. Философия информационной цивилизации. Москва, 1994. 336 с.
9. Aristotle. Categories. The Complete Works of Aristotle. Princeton, 2014, P. 2510.
10. Budko V. Adekvatnost' nauchnogo poznanija, 1990, 154 p.
11. Kireev G. O kartine mira. *Kosmologicheskoe esse*. 2008. Issue 534. P. 25–29.
12. Gachev G. Gumanitarnyj kommentarij k estestvoznaniju. *Voprosy Literatury*. Issue 11, 1993. Pp. 71–78.
13. Kasavin I. Postigaja mnogoobrazie razuma. Zabluzhdajushhijsja razum? *Mnogoobrazie Vnenauchnogo Znanija*. Moscow, 1990. pp. 67–79.
14. Алексеева И.Ю. Человеческое знание и его компьютерный образ. Москва, 1993. 182 с.

15. Карась А. Реальність і філософія: спроба семіотичного підходу. *Філософія науки. Збірник наукових статей Львівсько-Варшавського семінару «Філософія науки»*. Львів, 2006. С. 134–149.
16. Makhachashvili R., Models and Digital Diagnostics Tools for the Innovative Polylingual Logosphere of Computer Being Dynamics. *Italian-Ukrainian Contrastive Studies: Linguistics, Literature, Translation*. Berlin, 2020. pp. 99-124.
17. Лосев А.Ф. Философия имени. *Бытие. Имя. Космос*. Москва,1993. С. 613–801.
18. Лиотар Ж.-Ф. Феноменология. Санкт-Петербург, 2001. 152 с.
19. Бабушкин В.У. Феноменологическая философия науки – критический анализ. Москва, 1985. 246 с.
20. Мамардашвили М.К., Пятигорский А.М. Символ и сознание. Метафизические рассуждения о сознании, символике и языке. Москва, 1997. 216 с.
21. Карасик В.И., Слышкин Г.Г. Лингвокультурный концепт как единица исследования. *Методологические проблемы когнитивной лингвистики.* Воронеж, 2001. С. 75–80.
22. Кубрякова Е.С. Об установках когнитивной науки и актуальных проблемах когнитивной лингвистики. *Вопросы когнитивной лингвистики*. 2004. № 1. С. 6–17.
23. Никитин М. Развернутые тезисы о концептах. *Вопросы когнитивной лингвистики.* 2004. № 1. С. 53–64.
24. Zahavi D. Husserl's Phenomenology / Zahavi D. Palo Alto : Stanford University Press, 2003. 312 p.
25. Ингарден Р. Введение в феноменологию Эдмунда Гуссерля. Москва, 1999. 267 с.
26. Мерло-Понті М. Феноменологія сприйняття. Київ, 2001. 552 с.
27. Makhachashvili R., Semenist I. ICT thesaurus modelling recommendations (based on innovations of European and Oriental languages). *Studia Filologiczne*. 2020. № 7. P. 117–128.

Махачашвілі Р. К., Семеніст І. В. Динаміка макроструктури глобальної інноваційної логосфери комп'ютерного буття (на матеріалі європейських і східних мов)

Анотація. Стаття присвячена розкриттю вичерпних принципів структурної динаміки глобальної інноваційної логосфери сучасних цифрових технологій (Глобальна інноваційна логосфера комп'ютерного буття будується трансформативними неологічними шарами сучасних європейських та східних мов міжнародного спілкування). Консолідовані змістовні характеристики макроструктури глобальної інноваційної логосфери комп'ютерного буття визначають феноменологічну специфіку конфігурації в статиці, наскрізну взаємодію та рухливість формально-семантичних складників її мікроструктури в динаміці. Інтеграція на макрорівні глобальної інноваційної комп'ютерної логосфери координується спектром її специфічних характеристик і реалізується, по-перше, завдяки значній координації елементів внутрішньої та зовнішньої форми цієї логосфери та ознак предметної та субстратної оригінальності комп'ютерного буття в цілому; по-друге, завдяки феноменологічному співвідношенню елементів внутрішньої та зовнішньої форми інноваційної комп'ютерної логосфери та різним типам структурних елементів комп'ютерного буття (онтологічні, епістемічні та антропологічні відповідно), вичерпна надзвичайно щільна інноваційна вербалізація яких визначає диференціальну специфіку досліджуваної логосфери. Інтеграція інноваційної комп'ютерної логосфери забезпечується конфігуративним ізоморфізмом таксономічних (онтологічних, епістемічних, антропологічних) та операційних механізмів інтеграції макроструктури інноваційного комп'ютерного буття та таксонімічних та операційних механізмів інтеграції її зовнішньої (формотворчої) мікроструктури. Динамічні зрушення у структурі змістовної площини Глобальної інноваційної логосфери в межах предметного виміру визначаються перетвореннями в площині послідовної та нелінійної взаємодії предметних елементів змістовної площини.

Ключові слова: глобальна інноваційна логосфера, динаміка, комп'ютерне буття, проєкція антропного ядра, європейські мови, східні мови.

ЗМІСТ

МОВОЗНАВСТВО

Ализаде Р. М.
ХАРАКТЕРИСТИКА ГЛАГОЛОВ, ВЫРАЖАЮЩИХ ЭМОЦИОНАЛЬНЫЕ ОТНОШЕНИЯ.....4

Біленко Т. Г.
СПЕЦИФІКА АВТОСПОРТИВНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ (НА МАТЕРІАЛІ ФОРМУЛИ-1).....8

Білоніжка І. С., Чіжова Н. В.
ЛІНГВОСТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ ІНАВГУРАЦІЙНОЇ ПРОМОВИ ПРЕЗИДЕНТА США ДЖОЗЕФА Р. БАЙДЕНА-МОЛОДШОГО.....12

Бойчук М. І.
ПОЛІСЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ РЕЛІГІЙНОЇ ЛЕКСИКИ.....16

Видишева О. Г., Варламова А. О.
ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КОНЦЕПТУ «ЖІНКА/FEMME» У ФРАНЦУЗЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ (КОНТРАСТИВНИЙ АСПЕКТ).....21

Волошук В. І.
СТИЛІСТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ТОПОНІМІКОНУ В КОРОТКОМУ НІМЕЦЬКОМУ ОПОВІДАННІ.....25

Гандзюк О. М., Масицька Т. Є.
СПЕЦИФІКА СЕМАНТИКИ Й СИНТАКСИСУ ІНФІНІТИВА В РОМАНІ ПАВЛА ЗАГРЕБЕЛЬНОГО «ЄВРОПА 45».....29

Гойда О. І.
ГРАМАТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ АВСТРІЙЦІВ.....33

Головко Д. К., Бялик В. Д.
ПОНЯТТЯ «КОНВЕНЦІОНАЛЬНІСТЬ СПІЛКУВАННЯ» В СУЧАСНІЙ ЛІНГВІСТИЦІ.....38

Golovnia A. V., Shcherbyna A. V.
SYNTACTIC MEANS OF SUSPENSE CREATING (BASED THE NOVEL BY NOAH HOWLEY *BEFORE THE FALL*).....42

Гончарова В. Б., Пестушко А. В.
ОСОБЛИВОСТІ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ АНГЛОМОВНОЇ ЕМОТИВНО-МАРКОВАНОЇ ЛЕКСИКИ В ХУДОЖНІХ ТЕКСТАХ.....47

Грон Ю. Г.
ТЕЛЕСКОПІЯ ЯК МОДЕЛЬ СЛОВОТВОРУ СУЧАСНОГО МЕДІЙНОГО ДИСКУРСУ (НА ПРИКЛАДІ НЕОЛОГІЗМІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ЯВИЩ COVID-19).....51

Дацька Т. О.
ВІЛЬНЕ ВАРІЮВАННЯ ФОНЕМ ЯК КОМПОНЕНТ У ФОРМУВАННІ ФОНЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ ФАКУЛЬТЕТУ ІНОЗЕМНИХ МОВ (НА МАТЕРІАЛІ ЗАГАЛЬНОАМЕРИКАНСЬКОЇ ВИМОВИ).....55

Dobosh O. S., Albota S. M.
DISCURSIVE AND METAPHORICAL FEATURES OF THE "BREXIT" CONCEPT.....59

Дутка О. Я.
ЗАПОЗИЧЕННЯ З ТРЬОХ І БІЛЬШЕ МОВ ЯК ДЖЕРЕЛО ОМОНІМІЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ.....63

Zabotnova M. V.
TEXTUALITY OF INTERNET MEMES IN ENGLISH POLITICAL DISCOURSE.....66

Zaitseva M. O.
EVOLUTION OF THE EMOTIVE CODE OF ENGLISH COURT DISCOURSE.....70

Зізінська А. П.
ТИПИ ДИРЕКТИВІВ У ДАВНЬОАНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ (7–11 СТ.).....74

Існюк О. Ю.
ЛЕКСИКО-СТИЛІСТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ ТЕМИ РЕЛІГІЇ В ЦИКЛІ РОМАНІВ ДЕНА БРАУНА ПРО РОБЕРТА ЛЕНҐДОНА.....78

Калюжна А. Б.
ВЗАЄМОДІЯ КЛЮЧОВИХ КОНЦЕПТІВ УПРАВЛІНСЬКОГО ДИСКУРСУ.....82

Кіор Ю. А., Кобиленко Н. К.
ПОБАЖАННЯ ЯК МОВЛЕННЄВИЙ АКТ У НОВОГРЕЦЬКІЙ МОВІ.....88

Колісник М. П.
ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПРИГОЛОСНИХ ЗВУКІВ ПІВНІЧНО-СХІДНОГО ДІАЛЕКТУ АНГЛІЇ В ПЕРІОД 2000–2010 РОКІВ.....92

Комірна Є. В.
ФОНОСТИЛІСТИЧНІ ОЗНАКИ ДИСКУРСУ ГОЛОВНОГО ГЕРОЯ В РОМАНІ Ж. ГОДБУ «ПРИВІТ, ГАЛАРНО!».....96

Коркішко С. В., Кольцова О. С.
ЯВИЩЕ НЕРОЗУМІННЯ В ДІАЛОГІЧНОМУ СПІЛКУВАННІ.....101

Кузнєцова Г. В.
АДРЕСОВАНІСТЬ ТА АДРЕСАТ (НА МАТЕРІАЛІ ПОЛІТИЧНОГО ДИСКУРСУ).....105

Kulish A. R.
COMMUNICATIVE STRATEGIES OF THE SPEECH PERSONALITY (ON THE MATERIAL OF SPEECH BEHAVIOUR OF SHERLOCK HOLMES).....109

Кунцьо О. І., Гуменюк І. І.
ЕКСТРАЛІНГВІСТИЧНА МОТИВАЦІЯ ЯК ЗАСІБ ЕФЕКТИВНОЇ РЕТЕНЦІЇ ЛЕКСИКИ ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSES.....113

Кущ Е. О.
ҐЕНДЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ АКТУАЛІЗАЦІЇ КОМІЧНОГО (НА МАТЕРІАЛІ ДИСКУРСУ ВЕДУЧИХ АМЕРИКАНСЬКИХ РОЗВАЖАЛЬНИХ ТОК-ШОУ).....117

Лейцюсь Г. М., Шеверун Н. В.
КІЛЬКІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ СПОЛУЧУВАНОСТІ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИХ ГРУП ПРИСЛІВНИКІВ-ІНТЕНСИФІКАТОРІВ У СУЧАСНІЙ НІМЕЦЬКІЙ МОВІ.....122

Лемещенко-Лагода В. В.
НАЦІОНАЛЬНО МАРКОВАНА ЛЕКСИКА: ПРОБЛЕМА ВИЗНАЧЕННЯ ТА СПЕЦИФІКА ЛЕКСИКОГРАФІЧНОГО ОПРАЦЮВАННЯ В ШОТЛАНДСЬКО-АНГЛІЙСЬКИХ СЛОВНИКАХ.....126

Лисенко Є. А.
ЕТНОСПЕЦИФІКА АНГЛОМОВНОЇ КАНАДСЬКОЇ КАЗКИ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ДІАЛОГУ КУЛЬТУР.....130

Любчук Н. В.
ФУНКЦІОНУВАННЯ НЕОФРАЗЕОЛОГІЗМІВ В ЕЛЕКТРОННИХ ВИДАННЯХ НІМЕЦЬКОМОВНИХ ЗАСОБІВ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ.....135

Махачашвілі Р. К., Білик К. М.
ДОСЛІДЖЕННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНО-ЛІНГВІСТИЧНИХ АСПЕКТІВ ЗАГОЛОВКІВ ТЕКСТІВ НОВИН У СУЧАСНОМУ ФРАНЦУЗЬКОМУ МЕДІАДИСКУРСІ.....139

Makhachashvili R. K., Semenist I. V.
GLOBAL INNOVATIVE LOGOSPHERE OF COMPUTER BEING MACROSTRUCTURE DYNAMICS (BASED ON EUROPEAN AND ORIENTAL LANGUAGES).....144

CONTENTS

LINGUISTICS

Alizade R.
CHARACTERISTICS OF VERBS EXPRESSING EMOTIONAL RELATIONSHIPS.....4

Bilenko T.
THE PECULIARITIES OF RACING CAR TERMINOLOGY IN SPORTING ACTIVITY (FORMULA 1).....8

Bilonizhka I., Chizhova N.
LINGUOSTYLISTIC FEATURES OF PRESIDENT JOSEPH R. BIDEN JR.'S INAUGURAL ADDRESS.....12

Boichuk M.
POLYSEMANTIC PECULIARITIES OF RELIGIOUS LEXIS.....16

Vydysheva O., Varlamova A.
VERBALIZATION OF THE *FEMME/WOMAN* CONCEPT IN FRENCH AND UKRAINIAN (CONTRASTIVE ASPECT).....21

Voloshuk V.
STYLISTIC POTENTIAL OF THE TOPONIMICON IN THE GERMAN SHORT STORY.....25

Handziuk O., Masytska T.
SPECIFICS OF SEMANTICS AND SYNTAX OF THE INFINITIVE IN THE NOVEL BY PAVLO ZAGREBELNY "EUROPE 45".....29

Hoida O.
GRAMMATICAL PECULIARITIES OF THE GERMAN LANGUAGE OF AUSTRIANS.....33

Holovko D., Byalyk V.
THE NOTION OF "CONVENTIONALITY OF COMMUNICATION" IN MODERN LINGUISTICS.....38

Golovnia A., Shcherbyna A.
SYNTACTIC MEANS OF SUSPENSE CREATING (BASED THE NOVEL BY NOAH HOWLEY *BEFORE THE FALL*).....42

Honcharova V., Pestushko A.
FEATURES OF THE VERBALISATION OF ENGLISH-LANGUAGE EMOTIVE-MARKED VOCABULARY IN A FICTION TEXT.....47

Hron Yu.
BLENDING AS A WORD FORMATION MODEL OF MODERN MEDIA DISCOURSE (EXEMPLIFIED BY THE NEOLOGISMS TO DENOTE COVID-19 PHENOMENA).....51

Datska T.
FREE PHONEME VARIATION AS A COMPONENT OF FORMING THE PHONETIC COMPETENCY OF STUDENTS MAJORING IN ENGLISH (ON THE BASIS OF GENERAL AMERICAN PRONUNCIATION).....55

Dobosh O., Albota S.
DISCURSIVE AND METAPHORICAL FEATURES OF THE "BREXIT" CONCEPT.....59

Dutka O.
BORROWING FROM THREE AND MORE LANGUAGES AS A SOURSE OF HOMONYMY OF THE UKRAINIAN LANGUAGE.....63

Zabotnova M.
TEXTUALITY OF INTERNET MEMES IN ENGLISH POLITICAL DISCOURSE.....66

Zaitseva M.
EVOLUTION OF THE EMOTIVE CODE OF ENGLISH COURT DISCOURSE.....70

Zizinska A.
TYPES OF DIRECTIVES IN OLD ENGLISH LANGUAGE (7–11 CENTURIES).....74

Isniuk O.
LEXICO-STYLISTIC CHARACTERISTICS REPRESENTING THE THEME OF RELIGION IN ROBERT LANGDON BOOK SERIES BY DAN BROWN.....78

Kalyuzhna A.
KEY CONCEPTS INTERACTION IN MANAGERIAL DISCOURSE.....82

Kior Yu., Kobylenko N.
WISHES AS A SPEECH ACT IN MODERN GREEK.....88

Kolisnyk M.
CHARACTERISTICS OF CONSONANT DEVIATIONS SYSTEM IN ENGLISH NORTH-EAST DIALECT IN 2000-2010 YEARS.....92

Komirna Ye.
PHONOSTYLISTIC FEATURES OF THE MAIN HERO DISCOURSE IN THE NOVEL "HAIL GALARNEAU!" BY JACQUES GODBOUT.....96

Korkishko S., Koltsova O.
THE PHENOMENON OF MISUNDERSTANDING IN DIALOGICAL COMMUNICATION.....101

Kuznietsova H.
TARGETING AND ADDRESSEE (ON THE POLITICAL DISCOURSE MATERIAL).....105

Kulish A.
COMMUNICATIVE STRATEGIES OF THE SPEECH PERSONALITY (ON THE MATERIAL OF SPEECH BEHAVIOUR OF SHERLOCK HOLMES).....109

Kuntso O., Humeniuk I.
EXTRA-LINGUISTIC MOTIVATION IN ENHANCING ENGLISH FOR SPECIFIC PURPOSES VOCABULARY RETENTION.....113

Kushch E.
GENDER PECULIARITIES OF ACTUALIZATION OF COMIC (BASED ON DISCOURSE OF PRESENTERS OF AMERICAN ENTERTAINING TALK SHOWS).....117

Leitsius H., Sheverun N.
QUANTITATIVE CHARACTERISTICS OF CONNECTIVITY OF LEXICAL-SEMANTIC GROUPS OF ADVERBS-INTENSIFIERS IN MODERN GERMAN.....122

Lemeshchenko-Lagoda V.
NATIONALLY MARKED VOCABULARY: THE PROBLEM OF DEFINITION AND SPECIFICITY OF LEXICOGRAPHIC FIXATION IN SCOTS-ENGLISH DICTIONARIES.....126

Lysenko Ye.
ETHNOSPECIFIC FEATURES OF CANADIAN ENGLISH FOLKTALE AS A RESULT OF CROSS-CULTURAL DIALOGUE.....130

Lyubchuk N.
FUNCTIONING OF NEOPHRASEOLOGISMS IN GERMAN-LANGUAGE ONLINE NEWSPAPERS.....135

Makhachashvili R., Bilyk K.
STUDY OF THE FUNCTIONAL AND LINGUISTIC ASPECTS OF "BREAKING NEWS" HEADLINES IN THE CONTEMPORARY FRENCH MEDIADISCOURSE.....139

Makhachashvili R., Semenist I.
GLOBAL INNOVATIVE LOGOSPHERE OF COMPUTER BEING MACROSTRUCTURE DYNAMICS (BASED ON EUROPEAN AND ORIENTAL LANGUAGES).....144

НАУКОВИЙ ВІСНИК МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Серія: ФІЛОЛОГІЯ

Науковий збірник

№ 48 том 1, 2021

Серію засновано у 2010 р.

Коректор – Вишнякова Я.І.
Комп'ютерна верстка – Кузнєцова Н.С.

Підписано до друку 30.04.2021 р. Формат 60х84/8. Обл.-вид. арк. 21,07, ум. друк. арк. 17,91.
Папір офсетний. Цифровий друк. Наклад 200 примірників. Замовлення № 0621/227.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 6424 від 04.10.2018 р.)
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглезі, 6/1
Тел. +38 (048) 709 38 69, +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua